

ΔΕΛΤΙΟ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ

- Τὸ ἔργο τοῦ Ὀμίλου
1. Ἡ γλῶσσα μας στὰ σχολεῖα
τῆς Μακεδονίας
 2. Ἔθνος καὶ γλῶσσα
 3. Ἡ πρότιμότερη γλῶσσα
γιὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖο
 4. Τὸ «Κυριακὸν σχολεῖο»

Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

Δ. ΦΩΤΕΙΝΟΥ

ΕΥ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

Κατ' ΑΥ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

Μετὰφράσεις :

5. Παιδικὰ ἰχνογραφήματα
6. Ἡ τέχνη στὸ ἀγγλικὸν σχολεῖο

ΠΑΟΛΟΣ ΛΟΜΠΡΟΖΟ

G. SÈVRETTE

Νεκρολογία :

Κωστής Τοπάλης †

Μ. ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΥ

Ἐπιθεώρηση : Γλῶσσα — Λογοτεχνία — Διάφορα — Μουσική —
— Ἡ γλῶσσα μας στὴν κοινωνικὴ ζωὴ — Γλωσσικὲς πενιές.

Ἀπ' ὅσα μᾶς γράφουν — Διάφορα.

ΑΘΗΝΑ

ΓΡΑΦΕΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ, ΟΔΟΣ ΔΕΚΑ 4
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, „ΒΕΤΙΑΣ“, ΣΙΔΕΡΗ, ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ. ΔΕΠΙΣΤΑ
ΟΔΟΣ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ. ΒΑΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ, ΠΑ. ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Τιμὴ Δρ. 2.50.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ

Σωματείο αναγνωρισμένο σύμφωνα με την απόφαση του Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν
ἀρ. 7163, 28 Δεκ. 1914.

Διοικητική επιτροπή :

Α. Δελμούζος, Ι. Δραγούμης, Ι. Θεοδωρίδης, Α. Πετροκόκκινος,
Γ. Σωτηριάδης, Μ. Τριανταφυλλίδης, Μ. Τσιριμώκος.

Μέλη ἀναπληρωματικά :

Κ. Τριανταφυλλόπουλος, Ε. Κορώνης, Ν. Καζαντζάκης, Α. Φω-
κᾶς, Β. Χόνδρος, Θ. Θωμόπουλος.

Ἐλεγκτές :

Φ. Δραγούμης, Ν. Ποριώτης.

Ἐπιμελητὴς περιοδικῶ :

Μ. Τριανταφυλλίδης.

Ἰδρυτὲς Ἐκπαιδευτικῶ Ὁμίλου :

Α. Δελμούζος, Κ. Δεμερτζής, Α. Διομήδης, Ι. Δραγούμης, Κ. Με-
λάς, Ν. Πάππος, Α. Πετροκόκκινος, Γ. Σωτηριάδης, † Κ. Τοπάλης,
Μ. Τσιριμώκος, Φ. Φωτιάδης.

Π. Ἀποστολίδης, Π. Ἀργυρόπουλος, Βλ. Γαβριηλίδης, Χρ. Γκό-
φας, † Α. Δελμούζος, Ι. Θεοδωρίδης, Ν. Καζαντζάκης, Π. Καρα-
πάνος, Α. Καρκαβίτσας, Κ. Κατσιμπαλής, Α. Κεφαλληνός, Ἀρ.
Κουρτίδης, Γ. Καφαντάρης, Κλ. Λάκων, † Α. Μαβίλης, Ν. Μαυ-
ρουδής, Ἀλ. Μυλωνάς, Ἀλ. Πανταζής, Ἀλ. Παπαναστασίου, Κ. Πα-
σαγιάννης, Θρ. Πετμεζᾶς, † Χρ. Ράγκος, Δ. Σαράτσης, Μ. Στελλά-
κης, Κ. Τριανταφυλλόπουλος, Δημ. Φωκᾶς.

Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλὸς ἰδρύθηκε με σκοπὸν νὰ βοη-
θήσῃ τὴν ἀναγέννησιν τῆς παιδείας στὴν Ἑλλάδα.

Τὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικῶ Ὁμίλου βγαίνει σὲ 4 ἀριθμοὺς
με 250-300 σελίδες τὸ χρόνο.

Τὰ Γραφεῖα τοῦ Ἐκπαιδευτικῶ Ὁμίλου εἶναι στὴν ὁδὸ Λέκα 4.

Ἡ συνδρομὴ γιὰ τὸν Ὁμιλὸ εἶναι 5 δρ. τὸ χρόνο γιὰ τὰ μέλη
στὴν Ἀθήνα 10 δρ. Ἡ συνδρομὴ στὸ Δελτίο εἶναι 5 δρ. τὸ χρόνο.
Μιὰ φτηνότερη ἐκδοσὴ φοιτητῶν καὶ δημοδιδασκάλων
2 δρ. τὸ χρόνο.

Περὶσσότερες πληροφορίες γιὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ Ὁμίλου βρίσκονται
μέσα στὸ «Καταστατικὸ» του, καὶ στέλνεται πὲρ ὅποιον τὸ ζητήσῃ.

Ὅποιος θέλει νὰ γίνῃ μέλος στὸν Ἐκπαιδευτικὸ Ὁμιλὸ, ἢ συνδρομητὴς στὸ
Δελτίο του, νὰ τὸ ζητήσῃ μ' ἓνα δελτάριο ἀπὸ τὸ γραμματεῖα τοῦ Ὁμίλου.

ΔΕΛΤΙΟ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ

ΤΟΜΟΣ 5. 1915

ΑΘΗΝΑ
1916

Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ

ΣΤΟΝ

ΚΩΣΤΗ ΤΟΠΑΛΗ

ΕΝΑΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΙΔΡΥΤΕΣ ΤΟΥ

ΣΑΝ ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΟΜΙΛΟΥ

Διαβάστηκε από τον κ. Τριανταφυλλίδη μαζί με τη Λογοδοσία της Διοικητικής Έπιτροπής για τὸ 1915, στὴν Ταχτική Γενική Συνέλευση τῶν μελῶν τοῦ Ὁμίλου, στίς 15 Φεβρουαρίου 1916.

Εἶναι μιὰ γενική ἀνασκόπηση τῆς ἐργασίας ποὺ ἔγινε στὸν Ὁμιλο ἀφ'οῦ ὑπάρχει, καὶ δείχνει τὸ πρόγραμμα ποὺ ἐφαρμόζει.

Ὁ «Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλος» ἰδρύθηκε τὸν Αὐγούστο τοῦ 1910 μὲ τὸ σκοπὸ νὰ συστήσῃ ἓνα πρότυπο δημοτικὸ σχολεῖο, καὶ νὰ βοηθήσῃ τὴν ἀναγέννηση τῆς παιδείας στὴν Ἑλλάδα. Ἐπειτα ὁμοῦ ἀπὸ τίς γλωσσικὰς ταραχὰς τοῦ 1911, καὶ ἀφοῦ ψηφίστηκε τὸ γλωσσικὸ ἄρθρο τοῦ σύνταγμα, τὸ σχολεῖο δὲν ἦταν πιά δυνατό γιὰ τὴν ὥρα νὰ ἰδρυθῆ, καὶ ἔτσι ἔμεινε ἔργο τοῦ Ὁμίλου :

α) νὰ διὰφωτίσῃ τοὺς δασκάλους καὶ τὴν κοινότητα γιὰ τὴν ἀνάγκη ποὺ εἶναι νὰ γίνῃ ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἀναμόρφωση, σὲ ἐπιστημονικὰς καὶ στίς ἀληθινὰ ἔθνικὰς ἀπάνω βάσεις· καὶ

β) νὰ ἐτοιμάσῃ τὰ βιβλία, τὰ παιδικὰ καὶ τὰ σχολικὰ, ποὺ θὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀπὸ τὸ ἑλληνόπουλο γιὰ τὴ μόρφωσή του στὸ σχολεῖο καὶ στὸ σπίτι.

Κοντὰ σ' αὐτὰ τὸ Δελτίο τοῦ Ὁμίλου θὰ παρουσιάσῃ συγκεντρωμέναις τίς προσπάθειαι αὐτὰς, θὰ δημοσίευσῃ παιδαγωγικὰς μελέταις γιὰ τοὺς δασκάλους, καὶ ἀκόμη, μέσα στίς ἐπιστημονικὰς μονογραφίαις ποὺ θὰ φιλοξενοῦσε θὰ ἔδινε εὐκαιρία νὰ καλλιεργηθῆ πλατύτερα ἡ νέα μας γλῶσσα καὶ νὰ δοκιμασθῆ ἡ ἐπάρκειά της σὲ εἶδη τοῦ πεζοῦ λόγου ὅπου ὡς σήμερα ἦταν ἀποκλειστικὴ ἡ χρῆσις τῆς καθαρεύουσας.

Σὲ γενικὰς γραμμὰς φαίνεται τὸ πρόγραμμα τοῦ Ὁμίλου, στὸν Πρόλογο τοῦ Δελτίου τοῦ 1913, καὶ στὸ Καταστατικὸ ποὺ δημοσιεύτηκε στὰ 1915. Ἄς δοῦμε τώρα τί ἀπ' ὅλα αὐτὰ ἔγινε στὰ 5 1/2 χρόνια ποὺ πέρασαν.

Α. Ἄς ἔρθωμε πρῶτα στὴν προφορικὴ προπαγάνδα.

α) Πρῶτα ἔχομε νὰ σημειώσωμε μερικὰς διαλέξεις ποὺ σὲ

διάφορες εποχές οργανώθηκαν από τον Όμιλο. Η επιτυχία τους έδειξε πόσο μεγάλη σημασία έχουν για το έργο του Όμιλου και τί αποτελέσματα μπορούν να φέρουν άμα οργανωθούν όπως πρέπει.

β) Έπειτα πρέπει να θυμηθούμε τα μαθήματα, που έγιναν τον περασμένο χρόνο στον Όμιλο από τον κ. Δελμούζο, για την Ιστορία της Νεοελληνικής Φιλολογίας. Η επιτυχία που είχαν και η αισθητή ανάγκη της κοινωνίας μας για μαθήματα ανάλογα, άφησαν τη βεβαιότητα πως μια σειρά όμοια μαθήματα από ειδικούς, όχι μόνο θα εδίδωναν το σκοπό του Όμιλου, μα και θα είχαν την επιτυχία εξασφαλισμένη.

γ) Τέλος αξίζει να μνημονευτούν οι συγκεντρώσεις που γίνονταν άλλοτε ταχτικότερα στον Όμιλο, μα που και τα τελευταία χρόνια, σε μια ή δυο φορές την εβδομάδα, έδωσαν ευκαιρία να γίνεται στενότερη ή έπαφή μεταξύ των μελών.

δ) Κάποτε έγιναν με την ευκαιρία αυτή και μερικές συζητήσεις, και δείχτηκε πως θα μπορούσαν άφου συστηματοποιηθούν να είναι κατάλληλο μέσο για να γίνουν πλατύτεροι και καθαρότεροι οι πνευματικοί όριζοντες των μελών.

Β. Αυτά για την επικοινωνία την προφορική. Άς έρθουμε τώρα στις εκδόσεις του Όμιλου.

1. Στους 4 τόμους του Δελτίου φιλοξενήθηκαν ως τώρα αξιόλογες μελέτες επιστημονικές ή διαφωτιστικές, φάνηκε όμως από την πρώτη μέρα και όλο και περισσότερο, πόσο δύσκολο ήταν να εξασφαλιστή ή απαραίτητη συνεργασία στο περιοδικό και ν' ακολουθήση το Δελτίο το χαραγμένο δρόμο. Οι λόγοι είναι πολλοί:

Ο κύριος είναι πως μάς λείπει ακόμη ή παιδαγωγική ζωή που θα αισθανθή την ανάγκη να κάμη οργανό της ένα περιοδικό, που όσο και αν είναι σκοπός του να κινηση και να δημιουργήση ζωή, πάντοτε θα στηριχτή σε κάποια σκέψη κι επιστήμη που κιόλας υπάρχουν. Όστόσο από πούθενά δέ μάς φανερώθηκε πρόθυμη συνεργασία, ούτε σχεδόν από τα μέλη του Όμιλου, και οι δυσκολίες που παρουσιάζονται κάθε φορά στην έτοιμια του ύλικού δέν είναι πολύ ευόαινες.

Άλλοι λόγοι είναι ο άπόλυτος χαρακτήρας του Όμιλου και του όργάνου του, που και αυτός σταμάτησε ίσως μερικούς από τη συνεργασία, ή έλλειψη άμοιβής για τη συνεργασία, που έχει άπο-

φασιστή όμως για το μέλλον, και ακόμη ή έλλειψη μιας μόνιμης φροντίδας για τη διεύθυνση του περιοδικού.

Για τον τελευταίο ίδίως λόγο και τις πολεμικές άνωμαλίες των τελευταίων χρόνων, βγήκαν προσωρινώς στο 1913 και 1914 τα τεύχη της κάθε χρονιάς σ' ένα τόμο, και για όλες τις αίτιες που είδαμε πήρε σιγά σιγά μαζί και ή μορφή του περιοδικού κάπως διαφορετικό χαρακτήρα. Το περιεχόμενό του δηλαδή, που προσπαθήσαμε να μένη πάντοτε στο ύψος ενός επιστημονικού περιοδικού, απλώθηκε σε κάπως πλατύτερα όρια, που χωρίς κι έτσι να ξεφεύγη από τον εκπαιδευτικό χαρακτήρα του περιοδικού, δέχεται εύκολότερα μελέτες λογοτεχνικές, γλωσσικές και φιλοσοφικές, που έτσι παρουσιάζουν το Δελτίο ως ένα όργανο του Δημοτικισμού.

2. Καθώς είδαμε παραπάνω, σημαντικώτατο έργο του Όμιλου είναι ο διαφωτισμός της κοινής γνώμης για τα εκπαιδευτικά μας και γλωσσικά ζητήματα, και με το σκοπό αυτό συστήθηκε ή Διαφωτιστική βιβλιοθήκη του Όμιλου. Για την ώρα δημοσιεύτηκαν έδώ—ξανατυπωμένες από το Δελτίο—μικρές έκλαϊκευτικές μελέτες για τη γλώσσα και την παιδεία, που κυκλοφόρησαν, χάρισμα συνήθως, σε άρκετά αντίτυπα (βλ. Δελτίο 1914, σ. 332).

Άν τα ύλικά μέσα ήταν μεγαλύτερα θα δημοσιεύονταν στη βιβλιοθήκη αυτή σειρά από τέτοιες μικρές μελέτες, που θα κυκλοφορούσαν μαζί με τις παλιές ή μια άπάνω στην άλλη σε χιλιάδες αντίτυπα. Τα φυλλάδια αυτά, διαφωτιστικά και καλογραμμένα, λιγοσέλιδα κι εύκολοδιάβαστα, θα έξυπηρετούσαν το ένα το άλλο και όλα μαζί τον κοινό γενικώτερο σκοπό, και σταλμένα στα σχολεία και στους λειτουργούς της παιδείας θα κυκλοφορούσαν και σε άλλους πλατύτερους κοινωνικούς κύκλους, κι έτσι θα έκαναν συνειδητότερα στον έλληνικό κόσμο τα προβλήματα που συγκαοούν τον Όμιλο, και που περιμένουν από την κοινωνία να ξεπνήση, να τα νιώση και να τα λύση.

3. Τις βάσεις μιας άλλης εργασίας έβαλε ο Όμιλος ιδρύοντας την Παϊδική του βιβλιοθήκη (βλ. Δελτίο 1913, σ. 334). Στη σειρά αυτή βγήκαν ως τώρα 5 άριθμοί. Άλλά και δώ ή εργασία έγινε ανάλογα με τα χρηματικά μέσα και τα έργα που ήταν κάθε φορά διαθέσιμα, και όχι τόσο σύμφωνα με ένα γενικώτερο πλατύ

πρόγραμμα που προϋποθέτει αφθονότερα χρηματικά μέσα και ποιικιλία στα έργα που μεταξύ τους θα γίνει η έκλογή. "Ωστόσο η επιτυχία των βιβλίων αυτών—όχι βέβαια η επιχειρηματική, αλλά η ηθική να πούμε— άρχισε, φαίνεται, να εξασφαλίζεται, αν κρίνουμε από τις ευνοϊκές κρίσεις που διαβάσαμε τον περασμένο μήνα σε όλο τον αθηναϊκό τύπο. Και αλήθεια, έπειτα από τον πόλεμο που έγινε του "Ομίλου προ λίγων χρόνων και που μās έκαμε άμα βγάλαμε τα πρώτα μās «βιβλία για τα έλληνόπουλα» να συλλογιστούμε αν δέν έπρεπε ν' αποκρύψουμε τ' όνομα του "Εκπαιδευτικού "Ομίλου, δέν είναι σημαντική νίκη πώς τόσο γλήγορα άλλαξε η κοινή γνώμη και άρχισε να παραδέχεται—γράφηκε και στο συντηρητικό φύλλο «'Αθήναι»—πώς αυτή είναι η σωστή «παιδική γλώσσα»;

Και αλήθεια, άμα αναγνωρίζεται πια σήμερα αυτό, και σεβαστούμε στο παιδί τη γλώσσα μας, η μισή νίκη είναι κερδισμένη. Το παιδί που μορφώθηκε ελεύθερα με την παιδική του γλώσσα θα ξέρη πια αύριο ν' αποφασίση και για τη γλώσσα που θα μεταχειριστή σε κάθε της ζωής του περίσταση.

4. Παιδική όμως βιβλιοθήκη θα πη συμπλήρωμα του σχολείου, και μās χρειάζεται και μια Σχολική βιβλιοθήκη με μια σειρά βιβλία για το σχολείο, μεταξύ τους πρώτα πρώτα το αλφαβητάριο, που είναι, είτε ο ποιητής, «της γνώσης θαμποχάραμα στα μάτια του παιδιού». Από νωρίς προκήρυξε ο "Ομιλος διαγωνισμό για ένα αλφαβητάριο, μα κανένα απ' όσα λάβαμε δέν αξίζει ούτε βραβείο, ούτε τύπωμα (βλ. Δελτίο 2, 167, 335. 3, 332. 4, 332). Και όμως το αλφαβητάριο πρέπει να γίνει.

Τονίστηκε κυρίως ως έδω ή εργασία η εκπαιδευτική που έγινε από τον "Ομιλο. Μην ξεχνούμε όμως τη σημαντικώτατη θέση που παίρνει και στην αναμόρφωση της ελληνικής παιδείας και στο σκοπό του σωματίου μας η γλωσσική μεταρρύθμιση.

Όυτε είναι σύμπτωση μόνο που οι πρωτεργάτες στη σύσταση του "Ομίλου, ο Πειροκόκκινος και ο Τσιριμώκος, ο Σωτηριάδης και ο Δραγούμης, ήταν από τους πρώτους που είχαν φωτιστή κι ένθουσιαστή για τη γλωσσική ιδέα.

Από τα χρόνια του Σοριανού και του Δαμωδοῦ ως τον Καταρτζή και το Βηλαρά και ως σήμερα, τόσο σφιχτοδεμένα παρουσιάζονται από έσωτερικούς λόγους δημοτικισμός και μόρφωση λαϊκή

και αναμόρφωση εκπαιδευτική, ώστε καθώς ήταν φυσικό ν' απλωθή τώρα τελευταία η κίνηση του δημοτικισμού κι έξω από τα στενά γλωσσικά ή λογοτεχνικά όρια, άλλο τόσο είναι φυσικό και απαραίτητο κάθε προσπάθεια ειλικρινής για πραγματική αναγέννηση της παιδείας ν' άρχιση με τη γλώσσα.

Η ζωντανή μας γλώσσα έχει πια τέλος απλωθή σήμερα, έπειτα από άγωνα 15 χρόνων, που τους θυμούμαστε ακόμη όλοι πολύ καλά, στη λογοτεχνία ολόκληρη. "Όσο σημαντικό και δύσκολο κιάν ήταν αυτό, μένει για τους σημερινούς όπαδοῦς της δημοτικής κάτι μεγαλύτερο και δυσκολώτερο: Να μπή η δημοτική στο σχολείο, και να καθιερωθῆ σε όλη την κοινωνική ζωή, πέρα πέρα, και στην επιστήμη.

"Άμεσα, θα έπρεπε βέβαια να ενδιαφέρη τον "Ομιλο μόνο η σχολική γλώσσα.

Αλλά πώς θα ξεχωρίσωμε τη γλώσσα της παιδείας από τη γλώσσα της επιστήμης, πώς θα «αφαιρέσωμε» το σχολείο έξω από κοινωνία και ζωή, πώς τέλος θα είναι δυνατό—και δυνατά να ήταν όλα αυτά—να καλλιεργήσωμε και να ετοιμάσωμε όπως πρέπει τη νέα σχολική γλώσσα, που δέν είναι μόνο αλφαβητάριο και παραμύθι, όσο δέν καλλιεργούμε έμεις οι ίδιοι, έξω από το σχολείο την ίδια γλώσσα, ώστε να δειχτή ίκανή να εκφράξη κάθε συνθετώτερη σκέψη και να γίνει όργανο της επιστήμης και κάθε παιδείας;

Τό άπλωμα αυτό του έργου του "Ομίλου, κι έξω από την αυστηρά εκπαιδευτική δράση, σε πλατώτερη κοινωνική ένέργεια, δέ γίνεται βέβαια μόνο όσο πρόκειται για τη γλώσσα. Το πρόγραμμα το ίδιο του "Ομίλου μās αναγκάζει—άμα το εφαρμόζομε—να το στηρίξωμε με παράλληλη ένέργεια και μέσα στην κοινωνία.

Κι έτσι και για τη γλώσσα. Ο "Ομιλος ενδιαφέρεται για τη γλωσσική μεταρρύθμιση και άσχετα με το σχολείο· άλλως θα έγραφε ο ίδιος καθαρεύουσα. Κι ενδιαφέρεται να καθιερωθῆ ένας κοινός ξευγενισμένος γλωσσικός τύπος, που θα περιορίση στο ελάχιστο την επίδραση από την καθαρεύουσα.

Και τώρα ως δοῦμε ποιά ήταν η συμβολή του "Ομίλου στην καλλιέργεια της νέας γλώσσας που γράφομε.

Έχομε πρώτα τη σχολική γλώσσα. Στα διάφορα παιδικά βιβλία δόθηκε ο τύπος που τον κρίνομε κατάλληλο να καθιερωθῆ στο σχολείο. Στο Δελτίο του 1913 (σ. 334) γίνεται γι' αυτό διεξο-

δικά ὁ ἀναγκαῖος λόγος : Δημοτική, ἀκολουθεῖ τῇ σύγχρονῃ λογο-
τεχνικῇ γλῶσσα καθὼς τῇ γράφουν οἱ καλύτεροι μας συγγραφεῖς,
καὶ ἀκόμη, παρουσιάστηκε γραμματικὰ κανονισμένη. Σημαντικὸν
εἶναι καὶ πῶς ἱκανοποιήσε, καθὼς εἶδαμε, καὶ τῇ φωτισμένη κοινῇ
γνώμῃ. Μένει ἀκόμη νὰ βγῆ μιὰ μικρὴ σχολικὴ γραμματικὴ, ποῦ
θὰ δείχνῃ πῶς χρονοπιαστὰ τὸ δρόμο ποῦ ἀκολουθήσαμε. Φυσικὰ,
γιὰ τοὺς δασκάλους θὰ χρειαστῆ διεξοδικώτερη ἀνάλυση τῶν νόμων
τῆς νέας φιλολογικῆς γλώσσας.

Ὡς πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν πάλι γλῶσσα ἐγίνε ἡ ἀκό-
λουθη ἐργασία :

Ἄφου ὄρισθη στὰ 1913 ὅτι στὸ περιοδικὸν δὲ θὰ δημο-
σιεύονται πλὴ παρα μελέτες γραμμένες στὴ ζωντανὴ γλῶσσα, τῇ
δημοτικῇ — χωρὶς νὰ ὀριστῆ ἀποκλειστικὰ ἕνας μόνος γλωσσικὸς
τύπος, κατορθώθηκε ὥστε οἱ γραμματικὲς διαφορὲς στὶς μελέτες
ποῦ δημοσιεύτηκαν νὰ περιοριστοῦν στὸ ἐλάχιστον.

Ἔτσι καλλιεργήθηκε μιὰ ἐπιστημονικὴ γλῶσσα, ποῦ μ' ὅλα τὰ
λόγια στοιχεῖα ὅσα ἀναγκαστικὰ δέχτηκε, ἔχει τὴν γραμματικὴν
τῆς, ὅμοια σχεδὸν μὲ τὴν νέα μας λογοτεχνικὴν γλῶσσα, καὶ τὸ κυριώ-
τερον, ἔδειξε τὴν ἐπάρεγκειαν νὰ ἐκφράσῃ ὅτι ἔπρεπε.

Ἀὐτὰ φυσικὰ, χωρὶς νὰ ξεχνοῦμε ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ γλῶσσα
ποῦ μᾶς χρειάζεται σήμερον ἔχει συχνὰ καὶ πολυσυνθετώτερη σκέψη
ἀπὸ ἐκεῖνη ποῦ ἔτυχε νὰ βρισκῆται στὶς μελέτες τοῦ Δελτίου.

*

5. Δυὸ τρεῖς ἀπὸ τὶς μελέτες αὐτὲς δημοσιεύτηκαν καὶ χωριστὰ,
ἀνοίγοντας ἔτσι τὴν σειράν μιᾶς Ἐπιστημονικῆς βιβλιοθή-
κης, ποῦ κοντὰ πρὸ σκοποῦ ποῦ εἶδαμε, δηλαδὴ τὴν καλλιέργειαν
τῆς νέας ἐπιστημονικῆς γλώσσας, θὰ εἶχε καὶ ἕναν ἄλλο οὐσιαστι-
κώτερον : νὰ δώσῃ πρότυπες ἐπιστημονικὲς μονογραφίαις.

6. Τὴν τελευταία πρωτοχρονίαν ἐγκαινιάστηκε μὲ τὴν μετάφρασιν
τῆς Ἰφιγένειας τοῦ Goethe καὶ ἡ Λογοτεχνικὴ βιβλιο-
θήκη τοῦ Ὀμίλου, ποῦ κοντὰ στὸ γλωσσικὸν καὶ τὸν ἐκπαιδευτικὸν
τῆς προορισμὸν ἔχει καὶ πλατύτερη κοινωνικὴ σημασίαν. Ἄλλὰ φυσικὰ
μιὰ τέτοια βιβλιοθήκη δὲν εἶναι τὸ κύριον ἔργον τοῦ Ὀμίλου, οὔτε
μὲ τὰ σημερινὰ του ὕλκινά μὲσα μπορεῖ γλήγορα νὰ μεγαλώσῃ, ὅσο
δικαίαν κιὰν εἶναι ἡ ἐπιθυμία τοῦ Ὀμίλου, νὰ γνωρίσῃ, καὶ ν' ἀγα-
πήσῃ ἡ κοινωνία μας τὴν νέα τῆς φιλολογία.

Αὐτὸς εἶναι μὲ λίγα λόγια ὁ ἀπολογισμὸς τῆς ἐργασίας ποῦ
ἐγίνε ὡς σήμερον μέσα στὸν Ὀμιλον. Καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ τὴν κρι-
νωμε, ὥστε νὰ φωτιστοῦμε καλύτερα καὶ γιὰ τὴν πορεία τοῦ σωμα-
τείου στὸ μέλλον.

*
**

Γιατὶ μὲ ὅλη τὴν εὐνοϊκὴ ἐντύπωσιν ποῦ κάνουν στὸ χαρτὶ ὅσα
ἀκούστηκαν — ἂν τὰ καλοξετάσωμε ἕνα ἕνα, ὅταν συλλογιστοῦμε
πῶς γιὰ νὰ γίνοντο ὅλα αὐτὰ, λ. χ. γιὰ νὰ βγοῦν 5 παιδικὰ βιβλία,
χρειαστήτηκαν 5 χρόνια, ἅμα ἰδίως σκεφτοῦμε πόσο μεγάλο εἶναι τὸ
ἔργον ποῦ καταπιάστηκε ὁ Ὀμιλος, τί ἐμπόδια ἔχει νὰ νικήσῃ καὶ
πόσες δυνάμεις θὰ ἔπρεπε, καὶ θὰ μπορούσε νὰ κινήσῃ γιὰ τὸ
σκοπὸν του — τότε ἀληθινὰ δὲν μπορούμε νὰ μείνωμε
εὐχαριστημένοι μὲ ὅτι ἐγίνε ὡς σήμερον οὔτε νὰ ἠσυχάζωμε
μὲ ἀνάλογες προβλέψεις γιὰ ἄλλα 5 χρόνια, δηλαδὴ 5 ἀκόμη παι-
δικὰ βιβλία, ἴσως ἕνα ἀλφαβατάριον, καὶ τὰ ὅμοια.

Καὶ βέβαια ὅσοι ἐξαρχῆς ἐνθουσιάστηκαν μὲ τὴν ἴδρυσιν τοῦ
Ὀμίλου, χωρὶς ἴσως νὰ συλλογιστοῦν λεπτομέρειες καὶ δυσκολίας,
περίμεναν πλουσιώτερες τὶς ἀπαρχές.

Τί ἔλειψε ; καὶ ποῖα εἶναι ἡ αἰτία ;

Φταῖνε βέβαια, ὡς σ' ἕνα σημεῖον, ἡ πολιτικὴ κατά-
στασις, οἱ πόλεμοί μας τοῦ 1912 καὶ 1913, ὁ εὐρωπαϊκὸς πόλεμος
καὶ ἡ σημερινὴ ἐπιστρατεία, ποῦ προξένησαν ἕνα βαθύτατον κλονισμὸν
στὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν καὶ ἔφεραν ἔτσι — ὡς σ' ἕνα σημεῖον τουλά-
χιστον — ἕνα χαλάρωμα καὶ κάποιον σταμάτημα στὴν οἰκονομικὴν καὶ
τὴν πνευματικὴν μας ζωὴν.

Φταῖνε ἀκόμη καὶ ἡ γληγοροχόρταστος προθυμία
ποῦ δείχνει συνήθως ὁ ἑλληνικὸς κόσμος ἅμα ἔχει νὰ ὑποστηρίξῃ
κάθε πνευματικὴν κίνησιν — ὁ ἴδιος κόσμος ποῦ δὲν κατώρθωσε
ἀκόμη ν' ἀναδείξῃ οὔτ' ἕνα φιλολογικὸν περιοδικὸν τῆς προκοπῆς,
ἀκόμη καὶ ὅταν δὲν ὕψωνε τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν τοῦ δημοτι-
κισμοῦ.

Ἄμα τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν πνευματικὴν κίνησιν δὲν εἶναι ἀτο-
μικὴ τοῦ καθενὸς ἀνάγκη, καὶ δὲ φανερόνεται μόνιμον καὶ ἐνεργόν,
ἅμα τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ δὲν κατορθώνει νὰ ἐξασφαλίσῃ ἕνα
ἐλάχιστον μόνιμον πόρον ἀπὸ συνδρομῆς, καταστὰ δύσκολον νὰ πετύχῃ
κίνημα σὰν τὸ δικὸν μας ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ χωρὶς κάποια

κοινωνική αναγνώριση, και πού μάλιστα ούτε να νοηθῆ δὲν μπορεῖ, ἅμα δὲ βγαίνει ἀπὸ ἀνάγκη κοινωνικὴ και δὲ στηρίζεται σὲ μιὰ κοινωνικὴ μερίδα.

Γιατὶ ὅλα ὅσα εἶδαμε παραπάνω στὸν ἀπολογισμὸ τῶν 5 1/2 χρόνων, και πού μαζεμένα δίνουν κάποια εὐνοϊκὴ ἐντύπωση — παιδικὰ βιβλία, ὁμιλίες, φυλλάδια, μαθηματα, περιοδικὸ μιὰ φορὰ τὸ χρόνο, και ὅσα ἄλλα θὰ μπορούσαν ἀκόμη νὰ γίνουν λ. χ. λαϊκὰ ἀναγνωστήρια, παιδικὸ περιοδικὸ — παίρνουν σημασία και γίνονται ἔργο, δημιουργοῦν ζωὴ και γίνονται κίνημα, μόνο ἅμα δὲ φανερώωνται ἀραιά, μονωμένα, τυχαῖα και σποραδικὰ φαινόμενα, ἀλλὰ δείχνουν μιὰ συστηματικὴ, μελετημένη, πλατειὰ και πολυμερῆ ἐργασία, πού σὲ μεγάλη κλίμακα και μὲ ὄρισμένο πρόγραμμα, δημιουργικά, διαφωτιστικά και πολεμικά—ὀδηγεῖ μὲ σταθερὰ βήματα στὴν ἐπιτυχία.

*

Ἄν ὅμως ὁ Ὅμιλος δὲν κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ σήμερα γιὰ τὸ ἔργο του μεγαλύτερη και συντονώτερη τοῦ κοινου τὴν ἠθικὴ και ὀλικὴ ὑποστήριξη, ἕνας ἀπὸ τοὺς πρώτους λόγους εἶναι πὼς ἔξαρχῆς δὲν εἶχε ἐξασφαλιστῆ ἢ ἀπαραίτητη γιὰ τέτοιο ἔργο πνευματικὴ συνεργασία, και πὼς ἔλειψε μιὰ σοβαρὴ οἰκονομικὴ βάση, πού δὲν εἶχε κὰν ἴσως νομιστῆ ἀναγκαῖα.

Ἡ σχέση αὐτὴ μεταξὺ ὀλικῶν πόρων και πνευματικῆς συνεργασίας ἀποτελεῖ ἴσως γιὰ πολλοὺς ἕνα φαῦλο κύκλο, και εἶναι ἀλήθεια πὼς ὅταν συστήθηκε ὁ Ὅμιλος ἀποβλέπαμε κυρίως στὴν ἠθικὴ ὑποστήριξη τῶν ὁμόγνωμων στὴν κοινωνία, πού και αὐτὴ ἦταν ἀπαραίτητη γιὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ δημοτικισμοῦ — ὥστόσο σήμερα πρέπει ν' ἀναγνωρίσωμε ὅτι ἡ βάση ἐκείνη χρειάζεται κάποια ἀναθεώρηση.

Γιατὶ ἀφοῦ ἔργο τοῦ Ὀμίλου εἶναι κυρίως νὰ φωτίσῃ και νὰ ἐτοιμάσῃ ὀλικὸ πού αὔριο μόνο θ' ἀναγνωριστῆ, ἀφοῦ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας δὲν εὐνοεῖ ἀκόμη τις προσπάθειές του, και τοῦ στέκεται και τὸ κράτος ἀντίθετο, ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Ὅμιλος πολεμᾷ τὴν πρόληψη στὴν κοινωνία, και στὸ κράτος, κι ἔχει ἔτσι χαρακτῆρα ἐπαναστατικὸ, εἶναι φανερὸ πὼς ὄχι μόνο δὲν μπορεῖ νὰ εὐδοκιμήσῃ καθὼς μιὰ συνηθισμένα ἐμπορικὴ ἐπιχείρηση, μὰ και γιὰ τὰ ἔξοδά του

δὲν μποροῦν νὰ τοῦ φτάνουν οἱ ταχτικοὶ πόροι, λ. χ. συνδρομὲς ἀπὸ τὸ περιοδικὸ, πούλημα τῶν βιβλίων και τὰ ὅμοια.

Ἔχουν βέβαια ὅλα του τὰ ἔξοδα κάποια ἐλαστικότητα, γιατί μποροῦν λ. χ. νὰ τυπώνωνται 4 παιδικὰ βιβλία τὸ χρόνο, μπορεῖ και ἕνα 1 μόνο ἢ μισό, μπορεῖ και μὲ εἰκόνες, μπορεῖ και χωρὶς, αὐτὴν ὅμως τὴν ἐλαστικότητα δὲν μπορούμε νὰ τὴν ἐπωφεληθοῦμε μακρύτερα ἀπὸ κάποια ὅρια, ἂν θέλωμε νὰ ἐφαρμόσωμε μὲ ἐπιτυχία ἕνα πρόγραμμα.

Ἄλλὰ πὼς νὰ ἐφαρμοστῆ συστηματικὰ ἕνα πρόγραμμα, ἅμα γιὰ παράδειγμα ὁ Ὅμιλος σήμερα διαθέτει ἀπὸ τὸν προϋπολογισμὸ του—ἀφοῦ ἀφαιρεθοῦν τὰ ἔξοδα γιὰ τὸ νοικί κτλ.— 4000 δρ. γιὰ ἐκδόσεις, και ὅταν ὁ προϋπολογισμὸς αὐτὸς ἔχη κίόλας ἐξαντληθῆ μ' ἕνα ν τῶμο Δελτίου κι ἕνα παιδικὸ βιβλίον σὰν τοῦ Ewald—ὥστε πρῶτο κυριώτατο ἀποτέλεσμα μόλις γίνων αὐτὰ νὰ εἶναι ὄχι νὰ συνεχιστοῦν ὅμοιες ἢ ἀνάλογες ἐκδόσεις, ἀλλὰ νὰ σταματήσῃ γιὰ ἕνα χρόνο κάθε τέτοια σκέψη, ὅσο πού νὰ σκεπαστοῦν, σ' ἕνα τους μέρος τουλάχιστο, τὰ ἔξοδα ἀπὸ τις τελευταῖες ἐκδόσεις;

Ἔτσι, ἐνῶ καθὼς εἶδαμε και ἡ ὑπαρξὴ τοῦ σωματείου και ἡ ἐργασία πού πρέπει νὰ γίνῃ ἀπαιτεῖ πλατειὰ πολυμερῆ δράση σὲ μεγάλη κλίμακα, ὁ χαρακτῆρας τοῦ σημερινοῦ ἔργου, ἅμα τὸ κρίνομε ὡς ἐπιχειρήσιμη—κι ἔτσι βέβαια πρέπει νὰ κριθῆ—μένει, μ' ὅλη τὴν ἐπιστημονικότητα πού μπορεῖ νὰ ἔχη, ἐρασιτεχνικὸς.

*
**

Αὐτὰ εἶχαμε νὰ ποῦμε γιὰ τὴν δράση τοῦ Ὀμίλου.

Ἄν τώρα ἀκόμη ριζώμε ἕνα βλέμμα ἔξω στὴν κοινωνία, και ἐξετάσωμε σὲ τί σημεῖο ὀρίμασε ἡ κοινὴ γνώμη γιὰ τὰ ζητήματα πού ἀπασχολοῦν τὸν Ὅμιλο, θὰ δοῦμε μὲ ἱκανοποίηση πὼς ἴσια ἴσια τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια ἔγινε αἰσθητὴ πρόοδος ἰδίως σὲ ὅ τι σχετίζεται μὲ τὴν γλωσσικὴ μεταρρύθμιση. Τόσο, πού ἂν ἦταν πιθανὸ πὼς τὸ εὐχάριστο αὐτὸ φαινόμενο βρῖσκεται σὲ ἐσωτερικὴ συνάφεια μὲ τὴν ἐλάττωση πού παρατηροῦμε στὰ μέλη και στοὺς συνδρομητῆς στὸ Δελτίο, θὰ μπορούσαμε νὰ εὐχηθοῦμε ἢ ἐλάττωση αὐτὴ νὰ γίνῃ ἀκόμη μεγαλύτερη.

Μπορεῖ ὅμως ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὅμιλος πάντα νὰ καυχῆθῆ ὅτι βοήθησε και αὐτὸς, μὲ τὰ μέσα πού εἶχε στὴ διάθεσή του, νὰ φωτιστῆ ἢ κοινὴ γνώμη.

Καί ξεύρομε ακόμη, ὅτι ὅσο περισσότερο αὐτὴ ἀρχίζει νὰ φωτίζεται, τόσο περισσότερο ἐπιτακτικὸ γίνεται τὸ ἔργο τοῦ «Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου»:

Νὰ δώση περιεχόμενον καὶ κατεύθυνση στὶς δυνάμεις τοῦ ἑκπαιδευτικοῦ.

Νὰ τίς ὀργανώσῃ κάτω ἀπὸ ἓνα πλατύτερον πρόγραμμα στὸ σκοπὸ του.

Καὶ νὰ ἐτοιμάσῃ ὅτι θὰ χρειαστῇ ἓνα νέο σχολεῖο πού θὰ ἰδρύσῃ μιὰ φωτισμένη κοινωνία.

Α. ΜΕΛΕΤΕΣ

Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΑΣ ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

I. Εισήγηση — II. Ἄρθρα δασκάλων — III. Γράμματα δασκάλων
IV. Ἐκθέσεις ἐπιθεωρητῶν — V. Γνώμες καὶ κρίσεις

Στὶς ἀλευθέρωτες χώρες τῆς ἑλληνικῆς πατρίδας ὑπάρχουν πολλοὶ Ἕλληνες, μὲ γνησιώτατη καταγωγή καὶ μὲ καθαρῶτατο ἑλληνισμό, πού δὲν ἔχουν γιὰ μητρικὴ τους γλῶσσα τὰ ἑλληνικά.

Μὰ καὶ μέσα στὸ βασίλειο ἀκόμη τῆς παλιᾶς Ἑλλάδας εἶχαμε πολλὰς χιλιάδες ξενόφωνους, πού μιλοῦν στὸ σπῆτι καὶ μεταξὺ τους, μὲ τὴ γυναῖκα, τὰ παιδιὰ τους καὶ τοὺς φίλους μιὰ ξένη γλῶσσα, καὶ ὡστόσο ἔχουν συνείδηση ἑλληνική.

Γιὰ τί νὰ μὴ μιλοῦν ὅλοι αὐτοὶ ἑλληνικά; Πῶς δὲν κατωρθώθηκε νὰ ξαναθυμηθοῦν ἐκεῖνοι, οἱ ἔξω Ἕλληνες, τὴ γλῶσσιν τῶν πατέρων τους, πού σὲ πικρὰ σκλαβιάς χρόνια τὴν εἶχαν ξεχάσει, καὶ πῶς δὲν ἔμαθαν καὶ αὐτοί, οἱ ξενόφωνοι τῆς παλιᾶς Ἑλλάδας, τὴ γλῶσσα τοῦ τόπου πού ζοῦν, ὥστε νὰ τοὺς γίνῃ μητρικὴ, ἀφοῦ ἀπὸ αἰῶνες πιά τώρα ἔχουν μαζί μὲ τοὺς ἄλλους τῆς κατοίκους τὴν ἴδια θρησκεία, τὴν ἴδια ζωὴν, τὰ ἴδια τραγούδια, τοὺς ἴδιους πόθους, τὴν ἴδια πατρίδα, τὴν ἴδια ἐθνικὴ συνείδηση;

Μὲ τὸν κοινὸ αὐτὸ πολιτισμὸ θὰ περίμενε κανεὶς πῶς τὸ σχολεῖο, τὸ κύριον ὄργανον γιὰ τὴ γλωσσικὴ ἀφομοίωση, θὰ εἶχε φέρει καὶ στὴν ἐλεύθερη καὶ στὴν σκλαβωμένη Ἑλλάδα καλύτερα ἀποτελέσματα. Ἄμα ὁμοῦ συλλογιστοῦμε πῶς μέσα στὴν Ἀττικὴ ἀκόμη, κοντὰ κοντὰ στὴν ἑλληνικὴ πρωτεύουσα,

υπάρχουν χωριά έπειτα από εκατό χρόνια ελεύθερο βίο που «μιλούν αρχαϊκά». Άμα μάθουμε πώς στην παλιά Ελλάδα βρίσκονται χωριά πάμπολλα, όπου οι γυναίκες τους δεν ξέρουν καν να μιλήσουν ελληνικά — τότε θα καταλάβουμε ότι το ελληνικό κράτος έχει αποτύχει στο ζήτημα του εξελληνισμού, τον τρόπο που θ' αφομοιώση γλωσσικά τους ξενόφωνους.

Και δε θα μας φανή τότε παράξενο, αν σε τόπους που μακρινοί και απόμεροι δεν έγινε οτι έπρεπε για τη γλωσσική αφομοίωση των κητοίκων, και χάθη καν μαζί μ' αυτούς πολύτιμες εθνικές δυνάμεις. Γιατί και του κράτους ή φροντίδα ήταν εκεί λιγώτερο σύντονη, και των ξενόφωνων ή συνείδηση δεν είναι πάντοτε ξεκαθρισμένη και βέβαιη, και ή ξένη προπαγάντα καλά ώργκνωμένη δουλεύει ελεύθερα.

Το ζήτημα όμως αυτό δεν ανήκει μόνο στα περασμένα. Η σημασία του γλωσσικού αυτού ανταγωνισμού όχι μόνο δεν ελαττώθηκε, αλλά γίνεται ολο και μεγαλύτερη τα τελευταία χρόνια, όπου των εθνών οι αντιζηλίες κορυφώθηκαν πια και ζήτησαν και των όπλων τη βοήθεια.

Και σήμερα όπου ή νέα Ελλάδα έκλεισε στα μεγαλωμένα της σύνορα νέους ξενόφωνους πληθυσμούς, ιδίως στη Μακεδονία, και που προβάλλει το ζήτημα: πώς με μιά σύντομη εκπολιτιστική εργασία θα στεφανώσουμε των όπλων το θρίαμβο και θα φανούμε άξιοι να διατηρήσουμε τις ξεσκαλωμένες χώρες, παρρυσιάζεται ως ανάγκη επιτακτική και εθνικώτατη, να μάθουν γρήγορα να μιλούν τη γλώσσα μας όλοι οι ελληνικοί πληθυσμοί που ζούν στις νέες χώρες και ακόμη να μπορούν να τη μιλήσουν όσοι τυχόν ξένοι έγιναν πολίτες του κράτους μας.

*

Ποιά είναι ή αιτία της παλιάς μας αποτυχίας στο ζήτημα αυτό του εξελληνισμού;

Φταίει βέβαια ως σ' ένα σημείο και ή κακοδιοίκηση του ελληνικού κράτους, που με άμελέτητα ή κακομελετημένα σχέδια και με σπασμωδικές ή ανωρίμαστες ενέργειες κηταπιάστηκε και τα σπουδαιότερά του ζητήματα. Φταίει και ή αγέπαιρκαια παιδείας και διδαχτικού προσωπικού, που κάνει λ. χ. και δεν έχουμε ούτε αρκετούς ούτε κατάλληλους δασκάλους σε όλα τα μέρη όπου θα έπρεπε να τους έχουμε.

Ο κυριώτατος όμως λόγος που αποτύχαμε στον εξελληνισμό είναι ή γλώσσα μας, είναι ή γλώσσα ή σχολική.

Τί θα πη γλωσσική αφομοίωση ενός λαού; Θα πη μαθαίνω και διχδίνω στους ξενόφωνους αυτούς ανθρώπους τη γλώσσα μου, τους κάνω να μεταχειρίζονται τη γλώσσα που μιλώ εγώ — όχι όμως σαν κάτι ξένο, καθώς λ. χ. άμα μαθαίνουμε έμεις γαλλικά ή γερμανικά, μα έτσι που να γίνει σιγά σιγά δική τους, σά μητρική, και να τη μεταχειρίζονται σε κάθε της ζωής τους περίσταση, σε χαρά και λύπη, για σκέψεις και αισθήματα, στο σπίτι, στη δουλειά και στην κοινωνική ζωή.

Κι επειδή γλώσσα δε θα πη μόνο άθροισμα από λέξεις και κανόνες γραμματικής, μα κρύβει μέσα της τη σκέψη, την ιδιοφυία, την ιστορία ενός λαού, έναν ολόκληρο ξεχωριστό κόσμο, γιουτο μαζί με τη γλωσσική αφομοίωση κερδίζει ο ξενόφωνος, όσο δεν τα έχει, και κάτι άλλο: την κοινότητα στα αισθήματα και στη σκέψη και στη ζωή, ολόκληρο τον πολιτισμό του ομόγλωσσου πια λαού.

Έτσι είναι ή γλωσσική αφομοίωση ή κυριώτατη προϋπόθεση για το άπλωμα της φυλής και σε ξένους λαούς, και γιαυτό δεν μπορούμε να τη νιώσουμε πώς θα πετύχη — κι όταν ακόμη γίνεται σε φυλή χωρίς καμιά ξεχωριστή εθνική συνείδηση, λ. χ. τους Άρβανίτες στην Ελλάδα — όσο δεν έχουμε στη γλώσσα το φερέα ενός ανώτερου πολιτισμού, μιάς καλλιεργημένης φιλολογίας, μιάς παιδείας αληθινής.

Έτσι είναι ή γλώσσα το κυριώτατο όπλο για μιά πνευματική κατάκτηση, και γιαυτό παντού και πάντα, στην Πολωνία και την Άλσατία, στη Βοημία και το Τράνσβαλ, οι σκαλωμένοι αγωνίστηκαν να φυλάξουν τη γλώσσα τους. Γιαυτό βλέπομε και σήμερα στο μεγάλο ευρωπαϊκό πόλεμο να τονίζουν οι αντίμαχοι τη σημασία της μητρικής γλώσσας, καθώς όταν λ. χ. οι Γερμανοί όρίζουν τη διδασκαλία της στα βελγικά σχολεία.

*

Ποιά είναι τώρα ή γλώσσα που θα χρησιμοποιήση το κράτος μας για να αφομοιώση τους ξενόφωνους Έλληνες; Έχουμε, καθώς είναι γνωστό, διγλωσσία, δυο δηλαδή διαφορετικές γλώσσες: τη ζωντανή γλώσσα που μιλούμε, την κοινή, δημοτική, λαϊκή, άπλή, ή καθω-

μιλημένη, και τή διωρθωμένη γλώσσα πού γράφομε, τήν επίσημη ή καθαρεύουσα.

Τήν πρώτη ήλοι μας τήν καταλαβαίνουμε, τήν αισθανόμαστε τή μιλούμε, με τις τοπικές της βέβαια διαφορές. Τή δεύτερη τήν καταλαβαίνουν πολλοί, τουλάχιστον οι διαβασμένοι, τή μιλούν σε πολλές περιστάσεις, ιδίως επίσημες, οι «μορφωμένοι», και τήν αισθάνονται κάποτε σε γλώσσα τους μόλις μερικοί.

Στήν πρώτη τραγουδήθηκαν τα δημοτικά τραγούδια, και γράφηκε ότι καλύτερο έχει να δείξη ή φιλολογία μας — ο Σολωμός, ο Βαλαωρίτης, ο Παλαμάς. Στή δεύτερη γράφηκαν το σύνταγμα και οι νόμοι, και είναι ή επίσημη γλώσσα πού μεταχειρίζεται ή βουλή, ή διοίκηση, ή δικαιοσύνη, ο στρατός.

Στήν πρώτη αληθινά «φανερώνεται ή έσωτερική ύπαρξη του έθνους», είναι σχεδόν ή αποκλειστική εκδήλωση για κάθε μεγάλο, ήμορφο, γνήσιο κι εθνικό πού δημιουργήθηκε στήν πατρίδα μας, ζή στα χείλια μας και τήν καρδιά μας και είναι ή γνήσια έκφραση της εθνικής ψυχής.

Η δεύτερη είναι ή άρνηση της πρώτης και ή περιφρόνησή της. Είναι γλώσσα κατεσχών χάρτινη πού δε στηρίχτηκε όσο έπρεπε στή λαϊκή γλώσσα και πού δεν μπορεί να γίνει ή εθνική, έτσι πού να τήν κάνει δική του ο ελληνισμός και να εκδηλωθ ή σ' αυτήν.

Τήν πρώτη τή μιλούν με τις αναγκαίες βέβαια διαφορές, όλα τα ελληνόπουλα, γιατί όλα τήν έμαθαν από ελληνόπουλες μητέρες.

Τή δεύτερη δεν τή μιλεί σήμερα κανένα παιδί στήν Ελλάδα, ούτε ένα — αν και πέρασαν εκατό χρόνια πού διδάσκεται στα σχολεία. Μα είναι υποχρεωμένα τα ελληνόπουλα να τήν ακούν και να τή μαθαίνουν από το δάσκαλο στο σχολείο, γιατί μόνο μ' αυτήν φαντάζονται οι σοφοί πως είναι δυνατό να γίνουν άνθρωποι, Έλληνες και χριστιανοί.

Μα και οι δάσκαλοι οι ίδιοι τή γλώσσα αυτή δεν μπορούν να τή μιλήσουν με τα παιδιά τους, κι ούτε με τα παιδιά του σχολείου πού τους τή μαθαίνουν, έξω από το σχολείο κι έξω από το μάθημα — εκτός άμκ μιλούν «σε δάσκαλοι».

Και τώρα τί πρέπει να κάμωμε για να άφο-

μοιώσωμε τους ξενόφωνους, άφου έχομε δυο γλώσσες στή διαθεσή μας; Ποιά από τις δυο θα μεταχειριστοίμε;

Το ελληνικό κράτος προσπαθεί ως σήμερα να εξελληνίση με τήν επίσημή του γλώσσα, πού οι πολίτες του δεν τή μιλούν. Και μεταχειρίζεται στα ξενόφωνα παιδάκια της Μακεδονίας, πού έχουν σπίτι τους μια ζωντανή γλώσσα, αλφαθητάρια πού λέν λ. χ. τα χωριδιά δίξουν, οι σκόμβροι είναι ιχθύες, οι όρνιθες κακκάζουσι, και προσπαθεί να στηρίξη τήν εθνική συνείδηση μ' ένα ιδίωμα πού ούτε για φιλολογική γλώσσα δε δείχτηκε αξία.

Και από τήν τυφλή αυτή μανία του γλωσσικού καθαρισμού δε γλίτωσαν ούτε τα νηπιαγωγεία, όπου τεσσάρων έτων παιδιά αντί να γίνουν σωστά ελληνόπαιδα, πέρτουν θύματα του πανελληνίου νεσελληνικού δασκαλισμού.

Και αυτά όλα γίνονται σε τόπο όπου οι αντίθετοι έχουν στον άγώνα το γλωσσικό πολυ καλύτερα όπλα, γλώσσα εύκολη και άπλη με όρθογραφία εύκολομάθητη, έτσι πού κατορθώνουν άμκ τελειώσουν το σχολείο, να κατέχουν το άπαραίτητο όργανο για τήν εύδοκίμησή τους.

Έτσι έγινε ή πρόληψη ή γλωσσική αίτία να χάνεται μέγιστο μέρος κάθε εξελληνιστικής έργασίας και να πηγάινουν χαμένες για πάντα άνυπολόγιστες εθνικές δυνάμεις.

*

Όλα αυτά άρχισαν τα τελευταία χρόνια πολλοί να τα καταλαβαίνουν, κυρίως όσοι ταξίδεψαν κι έργάστηκαν στα μέρη εκείνα, και ακούστηκαν εδώ και κει φωνές διαμαρτυρίας, και πρότειναν άλλοι και τρόπους να οικονομηθούν τα πράματα. Και άναγνώρισαν φαίνεται οι περισσότεροι πως τουλάχιστο στο νηπιαγωγείο δεν είναι άκόμη άνάγκη να διορθώνεται ή γλώσσα, και άκόμη και μερικές από αυτές τις τρομερές ξένες λέξεις, ή πόρτα και το σπίτι, θα είναι εκεί σεβαστές. Κι έχομε άκόμη μια αξιολογώτατη συμβολή για το ζήτημά μας στο διβλο του Μπουντώνχ πού ήταν άλλοτε γενικός επιθεωρητής των σχολείων της Μακεδονίας («Σχολικά προγράμματα και διδκτικαί όδηγίαι, Α'. Το νηπιαγωγείο των ξενόφωνων ελληνικών κοινοτήτων» 1908).

Πολύτιμος όμως καιρός χάθηκε με το περαπάνω ως σήμερα, και είναι άνάγκη να λυθ ή το σημαντικό αυτό

ζήτημα τελειωτικά, σύμφωνα με τ' αληθινά συμφέροντα του έθνους.

Δε μās μένει πια καιρός για μισά μέτρα κι αναβολές, για να καθορίζουμε τα διάφορα στάδια της παιδικής γλώσσας, τον «προβι-
δασμό» της «βαθμηδόν» σε «άνωτερα γλωσσικά επίπεδα», και να γυρεύουμε αν φτάνει τα βιβλία, τα προγράμματα ή οι ανώτερες αρχές που εμποδίζουν τη διδασκαλία σε απλή γλώσσα. Μια είναι η λύση: Ριζικά μέτρα και τολμηρή απόφαση.

Δεν είναι ανάγκη βέβαια καμιά ν' άρνηθῆ το κράτος πουθενά όπου απλώνεται, την επίσημη του γλώσσα. Μά δεν πρέπει ούτε να θυσιάσει τίποτε από τα εθνικά συμφέροντα σ' αυτήν αφού και ἡ ἄλλη, ἡ χρήσιμη και σωτήρια, είναι επιτέλους τοῦ λαοῦ του ἡ γλώσσα. Και όμως στα τελευταία νομοσχέδια που φροντίζουν για τους ξενόφωνους, ούτε ο παραμικρός λόγος δὲ γίνεται για τῆ γλώσσα.

Ἡ γλωσσική ἀφομοίωση δὲν μπορεί νὰ γίνῃ παρὰ με τῆ ζωντανῆ γλώσσα, καὶ ἡ γλώσσα αὐτὴ πρέπει νὰ καθιερωθῆ στὰ σχολεῖα τῆς Μακεδονίας, παντοῦ όπου υπάρχουν ξενόφωνοι, τουλάχιστο για τις τέσσερις πρώτες τάξεις τοῦ Δημοτικού.

Σύμφωνα με τις γλωσσικές αυτές ανάγκες πρέπει να διαρροθ-
μιστῆ και ἡ ἄλλη λειτουργία τῶν νηπιαγωγείων και τῶν ἄλλων σχολείων που θὰ φοιτήσουν ξενόφωνοι, χωρίς να νομίζεται ἀπα-
ραίτητη ἡ ἀφομοίωσή τους με τ' ἄλλα σχολεῖα τοῦ κράτους.

Ἄν μὲν ἄκόμη στὸν ἀνχγνώστη γι' αὐτὸ καμιά ἀμφιβολία ἂς διαβάσει τί γράφουν ἀπὸ κει δάσκαλοι που ἔζησαν κι ἀφιέρω-
σαν τῆ ζωὴ τους στὴν παιδεία και στὸ ἔθνος τους, και που με πόνο ἀνιστοροῦν τὸ μάταιο ἀγῶνα που πλεμοῦν στὴ γῆ τῶν ὀνείρων μας. Ἄς δῆ ἄκόμη τί ἔγραψαν για τὸ ἴδιο ζήτημα παιδαγωγοί, ἐπιστή-
μονες, λόγιοι, λογοτέχνες, πολιτικοὶ και δημοσιογράφοι, δικοὶ μας και ξένοι, που ἔτυχε νὰ ποῦν τῆ γνώμη τους, και που πολλές φορές δὲν εἶχαν καμιά συμπάθεια για τὴν ἀπλή μας γλώσσα. Τῆ γνώμη δλων αὐτῶν ἀξίζει νὰ τὴν προσέξουμε, ἀφοῦ στὸ ἴδιο ἀποβλέπουν κι ἕνα ζήτησον ἔλοι τους, τὸ καλὸ και συμφέρον για τὸ ἔθνος μας, για τὴν Ἑλλάδα.

ΑΡΘΡΑ ΔΑΣΚΑΛΩΝ

A

Ἡ Μακεδονικὴ γλώσσα

Ἄν ἀποφασίσετε σήμερα νὰ κάμετε ἕνα γύρο στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Μακεδονίας, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν παρατηρήσετε με λύπη σας πὼς ἔξω ἀπὸ τὰς πόλεις σε πολλὰ χωριά ἐξακολουθεῦν νὰ ὀμιλοῦνται ξένες γλώσσες και προπάντων ἡ βουλγαρικὴ.

Ἡ κυβέρνησις ἔχει τρία χρόνια τώρα που ἀνοίξε σχολεῖα και ἔστειλε δασκάλους για νὰ διδάξουν τὴν ἐπίσημη γλώσσα τοῦ κρά-
τους. Ἄλλὰ τί τὸ ὄφελος; Θὰ νομίσετε πὼς εὑρίσκεσθε στὴ Βουλ-
γαρία κι ἔχι στὴν Ἑλλάδα, ἔταν γυρνώντας στα ξενόφωνα μέρη ἀπὸ χωριὸ σε χωριό, δὲν κατορθώνετε νὰ εὑρήτε δυὸ ἀνθρώπους που νὰ μιλοῦν ἑλληνικὰ και νὰ καταλαβαίνουν τί λέτε. Και πάλι οἱ ἄντρες κάτι ξέρουν, μὰ οἱ γυναῖκες και τὰ παιδιὰ τίποτε.

Περάσετε τώρα κι ἀπ τῆ βουλγαρικῆ Θράκη. Πουθενὰ δὲν θ' ἀκού-
σετε ἑλληνικὰ. Ὅχι πὼς δὲν εἴμειναν ἐκεῖ καθόλου Ἑλληνας. Θὰ εὑρετε ἀρκετούς. Ὅλοι τους ἔμεις, τουλάχιστο οἱ ἄντρες, μιλοῦν βουλ-
γαρικὰ και περνοῦν πλέον για Βούλγαροι. Μὰ γιατί; Μήπως τὸ εθνικὸ αἰσθημα τῶν Βουλγάρων εἶναι ἰσχυρότερο ἀπὸ τὸ δικὸ μας; Ἡ μή-
πως οἱ Ἑλληνας δὲν ἔχουν τὴν δύναμη νὰ ἐπιβάλλουν τὴν γλώσσα τους στα ἄλλα στοιχεῖα που ζοῦν στὴν Ἑλλάδα; Οἱ Βούλγαροι, στὴν Βουλγαρία, και ἔτσι ἀκόμη ξέρουν ἑλληνικὰ δὲν καταδέχονται νὰ τὰ μιλήσουν μήτε οἱ μικροί, μήτε οἱ μεγάλοι, ἐνῶ ἔμεις και δῶ ἀκόμη ἐπιτρέπομε τῆ διδασκαλία τῆς βουλγαρικῆς και ἀναγκαζό-
μεθα νὰ μαθαίνομε αὐτὴ τῆ γλώσσα σε μερικὰς περιστάσεις*.

Μια αἰτία για τῆ θλιβερὴ αὐτὴ κατάστασις εἶναι βέβαια και ἡ με-
γάλη ἀνοχὴ που ὡς τώρα ἔδειξε και δεῖχνει ἡ κυβέρνησις στοὺς Βουλγάρους** τῆς Μακεδονίας. Μὰ ὑπάρχει και μια ἄλλη αἰτία που

* Αὐτὸ ἀληθεῖς σε μερικὰ χωριά με τοὺς παπάδες και δασκάλους, και σε μερικὰ ξένα σχολεῖα με τοὺς μαθητὰς, όπου ἡ πλειοψηφία εἶνε βουλγαρικὴ.

** Καθὼς ὅταν λέμε «χαμηλὸ» ἀντὶ γάδαρος και «δροσερὸ» ἀντὶ ἀγγοῦρι, τὸ πρῶγμα μένει ἀπαράλλακτα τὸ ἴδιο, ἔτσι κι ὅταν λέμε τοὺς Βουλγάρους τῆς Μακεδονίας βουλγαροφώνους ἢ σλαβοφώνους Ἑλληνας (ὅπως συνήθιζον οἱ

έρχεται πολύ πριν απ' αυτή, που ως τώρα οι άρμόδιοι δεν θέλουν να την μάθουν, ή την έμαθαν μά δεν την πιστεύουν. Η αίτία αυτή είναι πως ή γλώσσα μας όπως διδάσκει σήμερα άπελπίζει τους μαθητάς σε τέτοιο βαθμό, που προτιμοῦν μιὰ ξένη γλώσσα παρά εκείνη. Καί ως μή σάς φανή παράξενο. Αυτή είναι ή αλήθεια. Ακόμα και έλληνόπουλα εύρισκουν την άγγλική π. χ. γλώσσιν εύκολώτερη παρά τη μητρική τους.

Υπήρξε εποχή που όλοι οι Μακεδόνες είχαν αίσθημα έλληνικό και μόνο ή γλώσσα τους έλειπε για να γίνουν σωστοί Έλληνες. Και όμως ή καθαρεύουσα που θελήσαμε να τους διδάξουμε αντί να τους προσελκύση τους έψύχρανε σε τέτοιο βαθμό που οι άνθρωποι είπαν «εμείς δεν είμαστε για γράμματα». Αυτή τη χοντροκεφαλιά μας την είδαν οι Βούλγαροι και άμέσως έπωφελήθηκαν την περίσταση και αρχίζοντας από τη γλώσσιν των Μακεδόνων τους πήραν την καρδιά τους και τους έκαμαν Βουλγάρους φανατικώτερους και από τον έαυτό τους.

Έδώ θα με συγχωρέσετε να πώ, πως οι Βούλγαροι όσο κιάν τους περιφρονούμε, και τους νομίζουμε κατωτέρους μας γιατί μας φαίνονται χοντροκέφαλοι, και τους ονομάζουμε άρκουδιάρους, σε μερικά ζητήματα φάνηκαν έξυπνότεροι από πολλούς Έλληνες και μάλιστα γραμματισμένους. Αυτό άληθεύει και με το γλωσσικό ζήτημα.

Εσθός άμα άπόκτησαν κάποια έλευθερία πολιτική και άρχισαν να σκέπτονται για την άποκατάσταση του έθνους των και για τους

έφημερίδες), εκείνοι καθόλου δεν αλλάζουν. Μόνον έμεις άπατοῦμε τον έαυτό μας. Έλληνες είναι μόνον εκείνοι οι σλαβόφωνοι, που σάν τους τουρκοφώνους της Μικρασίας τό θεωρούν καύχημά τους να ονομάζονται Έλληνες και τιμή τους να μιλοῦν την ελληνική γλώσσα. Όχι όμως και τόσοί άλλοι που δεν κατοδέχονται οὔτε να ποῦν πως είναι Έλληνες, αλλά λέγουν πως είναι Μακεδόνες και μιλοῦν την μακεδονική (δηλαδή σλαβική) που είναι ή έθνική τους γλώσσα. Πολλοί απ' αυτούς στέλνουν τά παιδιά τους στά ξένα σχολεία όπου μαθαίνουν τά βουλγαρικά. Εκεί όλες οι καταλήξεις των ονομάτων εις -ης και -ου, γίνονται -εφ και -οφ και -ε και -ο, και ό έθνικός των παιδιών φανατισμός υποβάλλεται με τά βουλγαρικά τετράδια και τά μολυβδοκόνδυλα με τά βουλγαρικά χρώματα που προμηθεύει τό κατάστημα των Fils de G. A. Eggera & Cie. Τό τελευταίο άληθεύει και με τά τουρκάκια που προμηθεύονται τετράδια με τουρκικές σημαίες σάν εκείνα που μεταχειρίζονται στην Τουρκία.

βουλγαροφώνους της Μακεδονίας, έμελέτησαν τό ζήτημα και είδαν τί ήταν ή αίτία που έμεις δεν κατορθώναμε να τους διδάξουμε τη γλώσσα μας εύκολα. Από τά γράμματα λοιπόν που είχαν στο άλφάβητό τους παρατήρησαν πως μερικά σε τίποτε άλλο δεν ώφελοῦσαν παρά να κάμνουν την όρθογραφία τους δύσκολη. Έπέταξαν λοιπόν από τά 36 και περισσότερα που είχαν ως τότε, όλα τά περιττά, και κράτησαν μόνο 32. Μ' αυτό τον τρόπο ή όρθογραφία τους έγινε απλούστατη σάν την ιταλική. Έπειτα έσκέφθηκαν πως μιὰ που τά βιβλία τους θα τά διαβάσουν τά δικά τους τά παιδιά κι όχι εκείνα που έζησαν πριν από χίλια χρόνια τό σωστό θα ήταν να γραφοῦν στη γλώσσιν που μιλοῦν τά παιδιά στο σπίτι τους. Και έτσι έκαμαν. Και με αυτό τον τρόπο επέτυχαν τό σκοπό τους. Κατώρθωσαν να κάμνουν τό παιδί ν' αγαπήση τό βιβλίο και να έχουν όλιγωτέρους άγραμμάτους εκείνοι στη Βουλγαρία παρά έμεις στην Ελλάδα, και να ζητοῦν πλέον να πάρουν όλη τη Μακεδονία, ακόμα και σήμερα.

Φαντασθήτε τώρα σε τί δύσκολη θέση εύρίσκεται ό δάσκαλος που έχει να διδάξη στα βουλγαρόπαιδα τη γλώσσα μας. Αυτά δέ μοιάζουν τά ελληνόπουλα, που τά καθημένα θαρροῦν πως σ' όλες γλώσσες του κόσμου άλλιώς λέγουν τ' όνομα ενός πράγματος κι άλλιώς τό γράφουν, και τον ίδιο φθόγγο τον γράφουν με πολλά και διαφορετικά γράμματα. Τά βουλγαρόπαιδα ως τά χθές έμάθαιναν (και μερικά ως τά σήμερα μαθαίνουν) τά βουλγαρικά, που καθώς είπαμε παραπάνω δεν έχουν αυτά τά δύο έλαττώματα της ελληνικής. Άφησε που ό έθνικός τους φανατισμός τά κάμνει να θεωροῦν τό δάσκαλο σάν τό χειρότερο έχθρό του έθνους τους. Τέτοια πλάσματα, όση τέχνη κιάν έχη ό δάσκαλος κι όσο κιάν προσπαθή να τά κάμη ν' αγαπήσουν τη γλώσσιν μας δεν μπορεί να κατορθώση τίποτε. Γιατί μοιάζει ό καθημένος σάν ένα πουλί με μεγάλες φτερούγες που προσπαθεί να πετάξη, μα τά πόδια του είναι σφιχτοδεμένα καταγής, κι έτσι μόλις ύψωθή λιγάκι, ξαναπέφτει άπελπισμένο. Η όρθογραφία μας και ή διγλωσσία είναι δυο χοντρές άλυσίδες που τον κρατοῦν δεμένο χεροπόδαρα και του έμποδίζουν κάθε δράση έλεύθερη.

Μόλις τά βουλγαρόπαιδα άρχίσουν να μαθαίνουν τις πρώτες ελληνικές λέξεις και άμέσως παρατηροῦν αυτά τά δυο έλαττώματα ή έμπόδια, αν θέλετε, και αφού έρωτήσουν τους συμμαθητάς των και δεν κατορθώσουν να μάθουν την αίτία, έρχονται στο δάσκαλο,

πότε τὸ ἓνα, πότε τὸ ἄλλο, καὶ ζητοῦν νὰ λύσῃ τὴν ἀπορία τους, γιατί νὰ ἔχουμε 7 ι (ι, υ, η, η, υ, οι, ει), 3 ο (ο, ω, φ) καὶ ἀπὸ δύο ε (ε, αι) καὶ αφ, αβ, ηφ, ηβ, οφ, οβ κλπ.; καὶ τοὺς τρεῖς τόνους; καὶ τὰ δύο πνεύματα; Ἀργότερα, ὅσο ἀκούουν στὸ μάθημα καὶ βλέπουν στὸ βιβλίο *διαῶσον τὸν κύνα, πλῦνον τὰ ὄτα σου, ἢ ὄρνις γενῆ ὡὰ καὶ τὰ παρόμοια*, καὶ ἀκούουν ἔξω ἀπὸ τὸ μάθημα *διῶφε τὸ σκύλο, πλῦνε τ' ἄφτιά σου, ἢ ὄρνιθα γενῆ ἄβγά*, θέλουν νὰ μάθουν καὶ γιατί ἀλλιῶς τὰ λέμε ὅταν μιλοῦμε μεταξὺ μας κι ἀλλιῶς τὰ γράφουμε. Κι ὁ καθημένος ὁ δάσκαλος ποὺ ξέρει καὶ καλοξέρει πῶς αὐτὸ γίνεται μονάχα ἀπὸ ἀνοησία μας, πότε προσπαθεῖ νὰ δελεῖ πῶς «αὐτὸ ἔτσι τὸ λέγουν ἑλληνικά», πότε πῶς ἡ ὀρθογραφία δὲν εἶναι ὅσο τὴ νομίζουμε δύσκολη, ποτὲ ὅμως δὲν κατορθώνει νὰ εὐχαριστήσῃ τὸ παιδί.

«Λοιπὸν» θὰ πῆτε, «τί πρέπει νὰ γίνῃ;» Τὸ τί πρέπει νὰ γίνῃ μᾶς τὸ διδάσκουν πάλι αὐτὰ τὰ παιδιὰ ποὺ ζοῦν σὲ μέρη ὅπου λαλεῖται ἡ ἑλληνική. Τὴν ἔμαθαν κιόλας ἀπὸ τοὺς συμμαθητάς τους, καὶ τὴν ἔμαθαν μὲ τὴν ντόπια προφορὰ τοῦ σ καὶ ζ σὰν ch καὶ j. Αὐτὸς εἶναι φυσικὸς νόμος· μιὰ γλῶσσα ποὺ μιλιέται μαθαίνεται εὐκόλα καὶ γρήγορα. Μὰ ἔλα ποὺ οἱ δικί μας οἱ ἀρμόδιοι δὲν θέλουν νὰ τὸ πιστεύσουν; Πολὺ καλὰ θὰ ἔκαμναν οἱ καθηγηταὶ τοῦ πανεπιστημίου νὰ μελετοῦσαν τὸ ζήτημα καὶ ἐπὶ τόπου· ἄς κάμουν τὸ δάσκαλο γιὰ ἓνα μῆνα σ' ἓνα βουλγαροχώρι τῆς Μακεδονίας γιὰ νὰ δοῦν ἀπὸ τὰ πειράματα ποὺ θὰ κάμουν στὰ παιδιά, ποῖα εἶναι ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ σωστὸ καὶ νὰ πιστεύσουν.

Ἄν ἡ κυβέρνησις πραγματικῶς θέλῃ νὰ διδάξῃ τὴν ἐπίσημη γλῶσσα στὰ σχολεῖα, τότε πρέπει πρῶτα ἀπ' ὅλα νὰ ὑποχρεώσῃ ὅλους τοὺς δασκάλους νὰ τὴν ὁμιλοῦν ὅπως γράφεται, καὶ αὐτὴν μόνον νὰ μεταχειρίζονται παντοῦ καὶ πάντοτε, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ὑπάλληλοι τοῦ κράτους. Ἀλλέως ἀδίκῃ κοπιᾶζει. Γιατί ἔτσι ποὺ διδάσκεται ἡ γλῶσσα μας τώρα μοιάζει σὰν γιστερό φόρεμα ποὺ φορεῖ ὁ δάσκαλος σὲ ὀρισμένες μέρες ἢ περιστάσεις ἀλλὰ ὄχι πάντοτε. Ποὺ ὅσο κιὰν φαίνεται καινούριο τόσο ὀλιγώτερο ἐχρησιμοποιοῦνται. Ἐπειδὴ ὅμως τόσα χρόνια τώρα ἔδειξαν πῶς ὑποχρεωτικὴ χρησιμοποίησις τῆς ἐπίσημης εἶναι ἀδύνατη, ἡ κυβέρνησις πρέπει νὰ ἐφαρμόσῃ ἰδιαίτερο ἐκπαιδευτικὸ σύστημα στὰ βουλγαρόφωνα μέρη τῆς Μακεδονίας, ποὺ νὰ βασίζεται στὶς ἑξῆς μεταρρυθμίσεις:

α) Νὰ καταργηθῇ ἡ ἱστορικὴ ὀρθογραφία καὶ νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ φωνητικὴ.

β) Νὰ εἰσαχθῇ ἡ δημοτικὴ σ' ὅλα τὰ ἑξατάξια δημοτικὰ σχολεῖα καὶ ἡ καθαρὸ ὄνομα νὰ διδάσκεται κατὰ τὰ δύο τελευταῖα χρόνια ἀντὶ τῆς γαλλικῆς.

γ) Νὰ ὑποχρεωθοῦν ὅλοι οἱ γονεῖς νὰ στέλνουν τὰ παιδιά τους στὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἢ νὰ ὑποχρεωθοῦν τὰ ξένα σχολεῖα νὰ διδάσκουν τὰ ἑλληνικά ὅσο καὶ τὴν ξένη γλῶσσα, καὶ ὄχι μόνον ὡς γλωσσικὸ μάθημα καὶ τοῦτο γιὰ τὰ μάτια.

δ) Νὰ ὑποχρεωθοῦν ὅλοι οἱ μαθηταὶ νὰ ὁμιλοῦν τὴν γλῶσσα μας ὅσο εὐρίσκονται μέσα στὸ σχολεῖο.

Μερικοὶ ξεύρω πῶς λέγουν ὅτι εἶναι ἀδύνατο ν' ἀλλάξουν τὴν ὀρθογραφία καὶ φέρουν παράδειγμα τὴν ἀγγλική. Μὰ λησμονοῦν πῶς ἡ ἀγγλικὴ δὲν ἔχει τὰς καταλήξεις τῶν κλιτῶν μερῶν τοῦ λόγου ποὺ ἔχει ἡ ἑλληνικὴ καὶ γι' αὐτὸ ἡ δική μας εἶναι δύο φορές δυσκολώτερη. Ἐμέτρησα τὰς λέξεις ποὺ ἔχει ἓνα ἀλφαθητάριο (Primer) καὶ βγαίνουν 215, καὶ χρειάζονται 400 δικές μας νὰ τὰς μεταφράσωμε. Δηλαδή 400 διαφορετικοὶ τύποι λέξεων. Ἐπειτα ἡ ἀγγλικὴ ὀρθογραφία ἀρχίζει νὰ διδάσκεται μὲ τὴν πρώτη λέξη ποὺ μαθαίνει τὸ παιδί συστηματικώτατα.

Ἡ γλῶσσα σήμερα θεωρεῖται τὸ δυνατώτερο ἀφομοιωτικὸ μέσο καὶ μ' αὐτὴ προσπαθοῦν ν' ἀφομοιώσουν τοὺς ξένους λαοὺς σ' ὅλα τὰ κράτη ποὺ εἶναι σὰν τὸ δικό μας. Στὴν Οὐγγαρία π.χ., στὴν Ρωσία καὶ στὰς Ἠνωμένας Πολιτείας, ὅπου ἡ κυβέρνησις δείχνει κάθε εὐκολία καὶ ἔχει τυπώσει ἐπίτηδες βιβλία, γιὰ κείνους ποὺ δὲν ξέροῦν τὴν γλῶσσα. Ἡ κυβέρνησις μπορεῖ ἂν θέλῃ, πρῶτα νὰ δοκιμάσῃ σὲ μερικὰ σχολεῖα τὴν μεταρρύθμισιν. Εἶμαι ὑπερβέβαιος πῶς θὰ ἐπιτύχῃ, καὶ τὰ παιδιά σ' ἓνα χρόνον θὰ μποροῦν νὰ μιλοῦν ἑλληνικὰ ὅπως μποροῦν καὶ μιλοῦν ἀγγλικὰ μ' αὐτὴ τὴ μέθοδο.

Ἄν ὅμως ἐξακλουθήσωμε τὸ σημερινὸ σύστημα ποτὲ ἡ ἑλληνικὴ δὲν θὰ γίνῃ γλῶσσα τῆς Μακεδονίας, ὅπως δὲν ἔγινε καὶ σὲ τόσα ἄλλα μέρη τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος, ὅπου ἔως τώρα μιλοῦν τὴ βλαχικὴ καὶ ἀλβανικὴ. Ἡ ὁμιλουμένη δημοτικὴ μας γλῶσσα ἔχει μεγάλη ἀφομοιωτικὴ δύναμη, ὅπως φάνηκε σὲ πολλὰ χωρὰ τῆς Θράκης ὅπου χιλιάδες Βούλγαροι χάθηκαν καὶ μόνον τὰ ὀνόματα τῶν παιδιῶν τους δείχνουν τὴν καταγωγὴ τους. Τὸ ἔθνικόν μας συμφέρον ἀπαιτεῖ νὰ φροντίσωμε

μιά ώρα πρωτότερα εκτός αν θέλωμε να ἔχωμε πάντοτε τὸν βουλγαρικὸ κίνδυνο.

Μεγάλη θὰ εἶναι ἡ μέρα πού θὰ ἰδῆ τὸ διάταγμα τῆς γλωσσικῆς μας μεταρρυθμίσεως, καὶ θ' ἀξίζη νὰ εορτάζεται σὰν ἡ μέρα τῆς πνευματικῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἔθνους. Τότε τὸ ἔθνος ἐνωμένο σφιχτότερα μὲ τοὺς δεσμοὺς τῆς γλώσσας θὰ προχωρήσῃ στὴν πρόοδο πολὺ γρηγορώτερα καὶ περισσότερο παρὰ ὅσο κατώρθωσε νὰ προσδεύσῃ σὲ τόσα χρόνια γλωσσικῆς σκλαβιάς. Ἄς ἐλπίσωμε πὼς δὲν θ' ἀργήσῃ νὰ ἔλθῃ ἡ μέρα ἐκείνη.

Θεσσαλονίκη, 30 Νομβρίου 1915.

ΘΕΝΗΣ ΜΟΥΖΟΣ

B

Οἱ δύο γλώσσες

(ἀπόσπασμα)

...Πολλὲς φορές ἔλεγα μὲ τὸ νοῦ μου: "Ἄν μὲ διορίσῃ ἡ Σ. Κυβέρνηση σὲ κανένα ξενόφωνο ἑλληνικὸ χωριό, πὼς θὰ διδάξω τὰ νήπια τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσαν; Νὰ τὰ διδάξω ἔα, ὠά, οὐς κτλ.! Ἄμα θὰ μεγαλώσουν καὶ ξενιτευθοῦν καὶ ἀνταμωθεῖν μὲ ἑλληνοφώνους ἀδελφούς των, θὰ ἀκοῦνε ἀπ' αὐτοὺς: ἔτσι (ἢ μενεξέδες), ἀβγά, γουρούνη κτλ. καὶ δὲν θὰ τοὺς ἐννοοῦν. Καὶ θὰ λέγουν μὲ τὸ νοῦ τους: ἄχ! πῆγε ὁ κόπος μας χαμένος τόσα χρόνια· δὲν μπορέσαμε νὰ μάθουμε τὴν ἑλληνικὴ τὴ γλῶσσαν κτλ. — Τὸ ξενόφωνο ἑλληνόπουλο μὲ τίς δυὸ γλώσσες πού θέλει ὁ διδάσκαλος νὰ τοῦ διδάξῃ, συγχύζεται, δὲν παίρνει ἀράδα. Χάνει τὸν ζήλο του. Κι ἂν πηγαίη στὸ σχολεῖο, πηγαίνει ἐξ ἀνάγκης· ἀλλὰ χαμένος ὁ πηγεμός του· ὠφέλεια καμιά. Κι ἂν τὸ ξενόφωνο ἑλληνόπουλο τύχῃ νὰ εἶναι ἀπ τὴν ὑπόδουλη Ἑλλάδα, θὰ προτιμήσῃ νὰ πάγῃ στὸ σχολεῖο τῆς μητρικῆς γλώσσας του καὶ ἔτσι χάνει ἢ μὰν τὰ παιδιὰ τῆς. Καὶ πιστεύω νὰ ἔχασε πολλὰ ὡς τώρα ἐξ αἰτίας ἀπ τὸ σύστημα αὐτὸ τῆς διγλωσσίας μας.

Μαγέση (Γρεβενά), 9 Μαρτίου 1915

ΕΥΘ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

F

"Ελληνες ξενόφωνοι.

... Στὴ Μακεδονία μας, στὴν Ἠπειρὸ μας, στὴν κακόμοιρη τὴν Ἀνατολή μας, μεγάλοι πληθυσμοί, ἕνα σημαντικώτατο μέρος τοῦ ἔθνους μας, δὲν τὸ βλέπουμε νὰ πατῆ ἀπάνου στὸ στέρεο κι ἀσάλευτο θεμέλιο τῆς ἐθνικῆς γλώσσας.

Ἀπὸ τὸ σύνολο τοῦ λίγου καὶ μετρημένου ἑλληνισμοῦ, γιὰ μεγάλη μας, πολὺ μεγάλη κακοτυχία, πολὺ περισσότερο ἀπὸ ἕνα ἑκατομῦριο δὲ μιλοῦνε τὴ δημοτικὴ μας γλῶσσα, ἔχοντας ξένη γλῶσσαν γιὰ μητρικὴν τους.

Ἀπὸ τὴ βορεινὴ Ἠπειρο ὡς τὴν Πελοπόννησο ὑπάρχουνε χωριά καὶ ἐπαρχίες ὀλόκληρες πού μιλοῦν ἀρβανίτικα καὶ βλάχικα.

Στὴ μισὴ Μακεδονία (δυτικὴ καὶ βορεινὴ, δική μας καὶ ξένη) μιλοῦν σλάβικα καὶ βλάχικα.

Στὴ Θράκη ἔχει πολλὰ χωριά (Μαρμαρᾶς καὶ Μπιστιχοχώρια) πού μιλοῦν ἀρβανίτικα καὶ τούρκικα.

Στὴ Βιθυνία τῆς Ἀνατολῆς ἔχουμε πολλὰ χωριά πού μιλοῦν ἀρμένικα.

Καὶ τὸ σπουδαιότερο, σ' ὅλες τίς ἐπαρχίες τῆς Ἀνατολῆς ὅπου βρίσκονται ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ (Νομὸς Προύσας, Ν. Κασταμονῆς, Ν. Ἄγκυρας, Ν. Τραπεζοῦντος, Ν. Σμύρνης, Ν. Ἰκονίου, Ν. Ἐρζερούμ κτλ.), παντοῦ, ἐξῆν ἀπὸ τὰ παράλια — κι ὄχι ὄλα — καὶ λίγα χωριά στὸ ἐσωτερικόν, μιλοῦνε τούρκικα.

Ἔτσι κρατοῦν πολὺ μεγάλη ἀναλογία στὸν πληθυσμὸ μας οἱ Ἕλληνες πού δὲν ἔχουν τὰ ἑλληνικὰ γιὰ μητρικὴν τους γλῶσσαν. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι σὲ περασμένα χρόνια οἱ ξενόφωνοι πληθυσμοὶ μας ἦτανε περισσότεροι, γιὰτὶ ἡ ἀποξένωσή τους μόλις τώρα τελευταία σταμάτησε — ἂν καλοεξετάσωμε ποτὲ δὲν ἔπαψε ὀλότελα (ἐκβουλγαρισθέντες, ἐκρουμενισθέντες κτλ.).

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, ὅσο δὲ μετακινεῖνται ἀπὸ τὸν τόπο τους, ἐξακολουθοῦν νὰ διατηροῦνται στὴν ἴδια πάντα κατάστασιν, πού δὲν ἔχει καὶ σημαντικὴ διαφορὰ ἀπὸ τὴν κατάστασιν τῶν συνοίκων τους λαῶν. Τὸ ἐσωτερικὸ ποῖό τους ὅμως, τὸν ἀγνὸ ἑλληνισμό τῆς ψυχῆς τους, μᾶς τὸν ἀπόδειξαν χίλιες φορές ὡς τώρα, ὅσοι ἀπὸ

αὐτοὺς μετακινήθηκαν ἀπὸ τὴν πατρίδα τους. Ὅσοι μεταφέρθηκαν σὲ τόπους ἑλληνικούς, ἢ σὲ περιφέρειες ἑλληνόφωνες, ἐξαλείφανε αὐθόρμητα καὶ ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ περιβάλλοντος τὴ γλωσσικὴ διαφορὰ τους, καὶ τὰ παιδιά τους, ἢ νέκ γενεά, γιὰ μητρικὴ γλῶσσα ἀπόχτησε τὴν ἑλληνικὴν. Αὐτὴ ἢ μετακίνηση γιὰ πολλοὺς λόγους ποτὲ δὲ σταμάτησε, κι ἀπ' αὐτοὺς τοὺς πληθυσμοὺς σημεντικὰ τροφοδοτηθήκανε πολλὲς ἑλληνικὲς πόλεις.

Στὴν Πόλῃ, σὲ κάθε τρεῖς Ρωμιοὺς, ὁ ἓνας εἶναι ἀνατολίτικης καταγωγῆς. Κι εἶναι οἱ τέτοιοι τόσο ἀφωμοιωμένοι, ὥστε πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς δὲν ξέρουνε πιά τοῦρκικα.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ξενόφωνους δώσανε στοὺς πολέμους μας γενναῖα τὸ αἷμα τους. Στὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἔθνους μας καὶ στὴν ἐμπορικὴ μας κίνηση, πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς βρέθηκαν καὶ βρίσκονται στὶς πρώτες γραμμὲς. Κι ὅσους ἢ ἀξία τους καὶ ἢ τύχη, τοὺς χάρισε πλοῦτη, τοὺς εἶδαμε πῶς μεταδῶσανε ἀπ' αὐτὰ πλουσιοπάροχα στὸ ἔθνος.

Ὁ πολὺς ὅμως ὄγκος τῶν ξενοφώνων μας, μένει στὸν τόπο του ἀμετακίνητος καὶ ἀμετάβλητος. Ἀνάμεσα σὲ ξένους πληθυσμοὺς, ἐχθρικούς τὸ πιὸ πολὺ, μὲ τὴ γλῶσσα ξένη, δίχως συνοχὴ δυνατὴ μὲ τὸ λοιπὸ ἔθνος, δὲν μποροῦν νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἐθνικὴ ἢ μας ζωὴ, δὲν μποροῦν νὰ νιώσουν ὀλόφουχα τίς ἐθνικὲς μας χαρὲς, τὰ ἐθνικὰ μας καρδιοχτύπια, οἱ δυστυχημένοι, σὰν νὰ εἶναι προγόνα κι ὄχι παιδιά τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Φυσικὰ αὐτὴ ἢ κατάστασις δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ βάλῃ σ' ἔννοια ὅσους θέλησαν νὰ σκεφτοῦν καὶ νὰ ἐργαστοῦν γιὰ τὴν ἐθνικὴ μας προκοπὴ. Μὲ τὸ ἀποκεντρωτικὸ σύστημα ποῦ λίγο πολὺ κυβερνοῦσε ἀπὸ καιρὸ τὸ ἔθνος μας, γλήγορα διαμοιράστηκε ἢ ἔννοια σὲ ὅσους ἐνδιαφέρονται ἄμεσα. Σύλλογοι μικρασιατικοί, ἡπειρωτικοί, μακεδονικοὶ κτλ., ἀπὸ νωρὲς συστήθηκαν μὲ σκοπὸ νὰ ὑποστηρίζουνε τίς ἰδιαίτερές τους πατρίδες σὲ κάθε ἀνάγκη τους. Δὲν ἔλειψαν καὶ πλούσια εἰδικὰ κληροδοτήματα. Καὶ τὸ Πατριαρχεῖο καὶ μάλιστα ἢ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ὅσο μποροῦσαν δὲν ἀρνηθήκανε χρηματικὴ βοήθεια σὲ κοινότητες καὶ σὲ σωματεῖα. Καὶ παντοῦ ἀπὸ κάθε ξενόφωνη κοινότητα, ἀπὸ κάθε σχετικὸ τῆς σωματεῖο, δὲν ἔλειψε ἢ σκέψη καὶ ἢ προσπάθειαι γιὰ τὸ γλωσσικὸ ἑλληνοῖσμὸ τῆς σχετικῆς τους περιφέρειας. Ἀλλὰ ὅπως ἦτανε καὶ φυσικὸ, μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς κύκλους δὲ βρεθήκανε οἱ ἀνθρωποὶ ἐκεῖνοι, ποῦ θὰ μπορού-

σανε νὰ ἀντικρύσουνε τὸ ζήτημα τοῦ γλωσσικοῦ ἑλληνοῖσμοῦ σὲ ὄλο του τὸ μέτωπο καὶ νὰ καθορίσουνε ἐνέργειαι καὶ λεπτομέρειαι. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ὄλη ἢ ἐργασία τοῦ ἑλληνοῖσμοῦ αὐτοῦ ἐφορτώθηκε στοὺς δασκάλους καὶ τίς δασκάλισσαι. Αὐτοὶ θὰ ἔκαναν τὸ θεῦμα μὲ τὰ νηπιαγωγεῖα καὶ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα.

Εἶναι ὅμως γνωστὸ ὅτι ἢ δημοτικὴ μας προπάντων παιδεία, ὄλη πέραπέρα δὲ βάλθηκε μιὰ κι ἐξαρχῆς σὲ βάση παιδαγωγικὴ, ὄτι καὶ σήμερα ἀκόμη βρίσκειται σὲ μεταβατικὴ περίοδο, μὲ κάποια σταθερὴ τροπὴ, ὅπως διαφαίνεται. Πῶς λοιπὸν θὰ ἦτανε δυνατὸ τότε νὰ βρεθοῦνε οἱ εἰδικοὶ παιδαγωγοί, ποῦ θὰ μπορούσαν νὰ κατστρώσουν καὶ νὰ διευθύνουν γιὰ τὰ σχολεῖα τῶν ξενοφώνων μιὰ εἰδικὴ ἐπιστημονικὴ ἐργασία; Οἱ δάσκαλοι, ἀνάλογα μὲ τὴν εὐκολὴ ἐμπιστοσύνη ποῦ τοὺς φορτώσανε τὴ δουλειά, τὴ δεχτήκανε μὲ χαρακτηριστικὴ ἐπιπολαιότητα. Οἱ κακόμοιροι βρέθηκαν κάτου ἀπὸ τὸ δυσβάσταχτο βᾶρος χωρὶς καμιά σοβαρὴ ὑποστήριξη. Μόλις ἀντικρύσανε τίς πρώτες δυσκολίες νικήθηκαν ἀπ' αὐτές. Ὅλοι σχεδὸν δὲν ἄργησαν νὰ κάμουν ἀβαρίαι ἀπὸ κάθε ἐξαιρετικὴ καὶ συστηματικὴ προσπάθεια, καὶ ξαναγύρισαν στὴν ὀλέθρια ρουτίνα τοῦ ἐπίσημου ἐκπαιδευτικοῦ προγράμματος. Ἀρχαῖα καὶ καθρεῦουσα, βιβλία ἐκεῖνα τὰ ἐλεεινὰ ἐγκριμένα, παπαγάλισμα, ξύλο, βρισιές, νέκρα, ἀποβλάκωσις. Αὐτὰ γίνουσαν πολὺν καιρὸ, παντοῦ*.

Τώρα μόλις τελευταῖα, ποῦ κάπως ἔγινε ὑποφερτὸς ὁ βίος τοῦ δασκάλου, κι ἄρχισε κάποια συστηματικὴ προσπάθεια γιὰ τὴν καλύτερη τῆς παιδείας μας, ἄρχισε νὰ φανερώνεται καὶ κάποια εἰδικὴ φροντίδα καὶ ἐργασίαι στὰ σχολεῖα τῶν ξενοφώνων κοινοτήτων μας. Ὁ κ. Μπουντάνης ἔκαμε τὴν καλύτερη δουλειά, ἀλλὰ κι αὐτὸς δὲν ἔκρινε γι' ἀνάγκη ἐπιτηχτικὴ, νὰ μιλήσῃ καθαρά, νὰ φωνάξῃ, νὰ σπρώξῃ μὲ δύναμη τὴ δουλειά ποῦ ἄρχισε ἐκπαιδευτικὰ γιὰ τὸ μεγάλο μας ζήτημα. Ἐξω ἀπὸ τὴν περιφέρειά του δὲν ἐγνωρίστηκε, δὲν ἐνοηθήκε, δὲν ἐφαρμόστηκε ἢ εἰδικὴ σχολικὴ ἐργασία του. Παντοῦ ἄλλου βασιλεῖαι ἢ συνηθισμένη ρουτίνα. Καὶ τὸ πιὸ φριχτὸ

* Κάποιος ἀπόφοιτος ἡμιγυμνασίου μας σὲ ξενόφωνη ἐπαρχία, ποῦ ἐργάστηκε τέσσαρα πέντε χρόνια στὴν Ἀμερικὴ, μ' ἔλεγε κάποτε μ' ἓναν τόνο πικρὸ κι ἀπογοητευτικὸ: «Ἐχασα ὄχι τὸ χρόνο σὲ σχολεῖο σαε καὶ τί με μάθαιε δὲν ξέρω. Ξέρω μόνο ὅτι χρειάστηκα ἄλλα δυὸ χρόνια νὰ ξεκαλιτῶ, νὰ καταλάβω τὸν κόσμο καὶ ν' ἀρχίσω ἀπ' τὴν ἀρχή».

εἶναι ὅτι σήμερον ἀκόμα σὲ πολλὰ χωρὶς τῆς Ἀνατολῆς καὶ στὴν Ἡπειρο βρῖσκονται στὰ σχολεῖα δάσκαλοι — καὶ στὶς ἐκκλησιὰς παπάδες ποὺ δὲν ξέρουν καμιά ἐλληνικὴ γλῶσσα οἱ κακόμενοι.

Αὐτὰ λοιπὸν ἐγίνην στῶν ξενοφώνων ἐπικριτῶν τὰ σχολεῖα, μὲ σκοπὸ τὴ γλωσσικὴ ἀφομοίωση τῶν ξενοφώνων ὁμοφύλων μας. Ἐξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο καμιά ἐνέργεια δὲν ἐγίνε. Οὔτε στὴν Ἑλλάδα, ποὺ τὸ στάδιο ἦτανε λεύτερον ὀλίγερα, γιὰ κάθε ἐνέργεια. Ὑποθέτω γιὰ τὸν ἴδιον πάντῃ λόγον, τὴν ἔλλειψη εἰδικῶν προσώπων, ποὺ θὰ φροντίζανε γιὰ σχετικὴ δουλειὰ σὲ συλλόγους, σὲ νυχτερινὰ σχολεῖα, στὸ στρατῶν, στὴν ἐκκλησιὰ καὶ ὅπου ἄλλο. Ἀπεναντίας μάλιστα, ἔμεινε ὁ δρόμος ἀνοιχτὸς σ' ἓνα φυσικὸ κατῆφορο πρὸς τὴν ἀντίθετη μεριά. Ὅχι μόνον στὰ σπίτια τους, στὰ μαγαζιά τους, στὶς συγκεντρώσεις τους, πέρα πέρα, δὲν ἔπικε νὰ μιλιέται ἢ ξένη γλῶσσα, ἀλλὰ εἶναι τώρα περισσότερο ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια ποὺ ἐγίνε καὶ γραφτὴ στὴν Ἀνατολὴ ἢ ξένη γλῶσσα, ἢ τούρκικη. Στὴν Πόλιν ἐξακουλουθοῦν νὰ βγαίνουν ἐφημερίδες, περιοδικὰ καὶ βιβλία γραμμένα μ' ἐλληνικὰ γράμματα σὲ τούρκικη γλῶσσα. Καὶ νὰ δῆτε ποὺ μὲ τούρκικους νοκτάδες συμπληρώσανε τὸ ἐλληνικὸ ἀλφάβητο, στοὺς φθόγγους ποὺ τοῦ λείπουνται. Τὸ ἴδιο ἔχει γίνει ἀργότερα καὶ στὴν Ἡπειρο. Κι ἡ ἐκκλησιὰ πρακτικώτατα δέχτηκε αὐτὴ τὴ λύση, παρέχει κήρυγμα στὴν ξένη γλῶσσα, καὶ σ' αὐτὴν κοιτάζει κάποιες οικονομικὲς προπάντων μικροδουλειές, γιὰτὶ οἱ ἄλλοι μποροῦν νὰ μείνουν καὶ παραπίσω.

Αὐτὴν τὴν ἀκταστασίαν δὲν μποροῦμε νὰ τὴν ἀφήσουμε νὰ μείνῃ περισσότερο ἔτσι δίχως ζημία μας. Ἡ γενικὴ φροντίδα γιὰ τὴν ἐθνικὴ μας πρόοδο πρέπει νὰ περιλάβῃ καὶ αὐτὸ τὸ ζήτημα, καὶ μάλιστα μὲ ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον, ἀφοῦ ἓνα τόσο μεγάλο μέρος τοῦ ἔθνους περιμένει χρόνια καὶ χρόνια μὲ λυγτάρια νὰ τὸ ἀφομοιώσουμε γλωσσικὰ μὲ τὸ ἐθνικὸ σύνολο.

Ἡ ἐργασία, ἐπιστημονικὴ, μεθοδικὴ καὶ δυνατὴ, σὲ ὅλο τὸ μέτωπο, σὲ ὅλα τὰ στάδια, πρέπει ν' ἀρχίσῃ σύντομα. Πρέπει νὰ ὀρίσουμε γιὰ σκοπὸ μας ὅτι σὲ μιὰ γενεὰ μὲσθ' αὐτὴ ἢ θλιβερὴ ἀνυλογία θὰ ἐκμηδενιστῇ.

Ἄν ἡ ἐργασία ποὺ ἐγίνε γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα ὡς τώρα δὲ μᾶς ἔδωκε τὴν ἐπιτυχία ποὺ περιμέναμε, πρέπει νὰ μᾶς ἔχῃ δώσει δίχως ἄλλο κάποια πείρα. Καὶ πολλὲς φορὲς ἡ πείρα μιανῆς πρώτης ἀπαιτυχίας, ὠδήγησε τὶς δευτέρας ἐνέργειες σὲ θυμαστὴ ἐπιτυ-

χία. Πρέπει νὰ καταθέσουν τὴν πείρα τους καὶ τὴν ιδέα τους ὅσοι ἔχουν ἐργαστῇ καὶ μποροῦν νὰ ἐργαστοῦν ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα, καὶ νὰ μιλήσουν καθαρὰ καὶ ξάστερα. Νὰ μελετήσουμε, νὰ ξαναμελετήσουμε μὲ προσοχὴ τί ἔκαμαν καὶ τί κάμνουν γιὰ τέτοια ζητήματα ἄλλα ἔθνη.

Νὰ διατυπώσουμε μὲ σαφήνεια καὶ σ' ὅλες τὶς λεπτομέρειες τὰ προγράμματα τοῦ Νηπιτωγώγειου καὶ τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου καὶ τοῦ Νυχτερινοῦ σχολείου.

Νὰ σκεφτοῦμε πῶς μποροῦμε νὰ χρησιμοποιήσουμε γιὰ τὸ σκοπὸ μας συλλόγους καὶ συγκεντρώσεις, καὶ τὴν ἐκκλησιὰ.

Νὰ χρησιμοποιήσουμε μὲ μεθοδικὸ πάντα τρόπο τὴν ἐποχὴ τῆς στρατιωτικῆς θητείας καὶ ὅτι ἄλλο μποροῦμε.

Ἔτσι ἂν ἐργαστοῦμε, μᾶζι μὲ τὸ ἐπιστημονικὸ πρόγραμμα καὶ τὴν καθορισμένη μέθοδο, πρέπει νάχουμε καὶ τὴ βεβαιότητά ὅτι θὰ φτάσουμε στὴν ἐπιτυχία.

Ἐδῶ νομίζω μποροῦμε νὰ μιλήσουμε καὶ γιὰ τοὺς νέους ἐκείνους συμπολίτες μας, ποὺ ἡ τελευταία πολιτικὴ μεταβολὴ τοὺς χώρισε ἀπὸ τὰ ἐθνικὰ τους ἢ φιλικὰ τους κράτη καὶ τοὺς ἀφῆσε σὲ μᾶς. Συμπολίτες ἀλλόφυλους εἴχαμε καὶ στὴν παλιὰν Ἑλλάδα, τώρα δὲ μὲ τὸ μέγαλωμα τοῦ κράτους ἔφερε μὲσθ' αὐτοῦ πολλοὺς περισσότερους. Τούρκοι, Ἑβραῖοι κτλ. ἂν δὲ φτάνουνε τὸ ἑκατομμύριο, βρῖσκονται ἐκεῖ κοντὰ, καὶ μιὰ ποὺ ἡ παλιὰ Ἑλλάδα ἔδωκε ὅλα τὰ δικαιώματα στοὺς ἀλλόφυλους πολίτες τῆς, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι οὔτε στὴ μεγαλωμένη Ἑλλάδα θὰ ὑπάρχουνε ραγιαδες. Ὅσο εὐκολώτερα μπορέσῃ νὰ τοὺς μάθῃ τὴ γλῶσσα τῆς, τόσο εὐκολώτερα θὰ ἔρθῃ σὲ τέλεια συνεννόηση μᾶζι τους, τόσο περισσότεροι θὰ τοὺς μπάσῃ στὸν πολιτισμὸ τῆς.

H. N. Γ.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΑΣΚΑΛΩΝ

Ἀπὸ τὰ πολλὰ γράμματα ποὺ στέλνουν κάθε τόσο στὴ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Ὀμίλου δάσκαλοι καὶ ἄλλα μέλη του δημοσιεύονται ἐδῶ δύο, καὶ τὰ δύο γραμμένα ἀπὸ δασκάλους ποὺ ἐργάζονται στὴ Μακεδονία. Ὁ ἓνας ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, ἀπὸ τὴν Καστοριά ὁ ἄλλος, σὲ μέρη ὅπου ὁ ἀνταγωνισμὸς μὲ τοὺς γείτονες καὶ τὴ γλῶσσα τους εἶναι ἐντονώτατος, ζουγραφίζουν μὲ χαρακτηριστικὰ λόγια τὴν ἀδυναμία τους νὰ ἐργαστοῦν ἀποτελεσματικὰ μὲσα στὸ σχολεῖο τους μὲ τὴν ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ κράτους μας. Καὶ τὰ δύο

γράμματα έχουν γραφή ύστερα από την άπελευθέρωση της Μακεδονίας. Το δεύτερο καταχωρίζεται εδώ μαζί με τα λόγια που το συνόδευσε ο Παύλος Νιρβάνας άμα δημοσιεύτηκε και στη Νέα Ελλάδα (βλ. Δελτίο 1914, σ. 329).

1.—'Αξιότιμοι Κύριοι: Πήρα το γράμμα σας... και σάς ευχαριστώ για τες πληροφορίες που μου στείλατε για το αλφαβητάριο και το Δελτίο του 'Ομίλου. Σας στέλνω δυό δραχμές συνδρομή μου για το Δελτίο.

Πολύ λυποῦμαι για τα καῦμένα τα παιδιά μας, προ πάντων για τα βουλγαρόφωνα, που δεν έχουν ούτε ένα αλφαβητάριο της ανθρωπιάς για να μάθουν τη γλώσσα μας.

Οι Βούλγαροι έχουν τόσο πολύ απλοποιήσει την ορθογραφία τους ώστε να γίνει η γλώσσα των όσο το δυνατόν εύκολωτέρα. 'Εμείς όχι μόνο την ορθογραφία αλλά και την γλώσσα άκόμη του Ξενοφάντος προσπαθούμε να διδάξουμε.

Και έτσι θ'ά ιδῆτε ελληνόπουλα να μιλοῦν και να διαβάζουν βουλγαρικά, και να τα γράφουν άκόμα σε ένα ή δυό το πολύ χρόνια, ενώ ούτε σε έξι χρόνια δεν κατορθώνουν να μάθουν τα ελληνικά.

'Αν εξακολουθήση αυτό το σύστημα φοβούμαι ότι για πολύ άκόμα θ'ά είναι τα βουλγαρικά η γλώσσα των κατοίκων της Μακεδονίας, και οι βουλγαρόφωνοι θ'ά εξακολουθούν να στέλνουν τα παιδιά των στα ξένα σχολεία και όχι στα ελληνικά, όπως συμβαίνει τώρα στις πόλεις προπάντων.

'Ας ελπίσουμε πως η κυβέρνηση επί τέλους θ'ά κατασκευή ότι είναι άπραγματοποίητο όνειρο να κάμη τους ξενοφώνους υπηκόους της να μιλοῦν σαν καθηγηταί πανεπιστημίου.

Με υπόληψη *

2.—... 'Ας αφήσωμεν να όμιλήση ο πόνος του διδασκάλου, ο οποίος εστάλη εκεί να ενεργήση την εθνικήν προπαγάνδαν, με το νεκρόν γλωσσικόν όργανον που του παρέδωκεν η πολιτεία, και να πολεμήση την επικίνδυνον εχθρικήν ζωήν με τον άκίνδυνον και άχρόν θάνατον. «Τό χωριό όπου είμαι διδάσκαλος (έπαρχία Καστοριάς) γλώσσα μητρική έχει τη σλαβική, άπεσκέρτησε από την 'Ορθοδοξία εδώ και 27 χρόνια, ξαναγύρισε όμως σ' αυτήν έπειτα από τον έλληνοβουλγαρικό πόλεμο, και πρώτη φορά άνοιξε φέτο ελληνικό σχολείο στον τόπον αυτόν, μ' εκατόν πενήντα μαθητές και μαθήτριες. Οι γονείς των παιδιών είναι άκόμη φανατικοί, με όλα όμως τα έμπόδια που μας φέρνουν, καταρωθώσαμε να μιλοῦν τα παιδιά τους ελληνικά, όχι μόνο μέσα στο σχολείο, μά και έξω, στην ιδιαίτερή τους ζωή. Αυτό το καταρωθώσαμε με τό μάθημα της πραγματογνωσίας.

'Όλο όμως αυτό το κοπιαστικό και δύσκολο έργο της πραγματογνωσίας έρχεται τώρα και μάς τό χαλά η άνάγνωση, με τα έγκεκριμένα και έπίσημα άναγνωστικά βιβλία, που μάς δίνει η πολιτεία. Τα παιδιά τό καταλαβαίνουν και μάς ρωτούν με άπορία και δικαιολογημένη άγανάκτηση. Γιατί να μάθουμε άλλη γλώσσα, αφού δεν μάθαμε άκόμη εκείνη που μιλοῦν όλοι οι άνθρωποι τριγύρω μας; 'Εμείς δέν θ'ά γίνουμε ούτε γιατροί, ούτε δικηγόροι, κι άν γίνουμε, έχουμε καιρό να μάθουμε κι άλλες γλώσσες!...

Τί θ'άπαντούσατε, παρακαλώ, άν ευρίσκεσθε εις την θέσιν του πτωχού διδασκάλου της Μακεδονίας, προς μίαν ερώτησιν τόσον σιδηράς και άπο-

στοματικής λογικής; Τι θ'ά είχατε ν' αντιπάζετε, ως δικαιολογίαν εις την άπορίαν ενός παιδιού, τό όποιον έρχεται να διδαχθή την μητρικήν του γλώσσαν εις τό σχολείον κι ευρίσκειται έξαφνα έμπρός εις μίαν άλλην γλώσσαν, που δέν την όμιλεί κανένας ζωντανός άνθρωπος τριγύρω του, εκτός από τους νεκρούς ανθρώπους του βιβλίου του; 'Ο πτωχός διδάσκαλος απήντησε, πολύ φυσικά και πολύ λογικά και, όπως λέγει, απήντησεν άδυσωπήτως, χωρίς να πολυσκεφθή.

'Εννοια σας, παιδιά μου! Θά σάς βρω έγώ άλλα βιβλία καλύτερα, για να τα καταλαβαίνετε...

Γράφει λοιπόν προς τον Πρόεδρον του 'Εκπαιδευτικού 'Ομίλου, χωρίς να τον γνωρίζει ούτε αυτόν, ούτε καλά καλά τό σωματεϊον, του όποιου έξ άκοής έ πληροφορηθή την ύπαρξιν, και παρακαλεί με πόνον ψυχής:

«Γι' αυτό, κύριε Πρόεδρε, σάς παρακαλώ πολύ, άν είναι δυνατόν, να μάς στείλετε κάμποσα βιβλία κατάλληλα για παιδιά, σε απλή γλώσσα. 'Όσο για τό αντίτιμο, θ'ά φροντισω να σάς τό στέλω άμέσως, από δικά μου, άν και είμαι προστάτης σε έπίτά ψυχές. 'Αν είναι δυνατόν να μάς συστήσετε και μερικά βιβλία για τη μελέτη του γλωσσικού ζητήματος, καθώς και έργα γραμμένα στη δημοτική γλώσσα, θ'ά σάς θεωρούμε ευεργέτη μας. Τώρα κάθε 'Ελλην πρέπει να ενδιαφέρεται γι' αυτό τό ζήτημα γιατί όλοι βλέπομε ως σκοπό μας, τό πως θ'άφομοιωσούμε τα ξενόφωνα μέρη...»

Δέν χρειάζονται, νομίζω, σχόλια εις τό εύγλωτον αυτό γράμμα. 'Ενας πτωχός διδάσκαλος βρίσκειται έξαφνα μέσα εις ένα σλαβόφωνον πληθυσμόν, ο όποιος έπιστρέφει και πάλιν εις τους κόλπους της πατρίδος, ύστερ' από τα άποτελέσματα ενός ενδόξου πολέμου. Τα παιδιά του πληθυσμού αυτού, τα ελληνόπουλα αυτά της αύριον, αρχίζουν να μιλοῦν ελληνικά, ν' αγαποῦν την γλώσσαν τους και να την θεωροῦν δικήν τους. 'Ο δάσκαλος του χωριού κάμνει, ό,τι μπορεί, ένθουσιάζεται, θεομαίνεται, όνειρευέται να βρεθή τριγυρισμένος από νέα ελληνόπουλα, να πλάση στα χέρια του την νέαν ζύμην του 'Ελληνος πολίτου και του 'Ελληνος στρατιώτου. Και έξαφνα έρχεται τό μουχλιασμένον βιβλίον και του τα χαλά! 'Αν ξαναγυρίσουν τα παιδιά εις την σλαβικήν γλώσσαν, που τα τραβά τέλος πάντων όπως τραβά τον άνθρωπον κάθε ζωντανή γλώσσα, άν εξακολουθούν ν' έπαρνοῦνται τον εθνισμόν τους, άν μέινουν Σλάβοι κάτω από την ελληνικήν σημαίαν, τό άναγνωσματάριον του έπισήμου κράτους δέν ενδιαφέρεται. Αυτό ενδιαφέρεται να διδάξη τα έα, την σὺν, την γαλήν και όλους αυτούς τους θησαυρούς του νεκροταφείου...

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Τ' άκόλουθα δυό άποσπάσματα είναι αντίγραφα από εκθέσεις που έστειλε στις άνωτερες εκπαιδευτικές άρχές ένας έπιθεωρητής των σχολείων στη Μακεδονία. Γράφηκαν και οι δυό τό καλοκαίρι του 1914, στην έλευθερωμένη πιά Μακεδονία, και αφού και οι άνωτερες εκπαιδευτικές άρχές άναγνώρισαν πιά την άνάγκη για τη γλωσσική μεταρρόδμηση. 'Όστόσο βλέπομε και τον έπιθεωρητή άκόμη ν' άγωνίζεται χωρίς άποτέλεσμα, για να γλιτώση τα παιδιά από τό μαρτύριο της γλώσσας των έγκεκριμένων βιβλίων που και οι δάσκαλοι οι ίδιοι δέν καταλαβαίνουν.

1. —...Νὰ ἐξευρεθῶσιν ἀναγνωστικὰ ἀνάλογα πρὸς τὴν γλωσσικὴν ἀντίληψιν τῶν πικίδων, οἵτινες συνφθὰ τῷ προγράμματι ἡμῶν ἐδιδάχθησαν κατὰ τὸ παρελθὸν σχολικὸν ἔτος τὴν πραγματογνωσίαν καὶ τὰς λεκτικὰς ἀσκήσεις διὰ τῆς ζωντανῆς γλώσσης. Ἀλλὰ καὶ χάριν τῶν διδασκάλων δέον νὰ ἐξευρεθῶσι κατάλληλα τοιαῦτα διότι οἱ πλείστοι τούτων ἀγνωστοὶ τὴν σημασίαν πολλῶν λέξεων ἐκράτουν σημειωματάριον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐσημείωναν τὰς δυσκόλους, καὶ ἐν πλήρει εἰλικρινείᾳ μὲ ἡρώτων οἱ δυστυχεῖς περὶ τούτων.

2. —... Τὰς ὁδηγίας σας διὰ τὸν διδάσκαλον τῆς γλώσσης ἐν τῷ νηπιαγωγείῳ τῶν ξενοφώνων σαφῶς ἐπεξήγησα εἰς τοὺς διδασκάλους, ἐπιστήσας τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὰ οὐσιωδέστερα σημεῖα. Ἀλλὰ διὰ τῆς ζωντανῆς γλώσσης ἦτις ἤδη διὰ τῶν λεκτικῶν ἀσκήσεων οὐ μόνον εἰς τὰ νήπια ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἡλικιωμένα ξενόφωνα παιδιὰ διδάσκεται, δὲν δύναται δυστυχῶς νὰ κατανοηθῇ ἢ ἀλλοκοτὸς γλῶσσα τῶν ἀναγνωστικῶν τοῦ κράτους, ἀντὶ τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ ἔχωμεν τουλάχιστον διὰ τὰ ξενόφωνα χωρὶα ἀναγνωστικὰ ἔχοντα γλῶσσαν ὁμοίαν μὲ τὴν εἰς τὰ ἀλφαριθμητάρια τοῦ Λασκαριδίου. Διὸ ἐζητήσαμεν κατ'ἀρχὰς παρὰ τῶν διδασκάλων νὰ διδάσκωσι τὴν ἀνάγνωσιν ἀπὸ τοῦ πίνακος διὰ γλώσσης κατὰ τὸ δυνατόν ἀνάλογον πρὸς τὴν τῶν λεκτικῶν ἀσκήσεων. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν ἠδυνήθημεν νὰ διατηρήσωμεν τὸ καθεστῶς τοῦτο, διότι οἱ γονεῖς ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι τὰ παιδιὰ των δὲν μαθάνουσι γράμματα εἰς τὸ σχολεῖον, ἀποδὲν ἔχουσι βιβλία, ἤρχισαν ν' ἀποσύρωσι τὰ βιβλία, ἠναγκάσθημεν πρὸς ἄρσιν τοῦ μελλόντος δευτέρου νὰ ἐπιτρέψωμεν τὴν ἀγορὰν αὐτῶν...

ΓΝΩΜΕΣ ΚΑΙ ΚΡΙΣΕΙΣ

1. Ὁ βυζαντινὸς ἑλληνισμὸς ἐτοιμάζονταν νὰ ἐξελληνίσῃ ὁλόκληρη τὴ Χερσόνησο τοῦ Αἴμου... Ἄν δὲν προχώρησε τόσο πολὺ ὁ λόγος εἶναι πῶς οἱ Ἕλληνες εἶχαν μιὰ τεχνητὴ γλῶσσα... καὶ ἄφηναν νὰ χίνεται περιφρονημένη ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, ἡ μόνη ὀργανικὴ καὶ βιώσιμη... Τὸ ἴδιο γίνεται πάλι σήμερον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, ὅπου ὁ ἑλληνισμὸς, ἀκριβῶς γιὰ τὴν γλωσσικὴν του ἀνικανότητα, ἀναγκάζεται νὰ ὑποχωρῇ ὅλο καὶ περισσότερον στοὺς Σλάβους.

Κ. Αἰτελιχ, Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς καὶ νεοελλην. λογοτεχνίας, 1902, σ. 7.

2. Μεγάλῃ σημασίᾳ ἔχει τὸ γλωσσικὸ ζήτημα καὶ γιὰ τὴν πολιτικὴν τῶν Ἑλλήνων, ἰδίως γιὰ τὸ ζήτημα πῶς θὰ διατηρηθῇ καὶ θ' ἀπλωθῇ τὸ ἔθνος τους. Στὴ μεγάλη ἀμίλλα ποὺ ἔχουν νὰ συναγωνιστοῦν μὲ ἄλλους νέους λαοὺς εἶναι ὁ σχολαστικισμὸς τῶν λογίων τους μεγάλο ἐμπόδιο... Σέρβοι, Βούλγαροι, ἀκόμη καὶ Ρουμάνοι, Ἀρβανίτες καὶ Ἀρμένιοι κάνουν ἀποτελεσματικὰ προπαγάντα σὲ χώρες μὲ ἀνακατωμένο πληθυσμό.

Κ. Κρούμπιαχερ*, Τὸ πρόβλημα τῆς νεοελληνικῆς γραφομένης, 1903, ἑλλην. μετάφρ. σ. 130.

3. Ὁ διδάσκαλος, νέος 25—30 ἐτῶν... μισθοδοτεῖται ἀπὸ τὴν μητρόπολιν 15 λίρας τὸ ἔτος, εἶναι ὑπανδρευμένος καὶ ἔχει τρία παιδιὰ. Τὰ γράμματα τὰ ἔμαθε εἰς τὸν Παρνασσόν, ὅταν ἦτο πηλοφόρος εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁμιλεῖ ἀρκετὰ καλὰ τὰ ἑλληνικά... Ἐβάλαμε δύο τρία παιδιὰ νὰ ἀναγνώσουν, καὶ ἀνεγίνωσκον τελείως καλὰ. Ἀλλὰ δὲν ἐννοοῦσαν ὅλα ὅσα ἐδιάβαζαν. Κατόπιν τοὺς ἔκαμε ἀπὸ αὐτὴν τὴν παναθεματισμένην τεχνολογίαν, τὴν ὁποίαν ἐπίσης ἐγνώριζαν ἀρκετὰ καλὰ. Τὸν συνεβουλεύσαμεν νὰ μὴ κοπιᾷ καὶ αὐτὸς καὶ τὰ παιδιὰ μὲ τὴν εὐλογημένην αὐτὴν πληγὴν τῶν παιδιῶν, ἀλλὰ νὰ τοὺς κάμνῃ ὁμιλίαν...

... Εἰς τὸ σχολεῖον φοιτῶσι εἴκοσι τρία παιδιὰ καὶ κανένα κορίτσι. Ὁ ἀντιπαθητικὸς διδάσκαλος βάζει τὰ παιδιὰ νὰ τραγουθήσουν κάτι. Δὲν ἐννοήσαμεν ἂν ἡ γλῶσσα ἦτο ἡ μακεδονικὴ ἢ ἡ ἑλληνικὴ. Ὅλα τὰ παιδιὰ τοῦ σχολείου γνωρίζουν νὰ γράφουν καὶ νὰ ἀναγινώσκουν, ἀλλὰ κανὲν ὁμως ἢ σχεδὸν κανὲν δὲν ὁμιλεῖ. Ἐν ἡ δυὸ ἐννοοῦν δλίγα μόνον. Νομίζω ὅτι ὁ «Πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων» σύλλογος ἔχει ὑψιστὸν καθῆκον νὰ παρακολουθήσῃ ἐκ τοῦ ἐγγύτερον τὸ ἔργον τους... Θὰ ἐπρότεινα... νὰ διδαχθῶσιν οἱ διδάσκαλοι μέθοδον διδασκαλίας πρακτικωτέραν, δηλαδή ὅχι τόσα γράμματα καὶ τεχνολογίαν, ἀλλὰ προπάντων ὁμιλίαν... Νὰ ἐπιτευχθῇ πάση θυσίᾳ ἢ εἰς τὸ σχολεῖον φοίτησις καὶ τῶν κοριτσιῶν... Ὡς ἔχουσι σήμερον τὰ πράγματα οὐδεμία γυνὴ ὁμιλεῖ ἑλληνικά.

* Ἀπὸ γράμματα τοῦ Παύλου Μελά ἐπὶ γυναῖκα του (1904, Ἀπὸ τὰ χωρὶα Γαβρέσι καὶ Ρούλια).

* Ὁ ἰδρυτὴς τῆς βυζαντινολογίας, ὁ βαθύτερος γνώστης τῆς μεσαιωνικῆς μας λογοτεχνίας, καθηγητὴς τῆς βυζαντινῆς καὶ νεοελληνικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Μόναχῳ.

4. Εἰς τὴν Συρίαν οἱ ὄμαιοι καὶ ὁμογενεῖς ἀδελφοὶ ἡμῶν εἰσὶν ἀραβόφωνοι, εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν οἱ μὲν τουρκόφωνοι, οἱ δὲ ἀρμενόφωνοι, εἰς τὴν Μακεδονίαν οἱ μὲν τῆ τῶν Βουλγάρων γλῶσση χρῶνται, οἱ δὲ τῆ τῶν Ρωμούνων, εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Ἀλβανίαν οἱ μὲν ἀλβανόφωνοι, οἱ δὲ βλαχόφωνοι, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι εἰς τινα χωρία δὲν ἀκούεται ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἐν ἀπάσαις ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις ἔχομεν ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἅτινα ὅμως ἔνεκα τῆς ἀμεθόδου διδασκαλίας ἤτις ἐπικρατεῖ εἰς αὐτὰ δὲν κατορθοῦσι νὰ μεταδώσωσιν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν τὴν ἑλληνίδα φωνήν. Οἱ κόποι καὶ οἱ μόχθοι ἡμῶν ἀποβάλλουσι μάταιοι, καὶ τὰ ἀφειδῶς καταναλισκόμενα χρήματα οὐδὲν ἀποτελέσμα φέρουσι. Τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα ἐν ταῖς χώραις ταύταις δὲν ἐκπληροῦσι τὸν προορισμὸν αὐτῶν. Ἡ ἐν Μακεδονίᾳ ἀποτυχία τῶν ἡμετέρων σχολείων ἀπέβη δλεθρία εἰς τὰ ἔθνη τῶν ἡμῶν συμφέροντα. Οἱ Βούλγαροι ἐρειδόμενοι ἐπὶ τῆς γλώσσης τῶν κατοίκων ἦν δὲν ἠδυνήθημεν ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη νὰ ἀντικαταστήσωμεν διὰ τῆς ἑλληνικῆς, ἐγείρουσι φυλετικὰς ἀξιώσεις ἐν Μακεδονίᾳ. Τοιαύτης φύσεως κίνδυνος ἐπαπειλεῖ ἀπάσας τὰς χώρας τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὁ κίνδυνος οὗτος νῦν μὲν ὑπάρχει ἐν νηπιώδει καταστάσει, ἐν τῷ μέλλοντι ὅμως πάντως θὰ ἐγείρη θρασείαν τὴν κεφαλήν, ὡς ἐν Μακεδονίᾳ, καὶ θὰ προβάλη ὡς λερναία ὕδρα, ὅπως ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ Ἡπείρῳ, ἐὰν δὲν καταρτίσωμεν ἄρδην τὸ ἐν χρήσει διδακτικὸν ἡμῶν σύστημα καὶ δὲν ἐνστερνισθῶμεν ἄλλο ὑπισχνούμενον ἡμῖν ἄφθονον τὸν ἀμητόν, ὑπὸ τῆς πείρας καρποφόρον ἀποδεδειγμένον καὶ ὑπὸ τῶν ἡγετῶν τοῦ πολιτισμοῦ παραδεγεμένον.

Αυπούμεθα πολὺ, διότι οἱ παρ' ἡμῖν κορυφαῖοι τῆς παιδαγωγικῆς δὲν ἐξετίμησαν δεόντως τὸ ὑψιστόν τοῦτο ἔθνηκον ζήτημα καὶ δὲν ἠσχολήθησαν ἀρκούντως εἰς τὴν λύσιν αὐτοῦ. Ἐὰν τοῦτο ἦτο λελυμένον βεβαίως πολλοὶ ἀνεπανόρθωτοι ἔθνηκαὶ ἡμῶν ζημίαι θὰ προελαμβάνοντο καὶ ἡ πατρις τὰ μέγιστα θὰ ὠφελεῖτο.

Κ. Σπανάκη, Ἡ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Στὸ περιοδικὸν «Δημοτικὴ ἐκπαίδευσις» 4 (1904) 297.

5. Τὸ μεγάλο ὄπλο τοῦ ἔθνους στὴ Μακεδονία εἶναι τὸ σχολεῖο. Κι ὅμως ἐκεῖνοι ποὺ ἀγαποῦν τὴν ἀλήθειαν τὸ φωνάζουν καθαρά: πὼς αὐτὸ τὸ ὄπλο θὰ ἦταν φοβερὰ ἐπικίνδυνον στοὺς ἐχθρούς, ἂν τὰ ἑλληνόπουλα τῆς Μακεδονίας ἐμάθαιναν τὴ μητρικὴ τους

γλῶσσα στὸ σχολεῖο, καὶ δὲν ἐπάλαιβαν μὲ τὴ γραμματικὴ. Γιὰ τὰ σχολεῖα ποὺ πρέπει νὰ σύρουν τόσους πληθυσμοὺς μικρῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν Ἑλλάδα, μέσα σὲ τέτοιον φυλετικὸν ἀγῶνα, ἡ ἔθνηκὴ γλῶσσα εἶν' ὁ δυνατότερος μαγνήτης. Στὰ νηπιαγωγεῖα τῆς Μακεδονίας τὰ βουλγαρόφωνα ἑλληνόπουλα ὡς τὸ ἔτος 1900 δὲν ἐμάθαιναν οὔτε λέξη ἑλληνικὴ, γιὰ τὴν οἱ δασκάλους τὰ βάζαν νὰ διαβάξουν κείμενα τῆς ἀττικῆς ἢ τῆς καθαρεύουσας καὶ νὰ μαθαίνουν ἀπόξω κομμάτια ν' ἀπαγγέλλουν. Καὶ στὶς ἐξετάσεις τὰ βουλγαρόφωνα ἑλληνόπουλα ἔλεγαν ἀπόξω ὀλόκληρα ἑλληνικὰ χωρία, ἐνῶ δὲν ἤξεραν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα! Ὡσπου τὰ εἶδαν οἱ ἀρμόδιοι καὶ ξύπνησαν, ἔκαμαν νέον κανονισμό καὶ διέταξαν νὰ διδάσκηται στὰ βουλγαρόφωνα παιδιὰ ἀποκλειστικῶς ἡ μητρικὴ γλῶσσα... Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ τοὺς σλαβοφώνους καὶ βλαχοφώνους Ἑλληνες τῆς Μακεδονίας. Κι αὐτοὺς τοὺς χάνει τὸ γένος, γιὰ τὸ σχολεῖο δὲν εἶναι ἱκανὸ νὰ τοὺς μεταβάλη σ' ἑλληνόφωνους, ἀφοῦ τοὺς μαθαίνει γλῶσσα νεκρῆ. Τὸ βουλγάρικο ὅμως σχολεῖο μπορεῖ νὰ τοὺς κἀνῃ βουλγαροφώνους, γιὰ τὴν ἡ γλῶσσα τοῦ Βουλγάρου δασκάλου, ἢ γλῶσσα τῶν βουλγάρικων διδακτικῶν βιβλίων, εἶναι ἡ ἴδια γλῶσσα τῆς κοινωνίας ὅπου ζῆ καὶ δουλεύει.

Ὅσοι νιώθουν τί φορικτὸς εἶναι στὴ Μακεδονία ὁ φυλετικὸς ἀγῶνας, ὅσοι νιώθουν πὼς ἡ ἔθνηκὴ κληρονομία δὲν παίρνεται μὲ καπνούς, ἀλλὰ μ' ἐργασία φυλετικὴ, πὼς ἡ ἰδέα τοῦ ἀγῶνα πρέπει νὰ μπῆ στὸ αἷμα τῆς φυλῆς καὶ νὰ ριζωθῇ στὴ γῆ τῶν δούλων, θὰ δώσουν βέβαια τὸ δίκιο σὲ μᾶς κι ὄχι στοὺς ἄλλους ποὺ ὑψώνουν γιὰ ὄπλο τοὺς παπύρους τῆς γραμματικῆς.

Προκήρυξη «Πρὸς τὸ ἑλληνικὸ κοινὸ» τῆς Ἑταιρείας «Ἡ ἔθνηκὴ γλῶσσα» (ποὺ ἦταν ἡ πρώτη ἐνωσις τῶν δημοτικιστῶν), 1905.

6. Χάσαμε στὴ Μακεδονία ἔδαφος, ἔλεγε ἀνώτατος προξενικός, διότι οἱ ἀλλόγλωσσοι ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ πάνε στὰ σχολεῖα μας, ἀλλ' ἐπειδὴ τοὺς μαθαίνουν μιὰ γλῶσσα ποὺ δὲ μιλήθηκε ποτέ, γυρίζουν στὰ σπίτια τους ὅπως πῆγαν, χωρὶς νὰ μάθουν τίποτα. Ἀπομένοντας δὲ ἀλλόγλωσσοι καὶ οἱ ἴδιοι χάνονται καὶ τὰ παιδιὰ τους μᾶς ἀποχαιρετοῦν γιὰ πάντα.

Ἄν στὰ σχολεῖα δίδασκαν τὴ δημοτικὴ, ἐξακολούθησε, οἱ ἀλλόγλωσσοι μαθαίνοντας μιὰ ζωντανὴ γλῶσσα θὰ γίνονταν ὁμο-

γλωσσολογοί, και θα κερδίζαμε κι αυτούς και τα παιδιά τους, που θ' αγαπούσαν τη γλώσσα που μίλησε σ' όλη τη ζωή του ο γονιός τους».

Στέφανου Ραμάν (Μ. Τσιριμώκου), Τα παλιά και τα καινούργια, 1905, σ. 36.

7. Η πνευματική ζωή θ' ανθίσει και πάλι μόλις ξετινάξουν οι Έλληνες από πάνω τους τα δεσμά ενός ψεύτικου κλασικισμού. Είδεμ, πρέπει να φοβούμεστε μήπως ο ελληνισμός νικηθῆ ἀπὸ τοὺς νεωτέρους λαοὺς στὴ Χερσόνησο τοῦ Αἴμου, που γιὰ τὴν ὥρα βρίσκονται ἀκόμη χαμηλότερα, μὰ εἶναι γυρισμένοι στὸ παρὸν και τὴ ζωὴ του.

A. Thumb*, Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα στὴν Ἑλλάδα. Στὰ Neue Jahrbücher für das klassische Altertum 17 (1906) 704 ἄ.

8. Στὸ σχολεῖο ὁ διευθυντὴς μάθαινε τὰ παιδιά σὲ μιὰ τάξη νὰ τραγουδοῦν ἓνα ποίημα σχολαστικὸ που εἶχε κάμει ὁ ἴδιος γιὰ τὸν καινούργιο δεσπότη που θὰ ἤρχονταν κείνες τὶς μέρες. Σ' ἄλλη τάξη ὁ δάσκαλος λέγει ἐνὸς παιδιοῦ που στέκονταν μπροστὰ στὸν πίνακα.

— Γράψε σῦκον.

Ἀλέξης. — Τί εἶναι σῦκο;

Μαθητὴς. —

Δάσκαλος. — Πῆς ἐσὺ ὁ δεύτερος; . . . Ὁ τρίτος; . . .

Ὁ τρίτος μαθητὴς. — Ζ . . .

Ἀλέξης. — Ζῶον.

Μαθητὴς. — Ζῶον.

Ὅλα τὰ παιδιά ξεκαρδιζόνται.

Δάσκαλος. — Αὐτὰ δὲν τὰ ἔμαθαν ἀκόμα, κύριε. Προτίθεμαι νὰ διαιρέσω τὰ δένδρα εἰς καρποφόρα και ἄκαρπα, ὡς φέρ' εἰπεῖν, τὴν μηλέαν και τὴν κυπαρίσσον, τοὺς δὲ καρποὺς θὰ διαιρέσω εἰς δύο τάξεις, εἰς ὠφελίμους και ἀνωφελεῖς, ὡς φέρ' εἰπεῖν . . .

Ἀλέξης. — Τὸ μῆλον και τὸ κυπαρισσόμηλον.

Δάσκαλος. — Ἀκριβῶς.

Ἀλέξης. — Μὰ τότε γιατί βάζετε τὸ κυπαρίσσι στὰ ἄκαρπα δέντρα ἀφοῦ βγάζει κυπαρισσόμηλα;

Δάσκαλος. — Ἐχετε δίκαιον. Τέλος πάντων . . .

* Καθηγητὴς τῆς γλωσσολογίας στὸ Στρασβούργο και ἑλληνιστής, ἤξερε ὅσο πολὺ λίγοι ξένοι τὴν ἱστορία τῆς γλώσσας μας.

Ἀλέξης. — Ἐλπίζω πὼς τὰ παιδιά ἔξερουν τὴν ἐθνική τους ἱστορία. Ποῦ φθάσατε ὡς τώρα;

Δάσκαλος. — Στους ἄθλους τοῦ Ἡρακλέους. Ἀλλὰ θὰ προχωρήσωμεν μέχρι τῶν Μηδικῶν πολέμων.

Ἀλέξης. — Τὰ μετὰ τὰ Μηδικὰ ποῦ θὰ τὰ μάθουν;

Δάσκαλος. — Στὴν τελευταία τάξη, δηλαδὴ στὴν ἕκτη.

Ἀλέξης. — Δηλαδὴ ὡς ποῦ θὰ μάθουν;

Δάσκαλος. — Τοὺς Μηδικούς πολέμους μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, συμπεριλαμβανομένου.

Ἀλέξης. — Καὶ ἔπειτα;

Δάσκαλος. — Δὲν μένει πλέον καιρὸς δι' ἄλλα. Ἡ ἱστορία ἀρχίζει ἀπὸ τὴν πέμπτην τάξιν και περατοῦται εἰς . . .

Ἀλέξης. — Εἰς τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον.

Δάσκαλος. — Μάλιστα εἰς φοῦε τὴν ἕκτην.

Ἀλέξης. — Βέβαια, ἄ, ἵναι ἡ τελευταία τάξη. Ὡστε τὸ τί ἦταν ὁ Ἀλέξανδρος δὲ θὰ τὸ μάθουν οἱ μικροὶ αὐτοὶ Μακεδόνες; Ἀπὸ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ὡς σήμερα θὰ μείνη στὸ μυαλό τους χάος; Χάος διόμισιν χιλιάδων χρόνων;

Δάσκαλος. — Βαδίζομεν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ προγράμματος.

Ἀλέξης. — Καλὰ κάνετε.

* *Ida* (I. Δραγούμη), Μαρτύρων και ἡρώων αἷμα, 1907⁴, σ. 118.

9. Τὰ ἑλληνικὰ εἶναι γλώσσα δασκάλικη μετὸ παραπάνω πολυπλοκὴ γιὰ τοὺς ἀγραμμάτους. Καὶ κάθε φορὰ που μιὰ λόγια γλώσσα ἔχει νὰ συναγωνιστῆ μετὸ ἀπλούστερο ἰδίωμα, τὴν παθαίνει και ἐξαφανίζεται. Καταντᾷ νὰ τὴ γράφουν μόνο οἱ διαβασμένοι. Αὐτὸ ἔγινε και στὴ Μακεδονία.

Paillarès, L'hellenisme macédonien, στὸ La Grèce, Ligue française pour la défense des droits de l'hellenisme, 1908.

10. Χρειαζόμεθα διὰ τὰς γλωσσικὰς ἀσκήσεις τῶν ξενοφώνων παιδιῶν γλώσσαν ζωντανὴν και ἀκεραία νὼς ὄργανον ἐκφράσεως τοῦ παιδικοῦ βίου ὀλοκλήρου, γλώσσαν τὴν ὁποίαν νὰ μεταχειριζόμεθα πράγματι ἡμεῖς, διὰ νὰ ἔχωμεν ἔπειτα τὴν ἀξίωσιν νὰ τὴν μεταχειρισθοῦν κατ' ἀπομίμησιν ἡμῶν και τὰ ξενόφωνα παιδιά και ἡ ὁποία ἐπομένως ὡς ὄργανον συνεννοήσεως τῶν ξενοφώνων πρὸς ἡμᾶς νὰ συμπύπτη πρὸς ἐκείνην

την ὁποῖαν ὀμιλοῦμεν οἱ ἐγγράμματοι καὶ νὰ μὴ παρουσιάζη τόσο φανερά τὰ σημεῖα τοῦ ἐπικτήτου.

Εδ. Μπουρντάνα, Σχολικά προγράμματα καὶ διδακτικὰ ὁδηγία, Α' Τὸ νηπαιγωγεῖον τῶν ξενοφώνων ἑλληνικῶν κοινοτήτων, 1908, σ. 20.

11. Ἐνας ἀριστοῦχος τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου μας, δάσκαλος τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐθνικῆς ἰδέας ἀπόστολος ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη στὴ Μακεδονία, τὴν ἀπελπισία του ἐμπιστευτικὰ τὴν ἔλεγε— τί λέγω ἐμπιστευτικὰ—τὴ μεγαλοφωνοῦσε τὴν ἀπελπισία του ἀπὸ τὴν ἀνικανότητα τῆς γλώσσας ποὺ τὰ παιδιὰ μας παραδίδονται στὰ σκολεῖα, ἀπὸ τῆς Ἀθήνας ὡς τῆς Μακεδονίας τὰ σκολεῖα. Τί γλῶσσα αὐτῆ, Θεέ μου! ποὺ δὲν ἔχει κανένα πρακτικὸ ἀποτέλεσμα, ποὺ μὲ τόσοσους κόπους τὴ φορτῶνει στὰ παιδιὰ ὁ δάσκαλος, καὶ ποὺ τίποτε δὲ χρησιμεύει στὴ ζωὴ; Πῶς νὰ γίνῃ μ' αὐτὴ τὴ γλῶσσα ἑλληνοφώνος ὁ βουλγαροφώνος Ἑλληνομακεδονίτης, ἀφοῦ σὰ νὰ τοῦ τὴ μάθαινε αὐτὴ κατὰ λάθος, ἐκεῖ ποὺ κάποια ἄλλη γλῶσσα θάπρεπε νὰ τοῦ διδάξουν, ἀφοῦ δὲ θὰ τὴ μιλῆσει καὶ δὲ θὰ τὴ χρειαστῆ στὸν κύκλο τῆς ζωῆς του, καὶ ἀναγκάζεται ἐπὶ τέλους νὰ τὴν πετάξῃ σὰν καινούριο στενὸ ὑπόδημα ποὺ τὸν ἐνοχλεῖ καὶ προτιμᾷ νὰ μείνῃ μὲ τὰ δικά του τρύπια καὶ ἔλθεινά, ὅμως ἀνετα παλιοπάπουσα, ἐκεῖ ποὺ ὁ Βούλγαρος στὸ σκολεῖο του δὲ θὰ διδαχτῆ παρὰ σωστότερα καὶ σοφώτερα νὰ μεταχειρίζεται τὴ μιά του γλῶσσα τὴ ζωντανή; Καὶ πῶς ν' ἀποχτήσῃ ζωντανὴ ἑλληνικὴ συνείδηση ὁ παραδαρμένος ἀπὸ αἰῶνων παραδαρμούς βουλγαρομίλητος Ἑλληνομακεδονίτης χωρὶς ζωντανὸ λόγον ἑλληνομίλητο; Καὶ ὁ ἀριστοῦχος τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς τελείωσε τὸν λόγον του ζητιανεύοντας ἐλεημοσύνη γιὰ τὰ παιδιά τοῦ σκολεῖοῦ του, λίγα τραγούδια καμωμένα ἀπὸ τὸν ποιητὴ ἐξεπίτηδες γιὰ κείνα, λίγα τραγούδια ἀλλὰ καὶ πατριωτικὰ καὶ ἀποτελεσματικὰ, λίγα τραγούδια τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀλήθειας καὶ τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κλέφτικου καταφρονεμένου τσαρουνιοῦ, τοῦ ἄξιου καὶ στὰ σκαλοπάτια τῶν Παρθενῶνων νὰ πατήσῃ χωρὶς ν' ἀνατριχιάσουν γι' αὐτὸ τὰ κόκαλα τῶν προγόνων, καθὼς θ' ἀνατριχιάσουν ἀπὸ τὰ πατήματα λογῆς καλοποδεμένων ποδαριῶν.

Κ. Παλαμᾶς, Νομῆς 4 (1906) ἀρ. 213.

12. Ἡ καθαρεύουσα μὲ τὸ νὰ θέλῃ νὰ διαδοθῆ σ' ὅλους τοὺς Ἕλληνας καὶ μὲ τὸ νὰ ἐμποδίσῃ μιὰ γλῶσσα πανελλήνια νὰ

μορφωθῆ καὶ νὰ κυριαρχήσῃ, κατορθῶνει νὰ διασπᾷ τὴν ἐθνικὴν μας ἐνότητα καὶ κατορθῶνει ἀκόμη ὄχι μόνο νὰ μὴν μπορούμε νὰ ἐπικοινωνοῦμε πνευματικῶς μὲ τοὺς ἀλύτρωτους ἀδερφοὺς μας, μὰ καὶ νὰ μᾶς τοὺς στερῆ καὶ νὰ μᾶς τοὺς ἀποδιώχνῃ. Γιατὶ μὴ μαθαίνοντας καμιά γλῶσσα ζωντανὴ στὰ ἑλληνικὰ σκολεῖα ποὺ τοὺς ἔχομε ἐκεῖ, ἀναγκάζονται ὡς τελειώσουν τὸ σκολεῖο νὰ μεταχειριστοῦν ὡς ὄργανο τῆς συνηθισμένης ἐσωτερικῆς ἢ ἐξωτερικῆς ζωῆς τοὺς μιὰ γλῶσσα ζωντανὴ ποὺ ὄχι μόνο νὰ γράφεται ἀλλὰ καὶ νὰ μιλιέται. Κι ἔτσι μαθαίνουν καὶ μιλοῦν βουλγάρικα καὶ τουρκικά. Γιατὶ βέβαια ἢ καθαρεύουσα δὲν μπορεῖ νὰ ἱκανοποιήσῃ τίς ἀνάγκες τοὺς, γιατί δὲν μπορεῖ νὰ ἐκφράσῃ τὰ πράγματα καὶ τὰ αἰσθήματα τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Δυὸ κόσμοι σπουδαιότατοι ὅπου ἢ καθαρεύουσα δὲ θὰ μπορέσῃ ποτέ της νὰ μπῆ.

Προκήρυξη τοῦ «Συλλόγου δημοτικιστῶν Ἡρακλείου Κρήτης ὁ Σολωμός», στὸ Νομῆ 7 (1909) ἀρ. 347.

13. Τὸ κυριώτατον μέσον μὲ τὸ ὁποῖον θὰ κατορθωθῆ ἢ πνευματικὴ ὑποταγὴ καὶ ἀφομοίωσις ἐνὸς λαοῦ εἶναι βεβαίως ἢ γλῶσσα, ὁ φορεὺς αὐτὸς τῆς πνευματικῆς ἰδιοφυίας ἐνὸς ἔθνους, τὸ ὄργανον κάθε πνευματικῆς ἐπιμιξίας, ὁ καθρέπτης μέσα εἰς τὸν ὁποῖον κάθε λαὸς ἀποκρυσταλλῶνει τὸν ἐθνισμὸν του... Σήμερον οἱ ἀγῶνες τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὰς ἔξω τοῦ ἐλευθέρου βασιλείου χώρας κατὰ τῶν ἀλλογλώσσων, παρακωλύονται κατὰ ὀδυνηρότατον τρόπον ἐνεκα τῆς γλώσσας. Διότι ἂν ἢ γραφομένη τοῦ ἔθνους μας γλῶσσα ὡς ἐκ τῆς γενέσεώς της καὶ τῆς φύσεώς της δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ πραγματικῶς ὄργανον διδασκαλίας, οὔτε νὰ διδαχθῆ φυσικά, εἶναι πολὺ μεγαλύτερα οὐτοπία τὸ νὰ ζητοῦμεν ἐπὶ τῆ βάσει αὐτῆς νὰ ἀφομοιωθῶμεν καὶ ἐξελληνίσωμεν...

Μ. Τριανταφυλλίδης, στὴ «Λαογραφία» 2 (1910) 493.

14. Ἡ Βουλγαρία κατῶρθωσε σὲ διάστημα 20 χρόνων νὰ διαδόσῃ τὴ βάρβαρη καὶ ἀπελέκητη γλῶσσα της στοὺς τουρκόγλωσσους κατοίκους της.

....Τὸ Μοναστήρι εἶναι τὸ καταλληλότερον μέρος γιὰ νὰ μελετήσῃ κανεὶς καὶ νὰ σφυγμομετρήσῃ τὴν ἐργασία τῶν σχολείων μας. Ἐδῶ εἶναι τὸ κοινὸ σημεῖο ὅπου διασταυρῶνται Κουτσόβλαχοι, Σλάβοι, Ἀρβανίτες, Τοῦρκοι, ὅλες οἱ φυλὲς τῆς μακεδονικῆς Βαβυλωνίας. Πρὸ 30—40 χρόνων ὅλοι οἱ χρι-

στιανοί ήταν δικοί μας· από τότε όμως ώρμησαν Βούλγαροι, Ρουμάνοι, Σέρβοι, Άλβανιστές, Ιεραπόστολοι, Φράγκοι κι Αμερικάνοι, με χρήματα και με σχολεία, με σύστημα και μέθοδο, και μᾶς ἄρπαξαν μεγάλα κομμάτια και κυρίως από τους σλαβοφώνους. Μᾶς μένουν πάλιν ἄρκετοί. Μὰ τὸ ζήτημα εἶναι ἂν θὰ μπορέσωμε ὡς τὸ τέλος νὰ διατηρήσωμε κι αὐτούς. Ἄν κρίνη κανεὶς ἀπὸ τῆ σημερινῆ χρεωκοπία δὲν ἔμπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι πολὺ ἀπαισιόδοξος γιὰ τὸ μέλλον. Ὑπάρχουν σλαβόφωνα χωριά, ὅπου ἀπὸ 50 χρονῶν διατηροῦμε σχολεῖα με δύο τρεῖς τάξεις. Οἱ δάσκαλοι δὲν ἦταν ὅλοι γιὰ πέταμα. Βρίσκονταν μεταξύ τους και τελειόφοιτοι τοῦ διδασκαλείου Θεσσαλονίκης κι ἀπὸ τὸ γυμνάσιο τῆς πόλεώς μας. Καὶ ὅμως στὰ χωριά αὐτά, ποῦ εἶναι στὰ πρόθυρα τῆς χώρας μας, δὲ βρίσκεις σήμερα ὄχι γυναῖκα μὰ οὔτε ἕναν ἄντρα ποῦ νὰ συνεννοηθῆς μαζί του ἑλληνικά. Καὶ ἀπεναντίας, σὲ ὅσα χωριά μπῆκαν οἱ Βούλγαροι δάσκαλοι, ἔκαμαν σὲ λίγα μόλις χρόνια ὅλους τοὺς χωρικοὺς νὰ διαβάζουν βουλγάρικες ἔφημερίδες.

Καὶ δὲν εἶναι σπάνιο ν' ἀνταμώση κανεὶς στὰ χωριά αὐτὰ ἀνθρώπους ποῦ νὰ κάνουν διάκριση μεταξύ ἄρτου και ψωμοῦ· ἄρτο λέγουν τὸ ψωμί τῆς χώρας και ψωμί τὸ μαῦρο τοῦ χωριοῦ. Ξέρουν ἀκόμη τὸν ὄνον, μὰ ὅταν τοὺς παζαρεύης κανένα γάιδαρο, νομίζουν πὼς τοὺς ζητᾶς μουλάρι. Ἡ τὸ περισργότερο, μπορεῖς ν' ἀκούσης ἀπὸ χεῖλη ποῦ μόλις ξέρουν νὰ ψιθυρίσουν λίγες λέξεις ἑλληνικῆς «τὰ φᾶ ἔτοιμα· ἔτηγανίσθησαν». Καὶ θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ δημιουργήση ἀπὸ τὸ ἕλικὸ τῆς γλωσσικῆς αὐτῆς ἰλαροτραγωδίας ποῦ μᾶς ἔχει κοστίσει ποταμοὺς αἵματα και χρήματα μὴ νέα βαβυλωνία, γιὰ τὴν ὁποία δὲν θὰ εἶναι πιά υπεύθυνος ὁ καιρὸς και οἱ ἱστορικῆς περιπέτειες τῆς φυλῆς μας, μὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ μας χάλια.

Τὸ παραδοξότερο εἶναι πὼς τὰ κοινότερα πράματα, ποῦ ἀπὸ αὐτὰ θ' ἀρχίσῃ ἀναγκαστικὰ κάθε ἐργασία καθὼς λ. χ. τὸ νερό, τὸ κρασί, τὸ χωράφι, τὸ σπῖτι, τὸ βόδι, τὸ ἄλογο κτλ., αὐτὰ ἀκριβῶς παρουσιάζονται στὰ μάτια τοῦ μικροῦ μασκαρεμένα. Ἔτσι πελαγώνει τὸ χωριατόπουλο . . . κι ὅσοι καταφέρουν και μάθουν τὰ ἑλληνικά δύσκολα μποροῦν ἀργότερα νὰ τὰ μεταχειριστοῦν. Γίνονται πάλι οἱ ἴδιοι χωριάτες, γιὰ τοὺς ὁποίους οἱ Βούλγαροι λέγουν πὼς παθαίνουν ἀνοσία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας . . .

Καὶ ὅμως ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους, ὄχι πιά παιδιὰ μὰ ἄντρες ὄρμιοι, ἐργάστηκαν με τὰ ἑλληνομακεδονικά σώματα, μόρρεσαν εὐκολώτατα σὲ λιγώτερο καιρὸ και μόνο με τὸ ἀφτί νὰ μιλοῦν ἑλληνικά τέλεια. . . Τὸ ἴδιο και με τοὺς χριστιανούς τῆς Μ. Ἀσίας ποῦ στρατολογήθηκαν τελευταῖα κι ἔχουν πλημμυρήσει τὴν πόλη μας. . . Διαβάζουν και καταλαβαίνουν τὴν ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα, ξέρουν πολλῆς ἀρχαιοπρεπεῖς λέξεις. . ., ἑλληνικά ὅμως δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ μιλήσουν και νὰ συνεννοηθοῦν».

* Ἐνας δάσκαλος ἀπὸ τὴ Φλώρινα, στὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου 1913, σ. 325.

15. Εἶναι βέβαια ἀδυναμία γιὰ τὸν ἑλληνισμό, ποῦ δὲν ἔχουν μὴ γλῶσσα ποῦ νὰ βγαίη καθὼς τὰ βουλγάρικα, ἀπὸ τὴ δημοτικὴ, και ποῦ νὰ εἶναι ἡ κανονισμένη της και νὰ πῶ ἔτσι, ἡ ἐξειδικευμένη της μορφῆ.

A. Meillet *, Δοκίμιο ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, 1913, σ. 365.

16. Ἐὰν θέλωμεν νὰ ἐκμάθουν ταχέως οἱ ἀλλόγλωσσοι πληθυσμοὶ τῶν νέων χωρῶν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν πρέπει νὰ διδασθοῦν τὴν λαλουμένην.

E. Βενιζέλος, στὴ Βουλῆ, 15 Δεκεμβρίου 1914.

17. Ὑπάρχει παρ' ἡμῖν λίαν διαδεδομένη δοξασία ὅτι ἐκτὸς τῆς ἐπικρατούσης γραφομένης γλώσσας, ἥτοι τῆς λεγομένης καθαρῆς, ὑπάρχει και ἄλλη τις γραφομένη γλῶσσα, ἥτις εἶναι ἐν ταῦτῳ και ὀμιλουμένη και εὐνόητος και εὐχρηστος εἰς πάντας, ἀλλὰ δὲν προτιμᾶται αὐτὴ ἐν τῇ συνήθει χρησεὶ και ἐν τῇ σχολικῇ διδασκαλίᾳ, ἔνεκα τῆς σφοδρᾶς ἀρχαιολατρίας και ἀρχαιομανίας ὑπὸ τῆς ὁποίας ὑποτίθεται ὅτι κατεχόμεθα, εἴτε και διὰ λόγους ἐθνικοῦ συμφέροντος. Τὴν δοξασίαν δὲ ταύτην φαίνεται ὅτι ἔχει συμμαρσθῆ και ὁ κ. Πρωθυπουργός, ἀφοῦ κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ νομοσχεδίου περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας ἐν τοῖς ὀθωμανικοῖς και ἱσραηλιτικοῖς σχολείοις, εἶπεν ἐν τῇ Βουλῇ ὅτι ἂν θέλω-

* Ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους σημερινούς γλωσσολόγους, καθηγητῆς στὸ Παρίσι.

μεν να εξελληνίσωμεν τους ξενογλώσσους τούτους, πρέπει να διδάξωμεν αυτούς την ὀμιλουμένην, ἣν μόνην δύνανται να ἐνωῶσι.

Βεβαίως ὁμως δὲν θὰ ἔλεγεν ὁ κ. Πρωθυπουργὸς τοὺς λόγους τούτους, ἂν ἤθελε μάθει ὅτι ἡ τοιαύτη πρὸς διδασκαλίαν κατάλληλος ὀμιλουμένη γλῶσσα, ἣν ἀκολουθῶν τὴν φήμην παρεδέχθη ὡς ὑπάρχουσαν, δὲν ὑπάρχει εἰμὴ κατὰ θεωρίαν, δηλαδὴ κατὰ φαντασίαν, πράγματι δὲ ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῆς γραφομένης γλώσσης, ὕπερ παριστώσιν ὡς ὀμιλουμένην οἱ πολεμοῦντες τὴν καθαρῆς οὐσαν, οὔτε ὠμιλήθη ποτὲ οὔτε ὀμιλεῖται ὑπὸ οὐδενὸς ἀνθρώπου, οὐδ' ὑπ' αὐτῶν τῶν γραφόντων αὐτήν..

Α. Σμᾶ, Ἡ ὀμιλουμένη εἰς τὰ σχολεῖα, στήν «Ἐστία» 29 Δεκ. 1914

18. Ἄν αὐτὸ εἶχε γίνει ἔκτοτε, ἡ προπαγάνδα τῆς Σόφιας, ἡ ὁποία διέθετε διδασκάλους πεσμένους μὲ τὰ μούτρα καὶ εἰς τὴν καθαρῶς ἐπαγγελματικὴν τῶν ἀποστολῆν καὶ εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς δὲν θὰ παρουσίαζεν ἐντὸς εἴκοσι ἐτῶν χωρὶα ἑλληνικά, μὲ δύο γενεάς, τὰς νεωτέρας, ἀγνοούσας πλέον τὰ ἑλληνικά! Εἰς τοῦτο εἶναι ἀληθὲς τὴν ἐβοήθησεν ἡ φύσις τῆς βουλγαρικῆς γλώσσης, ἡ ὁποία εἶνε ἀπλῆ, δημοτικὴ, πρακτικὴ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἰδικὴν μας, τὴν καθαρῆς οὐσαν μας, γλῶσσαν ἀριστοκρατικὴν, πολὺπλοκον, πλουσίαν, πολὺτυπον καὶ δυσκολομάθητον. Ἴδου μία προσετι δυσκολία, ἀσφαλῶς ἡ μεγαλύτερα, ἡ ὁποία καθιστᾷ προβληματικὴν τὴν ταχεῖαν λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς ἀφομοιώσεως τῶν ἀλλογλώσσων χριστιανικῶν πληθυσμῶν. Ἄλλὰ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐχρειάζοντο εἰς Μακεδονίαν διδασκαλοὶ μὲ ζωὴν, μὲ μέθοδον, μὲ πρωτοβουλίαν, μὲ φλόγα παιδαγωγικὴν, ἱκανοὶ νὰ στείλουν εἰς τὸν διάβολον τὶς παλιοφυλλάδες καὶ νὰ διδάξουν διὰ ζώσης εἰς γλῶσσαν ἀπλῆν, διδασκαλοὶ ριζοσπαστικοί, ἔξω τῆς ρουτίνας, ἔξω τοῦ κλασικοῦ «τὰ εἰς ῥα δισύλλαβα», διδασκαλοὶ... ὅχι ὅπως οἱ σημερινοί, πλεῖστοι τῶν ὁποίων ἐξηγοῦν εἰς τὴν βουλγαρομακεδονικὴν τὴν σημασίαν τῶν λέξεων τῆς καθαρῆς οὐσης, αἱ ὁποῖαι οὐδέποτε θὰ μείνουν εἰς κεφαλὴν μαθητοῦ, ἐφ' ὅσον εἰς τὰ παζάρια, εἰς τὰ σπῆτια, εἰς τὰς καθημερινὰς τῶν σχέσεις πρὸς τοὺς Ἕλληνας, τὸ χωριατόπαιδο θ' ἀκούῃ μὲν ἑλληνικά, ἀπλᾶ ὁμως ἑλληνικά, ἑλληνικά τοῦ λαοῦ, ὅπου δὲν ὑπάρχει οὔτε λίκνον, οὔτε φλόξ, οὔτε τέφρα, οὔτε πεπυρακτωμένος, οὔτε τίποτε ἄπ' ὅσα θὰ βγάλῃ τὸ στήθος του ὁ διδασκαλὸς νὰ χῶσῃ εἰς τὸν ἐγκέφαλον τοῦ παιδιοῦ. Κι ἐπικαλοῦμαι αὐτὴν

τὴν μαρτυρίαν τοῦ κ. Ρέπουλη, ὁ ὁποῖος μοῦ διηγήθη ὅτι κατὰ τὴν περιοδείαν του, εὗρηκε τὸν δάσκαλον τοῦ χωρίου Μαύροβον τῆς περιφερείας Καστορίας, καταγινόμενον καὶ ἰδρώνοντα νὰ ἐξηγήσῃ πρὸς τοὺς μαθητὰς του, μικροὺς ἀλλογλώσσους ὀκτῶ ἐτῶν τὴν φράσιν: *ἐπεδοκίμασεν, ἀφελῶς!!* Φράσιν τὴν ὁποῖαν καὶ οἱ γνησιώτεροι τῶν ἑλληνοπαίδων τῆς αὐτῆς ἡλικίας θὰ ἐδυσκολεύοντο πολὺ νὰ χωνέψουν.

Σπ. Μελάς, Ὁ καθρέπτης τῆς διοικήσεως ἐν Μακεδονίᾳ—Τὰ ἀποκατῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως—Ἡ γλωσσικὴ ἀφομοίωσις προβληματικὴ κτλ. Στὴν ἐφημερίδα «Νέα Ἡμέρα», 19 Ἀπριλίου 1914.

Σὰν ἐπίλογος σὲ ὅλες αὐτὰς τὶς κρίσεις καὶ τὶς πληροφορίες ποὺ μᾶς ἔδωσαν τ' ἄρθρα καὶ τὰ γράμματα τῶν δασκάλων, ἔρχονται τὰ φωτεινὰ λόγια ποὺ γράφουν γιὰ τὴ μελέτη αὐτὴ δύο φίλοι ἀπὸ τῆς Μακεδονίας. Ὁ κ. Π. Πύρζας, σήμερον βουλευτὴς Φλωρίνης, ἔκαμε ἄλλοτε ὁ ἴδιος δάσκαλος στὴ Φλώρινα καὶ στὸ Μοναστήρι, ἔγινε ἔπειτα ἐπιθεωρητὴς τῶν δημοτικῶν σχολείων στὸ νομὸ Φλωρίνης, καὶ στὸ τέλος εἶχε τὴ διεύθυνση στὸ Πρότυπο δημοτικὸ σχολεῖο τοῦ Διδασκαλείου Θεσσαλονίκης. Ὁ κ. Πύρζας συγκεφαλαιώνει καὶ συμπληρώνει τὰ παραπάνω, καὶ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ἢ φωνὴ του ἀξίζει καὶ πρέπει ν' ἀκουστῇ. Μὲ ὅμοιο τρόπο συμπληρώνει τὴ μελέτη αὐτὴ μὲ δραστικὰς πληροφορίας τὸ ἔντονον γράμμα τοῦ κ. Ἀ. Βαμβέτσου, νομάρχου στὴ Φλώρινα, ποὺ καὶ πρὶν ἐργάστηκε ὡς ἀνώτερος ὑπάλληλος στὴ διοίκησιν τῆς Μακεδονίας.

Στὶς ἀνήσυχες αὐτὰς μέρες, ποὺ ἡ βουλγαρικὴ κατάκτηση γύρω στὸ Μοναστήρι, ἀρχίζει καὶ ἔχει ἀντίκτυπον καὶ μέσα στὰ ἑλληνικά σύνορα, οἱ δύο αὐτὰς φωνὲς μᾶς ἔρχονται ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν Μακεδονίαν σὰν πικρὴ διαμαρτυρία, ποὺ ἐξακολουθοῦμε νὰ ματαιώνωμε μὲ τὴ γλωσσικὴ πρόληψιν τὸ ἐκπολιτιστικὸ ἔργον ποὺ ἔχομε νὰ κάνωμε ἐκεῖ ἀπάνω.

Ἄν θέλωμε νὰ μὴ ξανακάνωμε τὰ ἴδια σφάλματα ποὺ ἄπ τὴν ἀπερισκεψία καὶ ἀρχαιομανία μας κάναμε σὲ παρασμένα χρόνια, ἂν θέλωμε νὰ διορθώσωμε καὶ νὰ προετοιμάσωμε τὸν ἑαυτὸ μας γιὰ μιὰ δράσιν ἐθνικὴν στὰ βουλγαρόφωνα μέρη τῆς Μακεδονίας, ὀφείλομε μὲ χέρια καὶ μὲ πόδια νὰ ξεσκεπάσωμε τὰ πράγματα καὶ νὰ τὰ ἰδοῦμε μὲ τὰ φυσικὰ μας μάτια.

Οι Βούλγαροι άμα ελευθερώθηκαν ή χώρα τους κι ύστερ' από λίγο έλαβαν και τὰ προνόμια γιά τούς δεσποτάδες στη Μακεδονία, καταπατήστηκαν με τὰ σωστά και στα σίγουρα νά εκβουλαργίσουν τη χώρα αυτή. Μέσο σπουδαίο στην άρχή γιά την επιτυχία του σκοπού των—γιατί άργότερα χρησιμοποίησαν και τούς κομητατζήδες—μεταχειρίστηκαν τὸ Δημοτικό σχολείο, με τή δημοτική του γλώσσα και σέ πολλά κέντρα και τὰ νυχτερινά σχολεία, όπου τὰ παιδιά και οί άντρες κι αυτοί άκόμα οί γέροντες διάβαζαν και μάθαιναν μόνο πράματα που τὰ καταλάβαιναν, γιατί δέν ήταν γραμμένα στην επίσημη τή σλαβική γλώσσα, αλλά στην ντόπια. Τὸ περιεχόμενο τῶν αναγνωστικῶν και τὰ δημοτικά τους τραγούδια, γραμμένα στη γλώσσα του τόπου, ψάλλουν τὰ κατορθώματα διαφόρων μυθικών προσώπων, και στα τελευταία χρόνια, και τὰ κατορθώματα τῶν κομητατζήδων, αναφέρονται στη φύση του τόπου με τις μεταβολές που καθένας τους παρουσιάζει και στις σχέσεις κι ασχολίες τῶν κατοίκων κάθε περιφέρειας. Τὰ έρωτικά τους τραγούδια παρμένα από τή φυσική και πραγματική ζωή τραγουδιούνται και σήμερα άκόμα άπ τις νέες και τούς νέους κάθε χωριού με μεγάλη ευχαρίστηση.

Πόσο μεγάλη ήταν ή συμβολή του δημοτικού σχολείου γιά νά δημιουργήσει Βουλγάρους πατριώτες τὸ βλέπομε στους βουλγαροφώνους στρατιώτες, που υπηρετούν σήμερα στον ελληνικό στρατό. Μ' δλην τήν επίβλεψη, μ' δλο τὸν κίνδυνο νά κακοπάθουν, κάθε μέρα σχεδόν λιποτακτούν από τὸ στρατό.

Κι όμως σέ περασμένα χρόνια δλοι οί βουλγαρόφωνοι Μακεδόνες ήταν δικοί μας. Τούς απομάκρυναν από τὸν ελληνισμό και άλλοι βέβαια παράγοντες, αλλά πρώτα πρώτα οί τέσσερεις παγωμένοι τοίχοι του σχολείου με τή νεκρή λογιστατιστική γλώσσα και ή συμπεριφορά που τούς έδειξαν οί πρόξενοι και μητροπολίτες τῆς Μακεδονίας. Δέν είναι πολύ μακριά τὰ χρόνια εκείνα, όταν οί πρόξενοι κι οί δεσποτάδες μας χαρακτηρίζαν κάθε ξενόφωνο Μακεδόνα με τις βρισιές ατί θέλει ὁ Βούλγαρος αυτός; Τι θέλει τὸ βουλγαράκι αυτό; » Σέ πόσα χωριά με πληγωμένη τήν καρδιά δέν μὴ παραπονιούνταν οί γέροι χωρικοί γιά τή συμπεριφορά τους αυτή; « Όταν πηγαίναμε, μούλεγαγ, στη Μητρόπολη με χίλια δυὸ δῶρα και ζητούσαμε άπ τὸ δεσπότη κατάλληλο δάσκαλο γιά τὸ χωριό, μᾶς κορόι-

δευε και μᾶς έλεγε: « Έ! Για τὰ κεφάλια σας τὰ χοντρά ένας δάσκαλος με πέντε λίρες τὸ χρόνο σᾶς φτάνει ». Και οί λογιώτατοι πρόξενοι μας σάν έβλεπαν χωρικούς ντυμένους με πρόβειο δέρμα και γουρουνοτσάρουχο, όχι μόνο δέν τούς έδέχονταν, αλλά και φοβοῦνταν νά τούς πλησιάσουν.

Και όμως στην ίδια εποχή οί Βούλγαροι πράκτορες (δέν είχε ανακηρυχτῆ άκόμα ή Βουλγαρία βασίλειο) και οί δεσποτάδες τους, άνθρωποι του τόπου, με πνεύμα πρακτικό, και με ζωή μέσα τους έκαμναν μιὰ χαρὰ τῆ δουλειά τους. Είχαν στρώσει τὰ σαλόνια τους με πολύτιμα χαλιά. Και όταν τούς επισκέπτονταν οί λασπωμένοι χωρικοί, άπελπισμένοι πιά από τήν συμπεριφορά τῶν δικῶν μας, δέν τούς έδιωχναν, δέν τούς κοροΐδευαν, αλλά τούς έδέχονταν με άνοιχτῆ άγκαλιά. « Μή βγάξετε τὰ τσαρούχια σας » τούς έλεγαν « πατήστε και λερώστε τὰ χαλιά: είναι δικὰ σας. Είναι καμωμένα με τὸν ιδρώτα σας »

Συμφέρι λοιπόν στο έθνος και σήμερα άκόμη ν' αφήση τὸν πληθυσμὸ τουτὸν έτσι δηλητηριασμένο; Βέβαια όχι, γιατί ή δράση τῶν Βουλγάρων δέν έχει πάψει. Μάρτυρας είναι τὸ μεγάλο Μακεδονικό Κομιτάτο, που έγινε στα 1913 στο Σικάγο τῆς Ἀμερικῆς. Οί άρμόδιοι ᾶς διαβάσουν καλά τὸ καταστατικό τους, τὸ έχουν στα χέρια τους, γιά νά μάθουν πῶς δουλεύουν οί Βούλγαροι.

Δύο μόνο πράματα μπορούν νά βελτιώσουν τήν κατάσταση στα μέρη αυτά:

α) Ἡ καλή διοίκηση με πρόγραμμα προπαγανδικό.

β) Τὰ νηπιαγωγεία, τὸ δημοτικό σχολείο και τὰ νυχτερινά σχολεία με τή ζωντανή τή γλώσσα. Τήν αληθινή όμως ζωντανή γλώσσα, τή δημοτική του λαού μας, και όχι καμιά διωρθωμένη ή ξευγενισμένη τάχα άπλή από εκείνες που επιμένουν νά μᾶς δίνουν τὸ κράτος και οί παιδαγωγοί του. Χωρίς τή δημοτική γλώσσα κάθε κόπος μας γιά τή γλωσσική άφομοίωση στη Μακεδονία είναι μάταιος.

Π. ΠΥΡΖΑΣ
Βουλευτής

Ἐπηρέτησα δυόμισι χρόνια στη Μακεδονία ὡς τμηματάρχης πρώτα, ὡς νομάρχης τώρα, και είχα εὐκαιρία νά τήν περιδεύω σχεδόν δλόκληρη. Μπορώ από σήμερα νά διατυπώσω τὸ πόρισμα

της μελέτης που λογαριάζω στο τέλος του σχολικού έτους να υποβάλω στο Υπουργείο: η ξενόφωνη Μακεδονία είναι χαμένη για την Ελλάδα αν δεν αρχίσουμε να διδάσκουμε στα ξενόφωνα παιδιά τη δημοτική, και μόνο τη δημοτική.

Είναι αλήθεια πως τώρα αρχίσανε στα νηπιαγωγεία και στις δυο κατώτερες τάξεις του Δημοτικού να διδάσκουν στα παιδιά τη ζωντανή γλώσσα, αποφεύγοντας να μεταχειριστούν βιβλίο, δηλαδή τ' αλφαβητάκια και τ' αναγνωστικά του κράτους με τη επίσημη τους γλώσσα. Μά μόλις έρχονται στην τρίτη και την τετάρτη αρχίζει το καταστρεπτικό αναγνωσματάριο. Έβαλα παιδιά από τις τάξεις αυτές να μου διηγηθούν ό τι έδιάβασαν την προηγούμενη μέρα. Ήτανε η ιστορία του λιονταριού της Φλωρεντίας. Σε τρία σχολεία μου τη διηγήθηκαν είτε αποστηθίζοντας το βιβλίο με κωμικώτατη ανάμιξη και σύγχυση λέξεων, είτε με χίλια βάσανα στη γλώσσα τους, μα άνακατωμένα από άκατανόητες λέξεις του βιβλίου που δεν είχαν τη θέση τους. Βρήκα παιδιά της τρίτης και τετάρτης τάξης του δημοτικού σχολείου που δεν μπορούσαν να μου διηγηθούν τί έκαναν στο σπίτι τους από το πρωί. Μπορούσαν μόνο να διαβάζουν καθαρεύουσα χωρίς να την καταλαβαίνουν. Και όταν σε παιδιά που έρχονται να τους δρίσω την έγγύηση για να πάν στην Αμερική τους δίνω για πιο εύκολότερα να διαβάσουν κανένα βιβλίο στη δημοτική, το καταλαβαίνουν άμα τους το διαβάζεις μα δεν μπορούν να το διαβάσουν! Αυτή είναι η εκπαίδευσή μας! Μ' αυτή θέλουμε να ξελληνίσουμε τους ξενόφωνους πληθυσμούς μας! Άλλοτε που κοντά στο δικό μας εργαζότανε το βουλγάρικο σχολείο—τους χάναμε γιατί το δικό μας παιδί σε πέντε ή έξι χρόνια δεν ήξερε ούτε να μιλήση ούτε να γράψη ελληνικά, μα μιλούσε κι έγραφε σε λιγώτερο διάστημα τα βουλγάρικα με τη μονογλωσσία τους. Τα παιδιά μας μόνο να διαβάσουνε μηχανικά ξέρουνε. Κι έτσι μια φανατική ελληνίδα από κάποιο χωριό της περιφέρειάς μου διαβάζει ωραία ρωμαίικα, ξέρει ν' αντιγράψη, μα δε μιλάει λέξη ελληνική ούτε μπορεί να εκθέση τίποτα στη γλώσσα της. Κι η έξημη αγωνίζεται και υποφέρει που δεν μπορεί να εκφράση τα αισθήματά της στη γλώσσα της!

Άνθρωποι που πήγαν στη Μακεδονία κοντεύουν να μάθουν βουλγάρικα. Όλοι μας οι στρατιώτες που υπηρετούν στα ξε-

νόφωνα χωριά την έμαθαν την απλούστατη γλώσσα. Εγώ ο ίδιος σε ελάχιστο χρονικό διάστημα την κουτσοκαταλαβαίνω. Και θυμάμαι πως πρόπερσι σ' ένα βουλγαρόφωνο χωριό του Ντιμιρ-Ίσάρ με διεμήνευαν δασκάλες που σε δυο μήνες είχαν μάθει τέλεια τα βουλγάρικα, ενώ στο δρόμο όλα τα κοριτσάκια—που πήγαιναν σε ελληνικό σχολείο—τ' άκουσα να μη μιλάνε ούτε λέξη ελληνική.

Πήρα στα χέρια μου τα αναγνωστικά που χρησιμοποιούμε στη Μακεδονία. Αισθάνθηκα ντροπή. Άλλο τίποτα δεν μπορώ να πω. Είδα παιδιά να μαθαίνουν «το εϋτακτο παιδίον», και άκουσα παιδάκι όχτώ χρονών να μου απαγγέλη ποίημα δπου εξέφραζε το ιδανικό να γίνη παππούς και να ρουφή ταμπάκιο. Και σκέφτηκα την καλλιτεχνική εικόνα που θάβλεπε μπροστά του το παιδάκι, με το βρώμικο παππού να φτερνίζεται ύστερα από γενναίο ρούφημα ταμπάκου. Τραγουδάν «πατριωτικά» τραγούδια τα παιδάκια, κι όταν τα ρωτήσης δεν καταλαβαίνουν τίποτα από το περιεχόμενό τους. Λέξεις μονάχα, όλο λέξεις. Κι έτσι κατώρθωσε τις προάλλες στο Άετόζι ένα παιδάκι στην έρώτησή μου πως τη λένε τη βασίλισσά μας, να μου άπαντήση «Διάδοχος»!!

Και θέλετε τώρα να μάθετε με τί διδασκαλικές δυνάμεις εργαζόμαστε στα ξενόφωνα χωριά; Άφήνω τα σχολεία που έξόν από ελάχιστες εξαιρέσεις είναι χειρότερα από στάβλους, αφήνω τα θρανία που στοιβάζονται έξι ως όχτώ παιδιά εκεί που είναι τόπος για τρία, αφήνω την έλλειψη από διδαχτικά όργανα μπροστά στην τελειότητα των συλλογών στα βουλγάρικα σχολεία. Παίρνω μόνο τους δασκάλους. Έχω στην περιφέρειά μου κάπου εκατόν πενήντα σχολεία, όλα σχεδόν σε ξενόφωνα μέρη, με κάπου τριακόσιους δασκάλους και δασκάλες. Άπ' αυτούς μόνον όγδοήντα έχουν μισθό από εκατό δραχμές κι άπάνω, είναι δηλαδή δημοδιδάσκαλοι. Όλοι οι άλλοι παίρνουν από 55 ως 75 δραχμές, είναι υποδιδάσκαλοι, με προσόντα άπολυτήριό έννεατάξιου το πολύ σχολείου. Είναι δυνατό με τέτοιο δασκαλικό προσωπικό ν' άφομοιώσουμε ξενόφωνους πληθυσμούς; Άντι να στείλουμε εκεί ό τι καλύτερο υλικό έχουμε στη διάθεσή μας—κρατάμε για τα ελληνόφωνα παιδιά μας τους καλούς και στέλνουμε στα ξενόφωνα ανθρώπους χωρίς τη στοιχειωδέστατη παιδαγωγική μόρφωση.

Αυτή είναι η αληθινή εικόνα της εκπαίδευσής μας στην ξενόφωνη Μακεδονία. Ο άνθρωπος που τα βλέπει αισθάνεται να του

σφίγγεται η καρδιά από τη θλίψη που ο ελληνικός «πολιτισμός» δεν κατορθώνει να στρεώσει το έργο της φωτιάς που θέρμαινε τα στήθια των πολεμιστών μας. Το έργο αυτό κλονίζεται. Αν εδώ μην υπάρχουν πολλά ξενόγλωσσα σκολειά (γιατί υπάρχουνε και τέτοια) δεν αφομοιώνουμε μα και δεν ρίχνουμε στην άγκαλιά της ξένης προπαγάνδας τα ξενόφωνα ελληνόπουλα, όμως εκεί κάτω, στο νέο κόσμο, που εκατοντάδες τρέχουν τα παιδιά της Μακεδονίας, μαθαίνουν κι όσα ακόμη δεν την ξέρουν τη βουλγαρική γλώσσα, γιατί εύκολα αποχτούν ένα γλωσσικό όργανο, και κοντά σ' αυτό εύκολα επηρεάζονται από τις σκέψεις που με τη γλώσσα αυτή εκφράζονται, ενώ φεύγοντας απ' το ελληνικό σκολειό ούτε να γράψουν ούτε να μιλήσουν ξέρουν, αφού με την πρώτη προσπάθεια που θα κάνουν για να μιλήσουν ο τι ξμαθαν στο σκολειό θα γίνουν παίγνιο και δε θα ξανανοιξουν το στόμα τους για να προφέρουν ελληνικά.

Η Μακεδονία μας κινδυνεύει. Μόνο η αποκλειστική διδασκαλία της δημοτικής ως προφορικής και γραφτής γλώσσας μπορεί να την αφήσει ελληνική.

ΑΛ. ΒΑΜΒΕΤΣΟΣ
Νομάρχης Φλωρίνης

Στή σελ. 18 αντί 'Αλσατία διάβασε Λορραίνη.

ΕΘΝΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

Δ. ΦΩΤΕΙΝΟΥ

Κάθε φορά που γίνεται στην Ελλάδα κίνημα γλωσσικό, κάθε φορά δηλαδή, που οι «όπαδοι της λογίας παραδόσεως», όπως τιτλοφορούνται τελευταία οι αρχαϊστές και καθαρευουσιάνοι, ταρχτούν από το ξάπλωμα της δημοτικής γλώσσας στο γραπτό λόγο και μην έχοντας αρκετήν εμπιστοσύνη στο φως των επιστημονικών των συγγραμμάτων για να το σταματήσουν, φροντίζουν να κινήσουν και τα πλήθη ενάντια στους «αίρετικούς», σε κάθε τέτοια περίπτωση ακούεται κοντά στις άλλες σοβαρές κατηγορίες κατά των δημοτικιστών και τούτο ακόμα, πώς θέλουν να διασπάσουν την εθνικήν ενότητα και την ιστορική παράδοση της φυλής. Ξέρουν καλά πόσο ευαίσθητος είναι ο λαός για τα ιερά του αυτά και ανεχτήμητ' αγαθά. Ξέρουν πώς άμα τον τρομάξουν και τον πείσουν, πώς αυτά κινδυνεύουν, μπορούν να τον παρασύρουν σε κινήματ' άγρια. Ξέρουν πώς σε τέτοιες στιγμές σταματᾶ ἡ σκέψη και δουλεύουν μόνον τὰ ένστικτα.

Γιαυτό καταφεύγουν αδιάκοπα στις φοβέρες αυτές και υποστηρίζουν ακόμη, πώς οι ίδιοι αυτοί οι μαλλιαροί θέλουν να χαλάσουν και τη θρησκεία, γιατί είναι άθεοι και μασόνοι. Και ἔχι μόνο τούτο παρά και άναρχικοί, σοσιαλιστές, ανήθικοι, ενάντιοι στην οικογένεια, στην πατρίδα, στην κοινωνία και σε κάθε τάξη. Δέν αφήνουν δηλαδή τίποτα που να είναι σφιχτοδεμένο με τη ζωή και με την ευτυχία και την αγάπη των σημερινών Ελλήνων, που να μην το παρουσιάζουν βαλμένο σε κίνδυνο τρομερό από την επικράτηση της δημοτικής γλώσσας στο γραπτό λόγο.

Και αυτά τα σκιαχτρα δέν τὰ υψώνουν μπροστά στο λαό άνθρωποι μικροί και άσημοι, που θα μπορούσε και να μην τους παραπιστέψη, μα τού τὰ δείχνουν επίμονα σπουδαίοι και τρισέδαστοι άνθρωποι, καθηγητές στο Πανεπιστήμιο, ανώτατοι δικαστές, ανώτατοι κληρικοί.

Και ο λαός φυσικά πιστεύει, και πρέπει ν' άπορη κανείς πώς δέν έγιναν και τίποτε μεγαλύτερα κακά, πώς δέν κρέμασαν ἢ δέν

ἔκαψαν ἀκόμη κανένα δημοτικιστὴ, ἀγκαλὰ τοῦ Δελμούζου κόντεψαν νὰ τοῦ κάψουν τὸ σπῆτι στὸ Βόλο, καὶ τὸν πετροβόλησαν στὸ Πήλιο σὲ κάποιο χωριό, καὶ τὸν ἔσυραν ὑπόδικο σὰν κακοῦργο στὰ δικαστήρια, καὶ λίγο ἔλειψε νὰ τὸν στείλουν καὶ στὴ φυλακὴ.

Καὶ λέγοντας στὸ λαὸ τόσο σπουδαῖοι ἄντρες αὐτὲς τίς κατηγορίες τὸν κάνουν νὰ πιστεῦν καὶ τίς πρὸ ἀκτανόητες συνέπειες, ποῦ θὰ ἦταν ἀλλιῶς ἀνεξήγητο, πῶς ἄνθρωποι μὲ ἀκέραιο τὸ λογικὸ τους τίς πιστεύουν. Ὅπως ἅμα πιάση ὀμαδικὸς πανικὸς ἓνα στρατὸ ἢ μιὰ πολιτεία, γίνονται πιστευτὲς καὶ οἱ πρὸ ἀπίθανες καὶ ἀνόητες φήμες, ποῦ μιὰ στιγμιαία νηφαλιότητα θὰ μπορούσε νὰ τίς ξεδιαλύνῃ, ἔτσι ἐμπνέοντας στὸ λαὸ τέτοιο παθολογικὸ πανικό, τὸν ἔκαναν νὰ σηκώνεται καὶ νὰ κἀνὴ συλλαλητήρια καὶ νὰ σκοτώνεται καὶ νὰ ρίχνῃ κυβερνήσεις καὶ νὰ τὰ βάζῃ μὲ τοὺς πολιτικούς, «γιατὶ θέλουν νὰ μᾶς ἀλλάξουν τὴ θρησκεία μας καὶ τὸν ἔθνισμό μας, γιατί ἡ Ρωσία ξεδεύει ἀλύπητα ρούβλια, γιὰ νὰ μᾶς κἀνὴ νὰ μιλάμῃ ρωσικὰ καὶ οἱ δημοτικιστὲς, οἱ μασόνοι, γράφουν βιβλία πληρωμένοι ἀπὸ τοὺς Ρώσους». Αὐτὰ, ἔτσι ἀόριστα, ἀλληλοσυγκρουόμενα, ἀνόητα καὶ ἀσυνάρτητα εἶχε στὴν ψυχὴ τοῦ ὁ λαὸς καὶ κινούσε σὰν ἄγριο καὶ ἀσυγκράτητο κοπάδι, σερμένος ἀπὸ τοὺς φωτεινοὺς τοῦ ἀντιπροσώπου, τοὺς θεματοφύλακες τῆς σοφίας καὶ τῶν πατρίων, καθηγητὲς στὸ Πανεπιστήμιο καὶ φοιτητὲς. Ἄν κανεὶς ρωτοῦσε τοὺς τελευταίους τούτους: Γιατὶ σηκώνονταν; τί κινδυνεύει; Δὲν ἤξεραν τί ν' ἀπαντήσουν. Κι ἂν βρίσκονταν κανεὶς νὰ διατυπώσῃ τὸ βασικὸ τους ἂν καὶ ὑποσυνείδητο συλλογισμὸ, θάλεγε: Ἄφοῦ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα διασπᾷ τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἱστορικὴν παράδοση τῆς φυλῆς καὶ ἀφοῦ ἡ Ρωσία ἔχει σὺμφέρον νὰ διασπασθῇ ἡ ἐθνικὴ ἐνότης τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, τὴν ὁποῖαν θέλει νὰ ἐξολοθρεύσῃ, ἐπιταίει ὅτι οἱ δημοτικιστὰὶ ἐνεργοῦν κατ' ἐπιταγὴν ἐκ Ρωσίας λαμβάνοντες ρούβλια. Καὶ ὄχι μόνον οἱ Ἕλληνες δημοτικιστὲς παίρνουν ρούβλια, μὰ καὶ Γερμανοὶ ἐπιστήμονες σπουδαῖοι πληρώθηκαν ἀπὸ τοὺς Ρώσους γιὰ νὰ βοηθήσουν τίς πανσλαβιστικὰς ἐνέργειες, κι ἔτσι ἔγιναν προδότες καὶ τῆς δικῆς τους πατρίδας. Ἔτσι τουλάχιστο μὲ ὑπαινιγμοὺς καὶ λόγια μασημένα ἄφηγε νὰ πιστευτῇ γιὰ τὸν μακαρίτη Κρούμπαχερ, ὄχι μόνον ὁ κ. Μιστριώτης, μὰ καὶ ἄλλοι.

Τῇ διπλῇ αὐτῇ κατηγορίᾳ «περὶ διασπάσεως τῆς φυλετικῆς ἐνότητος», ἂν καὶ τὴν εἶπαν πολλὰς φορὰς οἱ ὑπέρμαχοι τῆς καθαρειούσης ποτὲ δὲν προσπάθησαν νὰ τὴν ἀποδείξουν μὲ ἐπι-

χειρήματα καὶ μὲ συλλογισμοὺς σοβρῶτερους ἀπ' αὐτοὺς ποῦ ἀναφέραμε. Ἐφτανε γιὰ ἀπόδειξιν τὸ ἐπιστημονικὸ κύρος, ἡ ἐντιμότητα, ὁ πατριωτισμὸς καὶ ἡ ὑψηλὴ θέσις τῶν κατηγορῶν.

Μὰ εἶναι περιέργο, πῶς καὶ οἱ δημοτικιστὲς δὲν προσπάθησαν, ὅσο τουλάχιστον ἐγὼ ξέρω, νὰ τὴν ἀναιρέσουν ποτὲ σοβαρὰ. Τοὺς φαίνεται ἴσως πάρα πολὺ χονδρική ἀστείότητα ἡ μωρία καὶ δὲν κρίνουν πῶς ἀξίζει νὰ μιλήσουν σοβαρὰ γι' αὐτή. Τοὺς φαίνεται ἴσως πῶς μοιάζει κι αὐτὸ μὲ τὴν «Κεχρμπάρα» ἢ τὸ «Θνμήσου με ἀφεντικὸ διὰν ἔρθῃς στὰ πράματα» ἢ τὸ «σοφία σοῦζα» καὶ τίς ἄλλες ἀσεβεῖς καὶ πρόστυχες ὅσο καὶ κακόβουλες ἀστειώτητες τῶν Ἀθηναίων ἐφημεριδογράφων.

Καὶ ὅμως ἐγὼ δὲν ἔχω τὴν ἴδιαν ἰδέαν. Ἴσως καὶ νὰ γελιέμαι, μὰ μοῦ φαίνεται, πῶς καὶ τὴν Κεχρμπάρα ἔπρεπε νὰ τὴν πάρωμε στὰ σοβαρὰ καὶ νὰ τὴν ἀποκηρύξωμε ἐπίσημα καὶ ὅλα τ' ἄλλα. Ἴσως καὶ μερικὰ ραχόσκονα καὶ τὰ ὅμοια ποῦ ἔχουν γράφει μερικοὶ δικοὶ μας. Γιατὶ ἔχω τὴν ἰδέαν πῶς μᾶς βλάπτουν κι αὐτὰ καὶ κείνα ὄχι λίγο, καὶ χωρὶς ἄλλο περισσότερο ἀπὸ ἓνα ὀλόκληρο βιβλίον τοῦ κ. Σιαῦ ἢ τοῦ κ. Χατζιδάκη, λόγου χάριν. Βλάπτουν δηλαδὴ τὸ δημοτικισμὸ καὶ ἐπομένως καὶ τὸ ἔθνος ὀλόκληρο, ἀφοῦ ἐμεῖς πιστεύουμε, πῶς ἡ γρήγορη νίκη τοῦ δημοτικισμοῦ σημαίνει μεγάλην πρόοδο τοῦ ἔθνους. Μὰ τότε πόσο σοβαρώτερα δὲ θάπρεπε νὰ πάρουμε τίς κατηγορίες γιὰ τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἱστορικὴν παράδοση τῆς φυλῆς!

Ἴσως ὅμως εἶναι καὶ ἄλλος βαθύτερος λόγος, ποῦ κάνει τοὺς δημοτικιστὲς νὰ περιφρονοῦν αὐτὲς τίς κατηγορίες. Καὶ ὁ λόγος αὐτὸς εἶναι ἡ πεποίθησις ποῦ ἔχουν στὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευνα τῆς δημοτικῆς καὶ γενικὰ στὴν ἱστορικὴν κριτικὴν. Ἡ ἐπιστημονικὴ γλωσσικὴ καὶ ἱστορικὴ ἔρευνα κτώρθωσε νὰ ξεδιαλύνῃ ὡς τώρα τόσες προλήψεις. Αὐτὴ ἔδειξε πῶς ἡ δημοτικὴ γλῶσσα εἶναι ἡ μόνη γνήσια θυγατέρα τῆς ἀρχαίας κοινῆς, ὅπως ἐξελίχθηκε φυσιολογικὰ στὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ποῦ τὴ μιλάει χωρὶς διακοπὴ δυόμισυ χιλιάδες χρόνια. Καὶ ἡ ἐξέλιξίς της ἔγινε σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους ποῦ κυβερνοῦν τὴν ἀλλαγὴν ὄλων τῶν ζωντανῶν γλωσσῶν. Ἐπομένως ἐκεῖνα ποῦ πρὶν τὰ νόμιζαν χαλάσματα καὶ χυδαιοφωνίες καὶ ράκη δουλείας εἶναι ἀποτελέσματα ἀκριβῶς καὶ ἀποδείξεις τῆς ζωῆς τῆς γλώσσας, ἀλλαγῆς ποῦ θὰ γίνονταν παρόμοιες κιὰν ἐξούσαμε ὅλους αὐτοὺς τοὺς αἰῶνες λεύτεροι καὶ δοξασμένοι μὲ τὸ βυζαντινὸ λ. γ. κράτος

ἀκέραιο καὶ ἀκμαῖο, ἀλλαγές ποὺ ἔγιναν σὲ μᾶς σ' ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα καὶ μ' ὄλες τὶς ἐθνικὲς περιπέτειες, λιγώτερες ἀπ' ὅτι ἔγιναν σὲ ἄλλες ζωντανές γλώσσες σὲ περισσότερο καιρὸ. Καὶ μᾶς ἔδειξε ἀκόμα ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα, πὼς ἡ γλῶσσα αὐτῆ, ποὺ σφιχτοδέθηκε μ' ὄλες τὶς περιπέτειες τῆς φυλῆς μας καὶ φέρνει τὰ σημάδια τῆς ἱστορικῆς μας ζωῆς, εἶναι τὸ πιὸ χερσποιαστὸ, τὸ πιὸ ἀναντίρρητο τεκμήριον τῆς ἐθνικῆς μας γνησιότητος.

Ἵστερ' ἀπ' αὐτὰ βέβαια εἰν' εὐκολονόητο γιὰτί περιφρονοῦν οἱ δημοτικιστὰς τὶς κατηγορίες τῶν ἀντιπάλων γιὰ τὴ διάσπαση τῆς φυλῆς. Λογαριάζουν πὼς ἅμα γνωρίση κανεὶς τὴν ἀλήθειαν τῆ γλωσσικῆ, οἱ κατηγορίες αὐτὲς δὲν ἔχουν καμιά βάσιν.

Ἡ ἀλήθεια ὁμως εἶναι πὼς ὄχι μόνον αὐτοὶ ποὺ ζοῦν μέσα στὴν πρόληψη καὶ τὸ σκοτάδι τὸ γλωσσικόν, μὰ καὶ ἀπὸ κείνους πολλοὶ ποὺ ἐπιστημονικῶς εἶναι διαφωτισμένοι γιὰ τὴν ὑπόστασιν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς γλώσσας, θεωροῦν βᾶσιμον τὸν κίνδυνον γιὰ τὴ διάσπαση καὶ τὸν κηρύχουν. Αὐτὸ τὸ χρωστάμε στὸν ἐπίμονον, ἀν καὶ ἀπελπισμένον ἀγῶνα, ποὺ ἔκανε σπρωγμένους σὲ στραβὴ θέσιν ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν του καὶ τὶς κοινωνικὰς σχέσεις καὶ βλέψεις του, ὁ πρῶτος εἰσηγητὴς τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης στὴν Ἑλλάδα καὶ σημαντικώτατος ἀντιπρόσωπός της ὡς σήμερα, ὁ κ. Γ. Χρηζιδάκης. Ἐνῶ τὶς ἐπιστημονικὰς ἀλήθειαις ὡς πρὸς τὴ δημοτικὴν ἢ αὐτὸς πρῶτος τὶς βρῆκε καὶ τὶς κήρυξε, ἡ αὐτὸς τὶς ἐπικύρωσε καὶ ἐσπρωξε πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν τῆς ἔρευνας, πολέμησε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά μὲ ὄλο τὸ κύρος του γιὰ νὰ γίνῃ χωρισμὸς τῆς ἐπιστημονικῆς ἀλήθειας ἀπὸ τὴ γλωσσικὴν πράξιν. Πράγμα, ποὺ φυσικὰ σὸ τέλος εἶναι ἀδύνατον, μὰ σ' ἓνα βαθμὸν πετυχαίνει, προπάντων ἐκεῖ ποὺ φτάνει ἡ ἐπιρροή τῶν πανεπιστημιακῶν κύκλων. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἴσται ἴσται στὴν ἐπίσημην νὰ ποῦμε γλωσσικὴν ἰδεολογίαν γίνεται αὐτὸς ὁ διχασμὸς καὶ συμβαίνει τὸ παραδόξον, πολλοὶ ἐπιστημονικὰ μορφωμένοι καὶ θεωρητικὰ διαφωτισμένοι γιὰ τὴ γλῶσσα ἄνθρωποι νὰ ὑποστηρίζουν ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά μὲ φανατισμὸν καὶ πάθος τὴ γλωσσικὴν ψευτιὰν στὴν πράξιν μὲ ὄλα τὰ παρεπόμενά της, μὲ ὄλη τὴν ὑποπτη καὶ ἀσύστατην ἐπιχειρηματολογία τῆς καὶ τοὺς ὑπαιτιγμούς της γιὰ προδοσίας καὶ ἀντεθνικὰς καὶ ἀντικοινωνικὰς ἐνέργειαις, γιὰτὸ νομίζω πὼς δὲν ἀρκεῖ ἡ ὑπαρξὴ καὶ μόνῃ τῆς γλωσσικῆς ἀλήθειας γιὰ νὰ ξεδιαλύνῃ ἀπὸ τοὺς ἐπίσημους καὶ ἀπὸ τὸ λαὸ τὶς κατηγορίας γιὰ τὸν κίνδυνον τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος καὶ τῆς

ἱστορικῆς συνέχειας τῆς φυλῆς. Χρειαζέται νὰ γίνῃ τουλάχιστον ἐφαρμογὴ τῆς γλωσσικῆς ἀλήθειας σὲ μιὰ κάπως λεπτομερέστερη ἐξέτασιν τῆς διπλῆς κατηγορίας.

Κι αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τούτης τῆς μελέτης.

Α

Ἡ κατηγορία εἶπαμε πὼς εἶναι διπλή. Τὸ πρῶτον μέρος λέει: Ἄμα ἐπικρατήσῃ ἡ δημοτικὴ ἢ διασπασθῇ ἡ ἐθνικὴ ἐνότης. Τὸ δευτέρον μέρος λέει: Ἄμα ἐπικρατήσῃ ἡ δημοτικὴ ἢ διασπασθῇ ἡ ἱστορικὴ συνέχεια, ἢ ἐθνικὴ παράδοσις καὶ ἡ συνείδησις τῆς φυλῆς, διότι θὰ διαρρηξῶμεν τοὺς δεσμούς τοὺς συνδέοντας ἡμᾶς πρὸς τὸν περιλαμπρον παρελθόν τοῦ ἔθνους. — Κάθε μέρος θὰ τὸ ἐξετάσωμε χωριστὰ προσπαθώντας νὰ ξεκαθαρίζωμε τὶς ἐννοίας ποὺ μεταχειρίζομαστε γιὰ νὰ μὴ γίνῃται ἡ συνεννόησίν μας μὲ λέξεις καὶ μὲ ἐννοίας ἀκαθόριστες. Γιὰτὸ ἐρευνώντας τὸ πρῶτον μέρος εἶναι ἀνάγκη νὰ ἰδοῦμε πρῶτα τί θὰ ποῦμε ἐθνικὴ ἐνότης, πειὰ εἶναι τὰ στοιχεῖα ποὺ τὴν ἀποτελοῦν καὶ ποιοὶ οἱ ὄροι γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῆς καὶ ὕστερα θὰ ἰδοῦμε τί σημασία ἔχει γι' αὐτὴν ἡ δημοτικὴ καὶ ἡ καθαρεύουσα γλῶσσα.

α) Τί εἶναι ἐθνικὴ ἐνότης: Τὴν ἐθνικὴν ἐνότηταν τὴ δημιουργεῖ πρῶτ' ἀπ' ὄλα ἡ συνείδησις καὶ ἡ πίστις τῶν ὁμοεθνῶν ἀνθρώπων, πὼς ἀνήκουν στὸ ἴδιον ἔθνος καὶ εἶναι σφιχτότερα δεμένοι καὶ ὁμοιότεροι ἀναμεταξύ τους, παρὰ μὲ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἀνήκουν σ' ἄλλα ἔθνη. Ἀπὸ τὴν πίστιν αὐτὴν πηγάζει ἡ θέλησις νὰ ἐνώσουν τὴν τύχην τους μὲ τὴν τύχην τῶν ὁμοεθνῶν τους, ν' ἀγωνιστοῦν μαζί γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τους, νὰ κρατήσουν τὸ εἶναι τους καθαρὸν καὶ ξεχωριστὸν ἀπέναντι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, νὰ προοδέψουν μαζί, νὰ μοιραστοῦν μαζί τ' ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ ἢ νὰ ὑποφέρουν μαζί τὶς ἐθνικὰς ἀτυχίας. Κατ' ἀρχὴν λοιπὸν κάθε ἄνθρωπος, ποὺ λέει «εἶμαι Ἑλληνας» καὶ τὸ πιστεύει μὲ εὐλικρίνεια καὶ ἐνώνει τὴν τύχην του μὲ τὴν τύχην τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἔχει τὴν ἐλληνικὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους. Ἐννοεῖται ὁμως πὼς ὅσοι τὸ λέν αὐτὸ ἔχουν καὶ μερικὰ ἄλλα γνωρίσματα κοινὰ, γνωρίσματα μιανῆς ψυχικῆς προπάντων ὁμοιότητος ἀναμεταξύ τους, ποὺ τοὺς κάνει νὰ ἔχουν αὐτὴ τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ ὄχι ἄλλη. Ἡ ψυχικὴ αὐτὴ

ὁμοιότητα ἀπώτερη βάση τῆς ἔχει βέβαια, τουλάχιστον γιὰ τὸν πυρῆνα τοῦ ἔθνους, τὴ φυλετικὴ καταγωγὴ, τὸ ἴδιο αἷμα, τὸν ἴδιο φυσιολογικὸν ὄργανισμό, μὲ τὶς ψυχικὲς του προδιαθέσεις καὶ ἱκανότητες, ποὺ μ' ὄλες τὶς ἐπιμιξίες καὶ τὸ ἀνακάτωμα τῶν αἱμάτων παραδεχόμεστε πῶς ἔχει διατηρήσει σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν ἀρχικὴ φυλετικὴν ὑπόστασι. Χαρακτηριστικὰ σημάδια, γενετικὰ αἷτια καὶ ἀποτελέσματα τῆς ψυχικῆς ὁμοιότητος, δημιουργήματα καὶ μιανῆς μακρόχρονης κοινῆς ζωῆς ἀπάνω στὴν ἴδια γῆ, εἶναι ἡ γλῶσσα, τὰ κοινὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, οἱ ἱστορικὲς παραδόσεις, οἱ κοινὸι ἔθνηκοι πόθοι, καὶ ἡ κοινὴ θρησκεία. Ἀπόλυτα παρμένα κανόν' ἀπ' αὐτὰ δὲν ἀρκεῖ μόνο του νὰ χαράξῃ τὰ σύνορα τῆς περιοχῆς ἐνὸς ἔθνους. Ἀπ' ὅλα σημαντικώτερα γιὰ τὴν ἐθνικὴ συνείδηση καὶ τὴν ψυχικὴ συγγένεια εἶναι ἡ γλῶσσα ποὺ μιλοῦν οἱ ἄνθρωποι, τὰ κοινὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, οἱ ἱστορικὲς παραδόσεις καὶ τὰ κοινὰ ἰδεώδη. Τῇ γλῶσσᾳ τείνουν νὰ θεωρήσουν σήμερα γιὰ πρῶτιστο τεκμήριο ἐθνικότητος. Οἱ Γερμανοὶ ἐθνικιστὲς ἔχουν γιὰ σύμβολό τους τὸ γνωστὸ στίχο τοῦ Arndt «So weit die deutsche Zunge klingt, das, wackerer Deutscher, nenne dein», ὡς ἐκεῖ ποὺ ἡ γερμανικὴ γλῶσσα ἀντηχεῖ, γενναῖε Γερμανέ, ὀνόμαζέ το δικό σου.

Καὶ ὅμως δὲν πρέπει νὰ παραβλέπουμε τὴ δύναμη καὶ τῶν ἄλλων συντελεστῶν. Λαοὶ ποὺ μιλᾷν τὴν ἴδια γλῶσσαν ἔχουν πολλὰς φορὰς ὀλωσδιόλου διαφορετικὴν ἐθνικὴ συνείδηση. Οἱ Ἑλβετοί, ποὺ μιλᾷν γερμανικὰ λ. χ. θὰ θεωροῦσαν ἐχθροὺς ἕναν ποὺ θὰ τοὺς ἔλεγε πῶς εἶναι Γερμανοί. Οἱ Ἀμερικανοί, ἐνῶ ἔχουν τὴν ἴδια γλῶσσαν καὶ θρησκεία καὶ συνείδηση καταγωγῆς μὲ τοὺς Ἀγγλοὺς, ἀποτελοῦν σήμερα ξεχωριστὴν ἐθνότητα. Ὁ τοπικὸς χωρισμὸς εἶχε σ' αὐτοὺς τὴ σπουδαιότερη σημασία. Τὸ ἴδιο συμβαίνει μὲ τοὺς Νοτιοαμερικανοὺς καὶ ἀναμεταξύ τους καὶ σχετικὰ μὲ τὴν Ἰσπανία. Οἱ Τουρκοκρατικοὶ ἂν καὶ ἔχουν μητρικὴ γλῶσσα τὰ ἑλληνικὰ καὶ κατάγονται ἀπὸ Ἑλληνας, ἔχουν συνείδηση ἐθνικὴ τούρκικη. Σ' αὐτοὺς λόγος τῆς διαφορᾶς καὶ βάσης τῆς ἐθνικῆς συνείδησης ἦταν ἡ θρησκεία καὶ ἡ κυριαρχία τῶν Τούρκων. Τὸ ἴδιο καὶ μὲ τοὺς βουλγαρόφωνους Ἑλληνας σχετικὰ μὲ τὴ Βουλγαρία.

Ἄλλοι πάλι, ἂν καὶ ἔχουν διαφορετικὴ μητρικὴ γλῶσσα διατηροῦν τὴν ἴδια ἐθνικὴ συνείδηση μὲ τοὺς ὁμόθρησκους ἢ καὶ ὁμόφυλους των λ. χ. οἱ τουρκόφωνοι Ἑλληνας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας

καὶ ὅλοι οἱ ξενόφωνοι Ἑλληνας. Οἱ Ἑλβετοὶ ἂν καὶ ἔχουν τρεῖς διαφορετικὲς μητρικὲς γλῶσσες, ἔχουν τὴν ἴδια ζωντανὰ ἐκφρασμένη ἐθνικὴ συνείδηση.

Εἶναι λοιπὸν φανερὸ πῶς τὸ ἱστορικὸ ἀνακάτωμα τῶν λαῶν ἐπηρεάζει πότε τὸ ἓνα καὶ πότε τὸ ἄλλο καὶ πότε περισσότερο μαζί ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Ὅσο περισσότερο συντρέχουν μαζί γιὰ ν' ἀποτελέσουν τὸ ἔθνος, τόσο σφιχτότεροι οἱ ἐνωτικοὶ δεσμοί. Μὰ πάνω ἀπ' ὅλα ἓνα μένει ἀπαραίτητο καὶ κυριαρχικὸ, ἡ συνείδηση τῆς συγγένειας καὶ ἡ ὁμόρροπη θέληση τῶν ἀνθρώπων. Γιαυτὸ παρατηροῦμε στὴν ἱστορία, πῶς ὅσο αὐτὴ ζωντανεύει, παίρνουν σημασία τὰ λοιπὰ ἐνωτικὰ στοιχεία· ὅπου αὐτὴ δὲν ἔχει ξυπνήσει, τὰ ἄλλα ἔχουν ὀλωσδιόλου δευτερεύουσα σημασία. Ἔτσι στὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ἂν καὶ ὑπῆρχαν ἀντικειμενικὰ ὅλα τὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα, ἡ συνείδησή τῆς ἦταν χαλαρὴ καὶ μέσα στὴν ἱστορικὴ καὶ κοινωνικὴν ἐξέλιξη εἶχαν δημιουργηθῆ τέτοιαι ἀντιθέσεις ἀναμεταξύ στοὺς ὁμόφυλους, ποὺ ποτὲ δὲν ἔφτασαν οἱ ἀρχατοὶ Ἑλληνας στὸ σημεῖο τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος ποὺ βρίσκονται οἱ σημερινοί, ἂν καὶ εἶναι κάπου κάπου χωρισμένοι ὡς πρὸς τὴ γλῶσσα ἀπὸ ἱστορικὲς ἐπιδράσεις. Τὸ ἴδιο βλέπουμε καὶ σὲ πολλοὺς ἄλλους λαοὺς. Οἱ Γερμανοὶ λ. χ. μόλις στὸ 19. αἰῶνα φτάνουν σὲ μιὰ ἀρκετὰ καθαρὴ συνείδηση τῆς ἐθνικῆς τους ἐνότητος, ἂν καὶ τὰ στοιχεῖα ποὺ τοὺς ἐνώνουν σήμερα ὑπῆρχαν ἀπ' τὴν ἀρχή.

Εἶναι λοιπὸν φανερὸ πῶς ἱστορικὰ καὶ κοινωνικὰ αἷτια, ποὺ δὲν εἶναι τόπος νὰ ἐξεταστοῦν ἐδῶ, ἐπηρεάζουν τὴν ἐθνικὴ συνείδηση. Ὅταν αὐτὰ συντρέχουν γιὰ νὰ ξυπνήσῃ καὶ νὰ ζωντανέψῃ ἡ ἐθνικὴ συνείδηση, τότε ἡ γλῶσσα βέβαια εἶναι τὸ σημαντικώτατο ἀπὸ τὰ γνωρίσματα καὶ στηρίγματα τῆς.

Μὰ ποῖα γλῶσσα; Ἐδῶ συγκεντρώνεται ὅλο τὸ ζήτημα. Κι ἐπειδὴ ἐμεῖς ἐξετάζομε τὴν ἐπίδραση ποὺ θὰ ἔχῃ στὴν ἐθνικὴν ἐνότητα ἡ ἐπικράτηση τῆς δημοτικῆς γλώσσας στὸ γραπτὸ λόγο, φανερὸ εἶναι ὅτι πρέπει νὰ καθοριστῇ γενικὰ ἡ σημασία ποὺ ἔχει ἡ γραπτὴ γλῶσσα γιὰ τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα.

β) Γραπτὴ γλῶσσα καὶ ἐθνικὴ ἐνότητα. Ἡ γραπτὴ γλῶσσα, ποὺ μεταχειρίζεται ἓνας λαὸς δὲν εἶναι πάντα καὶ τεκμήριο ἐθνικῆς ἐνότητος. Πολλὰ ἔθνη πρὶν κατορθώσουν ἀπὸ ἱστορικοὺς ἢ καὶ οὐσιαστικοὺς γλωσσικοὺς λόγους νὰ ὑψώσουν σὲ γραπτὴ γλῶσσα

τῆ δικῆ τους κοινῇ ὁμιλουμένη ἢ μιὰ ἐπικρατέστερη διάλεκτό τους μεταχειρίστηκαν, μάλιστα στὶς ἀνώτερες πνευματικὲς ἐκδηλώσεις: γλῶσσα καμιά φορὰ ὀλωσδιόλου ξένη. Ἔτσι καὶ τὰ λατινικά μὰ καὶ τὰ γερμανικά ἔθνη μεταχειρίστηκαν τὴ λατινικὴ γιὰ κοινὴ γραφτὴ γλῶσσα σ' ὅλο τὸ μεσαίωνα καὶ ὡς τὸ 17. αἰῶνα*.

Ὅταν ὅμως ἡ ἐθνικὴ ἐνότητα ὑπάρχει, τότε εἶναι μεγάλο ἀπόχρημα γιὰ κάθε λαὸ νάχη μιὰ κοινὴ γραφτὴ ἐθνικὴ γλῶσσα. Γιαυτὸ σήμερα ποὺ ἡ συνείδηση τοῦ ἐθνισμοῦ εἶναι τόσο ζωντανὴ στοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς, ποὺ φαίνεται νὰ φτάνη στὸ κορυφωμά της, θεωρεῖ κάθε λαὸς ἀναγκαῖο γιὰ τὴν αὐτοσυντήρηση καὶ τὴν πρόοδό του νάχη ἓνα ὄργανο γλωσσικὸ ποὺ νὰ χρησιμεύη γιὰ νὰ συεννοσῶνται ὅσο μπορεῖ καλύτερα οἱ ὁμοεθνεῖς, ν' ἀποκρυσταλλῶνουν τοὺς στοχασμοὺς καὶ τὰ αἰσθήματά τους οἱ τεχνίτες τοῦ λόγου, νὰ διατυπῶνουν τὴν ἐπιστημονικὴ γνώση οἱ ἐπιστήμονες, νὰ ἐκφράζωσιν τὴ διάνοησή τους οἱ φιλόσοφοι, νὰ μορφῶνουν τὸ λαὸ οἱ δασκάλοι, καὶ νὰ τὴ μεταχειρίζωνται τέλος ὅλοι οἱ κοινωνικοὶ ὄργανισμοί. Αὐτὸ τὸ ὄργανο, ὅσο καλύτερα πετυχαίνει τὸν προορισμὸ του τόσο σημαντικώτερο στήριγμα γίνεται στὴν ἐθνικὴ ζωὴ καὶ τόσο σφιχτότερον δένει μὲ χίλιους ψυχικοὺς δεσμοὺς τοὺς ὁμόγλωσσους ἀναμεταξύ τους. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ σημασία, ποὺ ἔχει ἡ κοινὴ γραφτὴ γλῶσσα γιὰ τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα.

Ἄν λοιπὸν ἔχωμε νὰ διαλέξωμε ἀνάμεσα σὲ δύο γλῶσσες, φυσικὸ εἶναι νὰ ἐξετάσωμε, ποιά ἀπὸ τίς δύο ὑπηρετεῖ καλύτερα τὸ σκοπὸ τοῦτο. Οἱ ἀρχές, ποὺ θὰ μᾶς ὀδηγήσωσιν στὴν κρίση μας εἶναι ἀπλές. Γιατι εἶναι φανερό, πὼς ἡ κοινὴ αὐτὴ γραφτὴ γλῶσσα πρέπει νὰ εἶναι ὅσο μπορεῖ ἀπλὴ καὶ στὸ λεχτικὸ της, μὰ προπάντων στὴ γραμματικὴ καὶ τὴ σύνταξή της, γιὰ ὅλους τοὺς ὁμοεθνεῖς, (ἐκτός ἀπὸ κείνους φυσικά ποὺ ἔχουν μητρικὴ γλῶσσα ξένη), ἀρκεῖ τὸ οὐσιαστικὸ της περιεχόμενον ν' ἀνταποκρίνεται κάθε φορὰ πρὸς τὸ

* Ἀκόμη λιγώτερο ἀπὸ τὴν κοινὴ γραφτὴ γλῶσσα μπορεῖ νάνα ἀπὸ αὐτὸ τεκμήριον ἐθνικῆς ἐνότητος ἡ ἐπίσημη γλῶσσα, ποὺ μεταχειρίζεται ἓνας λαὸς καὶ ποὺ μπορεῖ ἀπλοῦστα νὰ τοῦ ἔχη ἐπιβληθῆ ἀπὸ ἓναν κυρίαρχο, λ. χ. στοὺς Πολοноὺς καὶ παλαιότερα στοὺς Οὐγγυοὺς τὰ γερμανικά, ἢ ἡ ἐπίσημη γλῶσσα κοινωνικῶν ὀργανισμῶν λ. χ. ἐκκλησίας ἢ δικαστηρίων. Ἡ λατινικὴ γλῶσσα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας λ. χ. δὲν ἔχει καμιά σημασία γιὰ τὴν ἐθνικὴν ὑπόστασιν τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων λαῶν ποὺ τὴ μεταχειρίζονται.

ψυχικὸ περιεχόμενον ἐκείνου, ποὺ πρόκειται νὰ δεχτῆ τίς ἰδέες τῶν ἄλλων, καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἀκόμη ὅσο μπορεῖ εὐκολομεταχειρίστη γιὰ ὅλους, ὅταν πρόκειται νὰ ἐκφράσωσιν τίς δικῆς τῶν ἰδέες.

Ἡ κοινὴ ἄρα γραφτὴ γλῶσσα πρέπει νὰ μπορῆ νὰ ἐκφράσῃ κάθε σχέση τῆς ζωῆς, κάθε περίστασιν, χωρὶς οὔτε νὰ τὴν ἀγνοῆ, ἀπὸ ἐκφραστικὴν ἀδυναμία οὔτε νὰ τὴν περιγράψῃ, οὔτε νὰ τὴν ξεθωριάξῃ ἀφαιρώντας τῆς τὴν πρωτοτυπία, τὴ φυσικότητα, τὸ πρωτόγονο καὶ ἄμεσο μίλημα στὴν ψυχὴ τοῦ ἄλλου. Ἐπομένως ἡ γλῶσσα ποὺ εἶναι πλησιέστερα στὴ ζωὴ γιὰ τοὺς ὁμοεθνεῖς, ποὺ ἁμεσώτερα, καθαρώτερα, καὶ βαθύτερα κάνει αἰσθητὸ τὸ περιεχόμενον της, ποὺ εὐκολώτερα μαθαίνεται, εὐκολώτερα καὶ χωρὶς λάθη μιλιέται καὶ γράφεται, αὐτὴ ὑπηρετεῖ σκοπιμώτερα τὴν κοινὴ συνεννόησιν, αὐτὴ ἄρα εἶναι τὸ τελειότερον ὄργανο καὶ γιὰ τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα. Καὶ τέτοια εἶναι φυσικά ἐκείνη ἡ γραφτὴ, ποὺ ἀπομακρύνεται ὅσο μπορεῖ λιγώτερο ἀπὸ τὴν κοινὴ γλῶσσα ποὺ μιλιέται. Γιαυτὸ εἶναι καὶ ἀξίωμα γλωσσικὸ, ὅτι «μια γλῶσσα, ἣτις μόνον γράφεται, οὐδαμῶς δὲ ὁμιλεῖται, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ γλῶσσα ἐθνικὴ». Καὶ ὅμως αὐτὸ τὸ ἀξίωμα μὲ περίσσιο καὶ χαρακτηριστικὸ θάρρος τόφεραν γιὰ ἐπιχειρήματα ἐναντία στὴ δημοτικὴ, τὴν κοινὴν ὁμιλουμένην καὶ ὄχι ἐναντία στὴν καθαρῆυσσα, ποὺ τῆς ταιριάζει.

γ) Ἡ δημοτικὴ γλῶσσα καὶ ἡ ἐθνικὴ ἐνότητα. Καὶ τώρα εἶναι πιά καιρὸς νὰ ρωτήσω κανεὶς: Γιατι ἄραγε θὰ χάσωμε τὴν ἐθνικὴν μᾶς ἐνότητα, ἅμα ἡ δημοτικὴ γλῶσσα γίνῃ ἀποκλειστικὸ ὄργανο τοῦ γραφτοῦ μᾶς λόγου; Τὸ γιὰτι αὐτὸ κανένας ἄνθρωπος μὲ εἰλικρίνεια καὶ μὲ εὐθυκρίσια δὲ θὰ μπορούσε νὰ μᾶς τὸ πῆ. Τὸ πιστεύουν ὅμως καὶ τὸ ἰσχυρίζονται οἱ καθαρῆουσιάνοι. Μὰ ἡ πίστη τους, καὶ ἔπου τυχὸν εἶναι εἰλικρινῆς — στηρίζεται ἀπάνω σὲ μιὰ διπλὴ πλάνη: σὲ παραγνώρισιν τῆς ἰδέας τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ σὲ παραγνώρισιν τῆς γλωσσικῆς πραγματικότητος.

Ἡ διάσπαση θὰ γίνῃ, λέγουν, γιὰτι ἡ καθαρῆυσσα εἶναι ὁ μόνος γλωσσικὸς ἐνωτικὸς δεσμὸς. Ἄμα λείψῃ αὐτὴ θ' ἀρχίσῃ ὁ καθέννας μᾶς νὰ γράφῃ τὴ γλῶσσα του, ὁ τουρκόφωνος τουρκικά, ὁ βουλγαρόφωνος βουλγαρικά, ὁ κυπριώτης κυπριώτικα, ὁ λαζὸς ποντικὰ, ὁ χιώτης χιώτικα κτλ. Μὰ ποῖος δημοτικιστὴς ὑποστήριξε ποτὲ τέτοιο πρᾶμα; Ὁλόκληρος ὁ δημοτικισμὸς καὶ στὴ θεωρίαν καὶ στὴν πράξιν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Βηλαρά καὶ τοῦ Σολωμοῦ ὡς σήμερα διαμαρτύρεται. Ὅχι μόνον ποὺ ποτὲ δὲν ὑποστηρίχθηκε, πὼς πρέπει

ὁ καθένας μας νὰ γράφῃ τοῦ τόπου του καὶ χωριοῦ του τὸ ἰδίωμα, μὰ καὶ ἀκόμη καὶ στὴν κοινὴ γλῶσσα ποὺ γράφομε, καὶ ὁ Ψυχάρης καὶ οἱ ἄλλοι πρωτεργάτες τοῦ δημοτικισμοῦ καταδίκασαν πάντοτε τὸ νὰ μεταχειρίζομαστε χωρὶς λόγο ἰδιωματικές λέξεις καὶ τύπους. Καὶ ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμίλος, ποὺ ἀντιπροσωπεύει σὰν ἐπίσημο σωματεῖο νὰ ποῦμε τὴ δημοτικιστικὴ κίνηση, προκηρύχοντας τὸ διαγωνισμό γιὰ τ' ἀλφαριθμητικὰ (δὲς Δελτίο τόμ. 2 (1912) σ. 93) ἔβαλε ὄρο νὰ μὴν ὑπάρχουν μέσα σ' αὐτὰ διαλεκτικὰ στοιχεῖα. Παραγνωρίζουν λοιπὸν οἱ καθαρευουσιάνοι ἢ ἀγνοοῦν τὴν ἰδέα καὶ τὴν πρόθεση τοῦ δημοτικισμοῦ. Παραγνωρίζουν ὅμως καὶ τὴ γλωσσικὴ πραγματικότητά. Γιατὶ αὐτοὶ πιστεύουν ἀκόμη πὼς κιὰν δὲν τὸ θέλουν οἱ δημοτικιστὲς ἢ διάσπαση θὰ γίνῃ, γιατί ἄλλη γλῶσσα κοινὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα δὲν ὑπάρχει. Ἐκεῖνο ποὺ λέμε ἡμεῖς δημοτικὴ γλῶσσα εἶναι ἢ ἰδιώματα τοπικὰ ἢ ἀτομικὰ κατασκευάσματα τῶν χυδαίωματων, ἢ ἐσκεμμένη παραφθορὰ τῆς καθαρευούσης, ἢ γλῶσσα τῶν κατωτάτων κοινωνικῶν στρωμάτων. Ἡ λεγόμενη δημοτικὴ γλῶσσα δὲν ἔχει γραμματικὴ. Ὁ καθένας γράφει ὅ τι θέλει καὶ ὅπως θέλει. Καὶ μιὰ τέτοια γλωσσικὴ ἀναρχία θάχῃ βέβαια γι' ἀποτέλεσμα τὴν ἐθνικὴν ἀναρχία. Νὰ λοιπὸν γιατί ὁ δημοτικισμὸς σημαίνει διάσπαση τοῦ ἔθνους.

Τοὺς ἀνθρώπους ποὺ πιστεύουν ἀκόμη αὐτὰ τὰ πράγματα, πὼς νὰ τοὺς κἀνῃ κανεὶς νὰ ἴδουν τὴν πραγματικότητά καὶ νὰ γιάτρουτον ἀπὸ τὸ γλωσσικὸ τους δαλτονισμό; Μήπως χρειάζονται κἀν βιβλία μεγάλα καὶ σοφὰ, ἐπιστῆμες καὶ γλωσσολογίες; Ἡ χρειάζεται μόνο ν' ἀκούση κανεὶς πὼς μιλοῦν οἱ Ἕλληνες στὴν Ἀθήνα, στὴν Πόλη, στὴ Σμύρνη, στὴ Θεσσαλονίκη, στὴ Πάτρα, στὸ Βόλο, στὴν Κέρκυρα, στὰ Χανιά, στὴν Ἀλεξάνδρεια, καὶ σὲ κάθε ἄλλο κέντρο ἑλληνικὸ; Κιὰν ἀκούση χωρὶς πρόληψη, πὼς δὲ θὰ καταλάβῃ, πὼς καὶ μὲ ὅλες τὶς φωνητικὰς καὶ λεξιλογικὰς ἢ καὶ τὶς γραμματικὰς κάποτε διαφορὰς ποὺ ἀκούονται σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ κέντρα, ἢ γλῶσσα ἢ ἑλληνικὴ ποὺ μιλιέται εἶναι μιὰ καὶ ἡ ἴδια; Μία στὴ γραμματικὴ τῆς, μία στὴ σύνταξί τῆς, μία στὴ σκέψη τὴν ἑλληνικὴν ποὺ καθρεφτίζει.

Κιὰν χρειάζεται ἀπόδειξη πὺ ἀντικειμενικὴ δὲ μᾶς τὴ δίνουν τὰ γραφτὰ μνημεῖα τῆς δημοτικῆς, ἢ λογοτεχνία, ποὺ εἶναι πῶς ἀποκλειστικὸ κτῆμα τῆς καὶ ὁ πεζὸς δημοτικὸς λόγος, ὅπως γράφεται σὲ κάθε εἶδους ἔργα τὸν τελευταῖο καιρὸ; Δὲ θὰ μπορούσαν ἄραγε

νὰ ρίξουν οἱ ἀντίθετοι τῆς δημοτικῆς μιὰ ματιὰ στὰ ἔργα τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Βαλαωρίτη, τοῦ Παλαμά, τοῦ Ψυχάρη, τοῦ Καρναβίτσα, τοῦ Βλαχογιάννη, τοῦ Χατζόπουλου, τοῦ Τριανταφυλλίδη, τοῦ Ἴδα, στὶς μεταφραστικὰς ἐργασίας τοῦ Πάλλη, τοῦ Μαρκέτη, τοῦ Ποριώτη καὶ τῶσων ἄλλων, γιὰ νὰ ἴδουν παντοῦ μιὰ γλῶσσα ἐνιαία, ποὺ οἱ λίγες παραλλαγές τῆς κυρίως στὴ φωνητικὴ τῶν λόγιων λέξεων δὲν ἔχουν καμιά σημασία γενικώτερη καὶ χωρὶς ἄλλο θὰ ὀμαλυνθοῦν μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς δημοτικῆς σὲ λίγα χρόνια, ἀσφαλῶς πολὺ γρηγορώτερα ἀπ' ὅ τι χρειάστηκαν γιὰ νὰ λείψουν οἱ ἀνάλογες παραλλαγές καὶ ποικιλίες στὶς ἄλλες εὐρωπαϊκὰς γλώσσας;

Αὐτὰ δεῖχνει καὶ ἡ γλωσσικὴ πραγματικότητα.

Ὡς πρὸς τὶς προσωπικὰς τέλος προθέσεις τῶν δημοτικιστῶν ἀπέναντι τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος θὰ ἦταν ἴσως ντροπὴ καὶ νὰ μιλήσῃ κανεὶς. Ποιὸς ἔκλεισε μέσα στὴν ψυχὴ του ὀλοκληρωτικώτερα τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ ἓνα Σολωμὸ καὶ ἓνα Βαλαωρίτη; Ποιὸς ἔδωσε τὸ εἶναι του ὀλοκαύτωμα στὸ βωμὸ τῆς Ἑλλάδος ἀγνότερα ἀπὸ ἓνα Μαβίλη; Ποιὸς αἰσθάνθηκε κάθε τῆς ἥρωικὸ φερούγισμα, ποιὸς ἐπόνεσε κάθε τῆς πόνου, ποιὸς ἔζησε κάθε τῆς φανέρωμα καὶ κάθε τῆς ὁμορφιά καὶ τὴν τραγοῦδησε μεγαλοστομώτερα ἀπὸ ἓνα Παλαμά;

Καὶ πὼς εἶναι δυνατόν νὰ πιστεῦῃ κανεὶς, ὅτι θέλουν νὰ διασπάσουν τὸ ἔθνος οἱ πνευματικοὶ τοῦ ἥρωος, τὰ φωτεινὰ του ἀστέρια, ποὺ αὐτὰ συγκεντρῶνουν καὶ ἀχτινοβολοῦν λαμπρότατα καὶ καθαρῶτα τὴ συνείδηση τῆς φυλῆς;

δ) Ἡ καθαρεύουσα καὶ ἡ ἐθνικὴ ἐνότητά. Ὁ κίνδυνος λοιπὸν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος ἀπὸ τὴν ἐπικράτηση τῆς δημοτικῆς εἶναι ἀνύπαρχος. Τὸν ἐπλασε φαντασία παραπλανημένη ἀπὸ ἄγνοια καὶ πρόληψη ἢ καὶ πονηρία ὠδηγημένη ἀπὸ πάθος. Μὰ ἀπέναντι τῆς δημοτικῆς, ἀδοκίμαστη ἀκόμα στὶς ἐπιστῆμες καὶ γενικώτερα στὸν πεζὸν λόγο, θὰ μπορούσε νὰ μᾶς ἀντιτάξῃ κανεὶς, ἔχομε τὴν καθαρεύουσα, δημοῦργημα «τῆς λογίας παραδόσεως» ποὺ εἶναι γιὰ τὴ φυλὴν μᾶς ἓνα ἱστορικὸ γεγονός. Τὴν καθαρεύουσα, ποὺ μὲ τῶσους ἀγῶνες καὶ θυσίας, τὴν ὕψωσαν οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι τοῦ γένους, οἱ Κοραῆδες καὶ οἱ Δουκῆς, οἱ Ἀσώπιοι καὶ οἱ Κόντοι, οἱ Βερναρδάκηδες καὶ οἱ Μιστριώτες, σὲ ὄργανο ἐκφραστικὸ τῆς ἀνώτερης γνώσης, καὶ σὲ ὄργανο πανελληνίας συνεννόησης. Καὶ τὸ δεδομένο αὐτὸ τὸ ἱστορικὸ, τὸ κεφάλαιο αὐτὸ τὸ ἐθνικὸ, κεφάλαιο ἀπὸ ἐπιστῆμες δια-

τυπωμένες στὴν καθαρεύουσα, ἀπὸ νόμους καὶ ψηφίσματα, λόγους καὶ ἔγγραφα, σημάδια τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς σ' ὄλο τὸ δέκατον ἑνατον αἰῶνα καὶ ὡς σήμερα, πῶς μπορούμε νὰ τὸ πετάξουμε, νὰ πάη χαμένο ἄδικα; Ἰσα ἴσα ὁ νόμος τῆς σκοπιμότητος καὶ τῆς οἰκονομίας τῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους δὲ μᾶς ἐπιβάλλει νὰ διατηρήσωμε αὐτὸ τὸ ἀποκτημένο πιά ἀγαθὸ, καὶ ν' ἀντλοῦμε ἀπ' αὐτὸ γιὰ τὴ ζωὴ μας, νὰ τὸ χρησιμοποιοῦμε γιὰ τὴ συνεννόησή μας; Καὶ μήπως δὲ γίνεται κιόλας αὐτὸ γιὰ κάθε ἐπικοινωνία ψυχικὴ ἀνάμεσα στοὺς ὁμοεθνεῖς μᾶς μὲ τὰ βιβλία, μὲ τὶς ἐφημερίδες, μὲ τὰ ἔγγραφα, μὲ τὶς ἀγορεύσεις στὴ Βουλὴ, στὰ δικαστήρια καὶ παντοῦ ὅπου εἶναι ἀνάγκη; Καὶ δὲν εἶναι οὐτοπία τοῦ δημοτικισμοῦ νὰ ζητήη νὰ χαλάσῃ ἓνα δεσμὸ πραγματικὸ γιὰ νὰ πλάσῃ ἓναν ἄλλον ἀνύπαρχτο σήμερα, ἓναν ἄλλο, ποὺ ἐπιτέλους ὁμολογοῦμε πῶς θὰ ἦταν καλύτερος, ἀν δημιουργοῦνταν ὅταν ἔπρεπε, στὰ 1500, στὰ 1600, ὅταν ἀνθίσε λ. χ. ἡ κρητικὴ λογοτεχνία; Μὰ ἀφοῦ δὲν ἐπικράτησε τότε, τώρα τί θέλετε νὰ κάνουμε; Κρατοῦμε αὐτὸν ποὺ ἔχομε καὶ αὐτὸ εἶναι βέβαια τὸ σκοπιμώτερο, τὸ φρονιμώτερο καὶ ἐπομένως καὶ τὸ ἐθνικώτερο. Αὐτὰ μᾶς λέγουν στὸ τέλος οἱ ψυχραῖοι μότεροι, οἱ μετριοπαθέστεροι καθαρευουσιάνοι.

Μὰ σ' ὄλα αὐτὰ τὰ φαινομενικῶς τόσο λογικὰ καὶ φρόνιμα, ἀντιστέκεται πρῶτα πρῶτα ἐν' ἄλλο ἐπίσης ἱστορικὸ γεγονός, ἡ ὑπαρξὴ τοῦ δημοτικισμοῦ. Ὁ δημοτικισμὸς δὲν εἶναι δημιούργημα τῆς φιλοδοξίας μερικῶν ἀνισορρόπων. Κάποια βαθεῖα ἱστορικὴ ἀναγκαιότητα, ἔκφραση ἀναγκῶν ψυχικῶν γέννησε καὶ κράτησε ζωντανὸ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα στὴν Ἑλλάδα αἰῶνες τώρα, ἐνῶ ἦρθαν ἐποχὲς ποὺ ὄλοι πίστευαν πῶς βραδίζομε στὴν ἀνάστασι τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς γλώσσας. Τὸ γεγονός αὐτὸ δὲν τὸ προσέχουν ἀρκετὰ οἱ καθαρευουσιάνοι, ὑποτιμοῦν τὴ σημασία του, προσπαθοῦν νὰ τὸ ἀποδώσουν σὲ ἀτομικὲς ἰδιοτροπίες ἢ φιλοδοξίες, ἐνῶ βγαίνει ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ πράματα, μὲ τὴν ἐπιβολὴ τῆς λογικῆς των, ἀνώτερης ἀπὸ κάθε λογίκευσι τῶν ἀνθρώπων. Ἐδῶ δὲν εἶναι τόπος νὰ ἐξετάσωμε τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ δεδομένο στὰ βαθύτερά του αἷτια καὶ σ' ὄλη τὴ σημασία του. Αὐτὸ ἄλλωστε τόχουν κάνει ἀριστοτεχνικὰ καὶ βαθυστόχαστα τόσοι ἐπιστήμονες, ὁ Δ. Βερναρδάκης, ὁ Ροῦθης, ὁ Γιανίδης, ὁ Ραμᾶς καὶ πάνου ἀπ' ὄλους ὁ μεγάλος Ψυχάρης. Κιὰν μὲν ἀκόμη τίποτα νὰ εἰπωθῇ, ἄλλο εἶναι ὁ τόπος του. Μὰ καὶ ἀρνητικὰ ἐξεταζόμενο

μᾶς φανερώνει ἓνα τουλάχιστον πρᾶμα, ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ, τὴ διαρκῆ αἰσθησι τῆς ἀνεπάρκειας τῆς καθαρεύουσας. Ἡ αἰσθησι αὐτὴ γεννήθηκε πρῶτα πρῶτα καὶ ἀνέκαθεν σὲ κύκλους ποὺ βρίσκονται σὲ ἀμεση καὶ στενὴ σχέση μὲ τὸ λόγος, στοὺς ποιητῆς. Σ' ὄλο τὸ δέκατον ἑνατον αἰῶνα γίνονται ἀπειρες μὰ καὶ ἄγονες προσπάθειες γιὰ νὰ ὑψωθῇ ἡ καθαρεύουσα σὲ ὄργανο τῆς λογοτεχνικῆς δημιουργίας. Ἐκατομμῦρια στίχων γράφηκαν σ' αὐτὴν, διαγωνισμοὶ πολυῶνομοι καὶ ἔπαθλα πλοῦσια κεντρίζουν ἀδιάκοπα τοὺς λογοτέχνης. Καὶ ὅμως τὶς στιγμῆς ποὺ φαίνονταν νὰ κορυφώθηκε πιά ἡ πίστις στὴν καθαρεύουσα, ξέσπασε ταυτόχρονα ἡ συνείδησι τῆς χρεωκοπίας τῆς καὶ οἱ τεχνίτες τοῦ λόγου γύρισαν μὲ πάθος καὶ φανατισμὸ, μὲ ἀνακούφιση καὶ συναίσθημα κάποιας ἀπολύτρωσις στὴ δημοτικὴ, στὴν καθαρὴ καὶ ἀνόθευτη πηγῇ τῆς νεοελληνικῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου.

Ἡ πρώτη αὐτὴ ἀποτυχία τῆς καθαρεύουσας εἶναι καὶ ἡ σημαντικώτατη, γιὰ τὴ τέχνη πηγάζοντας ἀπὸ τὰ κατὰ βάθος τῆς ἐθνικῆς συνείδησις εἶναι τὸ πιδ οὐσιαστικὸ καὶ τὸ πιδ ἀμεσο φανέρωμα τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς. Καὶ ἡ γλῶσσα ποὺ εἶναι ἀνίκανη νὰ ἐκφράσῃ τοὺς πόθους καὶ τὰ ὄνειρα καὶ τὴ συνείδησι τῆς φυλῆς, πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ εἶναι τὸ καταλληλότερο ὄργανο τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος;

Σημαντικώτατο ὅμως εἶναι καὶ τὸ δεύτερο σημεῖο ὅπου ξέσπασεν ἡ ἀδυναμία τῆς καθαρεύουσας καὶ ἔγινε συνειδητὴ ἡ ἀνεπάρκειά τῆς. Καὶ τὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι τὸ σκολειό. Τὸ σκολειό εἶναι τὸ σπουδαιότατο ἐργαστήριον τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος, γιὰ τὸ ἐκεῖ μέσα προπάντων καλλιεργεῖται καὶ διαμορφώνεται ὁ πιδ ἰσχυρός, ὁ μόνος ἀπαραίτητος καθὼς εἶδαμε συντελεστής τῆς, δηλ. ἡ ἐθνικὴ συνείδησι. Οἱ ὑπηρεσίες ποὺ προσφέρει τὸ σκολειό ὡς πρὸς τὴ γλῶσσα, μπορούν νὰ ξεχωριστοῦν σὲ δυὸ διαφορετικὸς κάπως κύκλους ἐνέργειας. Ὁ πρῶτος κλείνει τὰ παιδιὰ ποὺ ἔχουν μητρικὴ γλῶσσα τὴν ἑλληνικὴν, εἴτε τὴν κοινὴν ὁμιλουμένην εἴτε κάποια διάλεκτο, ὁ δεύτερος τὰ ἑλληνόπουλα, ποὺ ἔχουν μητρικὴ γλῶσσα ξένη — ἀρβανίτικα, βλάχικα, βουλγάρικα, τούρκικα.

Καὶ στὰ δυὸ ἐπίπεδα ἡ ἀνεπάρκειά τῆς κηρύχθηκε ἀπὸ ἐπιστήμονες, ἀπὸ παιδαγωγούς, ἀπὸ δασκάλους, ἀπὸ γονεῖς, ἀπὸ πολιτικούς καὶ ἀπὸ ἄλλους παρατηρητῆς, ποὺ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς δὲν

ἦταν κὰν δημοτικιστάδες. Τὸ ἑλληνόπουλο βασανίζεται ἔξι, ὀχτώ, δέκα, ἔντεκα χρόνια, γιὰ νὰ μάθῃ μιὰ γλῶσσα ποὺ δὲ μιλιέται. Στὸ τέλος βρίσκεται πὺς καὶ τὴ γλῶσσα αὐτὴ δὲν τὴν ἔμαθε ἀρκετὰ καλά, ὥστε νὰ μπορῇ νὰ γράψῃ χωρὶς ἀνορθογραφίες, ἀσυνηταξίες καὶ μὲ ὕφος φυσικὸ καὶ ἐλεύθερο, καὶ ἔχασε τὰ πιδ πολὺτιμα χρόνια τῆς ζωῆς του σὲ μιὰ μονομερῆ καὶ ἀγωνα γλωσσολογικῆς ἐργασίας ἀφήνοντας τίς σημαντικώτερες γιὰ τὴ ζωὴ ψυχικὲς ἱκανότητες ἀτροφικὲς καὶ βγαίνοντας στὴ βισπάλῃ χωρὶς κὰν τίς ἀπαραίτητες γνώσεις.

Ἀκόμα καὶ ἡ ἠθικὴ του ὑπόστασις δὲ μένει ἀνεπηρέαστη ἀπὸ τὸ κυνήγημ' αὐτὸ ἐνὸς ψεύτικου ἰδανικοῦ. Τὸ ἔμφυτο φυλετικὸ ἐλαττώμα του νὰ δείχνῃ ἐπιφάνεια χωρὶς βάθος, ἐξωτερικὴ λάμψη χωρὶς οὐσία, λόγια παχιά χωρὶς ἔργα, καὶ νὰ θέλῃ νὰ πετυχαίνῃ μεγάλα ἀποτελέσματα χωρὶς σταθερὴ καὶ ἐπίμονη προσπάθεια καὶ ἀνάλογο κόπο, ἐνισχύθηκε καὶ φαλλεργήθηκε θαυμάσια μέσα στὸ σχολεῖο, ποὺ τοῦ παρουσίαζε διαρκῶς τὴ λέξη καὶ τὸν τύπο σὰν τέρμα ἐνέργειας τελειωτικὸ, σκοπὸν ὑπέροχο, ἀνθρωπιστικὸ καὶ ἐθνικὸ, στοιχεῖο διακρίσεως καὶ ὑπεροχῆς οὐσιαστικὸ χωρὶς πραγματικὰ νὰ εἶναι. Κι ἔτσι ὁ σνομπισμὸς καὶ ἡ τάσις στὸ εὐκόλο κέρδος, στὸν παρασιτισμὸ καὶ τὸν μεταπρατισμὸ καὶ ἡ ἀποστροφή πρὸς τὴ δημιουργικὴ ἐργασία βρῆκαν ἀξιολόγο στήριγμα.

Ὁ πολὺς λαὸς ποὺ δὲν εἶχε τὸν καιρὸ καὶ τὰ μέσα γιὰ νὰ περάσῃ τὸ μακρὸ καὶ δύσκολο δρόμο, χτυπήθηκε λιγώτερο ἀπὸ τὰ ἐλαττώματα τοῦτα, ἔμεινε ὅμως ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριὰ χωρὶς οὔτε καὶ τὰ φαινομενικὰ κέρδη τῆς καθαρεύουσας. Ἐμείνε ἀπλούστατα στὸ σκοτάδι. Οἱ ἄλλοι πάλι ποὺ ἔκαναν ὅλο τὸ δρόμο καὶ πήραν ὅλα τὰ καλά καὶ τὰ κακὰ τοῦ καθαρευουσιάνικου σχολείου, δημιούργησαν τὸ γνωστὸ τύπο τοῦ γραμματισμένου Ἑλληνα, ἀνίκανου νὰ καταλάβῃ τίς ἀνάγκες τοῦ ἔθνους, ἀνίκανου νὰ ἰδῇ τὴν πραγματικότητα καὶ νὰ τὴν κατευθύνῃ, καὶ νὰ ὀργανώσῃ τίς ἀνώτερες κοινωνικὲς λειτουργίες, χωρισμένου ἀπὸ τὸ λαὸ οὐσιαστικὰ καὶ λίγο ἢ πολὺ στοιχείου διαφθορᾶς του.

Ὅσο γιὰ τοὺς ξενόφωνους Ἑλληνας ἡ ἀποτυχία ἦταν ἀκόμα πιὸ χεροπιστή. Παντοῦ ὅπου στὴ Μακεδονία λ. χ. συγκρούστηκεν ἡ καθαρεύουσα μὲ μιὰν ἄλλῃ ζωντανὴ γλῶσσα, νικήθηκε. Ὁ βουλγαρόφωνος προσπαθοῦσε μὲ χίλιες θυσίες καὶ κόπους καὶ μὲ ἐπίμονη ἀξιοθαύμαστη νὰ μάθῃ τὴ γλῶσσα, ποὺ τοῦ παρουσίαζεν ὁ δά-

σκαλος, ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ ἔθνους. Κιὰν κατάφερνε νὰ διαβάξῃ καὶ νὰ καταλάβῃ ὅπωςδήποτε τὰ βιβλία, ἔβρισκεν ὕστερα πὺς στὴν προσωπικὴ ἐπικοινωνία πρὸς τοὺς ἄλλους ὁμοεθνεῖς τοῦ ἦταν ἀχρηστῆ. Νὰ μιλᾷ ἑλληνικὰ δὲν ἔξερε. Κρατοῦσε λοιπὸν τὰ βουλγάρικα. Καὶ ὅταν ἤρθε τὸ βουλγάρικο σχολεῖο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἄλλῃ ὀργανωτικὴν ὑπεροχὴν του, ἔφερε μιὰ γλῶσσα εὐκολομάθητη, γλῶσσα ποὺ μιλοῦνταν ἀπ' ὅλη τὴν ἄλλῃ βουλγάρικη φυλὴ, ἐπομένως καὶ ἄμεση ψυχικὴ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ἄλλους Βουλγάρους καὶ τὸν πολιτισμὸν τους.

Ἔτσι ἀν καὶ εἶχε μαζί της ἡ καθαρεύουσα πολὺτιμο βοηθὸ τὴν ἀσύγκριτη δύναμη τῆς ἐθνικῆς ἰδέας καὶ τὴ λάμψη τῆς ἑλληνικῆς ἱστορικῆς παράδοσης, καὶ τὴ γλῶσσα τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ τὴν ἐπιβολὴ τῆς θρησκείας, βρισκόνταν ἀνίσχυρη μπροστὰ στὴ ζωὴ. Κιὰν ἀκόμη ἔλειπε τὸ μαχαίρι τοῦ Βούλγαρου κομιτατζή, μιὰ μακρόχρονη εἰρηνικὴ ἐργασία τοῦ βουλγάρικου σχολείου θὰ μᾶς δημιουργοῦσε βαθύτερες ἴσως καὶ οὐσιαστικώτερες συμφορὲς στὴ Μακεδονία.

Καὶ τὸ πρόβλημ' αὐτὸ τῶν ξενόφωνων καὶ ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἀπολύτρωση τῆς Μακεδονίας παραμένει ἐπιταχτικὸ καὶ μᾶς ἐπιβάλλει νὰ σκεφτοῦμε τὸ γρηγορότερο γιὰ τὴ λύση του.

ε) Ἡ καλύτερη γλῶσσα. Ποιὰ εἶναι λοιπὸν ἡ καλύτερη γλῶσσα γιὰ τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα ἢ καθαρεύουσα ἢ δημοτικὴ; Ποιὰ τὴν ὑπηρετεῖ σκοπιμώτερα; Ἡ ἐρευνά μας δίνει πολὺ καθαρὴ καὶ ἀναπάντεχη γιὰ τοὺς καθαρευουσιάνους ἀπόκριση. Ἐνῶ ἡ καθαρεύουσα ὡς ὄργανο τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος ὄχι μόνον ἐλαττώματα βαθιὰ ἐνωμένα μὲ τὴν ὑπαρξὴν τῆς παρουσιάζει, μὰ καὶ καταγγέλλεται κιόλας ἀπὸ τὰ πράγματα ἢ ἀποτυχία τῆς στὰ σημαντικώτερα ἐκφραστικὰ καὶ ὑπηρετικὰ μέσα τῆς ἐθνικῆς συνείδησης, στὴν ἐθνικὴ λογοτεχνία καὶ τὸ ἐθνικὸ σχολεῖο, ἢ δημοτικὴ γλῶσσα παρουσιάζει ὅλα τὰ προτερήματα γλῶσσας γραφτῆς καὶ ἐθνικῆς, σὲ βαθμὸν ποὺ λίγες καὶ ἀπὸ τίς εὐρωπαϊκὲς νεώτερες γλῶσσες τὰ παρουσιάζαν γιὰ τὰ ἔθνη τους. Πρῶτα πρῶτα εἶναι γιὰ τὸ μέγιστο ἀριθμὸν τῶν Ἑλλήνων ποὺ κατοικοῦν στὶς πόλεις αὐτὴ σχεδὸν ἡ γλῶσσα ποὺ μιλοῦν, καὶ γιὰ κείνους ποὺ μιλοῦν κάποια διάλεκτο, οἱ διαφορὲς εἶναι κυρίως φθολογικὲς καὶ λεξιλογικὲς καὶ ὄχι τόσο γραμματικὲς καὶ συνταχτικὲς. Γιὰ ὅλους τοὺς Ἑλληνας εἶναι ἀσύγκριτα πιὸ εὐκολομάθητη ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα, γιὰτὶ εἶναι γλῶσσα ζωντανὴ μὲ ὅλα τὰ

προτερήματα τῶν ζωντανῶν γλωσσῶν. Εἶναι ἀληθινὰ πλησιέστερα στὴν ψυχὴ μας, ἐκφραστικώτερη, ἀμεσώτερη, ἀνταποκρίνεται στὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα, στὸ εἶναι μας τὸ ἀληθινό, περιέχει τὴ σημερινή μας ζωντανὴ ἐθνικὴ παράδοση, μᾶς ἐκφράζει κάθε σχέση τῆς ζωῆς μας καὶ ὑπηρετεῖ ἐπομένως ἀπὸ κάθε ἐποφὴ τὴν ἐπικοινωνία ἀνάμεσα στοὺς ὁμοεθνεῖς καλύτερ' ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα.

Καὶ γιὰ τοὺς Ἕλληνας τέλος, ποὺ ἔχουν μητρικὴ γλῶσσα ξένη, εἶναι ὄργανο ποὺ μῶλις τὸ ἀποκτήσουν πραγματικὰ καὶ μὲ πολὺ λιγώτερο κόπο ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα πηγαίνοντας στὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο, θὰ ἐνωθοῦν ἀμέσως πολὺ σφιχτότερα μὲ ὅλο τὸ ἔθνος. Γιατὶ θὰ τὴ μεταχειρίζονται αὐτὴ τὴν ἴδια στὴν προσωπικὴ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, καὶ σὰ γλῶσσα ὁμιλούμενη θὰ τὴν κρατήσουν εὐκολώτερα καὶ γιὰ δική τους γλῶσσα τοῦ σπιτιοῦ καὶ τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ἐνῶ τὴν καθαρεύουσα ποὺ τοὺς δίνει τώρα τὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο, οὔτε οἱ ἄλλοι Ἕλληνας τὴ μεταχειρίζονται στὸ σπίτι τους καὶ τὴν καθημερινὴ ζωὴ τους. Πῶς θὰ τὴν πάρουν λοιπὸν οἱ ξενόφωνοι; Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ ἡ δημοτικὴ θὰ τοὺς μπάξῃ ἀμέσως στὸν ἑλληνικὸ κόσμον τὸ σημερινό, μὲ τὰ ἔθνη του, τὰ ἔθιμά του, τὰ τραγοῦδιά του, τὴς παροιμίες του, τὰ παραμῦθια του, στοιχεῖα καθὼς εἶδαμε πολυτιμώτατα τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος καὶ ἀκόμα θὰ τοὺς δίνει μὲ τὴν ἐθνικὴ λογοτεχνία τὴν ἀνώτερη ἐκφραση τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, τὴν ἐκφραση τῶν πόθων καὶ τῶν ἰδανικῶν τῆς φυλῆς μας. Γιαυτὸ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα εἶναι ἡ μόνη ποὺ μπορεῖ ν' ἀντισταθῇ καὶ νὰ πολεμήσῃ τὴς ξένες ἐπιρροές, ἡ μόνη ποὺ μπορεῖ νὰ δυναμώσῃ τὴν ἑλληνικὴ συνείδηση στοὺς ξενόφωνους καὶ νὰ τοὺς ἀφομοιώσῃ γλωσσικὰ.

Αὐτὰ μᾶς λέγουν τὰ πράγματα γιὰ τὴν ἀξία τῆς δημοτικῆς καὶ τῆς καθαρεύουσας γλώσσας, ὡς πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα. Καμιά πρόληψη, κανένα σόφισμα, καμιά συκοφαντία δὲ μπορεῖ νὰ τ' ἀλλάξῃ.

(Ἀκολουθεῖ τὸ β' μέρος)

Β. ΑΡΘΡΑ

Ἡ ΚΑΛΥΤΕΡΗ ΓΛΩΣΣΑ ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΕΥΘ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ*

**Ἐδῶ θὰ ἐκθέσω πῶς ἡ δημοτικὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι προτιμότερη γιὰ τὸ δημοτικὸ σχολεῖο, δηλαδὴ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη, μόρφωση καὶ διαπαιδαγώγηση τῶν ἑλληνοπαίδων καὶ Ἑλληνίδων.*

Εἶμαι δημοδιδάσκαλος σ' ἓνα χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Γρεβενῶν, ὀνομαζόμενο Μαγέρι. Κάνω τὸν διδάσκαλο ἐδῶ καὶ 14 χρόνια. Καὶ πρὶν, στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς μας, ἐκάμναμε ὅσο μπορούσαμε τὸ καθήκον μας· ἀλλὰ τώρα πολὺ περισσότερο· διότι μᾶς τὸ ἐπιβάλλουν καὶ τὰ μεγάλα ὄνειρα, οἱ μεγάλοι πόθοι τῆς φυλῆς μας, ἀλλὰ προπάντων καὶ ὁ ὄρκος ποὺ ἐδώσαμε, ὅταν διοριστήκαμε ἀπὸ τὴν Σεβαστὴ Κυβέρνηση.

Εἶμαι ὀρκισμένος νὰ φυλάξω κοντὰ στὰ ἄλλα καὶ ὑπακοήν στὸ σύνταγμα καὶ στὰ ψηφίσματα τοῦ κράτους, ἓνα ἀπὸ τὰ ὅποια εἶναι καὶ αὐτὸ: δηλαδὴ ἡ ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ κράτους νὰ εἶναι ἡ καθαρεύουσα καὶ σύμφωνα μὲ αὐτὴν νὰ ἐκπαιδεύεται καὶ ὁ ἑλληνικὸς λαός. Τοῦτο (δηλ. τὸ σύμφωνα κτλ.) δὲν τὸ διαλαμβάνει κανένα ἄρθρον τοῦ συντάγματος· ἀλλ' ἔχομε τὰ ἐγκεκριμένα ὑπὸ τοῦ κράτους βιβλία, τὰ ὅποια εἶναι γραμμένα στὴν καθαρεύουσα.

Αὐτὰ τὰ βιβλία ἔχω καὶ γὼ στὸ σχολεῖο μου. Ἀναγινώσκουμε τὴν καθαρεύουσα (ἀπὸ τὸ ἀλφαβητάρι ἕως τὸ ἀναγνωστικὸ τῆς σ')

* Μὲ ἰδιαίτερη χαρὰ καταχωρίζει ἡ σύνταξη τοῦ Δελτίου τὴν ἐκθεση ποὺ ἔστειλε στὸν Ὀμιλο ἑνα δημοδιδάσκαλος ἀπὸ τὴ νότια Μακεδονία, μὲ τὴς σκέψεις του γιὰ τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας.

Καθὼς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, ὁ ἐκτακτος συνεργάτης μας ἂν καὶ εὐοχρὸς ὑπάλληλος καὶ φίλος τῆς ἐπίσημης γλώσσας, ἔπειτα ἀπὸ δεκατεσσάρων χρόνων διδασκαλικὴ πράξι ἀναγκάστηκε νὰ δικαιώσῃ τὴς ἀξιώσεις τῶν δημοτικιστῶν καὶ ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνάγκη νὰ γίνῃ γλῶσσα τοῦ σχολεῖου ἡ δημοτικὴ.

τάξεως). Μὲ τὴν καθαρεύουσα μὲγάλῳσα καὶ ἐγὼ καὶ ἐφθασα ὡς τὰ 38 τὰ χρόνια, ποὺ βρισκομαι τῶρα. Μ' αὐτὴν ἐσπούδασα· μ' αὐτὴν ἀνέπτυξα τὸ ἐπάγγελμά μου, ὅσο μπόρεσα· ὅσο δηλ. μὲ ἐπέτρεψαν αἱ μικρὲς χρηματικὲς καὶ πνευματικὲς δυνάμεις μου. Κι αὐτὴ μ' ἀρέσει. Πόσο μ' ἀρέσουν αἱ ἐφημερίδες ἐκαίνες καὶ τὰ βιβλία ἐκαίνα ποὺ εἶναι γραμμμένα στὴν καθαρεύουσα, ἀλλὰ κλίνουσα στὴν ἀπλή, στὴ δημοτικὴ. Ναί, τὴν ἀγαπῶ τὴν καθαρεύουσα· ἀλλὰ πολὺ μεγάλες δυσκολίες ἀπαντῶ στὸ ἐπάγγελμά μου μὲ αὐτὴν καὶ θὰ σᾶς ἐξηγηθῶ.

* *

Ἄς ἀρχίσω ἀπὸ τὰ γλωσσικά, ἀπὸ τὰ ἑλληνικά, ὅπως κι ἂν τὰ ὀνομάσουμε δὲν πειράζει. — Μόλις τὸ ἑλληνόπουλο ἀρχίσῃ νὰ φοιτᾷ στὸ σχολεῖο, τοῦ δίδουν τὸ ἀλφάβητᾶριο: Δι δ. Δείχνει π.χ. μιὰ εἰκόνα. Βλέπετε αὐτὴν τὴν εἰκόνα; Παριστάνει ἴτσια. Αὐτὰ εἶναι ἴτσια· Εἶδατέ σεις ἴτσια;.... Τὰ ἴτσια, παιδιὰ καλύτερα τὰ λέγουν ἴα. Πῶς εἶπα; Μ α θ. ἴ ἴ ἴ α α α. Δι δ. Ναί, ἴα τὰ λὲν καλύτερα τὰ ἴτσια. Καὶ αὐτὰ τὰ γράμματα, ποὺ εἶναι κάτω ἀπὸ τὴν εἰκόνα διαβάζονται ὅλα μαζί ἴα, κτλ. — Ἡ ἴδια δουλειὰ γίνεται καὶ στὸ ὠά, ὄς κτλ.

Τὸ ἑλληνόπουλο στὸ σπίτι του ἀκούει καὶ αὐτὸ καὶ λέγει ἴτσια (ἢ μενεξέδες) ἄβγά, γουρουνὶ κτλ. Στὸ σχολεῖο ἀκούει ἴα, ὠά, ὄς κτλ. Αὐτὲς αἱ λέξεις τοῦ φαίνονται ὄχι καλύτερες, ἀλλὰ χειρότερες· ὄχι ἑλληνικά, ἀλλὰ κάποια ἄλλη ξένη γλῶσσα, ὄχι ἑλληνικὴ. Τὰ ἐξυπνα παιδάκια προσδέπουν τὸν διδάσκαλο μὲ μάτι ἐρωτηματικόν. Σὺν νὰ ρωτοῦν: διδάσκαλε, τί μᾶς παιδεύεις ἔτσι τοῦ κάκου. Καὶ τὰ παιδάκια ἀρχίζουν νὰ χάνουν τὸ ἐνδιαφέρον τους. Καὶ ἔτσι τὸ σχολεῖο, ποὺ πρέπει νὰ θυμίζει στὸ παιδί γέλια καὶ χαρὲς, τοῦ φαίνεται ἕνα φοβερὸ καὶ μισητὸ πρᾶγμα. — Κι ἂν μιλήσουμε λίγο καὶ τὴ γλῶσσα τῆς ψυχολογίας, μὲ τὸν τρόπον αὐτὸ ποὺ γίνεται ἢ ἐκπαίδευσις τοῦ ἑλληνόπαιδος ὄχι μὲ τὴ δική του τὴ γλῶσσα (τὴν δημοτικὴ), ἀλλὰ μὲ ξένη (τὴν καθαρεύουσα), γίνεται ἀναστροφή τῶν ψυχολογικῶν νόμων, ποὺ ἰσχύουν στὴν ἐκπαίδευση: «ἀπὸ τοῦ γνωστοῦ εἰς τὸ τὸ ἄγνωστον καὶ διὰ μέσων γνωστῶν» εἰς τὸ: «ἀπὸ τοῦ ἄγνωστον εἰς τὸ ἄγνωστον καὶ διὰ μέσων ἄγνωστων» Καὶ τὰ ἀποτελέσματα: θέλει τὸ παιδί νὰ διηγηθῆ κάτι, τὸ δεσμεύει ἢ καθαρεύουσα· θέλει νὰ γράψῃ κάτι, ὅπως τὸ αἰσθάνεται καὶ τὸ ἐννοεῖ, τοῦ παρουσιάζεται πάλι ὁ ἴδιος γλωσσοδέτης. Καὶ ἔτσι γιὰ νὰ μάθῃ τὸ παιδί τὴν

καθαρεύουσα, δὲ μαθαίνει οὔτε τὴ γλῶσσα τὴν ἀπλή, ποὺ ὀμιλεῖ σχεδὸν δὲ μαθαίνει τίποτε...

Τῶρα θὰ διηγηθῶ ἕνα νόστιμο, ποὺ μοῦ συνέβη μὲ τὴ διγλωσσιὰ μας στὴ Β' Τάξῃ. — Τὸ ἀπόγευμα μιᾶς Πέμπτης εἶχαμε βιγὴ περίπατο καὶ ἔτυχε νὰ περάσουμε ἀπὸ τὴν ἄκρα τοῦ χωριοῦ, ὅπου κτίστες κτίζανε ἕνα σπίτι· ἐπίτηδες τὰ παιδιὰ τὰ ἄφησα καὶ πῆγαν καὶ εἶδαν: πῶς οἱ κτίστες ἐκτιζαν, τί ἐργαλεῖα μεταχειρίζονται κτλ. Στὴν ἐπιστροφή, μετὰ τὴν ἀπόλυση τοῦ σχολεῖου, εἶπα στὰ παιδιὰ τῆς Β' τάξ., τὸ βράδυ στὸ σπίτι τους, γὰρ μοῦ γράφουν 5 — 10 λέξεις, αἱ ὁποῖες νὰ ἀναφέρονται εἰς ἐργαλεῖα ποὺ ἔχουν οἱ κτίστες ἢ εἰς ἄλλα ἀντικείμενα ποὺ εἶδαν στὸ νέο σπίτι, καὶ αὐριο νὰ μοῦ τίς φέρουν. Τὸ ὅποιον καὶ ἔγινε.

Παίρνω τοῦ ἐνός τὰ γραπτὰ· κοιτάζω: σφυρίον, μυστήριον, σκεπάριον, πηλός κτλ., ἄλλος εἶχε: σφυρί, μυστήρι, σκεπάρι, λάσπη κτλ., ἄλλος εἶχε σφυρί, μυστήρι κτλ. Τῶρα πῶς νὰ κάνω! Μπορεῖτε νὰ πῆτε ἕνας: ἄς τάγραφες στὸν πίνακα, ὅπως ξέρεις ἐσύ, κι ἄς κοιτάζαν τὰ παιδιὰ νὰ τὰ διορθώσουν. Καλὸ κι αὐτό· ἀλλ' ἄς σᾶς πῶ, τί ἔκανα ἐγὼ· ἢ καλύτερα, νὰ σᾶς πῶ, δὲν ἔκανα τίποτε:

Πῶς νὰ μαλώσω ἐκεῖνον, ποὺ τὰ εἶχε: σφυρίον, μυστήριον, σκεπάριον, πηλός, ὅτι δὲν τὰ ἔχει καλά. Αὐτὰ εἶναι τῆς καθαρευούσης. Αὐτὰ τοῦ διδάσκουν τὰ βιβλία. — Πῶς νὰ μαλώσω ἐκεῖνον ποὺ τὰ εἶχε: σφυρί, μυστήρι, σκεπάρι, λάσπη...! Οἱ ὀνομασίες ἀπ' αὐτὰ τὰ ἐργαλεῖα καὶ πρᾶγματα αὐτὲς εἶναι. Ἔτσι ἀκούει τὸ παιδί στὸ σπίτι του. Πολλοὶ ἀπ' τοὺς κατοίκους τοῦ χωριοῦ ὅπου διδάσκω, εἶναι κτίστες. Πολὸ πιθανὸν καὶ μερικοὶ ἀπ' τοὺς μαθητὰς μου νὰ γίνουιν κτίστες. Πῶς θὰ τοὺς πῆ ὁ πατέρας τους; Παιδίον μου, φέρε με τὸ μυστήριον μου! — ὄχι βέβαια· ἀλλὰ θὰ πῆ τὸ μυστήρι μου. Καὶ ἔτσι δὲν τὸ μάλωσα τὸ παιδί· τοῦ εἶπα πῶς τὰ ἔχει καλά. — Μόνο στὸν ἄλλον εἶπα ποὺ εἶχε σφυρί, μυστήρι κτλ. ὅτι: ναί, μὲν κι αὐτὸς καλά τὰ ἔχει· ἀλλὰ οἱ περισσότεροι Ἕλληνες τὰ γράφουν σφυρί, μυστήρι, δηλ. μὲ υ.

Βλέπομε, παρουσιάζεται στὰ παιδιὰ σύγχυσις. Δὲν ξέρουιν ποῖος δρόμος εἶναι ὁ καλύτερος. Κόβεται ἢ ἐπιμέλεια ἐκεῖνου, ποὺ ἤξευρε τὸ σφυρίον... πηλός, ἀφοῦ δὲν ἐπηνέθη, περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ὅχι μόνον αὐτό· ἀλλὰ παθαίνει κι ἄλλο χειρότερο κακό, ἂν τυχόν καὶ ἀκολουθήσῃ τὴν τέχνην τοῦ πατέρα του, ἂν δηλ. πᾶν νὰ γίνῃ κτίστης. Θὰ τοῦ λὲν οἱ κτίστες (βεβαίως, τὰ πειραχτή-

ρια): Πῶς τὴν λὲν τῆ λάσπη ἑλληνικά; Πηλόν! «Φέρε μας πηλόν· ἔλα ἔμπρός, μὴ στέκεσαι!». Βεβαίως πολὺ θὰ τοῦ κακοφαίνεται τοῦ δυστυχισμένου τοῦ παιδιοῦ, καὶ θὰ ἀναθεματίζει τὸν κόπο ποὺ ἔκαμνε γιὰ νὰ μάθῃ τὸ πηλὸς καὶ τὰ παρόμοια.

Ἄς ἔλθωμε στὸ μάθημα τῆς πραγματογνωσίας, τὸ ὁποῖον πολλὲς φορὲς λαβαίνει τὸν τύπον τῆς φυσικῆς ἱστορίας. Τώρα, παιδιὰ μου, θὰ σὰς πῶ γιὰ τὴ γάτα. Ἡ γάτα καλύτερα λέγεται γαλῆ (γράφει ὁ Διδ. τὴν λέξιν γαλῆ στὸν πίνακα). Ἔχετε γάτα στὸ σπίτι σας; ἔχομε. — Τί τὴν θέλετε; Νὰ πιάνῃ τὰ ποντίκια. — Λοιπὸν τί πιάνει ἡ γάτα; Ἡ γάτα πιάνει τὰ ποντίκια. — Δ. Καλύτερα νὰ λέγετε: ἡ γαλῆ συλλαμβάνει τοὺς ποντικούς. Ἄμα πειράζετε παιδιὰ τῆ γάτα, τί σὰς κάνει; Μὰς τσουγκρανίζει. — Μὲ τί; Μὲ τὰ νόχια τῆς. — Καλύτερα νὰ λέτε: ἡ γαλῆ μὰς σπαράσσει (αἰμάσσει) μὲ τοὺς ὀνυχὰς τῆς. — Γράφει ὁ Δ. τὴν φράσιν ἐπὶ τοῦ πίνακος. — Ὅταν τὴν χαϊδεύετε, τί σὰς κάμνει; Μὰς χαϊδεύει καὶ αὐτὴ. — Καλὰ, τότε δὲν τὰ ἔχει τὰ νόχια τῆς; Τὰ ἔχει. — Μὰ πῶς δὲν σὰς τσουγκρανίζει; Τὰ ἔχει μέσα τὰ νόχια τῆς. — Δ. Ὅστε ἡ γάτα ἔταν θέλη τὰ ἀπλώνει τὰ νόχια τῆς, καὶ πάλι ἔταν θέλη τὰ μαζώνει. Αὐτὸ καλύτερον, παιδιὰ, λέγεται: Ἡ γάτα συστέλλει καὶ διαστέλλει τοὺς ὀνυχὰς τῆς κατ' ἀρέσκειάν τῆς. — Γράφει ὁ Δ. τὴν φράσιν ἐπὶ τοῦ πίνακος, κτλ. κτλ.

Ἔτσι παρουσιάζεται μεγάλη δυσκολία στὸ διδάσκαλο καὶ στὸ μαθητὴ γιὰ τὴ μεταφορὰ τῶν λέξεων ἀπ' τὴν ἀπλὴ στὴν καθαρεύουσα.

Στὴν ἐκφρασὴ του τὸ παιδὶ συγχύζεται ἀπὸ τὶς δυὸ γλώσσες. Δάχνα τὰ κάνει. Ὅστε κατὰ τὴν ἰδέα μου περιττὴ ἡ χρῆσις τῆς καθαρευούσης τουλάχιστον στὸ μάθημα τῆς πραγματογνωσίας ἢ φυσικῆς ἱστορίας.

Ἄλλὰ μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς: πότε τὸ παιδὶ θὰ μάθῃ τὴν ἑλλ. γλῶσσαν; Ἡ λέξις γάτα εἶναι ξένη· καὶ ἀφοῦ ἔχομε δικές μας λέξεις, γιατί νὰ μεταχειρίζομαστε τὶς ξένες; — Εἰς αὐτὰ ἀπαντῶ: Ἡ λέξις γάτα εἶναι ὄχι ἑλληνική, ἀλλὰ ἑλληνικωτάτη. Αὐτὴν ἄκουσε τὸ παιδὶ στὸ σπῆτι του. Ἔτσι ἀκούει καὶ τὰ ἄλλα παιδιὰ νὰ μιλοῦν. Ἔτσι ὀμιλεῖ ὄλος ὁ ἑλληνισμός. Ξένη σὲ μὰς εἶναι ἡ λέξις γαλῆ· διότι δὲ μιλιέται, δὲ γράφεται. Καὶ στὸ Πανεπιστήμιον νὰ πῆ τὸ παιδὶ, ποτὲ δὲν θὰ πῆ γαλῆ, ἀλλὰ γάτα. Καὶ ἂν ὑποθέσωμε ὅτι εἶναι ξένη, πάλι δὲν εἶναι καμία προσβολὴ μας. Στὴ Γαλλία ποὺ εἶναι ἕνα μεγάλο κράτος, δὲν εἶναι προσβολὴ ποὺ μεταχειρίζονται λέξεις ἑλληνικές·

σὲ μὰς, ποὺ εἴμαστε μικρότεροι ἀπ' αὐτοὺς, εἶναι προσβολὴ. Γιαυτὸ βέβαια καὶ προοδεύομε τόσο.

Ὅταν θὰ μεγαλώσῃ τὸ παιδὶ καὶ φοιτήσῃ σὲ ἀνώτερα σχολεῖα τότε ἂς μάθῃ καὶ τὰς λέξεις γαλῆ, οἰκία, χάλινω κτλ. κοντὰ στὲς ἄλλες ποὺ ξέρει: γάτα, σπῆτι, ἀτσάλι. Αὐτὸ εἶναι ὑστερνὸς λογαριασμός (τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως).

Ἡ γνώμη μου εἶναι ὅτι: ἡ γλῶσσα μας ἢ ἀπλὴ μπορεῖ νὰ καλλιτερέψῃ, νὰ πλουτιστῇ μὲ λέξεις παρμένες ἀπὸ τὴν ἀρχαία, ἀλλὰ τὸ ἔθνος μας, καὶ μὲ χίλια χρόνια ἀκόμα, δὲν θὰ μπορέσῃ, νὰ ὀμιλήσῃ μὲ τὶς λέξεις: ὕδωρ, ἄρτος, οἶνος καὶ οἰκία, ἀλλὰ θὰ λέγῃ: νερό, κρασί, ψωμί καὶ σπῆτι· οὔτε μὲ τό: δός μοι ὕδωρ πιεῖν, ἀλλὰ μὲ τό: δῶσε με νερό νὰ πιῶ.

Λοιπὸν πρὸς τί αὐτὸς ὁ χαμένος κόπος μας; Γιὰ ποῖον σκοπὸν αὐτὴ ἡ ματαιοπονία μας; Δὲν εἶναι καλύτερα νὰ πηγαίνομε σύμφωνα μὲ τὸν καιρὸ; Δὲν εἶναι καλύτερα νὰ μεταχειρίζομαστε τὰ μέσα ποὺ ἔχομε πρόχειρα νὰ διαθέσομε, παρὰ νὰ τρέχομε πίσω σὲ κείνα ποὺ δὲ φτάνομε; ἔχομε ἕνα χωράφι καρπερὸ στὸ ρίζωμα ἑνὸς βουνοῦ καὶ ἐκεῖ κοντὰ μιὰ κρυόβρυση. Στὴν κορυφὴ ἑμῶς τοῦ βουνοῦ εἶναι μιὰ ἄλλη βρύση μὲ ἀκόμα κρυότερο νερό, ἀλλὰ ἀνάμεσα στὲς δυὸ βρύσες εἶναι βράχοι ἀπότομοι. Δὲν εἶναι χίλιες φορὲς καλύτερα, ἔταν διψάσομε, νὰ πιοῦμε νερό ἀπὸ τὴ βρύση ποὺ ἔχομε μπροστά μας, παρὰ νὰ κοπιᾶζομε καὶ νὰ χάνομε καιρὸ ἀνεβαίνοντας τὰ κατσάβραχα τοῦ βουνοῦ γιὰ νὰ πάμε στὴν κορυφὴ καὶ νὰ πιοῦμε ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ βρύση, καὶ ὡς ποὺ νὰ πάμε νὰ σκάσομε ἀπὸ τὴ δίψα; Δὲν εἶναι συμφερότερον τὸν κόπον αὐτὸν καὶ τὸν καιρὸ νὰ τὸν μεταχειριστοῦμε γιὰ νὰ δουλέψομε τὸ χωράφι μας καὶ νὰ ἀπολάβομε τοὺς καρπούς του, ἔστω κι ἂν πιοῦμε ὄχι τόσο κρύο νερό, ποὺ ἑμῶς εἶναι στὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ; Ἄς μὲ ἐπιτρέψουν οἱ ἀναγνώσται μου τὴν ἀτελεῖ αὐτὴ σύγκρισις τῆς ἀπλῆς μὲ τὴν ἀρχαϊκὴ ἢ καθαρεύουσα.

Γενικῶς σὲ ὅλες τὰς τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολεῖου δυσκολεύομαι μὲ τὸ γλωσσικὸ μάθημα· καὶ ἐγὼ καὶ τὰ παιδιὰ· καὶ ἡ αἰτία τῆς δυσκολίας μου, νομίζω, αὐτῆς εἶναι ἡ διγλωσσία, ἡ γλῶσσα δηλαδὴ τοῦ ἀναγνωστικοῦ καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ παιδιοῦ. — Ἡ δυσκολία αὐτὴ παρουσιάζεται πρῶτα στὴν ἀνάγνωσις. Πολλὲς φορὲς ἄκουσα τὰ παιδιὰ, νὰ ἀναγινώσκουν χωρὶς νὰ αἰσθάνωνται τὸ ἀναγινωσκόμενο, χωρὶς νὰ ἐννοοῦν καὶ χωρὶς νὰ παθαίνωνται ἀπ' αὐτό.

Και ἡ αἰτία ἀπ' αὐτὸ τὸ ἐμπόδιο, κατὰ τὴν ἰδέα μου εἶναι ὅτι αἱ ἐκφράσεις τοῦ ἀναγνώστου, ποὺ εἶναι γραμμικὸν στὴν καθαρεύουσα (ἢ καλύτερα νὰ πῶ στὴν ἀρχαία), δὲν φέρνουν στὸ νοῦ τοῦ παιδιοῦ ἐκεῖνα τὰ καλὰ, τὴν εὐκολονόηση, τὸν ἐνθουσιασμό, τὰ αἰσθητήματα κτλ. κτλ., τὰ ὁποῖα θὰ τοὺς ἔφερναν ἀπλῆς ἐκφράσεις, γραμμικὲς δηλ. στὴ δημοτικῇ. Μπορεῖ νὰ πῆ κανένας, ὅτι μὲ τὴν ἀνάλυση καὶ μὲ τοὺς ἄλλους τρόπους (τὰ στάδια διδασκαλίας) ποὺ μεταχειρίζεται ἡ παιδαγωγικῇ, καὶ τὰ πλεόν δυσκολονόητα τεμάχια τῆς ἀναγνώσεως γίνονται εὐκολονόητα. Ναι, τὸ παραδέχομαι. Ἀλλὰ πόσος κόπος χρειάζεται! καὶ πόσος καιρὸς θυσιάζεται!

Δεύτερη δυσκολία ποὺ εἶδα νὰ μοῦ παρουσιάζεται στὸ γλωσσικὸ μάθημα εἶναι στὴν ἀπόδοση τοῦ ἀναγινωσκόμενου. Θέλει π. χ. τὸ παιδί νὰ διηγηθῆ ἓνα μῦθο, ἓνα διήγημα, νὰ περιγράψῃ κάτι: δυσκολεύεται, σκοντάπτει, μπερδεύεται. Καὶ ἡ αἰτία, κατὰ τὴν ἰδέα μου, εἶναι ὅτι ἀνακατῶνει τὸ παιδί στὴν ἀπόδοση τοῦ κειμένου λέξεις καὶ ἐκφράσεις τοῦ βιβλίου μὲ δικῆς του θέλει νὰ τὰ πῆ στὴν καθαρεύουσα καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τὰ πῆ οὔτε στὴν δική του γλῶσσα· κι ἔτσι δὲν κάνει τίποτε. Μπορεῖ νὰ πῆ κανένας ὅτι μὲ τὴν ἀσκηση ὅλα κατορθώνονται· καὶ ὅτι ὁ διδάσκαλος μὲ τὴν διαλογικῇ μορφή τῆς διδασκαλίας καὶ μὲ ἄλλα μέσα ποὺ συμβουλεύει ἡ παιδαγωγικῇ (ἀκατέργαστος καὶ κεκαθαρισμένη ἀπόδοσις κτλ. κτλ., βρα Ψυχολογία Κοιράδου - Ζηγγογιάννη σ. 521-529), τὸ ἐπιτυχαίνει· ἀλλὰ πόσον κόπον καὶ πόση ὥρα θέλει νὰ χάσουν καὶ ὁ διδάσκαλος καὶ τὸ παιδί! "Ὅλα αὐτὰ τὰ κερδίζει ὁ μαθητῆς καὶ ὁ διδάσκαλος ὅταν τὰ ἀναγνώστικα τοῦ δημ. σχολείου εἶναι γραμμικὰ στὴ δημοτικῇ, καθὼς θὰ δεῖξω παρακάτω σ' ἓνα παράδειγμα ποὺ θὰ ἀναφέρω.

Τρίτη δυσκολία ποὺ εἶδα νὰ παρουσιάζεται στὸ γλωσσικὸ μάθημα στὰ παιδιά, εἶναι ἡ μάθηση τῆς ὀρθογραφίας. Κάνει ὁ μαθητῆς διπλὸν κόπο γιὰ νὰ μάθῃ καὶ τοὺς τύπους τῆς καθαρεύουσας, καὶ τοὺς τύπους τῆς ἀπλῆς. Τῆς καθαρεύουσας, διότι σ' αὐτὴν εἶναι γραμμικὰ τὰ ἀναγνώστικα καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ γλῶσσα ποὺ προτιμᾶται τῆς ἀπλῆς — διότι ἅμα θὰ βγῆ ἀπ' τὸ σχολεῖο καὶ πάγῃ στὰ ξένα στὴν ἀπλή θὰ γράψῃ δυὸ ἀράδες γράμμα στὸ σπῆτι τοῦ ἢ σὲ κανένα φίλο του. Καὶ ἔτσι θέλοντας νὰ συνηθίσῃ στὴν καθαρεύουσα, δὲ συνηθίζει οὔτε στὴν ἀπλή. Καὶ ἔτσι δὲν κάνομε τίποτε.

Ἐγὼ τουλάχιστο ὅσους μαθητὰς εἶδα ποὺ τελείωσαν τὸ δημοτικὸν σχολεῖο, δὲν μπόρεσαν νὰ μεταχειριστοῦν στὰ γράμματά τους τὴν

καθαρεύουσα, ἀλλ' οὔτε καὶ τὴν ἀπλή, ὅπως πρέπει. Εἶδα στὰ γράμματά τους πολλὰς ἀνορθογραφίας καὶ ἀσυνταξίες, καὶ πολλὰς λέξεις καὶ ἐκφράσεις τῆς καθαρεύουσας ἀνακατωμένες μὲ τῆς ἀπλῆς μὲ τέτοιον τρόπο, ποὺ νὰ μὴν ἔχουν τὴ θέση τους διόλου ἐκεῖ μέσα. Ναι μὲν εἶδα καὶ παιδιά, ποὺ ἔγραφαν ὠραία μὲ ὀρθογραφία καὶ μὲ σύνταξιν στὴν καθαρεύουσα, ἀλλὰ σπάνια, ἀλλὰ ὀλίγα. Καὶ πάλι λέγω, τὰ τοιαῦτα φαινόμενα εἶναι σπάνια στὰ μέρη μας.

Ἐδῶ παίρνω ἓνα τμήμα ἐνὸς ἀναγνώσματος ἀπ' τὸ ἀναγνώστικόν τῆς 5' τάξεως (ἀποτελεσθὲν ὑπὸ τῆς α'. κριτικῆς ἐπιτροπείας τῶν διδακτικῶν βιβλίων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἐκ τῶν ὑπ' αὐτῆς ἐγκριθέντων κτλ.), γιὰ νὰ παραστήσω πόση δυσκολία παρουσιάζεται στὸ μαθητῆ μὲ τὸ κείμενον τῆς καθαρεύουσας, καὶ ποῖα κέρδη θὰ εἶχε ὁ μαθητῆς ἂν τὸ κείμενον ἦταν τῆς δημοτικῆς (σ. 84, σειρὰ 2—15, παράγραφοι 4).

Προπαρασκευὴ (ἢ εἰσαγωγή) διὰ τὸ ὅλον τμήμα :

Διδάσκαλος: Γιὰ ποῖο πρόσωπο πρὸ πάντων ἀναφέρει τὸ ἀναγνώσμά μας;— Μαθητῆς: διὰ τὸν Χρυσόστομο.—Τί μεγάλο ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα εἶχεν ὁ Χρυσόστομος.—Ἦταν πατριάρχης.—Εἰς ποῖαν πόλιν;—Στὴν Κ]πολη.—Γιὰ ἱκανὸν πατριάρχην τὸν καταλάβατε τὸ Χρ. ἢ γιὰ ἀνίκανο;—Γιὰ ἱκανόν.—Τί ἔκαμνε ὁ Χρ. καὶ τὸν καταλάβατε ἱκανὸν πατριάρχην;—Δὲν ἤθελε νὰ ξέρῃ ἀπὸ κανέναν· ὅλους τοὺς μάλωνε, εἴτε πλούσιοι ἦταν, εἴτε φτωχοί, εἴτε κληρικοὶ ἦσαν εἴτε λαϊκοί.—"Ὅλους γενικῶς τοὺς μάλωνε τοὺς κατηγοροῦσε, εἴτε ἔφταιγαν, εἴτε δὲν ἔφταιγαν;—"Ὅχι.—"Ἀλλὰ; μόνον ἐκείνους, ποὺ παραστρατοῦσαν ἀπ' τὸ δρόμον τοῦ Θεοῦ.

Προπαρασκευὴ διὰ τὸν α'. μέρος. Σκοπὸς τοῦ τμήματος :

Πολλὰς φορές, παιδιά, ποὺ σὰς μαλώνω, ὅταν δὲν φροντίζετε νὰ μάθετε γράμματα ἢ ὅταν δὲν φέρνεστε καλά, γιὰ τὸ καλὸ σας σὰς μαλώνω ἢ γιὰ τὸ κακὸ σας;— Βέβαια γιὰ τὸ καλὸ μας.—"Ἴσως παιδιά, ὑπάρχει κανένα παιδί ἀπὸ σας τὸ ὁποῖον θὰ δυσανεστῆται, θὰ θυμῶνῃ γιὰ τὸ μάλωσα καὶ μὲ θεωρεῖ ἐχθρόν του. "Ἄς ἐρθοῦμε τώρα στὸν Χρ. Βεβαίως ὁ Χρ. γιὰ καλὸ μάλωνε, γιὰ νὰ προσδεύῃ ἢ ἀρετῇ καὶ ἡ χριστιανικῇ πίστι. Τὸ καταλάβαιναν ὅμως ὅλοι, ὅτι ὁ Χρ. τοὺς μάλωνε γιὰ καλὸ τους; "Ὅχι βέβαια. Ἐκεῖνοι ποὺ δὲν τὸ καταλάβαιναν, γιὰ φίλον τὸν ἔπαιρναν τὸν Χρ. ἢ γιὰ ἐχθρόν; Βεβαίως γιὰ ἐχθρόν. "Ἄς ἰδοῦμε τώρα, τί λέγει τὸ ἀναγνώστικόν, ἂν ἔκαμνε ἐχθρὸς στὴν Πόλιν ὁ Χρ. ἐκείνους ποὺ μάλωνε, διότι παρα-

στρατοῦσαν ἀπὸ τὸ δρόμο τοῦ Θεοῦ (α'. μερικός σκοπός). Ἀνάγνωσε σὺ Α τὴν πρώτη παράγραφο ἀπ' ἐκεῖ πού σταθήκαμε χθές.

Α. «Ἄλλ' ὁ Χρυσόστομος, οὕτως ἐνεργῶν, ἀπήρσεν εἰς πολλοὺς ἐπισήμους κληρικούς καὶ λαϊκούς, εἴτινες διὰ τοῦτο ἐκηρύχθησαν κατ' αὐτοῦ». — Ἀνάγνωσε καὶ σὺ — Γίνεται ἔπειτα ἡ ἀπόδοσις τοῦ κειμένου τῆς παραγράφου αὐτῆς ἀπὸ τοὺς μαθητάς, βεβαίως ἀπὸ αὐτοὺς πρῶτα λανθασμένα καὶ ὕστερα ἀπὸ τὸ διδάσκαλο διωρθωμένα (δηλ. γίνονται αὐτὰ πού ὀνομάζει ἡ ψυχολογία: πρώτη ἀκατέργαστος ἀπόδοσις, διασαφητικὴ διαλογικὴ συζήτησις καὶ κεκαθαυμένη ἀπόδοσις). Γιὰ νὰ καταλάβῃ ὁ μαθητὴς καλὰ καλὰ τί θέλει νὰ πῇ αὐτῇ ἡ παράγραφος πρέπει νὰ γίνῃ καὶ ἄλλη ἐργασία: νὰ ἀναλυθῇ ἡ μετοχὴ ἐνεργῶν = ἐπειδὴ οὕτως ἐνήργει, νὰ εὑρεθῇ ὁ ἐνεστώσ τοῦ ρήματος — νὰ κλιθῇ ὁ παρατ. ἐνήργουν, εἰς, εἰ κτλ. — νὰ διδαχθῇ στοὺς μαθητάς ἡ σημασία τοῦ ἀπήρσεν — νὰ εὑρεθῇ ὁ ἐνεστώσ του — πόθεν εἶναι σύνθετος (ἀρέσκω, ἀπαρέσκω κτλ.). — Καὶ ἔτσι μὲ ὅλες αὐτὰς τὰς ἐργασίας: προπαρασκευὴ διὰ τὸν α' μερικὸν σκοπὸν τοῦ τμήματος, μὲ τὴν ἀνάγνωσις τῆς παραγράφου, μὲ τὶς 2—3 εἰδῶν ἀποδόσεις αὐτῆς καὶ μὲ τὶς γραμματικὰς καὶ συντακτικὰς παρατηρήσεις αὐτῆς, ἔσδεύει ὁ διδάσκαλος ἕως 10—12 λεπτά. Βεβαίως αὐτῇ ἡ ἐργασία πρέπει νὰ γίνῃ καὶ στὶς ἄλλες τρεῖς παραγράφους, πού ἔχει τὸ τμήμα τοῦ ἀναγνώσματος καὶ ἔτσι διὰ τὸ γλωσσικὸ μάθημα μιᾶς τάξεως (ἢ μαζὶ δύο ἐνωμένων) χάνει ὁ δάσκαλος περισσότερο ἀπὸ μισὴ ὥρα (σχεδὸν 40—50 λεπτά) ἢ κάποτε καὶ 1 ὥρα. — Γιὰ ἓνα τμήμα μὲ 3—4 παραγράφους νὰ χάνεται 1 ὥρα! Καὶ πόση ὕλη ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸν μπορεῖ νὰ διδαχθῇ αὐτῇ ἡ τάξις μὲ αὐτὴν τὴν ἀργοπορίαν πού γίνεται μόνον μὲ 3—4 παραγράφους! Καὶ πόσα γλωσσικὰ καὶ ἠθικὰ κεφάλαια θὰ μπερέσῃ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ ἀποκομίσῃ ὁ μαθητὴς στὸ διάστημα μιᾶς ὀλόκληρης χρονίᾳς; Μήπως ὁ σκοπὸς πού ἐπιδιώκει ἡ ἀνάγνωσις εἶναι μόνον γλωσσικός; Τὸ περισσότερο εἶναι ἠθικός.

Τὸ κείμενον ἀπὸ τὶς ἐπιλοιπὰς τρεῖς παραγράφους εἶναι τὸ ἑξῆς:

Ἠγάται τῆς κατὰ τοῦ Χρυσοστόμου ταύτης μερίδος ἦσαν ἡ αυτοκράτειρα Εὐδοξία, τὴν ὁποίαν πολλὰκις ἤλεγξεν ὁ Χρυσόστομος παρεκτροπομένην, καὶ ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος.

Πάντες οὗτοι εἶχον ὡς πρόγραμμα τὴν καθάρσιν τοῦ ἐναρέτου ἱεράρχου.

Ὁ πατριάρχης δὲν ἐπτοήθη ἐκ τῶν φοβερῶν ἐπιθέσεων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐπιρρεμαμένου κινδύνου τῆς καθαιρέσεως. Ὁ σεβάσιμος ἱεράρχης ἐξηκολούθει σθεναρῶς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν σαράκων τούτων τῆς κοινότητος καὶ τῆς ἐκκλησίας.

Ἐδῶ θὰ ἐκθέσω τὰ κέρδη πού θὰ ἔχῃ ὁ μαθητὴς ἀν. τὸ κείμενον ἦταν στὴ δημοτικῇ, καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὰ μετατρέπω τὸ ἀνωτέρω κείμενον ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα (ἀρχαϊκῇ) στὴ δημοτικῇ ὅσο μπορῶ:

Ἔτσι ὅπως ἐκτελοῦσε ὁ Χρυσόστομος αὐστηρὰ τὸ καθήκον του, δὲν ἄρρεσε σὲ πολλοὺς ἐπίσημους κληρικούς καὶ λαϊκούς, οἱ ὁποῖοι γι' αὐτὴν τὴν αἰτία κηρύχθηκαν ἐχθροὶ του.

Κεφαλὴς σ' αὐτὸ τὸ κόμμα πού κηρύχθηκε κατὰ τοῦ Χρυσοστόμου ἦταν ἡ βασίλισσα Εὐδοξία, γιὰ τὴν κατηγόρησε πολλὰς φορὰς ὁ Χρυσόστομος πού παραστρατοῦσε, καὶ ὁ πατριάρχης τῆς Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος.

Ὅλοι αὐτοὶ εἶχαν ὡς πρόγραμμα νὰ κατεβάσουν ἀπὸ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν ἐναρέτο Χρυσόστομο.

Ὁ πατριάρχης ὅμως δὲ φοβήθηκε καθόλου τὶς φοβερὰς ἐπιθέσεις τῶν ἐχθρῶν του καὶ τὸ σπαθὶ πού κρέμονταν ἐπάνω στὸ κεφάλι του, γιὰ νὰ τὸν κόψῃ, δηλ. πού θὰ τὸν κατεβαζαν ἀπὸ τὸν θρόνον. Ὁ σεβάσιμος ἱεράρχης μας ἐξακολούθησε μ' ὅλα τὰ δυνατὰ του νὰ πολεμᾷ τοὺς ἐχθρούς του, οἱ ὁποῖοι (μὲ τὸ κακὸ τους παραδειγμα) ἐβλαψαν τὴν κοινότητα καὶ τὴν ἐκκλησία, ὅπως τρώγει τὸ σαράκι τὸ ξύλο.

Πρῶτο κέρδος πού θάχῃ ὁ μαθητὴς μὲ τὸ κείμενον αὐτό, εἶναι τὸ ὅτι θὰ τοῦ ἀρέσῃ πολὺ ἡ ἐνάγνωσις, γιὰ τὴν ἐννοῆ.

Ἐπειτα ἐπειδὴ ὁ μαθητὴς ἐγνόησε αὐτὸ πού διάβασε, θὰ κάμῃ μόνος του καὶ τὴν ἀπόδοσις. Θὰ τὸν βοηθήσῃ βέβαια καὶ ὁ διδάσκαλος ἀλλὰ ὀλιγώτερο. Καὶ ἔτσι αὐτὰ πού ὀνομάζει ἡ ψυχολογία: πρώτη ἀκατέργαστος ἀπόδοσις, διασαφητικὴ διαλογικὴ συζήτησις καὶ κεκαθαυμένη ἀπόδοσις, θὰ λείψουν ἢ τοὐλάχιστον θὰ συντομευθοῦν κατὰ πολὺ. Καὶ τελευταίως, γραμματικὰς καὶ συντακτικὰς παρατηρήσεις θὰ γίνουν ὀλιγώτερες, γιὰ τὸ παιδί δὲν θὰ ἀπαντήσῃ τόσες λέξεις δυσκολονόητες, ὅσες θὰ ἀπαντοῦσε μὲ τὴν καθαρεύουσα.

Καὶ ἔτσι σὲ μισὴ ὥρα τὸ πολὺ τελειώνει ἡ διδασκαλία ἀπὸ τὸ τμήμα αὐτοῦ τοῦ ἀναγνώσματος καὶ σὲ ἄλλη μισὴ ὥρα γίνεται καὶ ἄλλη ἐργασία, διδάσκεται καὶ ἓνα ἄλλο τμήμα καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ ἀποκομίσῃ ὁ μαθητὴς ἀπὸ τὸ δημοτικὸν σχολεῖο, περισσότερο γλωσσικὰ καὶ ἠθικὰ κεφάλαια. Θὰ ἔχῃ δὲ ὁ μαθητὴς καὶ ἄλλα πολλὰ, πάρα πολλὰ καλὰ, πού δὲν ἔμπορῶ ἐδῶ νὰ τὰ ἐκθέσω.

Ἄλλὰ καὶ στὰ ἄλλα μαθήματα ἔχω καλύτερα ἀποτελέσματα ὅταν μεταχειρίζομαι στὴ διδασκαλία τὴ δημοτικῇ, παρὰ ὅταν μεταχειρίζομαι τὴν καθαρεύουσα (ἀναλογία 2:10).

Αὐτὸ γιὰ νὰ τὸ ἀποδείξω καλύτερα φέρνω παραδείγματα.

Ἀπὸ τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας παίρνω τὸ περὶ τῆς βασιλείσεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ Θεοδώρου:

Τοῦ Ἰουστινιανοῦ τῆ βασίλισσα τὴν ἔλεξαν Θεοδώρα. Αὐτῆς τὴν ἀσχημὴ καταγωγή καὶ τὸ τιποτένιο ἐπάγγελμα ἂν μάθη κανένας, θὰ ἀπορήσῃ πὼς ἔγινε βασίλισσα. Ἄς ποῦμε λοιπὸν ἄ' γιὰ τὸ ἓνα, δηλ. γιὰ τὸ εἶδος τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς διαγωγῆς της, καὶ ὕστερα γιὰ τὸ ἄλλο, δηλ. τὸ πὼς ἔγινε βασίλισσα.

Ὁ πατέρας της ἦταν ἀπὸ τὴν Κύπρον, τὸ ἐπάγγελμα θηριοτρόφος. Γύριζε στὰς διαφόρους πόλεις τοῦ Βυζαντ. κράτους ὅπου παραστάιναι θέατρο μὲ τὰ ζῶα του γιὰ ἀργυρολογία· ἐπαίρνε κοντὰ καὶ τὰ κορίτσια του. Τὰ εἶχε συνηθίσει καὶ ἔκαμναν διάφορες τεχνικὲς ἀσκήσεις τοῦ σώματός των (καριόματα, τσαλίμια) μπροστὰ στὸν κόσμον, νὰ βλέπουν αὐτοὶ καὶ νὰ γλεντοῦν καὶ νὰ κερδίζῃ αὐτὸς χρήματα.

Βέβαια αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα τῆς Θεοδώρας δὲν ἦταν καθόλου καλὸ, καὶ αὐτῆς τῆς ἰδίας δὲν τῆς ἄρεζε. Νὰ ἐκτίθεται στὰ μάτια καὶ στὰ γέλια τοῦ κόσμου ἓνα κορίτσι ἀθῶο, μὲ φιλότιμο καὶ εὐγενεὴ καρδιά! Καὶ γιὰ ποῖον σκοπὸν; γιὰ χρήματα. Δὲν τῆς ἄρεζε καθόλου αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα τῆς Θεοδώρας· ἀλλὰ τί νὰ κάμῃ! δὲν ἦταν στὸ χέρι της τὸ πρῶγμα· τὴν ὥριζε ἄλλος, ὁ πατέρας της.

Ἦταν λοιπὸν ἑκακοστὸς θεατρίνος ὁ πατέρας τῆς Θεοδώρας. Ὅταν ἔρχονταν στὴν Πόλιν, πολλὰ ἐπίσημα πρόσωπα καὶ πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ πήγαιναν νὰ διασκεδάσουν στὸ θέατρο αὐτὸ μὲ τὰ ζῶα καὶ μὲ τὰ κορίτσια τοῦ θεατρίνου, ποὺ ἦταν ἑκακοσμένα στὴν ὁμορφιά καὶ ποὺ ἔκαμναν τόσο διασκεδαστικὰ παιγνίδια.

Μαζὶ μὲ ἐπίσημους ἄλλους βεβαίως θὰ ἐπῆγαινε καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς ὅταν ἦταν νέος καὶ δὲν εἶχε ἀκόμα τὴ φροντίδα ποὺ ἔχει ἓνα βασίλειον. Γιὰ τὸ βασίλειον φρόντιζε ἄλλος· ὁ θεῖος· του, ὁ αὐτοκράτορας Ἰουστίνος.

Ὡς φαίνεται ὁ Ἰουστινιανὸς εἶδε τὴν Θεοδώρα, τοῦ ἄρεσε· τὴν κατάλαβε πὼς ἄθελα ἐξακολουθεῖ αὐτὸ τὸ τιποτένιο ἐπάγγελμα, πὼς εἶναι ἔξοχο πνεῦμα καὶ ἀθῶα κτλ. καὶ τὴν ἐπῆρε γυναῖκα. Καὶ ἔτσι μιά φτωχὴ καὶ καταφρονημένη κόρη ἔγινε βασιλόναυφη, καὶ μὲ λίγον καιρὸ καὶ βασίλισσα.

Μὰ σὰν ἔγινε βασίλισσα, φέρθηκε τόσο καλὰ καὶ ὁμορφα σὰν νάταν βασιλοκόρη, σὰν νὰ πατάγονταν ἀπὸ βασιλικὴ οἰκογένεια. Καὶ τόσο ἔξυπνη καὶ γνωστικὴ ἦταν, ὥστε πολλὰς φορὰς ἔδωκε γνώμη καὶ σ' αὐτὸν τὸν βασιλέα τὸν ἄντρα της· καὶ τὸ περιεργὸ εἶναι πὼς αὐτὴ μιά φορὰ τὸν ἔσωσε ἀπὸ βέβαιον κίνδυνον, μαζὶ μὲ ἓνα πιστὸ φίλον τοῦ βασιλέα, τὸν Βελισάριο.

Πὼς ἡ βασίλισσα Θεοδώρα καὶ ὁ στρατηγὸς Βελισάριος σῶζον τὸν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανὸ ἀπὸ κίνδυνον νὰ χάσῃ τὴν ζωὴν του καὶ τὸ βασίλειόν του

Νά, τί κίνδυνον διέτρεξεν ὁ Ἰουστινιανός:

Δὲν ξέρω ἀπὸ τί αἰτία, ἀδικα, ἀπὸ καμιά παρεξήγησιν φαίνεται, εἶχαν θυμώσει πολλοὶ πολῖται τῆς Κ/πόλεως ἐναντίον τοῦ βασιλέως τόσο, ὥστε ὤρμησαν στὸ παλάτι του νὰ τὸν κατεβάσουν ἀπὸ τὸν θρόνον ἢ καὶ νὰ τὸν φονεύσουν. Ἄλλοι, ποὺ ἤθελαν τὸν βασιλέα, πῆγαν νὰ τοὺς χτυπήσουν· καὶ ἔτσι πιάσθησαν οἱ πολῖται ἀναμεταξύ τους· πολλοὶ εἶχαν βάλει φωτιά στὴν Πόλιν, ἄλλοι ἄρπαζαν κτλ. Ἀναρχία φοβερή.

Τότε ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπὸ τὸν φόβον του σηκώθηκε νὰ φύγῃ. Ἡ Θεοδώρα ὁμως τοῦ ἔδωσε θάρρος καὶ τοῦ εἶπε: Κάθου ἐδῶ· καὶ ἂν ἀποθάνῃς, νὰ ἀποθάνῃς βασιλεὺς, ὄχι φινγάς· τὸ σάβανόν σου ἄς εἶναι ἡ βασιλεία σου. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἔμεινε.

Τί κάμνει ἡ βασίλισσα; Ἀνταμώνεται μὲ τὴ γυναῖκα τοῦ Βελισαρίου καὶ τῆς λέγει: Φίλη μου Ἀντωνία! Τώρα θὰ σὲ ἰδῶ, ἂν εἶσαι πιστὴ φίλη μου. Νὰ μὲ σῶσῃς καὶ μένα καὶ τὸν βασιλέα καὶ ὅλο τὸ κράτος.

Ἡ Ἀντωνία λέγει εἰς τὸν ἄνδρα της, τὸν Βελισάριον: Τί στέκεσαι; Τί δὲν πηγαίνεις νὰ σῶσῃς τὸν βασιλέα σου, ποὺ διατρέχει τόσο μεγάλον κίνδυνον; Τρώγεις τόσα χρόνια τὸ ψωμί του! Τί ἄλλο εἶσαι στρατηγὸς του καὶ φίλος του, σὰν δὲν βρεθῆς σὲ μίαν ἀνάγκην του; κτλ.

Τότε παίρνει ὁ Βελισάριος 3000 στρατιώτας, ποὺ τοὺς εἶχε πολλὰ χρόνια κοντὰ του καὶ τοὺς ἤξερε πὼς ἦταν πιστοὶ καὶ ἀνδρείοι—στὴ φωτιά νὰ τοὺς πρόσταζε, στὴ φωτιά θὰ πατοῦσαν—καὶ ὁρμᾷ μέσα στὸ ἀμέτρητον ἐκεῖνο πλήθος ποὺ ἦταν κατὰ τοῦ βασιλέως καὶ ἔκαμναν ἐκεῖνες τίς καταστροφές, καὶ σκοτώνει πολλὰς χιλιάδες. Καὶ ἔτσι ἐσβησε ἐκεῖνη ἡ φοβερὴ στάσις τοῦ λαοῦ τῆς Πόλεως κατὰ τοῦ βασιλέως καὶ στηρίχτηκε πάλιν στὸ θρόνον ὁ Ἰουστινιανὸς μὲ τὴ συμβουλή καὶ τὸ θάρρος ποὺ τοῦ εἶχε δώσει ἡ βασίλισσά του Θεοδώρα καὶ μὲ τὴ συνδρομὴ ποὺ τοῦ ἔκαμνεν ὁ πιστὸς φίλος του στρατηγὸς Βελισάριος.

Νομίζω ὅτι μὲ τὴν καθαρεύουσαν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παρασταθοῦν τὰ πράγματα τόσο ζωντανὰ ὅσο μὲ τὴ δημοτικὴ. Ὅταν διηγούμαστε τίποτε στὰ παιδάκια μὲ τὴ δημοτικὴ γλῶσσα μας τοὺς ἄρᾶσει πολὺ· τοὺς φαίνεται σὰν πὼς εἶναι στὸ σπῖτι κοντὰ στὴν γαργιά τοὺς ἢ στὴ μητέρα τοὺς ποὺ τοὺς διηγοῦνται κανένα παραμῦθον. Ὅταν ἢ ὁ δάσκαλος ἢ ὁ μαθητὴς διηγοῦνται κάτι στὴν κοινὴ γλῶσσα ἀφήνουν τὴ γλῶσσα νὰ λαλήσῃ τὰ ὅσα τοὺς ὑπαγορεύει ἡ καρδιά τοὺς, καὶ νὰ ξεχειλίσῃ φανερὰ τὰ ψυχικὰ τοὺς αἰσθήματα· ἐνῶ μὲ τὴν καθαρεύουσαν, μὲ τὴν γλῶσσα τοῦ βιβλίου, ἡ γλῶσσα δένεται, καὶ ἡ καρδιά κλείεται.

Μ' αὐτὰ λοιπὸν ποὺ ἔγραψα σ' αὐτὴν τὴ διατριβή μου, ἂν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀνομασθῇ διατριβή, διότι ἔχει πολλὰς ἀτέλειες, θέλησα νὰ δεῖξω τὴν ἰδέαν ποὺ ἐσχημάτισα τόσα χρόνια ποὺ διδάσκω στὸ δημοτικὸ σχολεῖο· ὅτι δηλ. ἡ δημοτικὴ γλῶσσα εἶναι προτιμότερη γιὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀνάπτυξιν, μόρφωσιν καὶ διαπαιδαγώγησιν τῶν ἐλληνοπαίδων καὶ ἐλληνίδων.

Βεβαίως πολὺ κτλ τὸ ξέρω ὅτι ὑπάρχουν στὸ ἔθνος μας πολλοὶ σπουδαῖοι λόγιοι, θερμότατοι ὑποστηρικταὶ τῆς καθαρευούσης, καὶ σὰς προβάλλουν κάτι ἐπιχειρήματα, ποὺ ἐμεῖς οἱ μικροὶ δὲν μποροῦμε νὰ τ' ἀντικρούσωμε καθόλου· ἀλλὰ νομίζω πολὺ καλύτερα καὶ μὲ περισσότερον δίκαιον μποροῦμε ἐμεῖς οἱ δημοδιδάσκαλοι νὰ ἐκφράσωμε τὴ γνώμη μας γιὰ ὅτι καλὸ καὶ συμφέρον νομίζομε γιὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, τὸ ὅποιον εἶναι τὸ θεμέλιον τῆς μορφώσεως ὅλου τοῦ ἔθνους μας.

Κι αὐτοὶ οἱ ὑποστηρικταὶ τῆς καθαρεύουσας εἶναι ἀξιοὶ γιὰ πολλοὺς ἐπαίνους· διότι ἀγωνίζονται κι αὐτοὶ ἕναν καλὸν ἀγῶνα. Καὶ γι' αὐτὸ καθόλου δὲν μ' ἀρέσουν ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς ὀνομάζουν καθαρευουσιάνους ἢ μὲ ἄλλο χειρότερο ὄνομα, καθὼς δὲν μ' ἀρέσουν καὶ εἰ ἄλλοι, ποὺ μεταχειρίζονται τὰ ἐπίθετα : μαλλιάρῳς κτλ. Τὰ δύο κόμματα ἄς ἀνέχεται τὸ ἓνα τὸ ἄλλο.

Ἄς ἐργάζωνται μὲ εὐσχημὸ τρόπο. Δὲν ξέρομα ποῦ ἀπ τὰ δύο κόμματα θὰ νικήσῃ. Μπορεῖ νὰ νικήσῃ τὸ ἓνα ἢ μπορεῖ νὰ νικήσῃ τὸ ἄλλο· ὅποιον ἀπ τὰ δύο κόμματα στὸ τέλος νικήσῃ, θὰ εἶναι περισσότερο δοξασιμένο, ἂν ἀγωνίστηκε μὲ τρόπον εὐσχημὸ κι εὐγενικό. Οὐδεὶς στεφανοῦται, ἔαν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ.

ΤΟ "ΚΥΡΙΑΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΕΡΓΑΤΡΙΩΝ,,

ΑΥΡΑΣ Σ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

1.

Ἡ ὑποχρεωτικὴ ἐκπαίδευση, ποὺ ἐφαρμόζεται ὅπωςδήποτε ἀσστηρὰ γιὰ τὸν ἄντρα, ὅσο κι ἂν ὁ νόμος τὴν ἐπιβάλλει καὶ γιὰ τὴ γυναίκα, ὅμως στὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ εἶναι πολυτέλεια περιττὴ, καὶ *Ἡ μόρφωση τῆς ἐργάτριας* ἴσως ἐπικίνδυνη. «Τὰ γράμματα δὲ χρησιμεύουν στὸ κορίτσι, παρὰ γιὰ τὴν εὐκολώτερη ἀνταλλαγὴ ραβασακιῶν». «Ἡ γυναίκα κι ἔτσι παραέχει σηκῶσει κεφάλι. Γιατί νὰ τῆς δώσουμε κι ἄλλα ὄπλα;»

Αὐτὰ στοχάζονται στὴν κατώτερη κοινωνικὴ τάξη οἱ γονεῖς καὶ στὴν ἀνώτερη οἱ ἀφεντάδες γιὰ τὸ κορίτσι, τὴν ἐργάτρια, τὴν ὑπέρβριτά τους. Γιαυτό, μόλις μεγαλώσῃ λίγο ἢ κοπελίτσα καὶ δὲν ὑπάρχει κανένα μωρὸ στὸ σπίτι, ποὺ νὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ κρατῇ ἀγκυλιὰ ὀλημέρα καὶ νὰ κοψαμεσιάζεται, τὴ στέλνουνε νωρὴ νωρὴ, κι ἀπὸ ἐννέα χρονῶν καὶ λιγώτερο ἀκόμα, στὴ μοδίστρα, στὴν καπελοῦ, στὰ κλωστήρια, στὶς μηχανές. Τῆς δίνουνε τὸ πρωὶ ἓνα κομμάτι φωμί κι ἐλιές, ἢ τὸ πολὺ, τυρὶ, γιὰ νὰ περάσῃ τὴ μέρα τῆς—μέρα ἐργασίμῃ 12 ὥρῶν τουλάχιστον—γιατί ἡ «δασκάλα», δηλαδὴ ἡ μοδίστρα, ἢ καπελοῦ κτλ. δὲν ἔχει συμφωνήσει νὰ ταῖξῃ κίβλας τὴ «μαθήτρα». Φτάνει ποὺ τῆς μαθαίνει «τζάμπα» τὴν τέχνη. Ἔτσι, γονεῖς καὶ κορίτσι εἶναι εὐχαριστημένοι. Ἐκεῖνοι, γιατί εἶναι ἡσυχαι πῶς μιὰ ἡμέρα ἢ κόρη τους θὰ βγάλῃ τὸ φωμί τῆς, κι αὐτὴ, γιατί βλέπει ὅλα τὰ κοριτσάκια τῆς γειτονιάς τῆς—ἐξὸν ἀπὸ τίς ἀρχοντοπούλες—νὰ κάνουνε κι αὐτὰ τὸ ἴδιο, νὰ πηγαίνουνε πρωὶ πρωὶ στὴ δουλειά, καὶ νὰ γυρίζουνε τὴ νύχτα ἀργὰ σπίτι τους. Μήπως πέρασε ποτὲ ἀπὸ τὸ νοῦ τους πῶς τὰ πρᾶματα μπορούσανε νὰ εἶναι καὶ διαφορετικά;

Τὸ κορίτσι ὥστόσο μεγαλώνει, μὰ τέχνη δὲ μαθαίνει. Περνοῦνε πέντε, ἕξι χρόνια, καὶ δὲν εἶναι ἀξιο νὰ βγάλῃ τὸ φωμί μου μὲ τὴν τέχνη του. Πῶς γίνεται αὐτὸ τὸ πρᾶμα; Ὑστερ' ἀπὸ τόσον καιρὸ, ὅλο στὴν ἴδια τὴ δουλειά, νὰ μὴν εἶναι κι αὐτὴ ἀξία κἀτ' νὰ κἀνῃ μονάχη τῆς; Ὁ λόγος εἶναι φανερός, γιὰ ὅποιον ἔχει ὀπισ-

δήποτε παρακολούθησει τὴ ζωὴ τῆς ἐργάτριας ἀπὸ κοντά. Πρῶτα πρῶτα ἢ δασκάλια τῆς — ἢ ἐργοδότηρια δηλαδή — δὲν τῆς μαθαίνει τέχνη. Κουτὴ εἶναι ἔτσι, ἀμέσως ἀμέσως, νὰ τῆς ἀνοίξῃ τὰ μάτια; Ἐπειτα, πῶς θὰ τὰ βγάλῃ πέρα μετὰ τὸ συναγωνισμό, σὰν πληθύνουν οἱ μοδίστρες καὶ οἱ καπελοῦδες; Ἐχομε καιρὸ. Ἐχει ἀρκετὲς ἄλλες δουλειῆς τὸ κατὰστημα, ἐξὸν ἀπὸ τὴ ραπτική. Εἶναι τὸ σκούπισμα τοῦ σπιτιοῦ, τὸ καθάρισμα, οἱ δουλειῆς τοῦ ποδαριοῦ, τὰ τρεχάματα στὰ μαγαζιά, στὰ σπίτια τῶν πελατῶν, χίλια δυὸ θελήματα καὶ μικροδουλειῆς. Μπορεῖ μ' αὐτὲς νὰ περάσουνε δυὸ τρία χρόνια. Οἱ γονεῖς τὰ βλέπουν κάπως, στεναχωριοῦνται λιγάκι, μὰ πάλι λένε: «Δὲν πειράζει. Παίρνει σειρά.» Ἐπειτα ἀπὸ τὰ δυὸ τρία αὐτὰ χρόνια τῆς δίνουνε βελόνα στὸ χέρι. Μὰ πάλι γιὰ ἀσήμαντες δουλειῆς βοηθητικῆς, ποὺ μ' αὐτὲς μπορεῖ νὰ περάσουν ἀκόμα μερικὰ ἄγωνα χρόνια. Ἐπειτα τῆς κόβουν ἓνα μεροκάματο 50 λεπτά, καὶ τὴ βάζουν στὶς φοῦστες, ἂν εἶναι μοδίστρα. Ἄν ἢ μοδίστρα τὴ δὴ πῶς εἶναι ἐξυπνη, καὶ τρέχῃ κίνδυνον νὰ τῆς κἀνῃ συναγωνισμό, προσέχει νὰ μὴν τὴ βάλῃ στοὺς μπουστους, γιὰ νὰ μὴν τύχῃ καὶ μάθῃ ὀλόκληρη τὴν τέχνη, γιὰ νὰ μείνῃ μισὴ κι ἀχρηστὴ. Βαριεστημένη ἢ κοπέλα, ποὺ εἶναι πιά 16—17 χρονῶν, ἀποφασίζει νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴ δασκάλια καὶ νὰ δουλέψῃ μετὰ τὴν ἡμέρα σὲ σπίτια, γιὰ λογαριασμό τῆς. Ἄν εἶναι φυσικὰ ἐξυπνη, κάτι μπορεῖ νὰ καταφέρῃ. Πρέπει ὅμως νάχη πολὺ φυσικὸ γούστο καὶ ταλέντο, γιὰ νὰ πάῃ μπροστά, ἔτσι στὴν Ἀθήνα ποὺ εἶναι ἀμόρφωτη κι ἀγράμματη. Αὐτὴ εἶναι ἢ εἰκόνα τῆς ἐργατικῆς ζωῆς τῆς γυναίκας, ἀντιγραμμένη πιστὰ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα.

2.

Θέλοντας κάπως ν' ἀντιδράσῃ στὴν ἀδικία αὐτὴ ποὺ γίνεται στὴ γυναίκα, ἰδρύθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ «Κυριακὸ Σχολεῖο Ἐργατριῶν» τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1911, μετὰ πρωτοβουλία τοῦ Ἐργατικοῦ Κέντρου Ἀθηναίων καὶ μετὰ τὸ σκοπὸ «νὰ δώσῃ εἰς τὰς ἐργατρίδας τὴν μόρφωσιν τὴν ὁποίαν ἐστερήθησαν ἐνεκα τῆς βιοπάλης καὶ τῆς μὴ ἀυστηρᾶς ἐφαρμογῆς τοῦ ἀρθροῦ 16 τοῦ Συντάγματος περὶ ὑποχρεωτικῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως». Ἐτσι ἔλεγε ἢ προκήρυξιν. Καὶ τὸ Ε. Κ. Α. μοῦ ἔκαμε τὴν τιμὴ νὰ μοῦ ἀναθέσῃ τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν ἐφορίαν τοῦ Σχολείου.

Κι ἔτσι συστήθηκε τὸ πρῶτον καὶ πρότυπον σχολεῖον στὴν Ἑλλάδα,

Ἡ ἱστορία
τοῦ Κ. Σ. Ε.

μετὰ πρόγραμμα νὰ μορφώσῃ γενικὰ τὴν ἐργάτρια καὶ νὰ συντελέσῃ ἔτσι μετὰ ἕμμεσον τρόπον καὶ στὴν ἐπαγγελματικὴν τῆς ἐπάρκειαν. Γιὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ πετύχῃ τὸ σκοπὸν του, ἔπρεπε νὰ χρησιμοποίησῃ τίς λίγες ἐλεύθερες ὥρας ποὺ μένουσαν κάθε Κυριακῇ στὴν ἐργάτρια, ἀπὸ τὸ νόμον τῆς Κυριακῆς ἀργίας, τὸν πρῶτον κοινωνικὸν νόμον ποὺ ψήφισεν ἢ Βουλὴ μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1909, καὶ ποὺ — ἀλίμονο! — κι αὐτὲς ἀκόμη τοὺς τίς στεροῦσε ἢ πλεονεξία τῶν ἐργοδοτῶν.

Ἦτανε συγκινητικὸς ὁ ζῆλος ποὺ ἔδειξε ἀμέσως ἀμέσως ὁ γυναικεῖος ἐργατικὸς κόσμος γιὰ τὸ σχολεῖον μας. Ἡ ἐγγραφή δὲ στοίχιζε τίποτα, καὶ τὴν πρώτην Κυριακὴν κίβλας ἦρθαν καὶ γράφηκαν ἀπάνω ἀπὸ διακόσια κορίτσια.

3.

Τι θὰ τοὺς μαθαίναμε καὶ πῶς; Στὴν ἀρχὴν τὰ πράγματα ἦτανε κάπως χαώδη. Εἶχαμε στὴ διάθεσίν μας τίς τρεῖς πρωινῆς ὥρας τῆς Κυριακῆς, καὶ ἔπρεπε νὰ τίς χρησιμοποίησουμε ὅσο μπορούσαμε πῶς καλὰ κι ὠφέλιμα γιὰ τίς ἐργάτριες. Ἐπρεπε ὅμως πρῶτα νὰ πειραματιστοῦμε. Νὰ δοῦμε τί τοὺς ἔλειπε ἀπὸ τίς πῶς ἀπαραίτητες ἐγκυκλοπαιδικῆς γνώσεως, καὶ κατόπι νὰ καταρτίσουμε τὸ πρόγραμμά μας. Ἐπειτα, μὰ καὶ δὲν εἶχαμε χρήματα, ἔπρεπε νὰ ταιριάξουμε κάπως τὸ πρόγραμμα αὐτὸ, σύμφωνα μετὰ τὴ βοήθειαν ποὺ μᾶς πρόσφεραν δωρεάν οἱ λίγοι διαλεχτοὶ φίλοι ποὺ ἐνθουσιαστήσαν ἀμέσως μετὰ τὴν ἰδέαν.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν κοριτσιῶν ποὺ δὲν ἤξεραν οὔτε τὸ ἀλφάβητον ἦτανε σχετικῶς μικρὸς. Αὐτὲς χωρίστηκαν, φυσικὰ, ἀπὸ τίς ἄλλες καὶ δώσαμε ὅλην μας τὴν προσοχὴν, πῶς μέσα στὸ λίγο χρονικὸ διάστημα ποὺ εἶχαμε στὴ διάθεσίν μας μέσα σ' ἓνα χρόνον — 32 ἀπάνω κάτω Κυριακῆς — νὰ μπορέσουμε νὰ τίς μάθουμε νὰ διαβάσουν, νὰ γράφουν, καὶ νὰ ἀριθμοῦν.

Γιὰ τίς ἄλλες τὸ πρᾶμα ἦταν ἀπλοῦστερον. Σχηματίσαμε ἄλλες δυὸ τάξεις, σύμφωνα μετὰ τὸ βαθμὸν ποὺ ἦταν προχωρημένους στὸ διάβασμα, στὸ γράψιμον καὶ στὶς τέσσαρεις πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς. Τὸ περίεργον εἶναι πῶς γράφησαν καὶ πολλῆς ποὺ εἶχαν τελειώσει τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, εἶχαν μάλιστα βγάλῃ καὶ μὴ δυὸ τάξεις τοῦ ἐλληνικοῦ. Ὅμως ἦρθαν, μετὰ τὴν ἐλπίδα κάτι νὰ μάθουν παραπάνω, κάτι νὰ ὠφεληθοῦν. Καὶ δὲν εἶχαν ἀδικον. Γιατὶ κοντὰ στὴ σκέψιν μας γιὰ τὴν ἐγκυκλοπαιδικὴν τοὺς μόρφωσιν τὴν στοιχειώδη, ἦταν καὶ ἢ ἀπόφασίς μας νὰ ἐκπαιδύσουμε μετὰ κάθε τρόπον τίς ἀπαραίτητες

Τὸ πρό-
γραμμα

γνώσεις της υγιεινής, που δυστυχώς τόσο λίγη θέση πιάνουν στα προγράμματα των σχολείων.

Χάρη στην Κα Άννα Κατσιγρα, που αγκάλιασε την ιδέα μας με τόθερμόν ανθρωπιστικό ένθουσιασμό που τη χαρακτηρίζει, άρχισε άμέσως άμέσως ή προπαγάντα της υγιεινής, που για την τάξη αυτή την εργατική ήτανε terra incognita.

Θέλοντας να δώσουμε την ευκαιρία να φανερωθούν μερικές κρυμμένες καλλιτεχνικές τάσεις χωρίσαμε όλες τις μαθήτριες, άσχετα με τις άλλες έγκυκλοπαιδικές τους γνώσεις, σε δυο τάξεις, της μουσικής και της ζωγραφικής, σύμφωνα με την ιδιαίτερη επίδοση καθεμιάς.

Ό πόθος μου να ξαπλώσω στις κατώτερες λαϊκές τάξεις την αγάπη για τη μουσική, να κατορθώσω σιγά σιγά ν' άνοιχτοβν οι βασανισμένες ψυχές στην παρηγορητική της γλύκα, στην τονωτική και ανυψωτική της επίδραση, ήβρε αντίλαλο σ' ένα παρόμοιο πόθο το εϋγενικού καλλιτέχνη κ. Θωμά Θωμοπούλου, για την ζωγραφική. Η διακοσμητική μας τέχνη, που βγαλμένη αϋθόρμητα από την έθνική ψυχή, έχει δημιουργήσει άριστουργήματα από γραμμή και χρώμα στα χωριάτικα κεντήματά μας, έχει στρεβλωθή δόδτελα με την επίδραση του σχολείου. Η άρσακωδής δασκάλα, μαζί με τις έλληνικοϋρες που φορτώνει στη δυστυχημένη χωριατοπούλα της Άττικής, για να την κάνει να μείνη έβλη της τη ζωή προσκολλημένη στα άπαίσια άρβανίτικα του (σπιτιού της αϋτά τουλάχιστον τα καταλαβαίνει), της κόλλησε και τη μάνια του άπαίσιου κανθά και της σταυροβελονιάς, και την περιφρόνηση για τα θυμαστά κεντήματα της μάνας και της γιαγιάς της, που τα κρύβει τώρα στο μπαούλο της σαν άχρηστα πράματα, περιμένοντας το γυρολόγο ή τον Έβρατο που θα της τ' αγοράση για ένα κομμάτι ψωμί.

Μιά τάξη ίχνογραφίας, άπάνω σε νέες δλως διόλου βάσεις, με την ελευθερη κι άπειθείας αντιγραφή από τη φύση, μπορούσε ίσως με τον καιρό να ξαναφέρει το παραστρατισμένο ποτάμι στην παλιά του κοίτη.

4.

Αϋτά είχαμε βάλει για σκοπό μας, και εκεί έπρεπε να τείνουν οι προσπάθειές μας:

α) Ανάγνωση — γραφή — αριθμητική. Τα μέσα δη-

λαδή για να παίρνουν έπειτα μόνες τους άπειθείας από τα βιβλία τις γνώσεις που θα τους χρειάζονταν.

β) υγιεινή, για να πολεμηθοϋν όλες οι προλήψεις που βαρένουν τις άμόρφωτες λαϊκές τάξεις, που τις πιό πολλές φορές άδικο-βασανίζονται κι άδικοπεθαίνουν από την άμάθειά τους.

γ) ένα ξύπνημα καλλιτεχνικό, που τ' άποτελέσματά του θα ήταν βέβαια πολύ μακρινά, μα όταν μιιά μέρα θα φανερώνονταν, θα ήταν το μεγαλύτερο ευεργέτημα, ή μεγαλύτερη εϋλογία για δλόκληρο το έθνος. Γιατι οι εργατικές τάξεις παντού είναι ή βάση, που άπάνω της στηρίζεται δλόκληρο το οικοδόμημα της κοινωνίας. Και όσο την ανεβάζουμε τη βάση αυτή, τόσο ανυψώνεται δλόκληρη ή κοινωνία.

5.

Στο πρόγραμμα αϋτό άπάνω εργαστήκαμε δλάκερο τον πρώτο χρόνο.

Με πολύ ζήλο, με πολόν ένθουσιασμό, στο τέλος όμως με πολύ μεγάλη απογοήτευση.

Άπό τις διακόσιες κι άπάνω μαθήτριες, που είχαν γραφή το Σεπτέμβριο του 1911, μόλις το πέμπτο είχε μείνει ως τον Ίούνιο που έκάμαμε τις πρώτες εξετάσεις. Πόσοι κόποι χαμένοι, πόση μάταιη προσπάθεια!

Κάποιο μυστήριο όμως κρυβόταν έδω. Κορίτσια που δέν ήξεραν ούτε το άλφα και που τους δίναμε χάρισμα διδασκαλία, ύστερα από λίγα μαθήματα, έφευγαν και δέν ξαναπατοϋσαν. Το ίδιο και με τις άλλες που έδειξαν τόσον ένθουσιασμό στην αρχή, κι ύστερα χάνονταν και δέν τις ξαναβλέπαμε.

Νάφταιγε τάχα ή διδασκαλία; Δέν φαινότανε πιθανό αϋτό. Το διδαχτικό προσωπικό του Κυρ. Σχολείου ήταν το διαλεκτότερο που μπορούσε να όνειροπολήση και το τελειότερο ιδιωτικό σχολείο. Στην τέχνη, στα γράμματα, στην επιστήμη, έλοι διαλεκτοί. Και ή διδασκαλία εϋχάριστη, χωρίς καμιά σχολαστικότητα γιατί το πνεϋμα που κυριάρχησε άπαρχής ήταν ελευθερωμένο από κάθε σχολαστικότητα και κάθε δασκαλισμό. Κάτι άλλο θα ήταν. Με τον καιρό το βρήκαμε.

Πρώτα πρώτα βέβαια ήταν ή έπιπολαιότητα ή φυσική του λαού μας, που τρέχει από περιέργεια σε δτι καινούριο, χωρίς νάχη

απόφαση ώριμμένη να καταπιαστή κάτι σοβαρά. Κι έτσι σε λίγο τὸ βαριέται καὶ τὸ παρατά. Ἐπειτα ἡ πλεονεξία τῶν ἐργοδοτῶν ποὺ ἤθελαν καὶ τὴν Κυριακὴν ἀκόμα νὰ κρατοῦν τὰ κορίτσια στὴ δουλειά. Κι ἄμα ἔλειπε μιὰ δυὸ Κυριακὲς ἡ ἐργάτρια, ἔχανε τὴ σειρά της, ντρεπόταν τὲς ἄλλες ποὺ θὰ τὴν εἶχαν ξεπεράσει, φοβόταν νὰ μαρτυρήσῃ τὴ δασκάλα της πὺς τὴν κρατοῦσε, μήπως τὴ διώξῃ καὶ χάσῃ τὴ δουλειά της, καὶ τόβρισκε πὺς εὐκολο ν' ἀποτραβηχτῆ ἀπὸ τὸ σχολεῖο. Πόσο ἦταν ἀληθινὰ τὰ συμπεράσματά μας αὐτά, μᾶς τὸ ἔδειξαν οἱ ἄλλες χρονιές.

Γιὰ νὰ βάλουμε κάποιο φραγμὸ στὴν ἐπιπολαιότητα, καὶ νὰ κάνομε τὴν ἐργάτρια νὰ σκεφθῆ λίγάκι, πρὶν ἀποφασίσῃ νὰ γραφτῆ στὸ σχολεῖο, ὠρίσαμε μιὰ δραχμὴ δικαίωμα ἐγγραφῆς. Ἔτσι μᾶςι μὲ τὸ σκοπὸ ποὺ ἐπιδιώκαμε, δημιουργοῦσαμε κι ἓνα μικρὸ πόρο γιὰ τὸ ἄπορο σχολεῖο μας.

Τὴν ἐργασία τῆς Κυριακῆς τὴν πολέμησε ἄρκετὰ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου περὶ Κυριακῆς ἀργίας, οἱ καταγγελίες ποὺ ἐγίναν ἀπὸ τὲς ἴδιες τὲς ἐργάτριες μὲ τὸ σωματεῖο τους καὶ ἀπὸ τὴν Ἐπιθεώρηση τῆς Ἐργασίας ἀκόμα, καὶ ἡ συνήθεια ποὺ ξαπλώθηκε σιγά σιγά καὶ στοὺς ἐργοδότες νὰ μὴν ἀπασχολοῦν ἐργάτες κι ἐργάτριες τὴν Κυριακὴ. Μ'αὐτὸ τὸν τρόπον κατωρθώθηκε νὰ ἔχουμε τὲς ἄλλες χρονιές λιγώτερες ἐγγραφῆς μαθητριῶν, αὐτὲς ὅμως πολὺ πὺς μόνιμες, κι ἔτσι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διδασκαλίας νὰ εἶναι πολὺ πὺς σημαντικό.

6:

Ἀφοῦ ἀποφασίσαμε ὀριστικὰ πὺς θὰ χρησιμοποιοῦσαμε τὲς πρῶτες ὥρες τῆς Κυριακῆς, ἔπρεπε νὰ ὀρίσουμε ἀκριβῶς πόσα χρόνια θὰ βαστοῦσε ἡ διδασκαλία, νὰ ἔχουμε ἓνα τέρμα στὴ φοίτηση, νὰ ξέρομε σὲ τί σημεῖο θὰ τὴν ἀφήναμε πὺς τὴν ἐργάτρια, ἄρκετὰ ἐφωδιασμένη γιὰ νὰ μπορῆ μονάχη της νὰ συμπληρώνη μὲ τὸ διάβασμα τὲς γνώσεις της.

Μὲ τὴν πρόθυμη βοήθεια τοῦ κ. Δ. Γληνοῦ, ποὺ ἔδειξε μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ σχολεῖο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ποὺ ἰδρύθηκε, βάλουμε τὰ ὅρια καὶ τὸ σκοπὸ τῆς διδασκαλίας μας :

Ὁ κύκλος τῶν μαθημάτων θὰ βαστοῦσε τρία χρόνια, γιὰ μιὰ μαθήτρια ποὺ θάρχιζε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ, καὶ θὰ εἶχε ἄρκετὴ ἐπιμέλειαν ἢ ἐξυπνάδα γιὰ νὰ καλυτερεύῃ κάθε χρόνο.

Ὁ τελικὸς σκοπὸς τῶν μαθημάτων θὰ ἦταν νὰ μάθῃ ἡ ἐργάτρια :

Ὁ κύκλος
τῶν μαθη-
μάτων

1. Νὰ διαβάξῃ καὶ νὰ γράφῃ τὴν κοινὴ ὀμιλουμένη μὲ ἐλεύθερη ἢ ἀπλοποιημένη ὀρθογραφία.

2. Τὲς τέσσερις πράξεις τῶν ἀκεραίων καὶ τῶν δεκαδικῶν, τὴν ἀναγωγήν στὴ μονάδα, τὴ μέθοδο τῶν τριῶν, τὸν τόκο.

3. Ἀπλὴ λογιστικὴ καὶ καταστιχογραφία.

4. Στοιχεῖα ὕγιεινῆς.

5. Στοιχεῖα παιδοκομίας.

6. Τραγοῦδι.

7. Ἰχνογραφία } (ἀνάλογα μὲ τὴ φυσικὴ δεξιότητα).

Ἀντιγράφω τὸ πρόγραμμα ὅπως τὸ καταρτίσαμε πρὶν ἀπὸ τρία χρόνια μᾶςι μὲ τὸν κ. Γληνὸ καὶ μπορῶ νὰ πῶ μ' εὐχαρίστησῃ μου μεγάλῃ, πὺς ὅσο μπορούσαμε μὲ τὰ μέσα ποὺ εἶχαμε τὸ ἀκολουθήσαμε πιστά.

7

Μιὰ ἀπὸ τὲς πὺς μεγάλες δυσκολίες ποὺ βρήκαμε στὴν ἐργασία μας ἦταν τὰ ἀναγνωστικά. Καὶ δταν ἔχη κανεὶς ἐπιτέλους ὄλο τὸν καιρὸ δικό του, ὅπως στὸ δημοτικὸ σχολεῖο, μπορεῖ νὰ ξεδεύῃ καὶ μερικὲς ὥρες κάθε μέρα γιὰ νὰ μεταφράξῃ στὰ παιδιὰ τὰ «ἐλληνηκὰ» τῶν βιβλίων ποὺ κάθε λέξη σχεδὸν τοῦς εἶναι ξένη κι ἀλλιώτικη ἀπὸ κείνη ποὺ μεταχειρίζονται στὴν ὀμιλία τους γιὰ τὸ ἴδιο πράμα. Γιὰ μᾶς ὅμως ποὺ θέλαμε νὰ μάθουμε στὰ κορίτσια τὰ ἐργατικὰ μέσα σὲ τρεῖς ὥρες κάθε βδομάδα κάτι ποὺ νὰ τοὺς μείνη ἐπιτέλους καὶ νὰ τοὺς χρησιμέψῃ στὴ ζωὴ τους, ἢ καὶ νὰ τοὺς ξυπνήσουμε τὴν ὄρεξη νὰ διαβάξουν καὶ μόνες τους, τὸ ζήτημα τῶν ἀναγνωστικῶν κταντοῦσε ἀπελπιστικὸ. Νὰ περνᾷ ὀλη ἡ ὥρα γιὰ νὰ μάθῃ πὺς ὁ κύκλος λέγεται καὶ κύων, ποὺ δὲ θὰ τὸν πῆ ποτέ, ἢ ἡ φοράδα φορβάς, ἢ ὁ πετεινὸς ἀλέκτωρ κτλ., εἶναι γιὰ νὰ κἀνῃ μιὰν ἐργάτρια ὄχι νὰ ἀγαπήσῃ μὰ νὰ σιχαθῆ ὅσο παίρνει, καὶ βιβλίο καὶ σχολεῖο. Κιὰν δὲν τὰ σιχάινεται ὀλότελα, εἶναι γιὰ τὸ ὁ λαὸς εἶναι ποτισμένος μὲ τὴν πρόληψη πὺς γραμματισμένος εἶναι κείνος ποὺ λέγει πράματα ποὺ δὲν καταλαβαίνουνε οἱ ἀγράμματοι, καὶ ποὺ τὰ βρίσκει κανεὶς μονάχα στὰ βιβλία.

Ἐπρεπε νὰ τὸ πάρουμε ἀπόφαση. Μᾶς χρειάζονταν α) ἀλφαβητάριο, καὶ β) ἀναγνωστικὰ μὲ ἐγκυκλοπαιδικὲς γνώσεις μέσα. Ἀπὸ ὅ τι εἶχαν τὰ βιβλιοπωλεῖα ἔπρεπε νὰ βρεθῆ τὸ πὺς ἀπλό.

Ὅσο γιὰ ἀλφαβητάριο, τὸν πρῶτο χρόνο μεταχειριστήκαμε ἓνα τοῦ Β. Λασκαρίδη, δασκάλου ἀπὸ τὴ Μακεδονία, ὄχι ἐγκρι-

μένο από το κράτος, αλλά ασυγκρίτως ανώτερο από τα έγκυρμένα.

Με μεγάλη δυσκολία κατόρθωνα κάθε χρόνο να προμηθευώμαι αυτά τα αλφαβητάρια. Μερικά μ'αυτά χάρισε ο ίδιος ο κ. Λασκαριδής, άλλες χρονιές μ'αυτά πρόσφερε μερικά ο Έκπαιδευτικός Όμιλος. Έπειτα εξαντλήθηκαν κι αναγκαστήκαμε να ξαναγορίσουμε στα παλιά αλφαβητάρια του Ιον και ώόν, δια το μη υπάρχουν άλλα.

Μ'αυτά τα διάφορα αλφαβητάρια μ'αυτά δόθηκε ή ευκαιρία να παρατηρήσουμε πόσο γρηγορότερα μαθαίνανε τα παιδιά να διαβάζουν όταν οι λέξεις τους ήταν γνωστές, όπως στο αλφαβητάριο του Λασκαριδής και πόσο δυσκολώτερα όταν τους ήταν άγνωστες. Μπορώ να πω πως σχεδόν ο μισός καιρός τους χρειάστηκε με το πρώτο.

Τα άλλα βιβλία που μεταχειριστήκαμε ως τώρα για αναγνωστικά ήταν τ' ακόλουθα:

Παραμύθια Γεωργακάκη.

Παραμύθια Γρίμμ.

Παραμύθια Άνδερσεν. μετάφρ. Γ. Δροσίνη.

Διηγήσεις αγωνιστού, Γ. Δροσίνη.

Γιά την Πατρίδα, Π. Σ. Δέλτα.

Παραμύθια χωρίς όνομα, της ίδιας.

Παραμύθια, Έβαλτ, μετάφρ. Α. Δελμούζου,

Αναγνωσματάριον Ά. Κουρτίδου.

Ανθοδέσμη Κολοκοτσά.

Τα «Παραμύθια του Άνδερσεν» μεταφρασμένα από τον κ. Δροσίνη σε γλώσσα κάπως απλή ήταν αρκετά πετυχημένη έκλογή για αναγνωστικό στη Β' Τάξη. Όταν τελείωσαν εφέτος το βιβλίο, τους έδωσα τα «Παραμύθια» του Έβαλτ, που ξεβγαλε φέτος ο Έκπαιδευτικός Όμιλος. Θα έπρεπε ναρχίζαν πρώτα μ'αυτά, και έπειτα να παίρναν του Άνδερσεν. Δέν είχαν όμως βγγή ακόμα στην αρχή του σχολικού χρόνου.

Άφησα και διάβασαν το πρώτο παραμύθι κι έπειτα πήγα μια Κυριακή στην τάξη, και ρώτησα τα κορίτσια αν τους άρεσε κι αν τ' είχαν καταλάβει.

Από την ευχαρίστηση και τη φαιδρότητα που είδα στα πρόσωπα δλονών, κατάλαβα πως καλύτερη έκλογή δέν μπορούσα να κάνω. Ήθελαν όλες να μου το διηγηθούν, και για να τις ευχαριστήσω τους είπα να μου το πουν όλες από λίγο.

Τους έρχόντανε τόσο φυσικά τα λόγια του βιβλίου που τα ήξεραν σχεδόν απόξω.

Το σχέδιο του κ. Γληνού ήταν να γίνει ένα αναγνωστικό έπιτηδες για το σχολείο μας, που να έχει μέσα ό τι χρειάζεται να μάθη μια εργάτρια, για το γύρω κόσμο, για τη φύση, για την κοινωνία, για τον εαυτό της. Και να είναι γραμμένο σε γλώσσα απλή, που να μη χρειάζεται να της το μεταφράζουνε. Τότε ή αγαπούσε το βιβλίο, θα της άρεσε το διάβασμα και τα τρία χρόνια που θα περνούσε στο Κυριακό σχολείο θα της άνοιγαν αληθινά καινούριους ορίζοντες και θα τη μεταμόρφωναν καθολοκληρίαν.

Όμως κι έτσι, κι αν δέν έφτασιν τ' αποτελέσματα σε κείνο που θα ποθούσαμε, πάντ' είναι αρκετά ικανοποιητικά.

8.

Γιατί παράλληλα με τη διανοητική μόρφωση γίνεται και μια άλλη, σημαντικώτατη. Η ήθικη μόρφωση. Και κυρίως, από το ζήτημα της ήθικης είναι πολύ δύσκολο να το εξελέξουμε, ή μόρφωση καλής συμπεριφοράς, ή καλή ά γ ω γ ή. Για κάθε άνθρωπο, πιδ πολύ όμως για κείνον που εξαρτάται από άλλους, και ή καλή ή κακή του τύχη κρέμεται στα χέρια ενός προϊσταμένου, οι καλοί τρόποι είναι το μεγαλύτερο κεφάλαιο μαζί με την τεχνική επιδεξιότητα. Χωρίς να τονίσουμε ποτέ τον ωφελιμιστικόν αυτό σκοπό, χωρίς συμβουλές, ασκοτες και ήθικα αποφθέγματα, χωρίς καμιά θεωρία, μονάχα με το παράδειγμα και μερικές αυστηρές απαιτήσεις μ'αυτά το καθαρό και απλό και καλό παρουσιαστικό, είδαμε μια καταπληχτική πρόοδο σ' αυτό το κεφάλαιο.

Και είναι αυτό ένα από τα σημαντικώτερα αποτελέσματα του σχολείου μας που δέν μπορεί παρά να χυθεί τον αντίχτυπό του, και στην εργατική οικογένεια. Πόσες βάναντες σκηνές, που δημιουργούν ή φτώχεια και τα ταπεινά πάθη, μπορεί να τις προλάβη ή καλοσύνη, ή ευγένεια, ένας καλός λόγος, επιτέλους, και μια παρουσία ήμερη και καταπραΰντική.

9.

Με τη βοήθεια της Δ^{ας} Ειρήνης Πράτσικα, καθηγήτριας της οικόκυρικής στο Άρσάκειο, οργανώσαμε από πέρι και μια σειρά μαθημάτων οίκοκυρικής και παιδοκομίας. Τα μαθήματα αυτά τα παρακολουθούν τα κορίτσια με ξεχωριστό ενδιαφέρον. Τον μάθημα μάλιστα της παιδοκομίας, που γίνεται στις μεγαλύτερες μα

Παιδοκομία
και οίκονομική.

θήτριες είναι μια ευκαιρία υγιεινής προπαγάντας που ξεπλώνεται γρήγορα από τις ίδιες τις μαθήτριες στις γειτονισσές τους, την ώρα που μαζεύονται τα βράδια στις διάφορες αυλές και στήνουν κουβέντες ατέλειωτες. Και μās διηγείται μια πώς εκατάφερε μια γειτόνισσα να ξεφασκιώσει το μωρό της και είναι τώρα τόσο ευχαριστημένοι και η μάνα και το μωρό. Μια άλλη πώς με τις οδηγίες της Κας Πράτσικα για την τροφή των βρεφών, γιάτρεψε και δυνάμωσε ένα παιδάκι αρρωστιάτικο στην αυλή της. Μια άλλη πήρε απάνω της ν' αναθρέψει το παιδάκι της αδερφής της, και του κάνει μπάνια κάθε μέρα, και του κανονίζει την τροφή του, και είναι μια χαρά τώρα το μικρό.

Στόν τόπο μας, όπου οι συνθήκες της ζωής στις λαϊκές τάξεις, ή αμάθεια των γονέων, και ή αδιαφορία του κράτους και των δήμων έχουν ανεβάσει τη θνησιμότητα των βρεφών σε αφάνταστο σημείο, μια τέτοια προπαγάντα υγιεινής των βρεφών είναι ίσως το μεγαλύτερο ευεργέτημα που μπορεί να κάνει ένα σχολείο λαϊκό στο κοινωνικό σύνολο.

Μπορεί να φέρη κανείς την αντίρρηση ότι από τον καιρό που γίνεται ή διδασκαλία ως την ώρα που το κορίτσι θα παντρευτή και θα της χρειαστή να εφαρμόση τα όσα έμαθε, θάχη περάσει πολυς καιρός και μπορεί να τάχη ξεχάση.

Σ' αυτό έχουμε ν' απαντήσουμε πώς επειδή το μάθημα αυτό έχει πάρα πολύ ζωτικό ενδιαφέρον, δίνεται στο κορίτσι καθημερινώς ή ευκαιρία να μεταδίνη γύρω της τα όσα έμαθε, όπως φαίνεται στα παραδείγματα που ανάφερα παραπάνω. Ξεχωριστά όμως απ' αυτό είχαμε και έχουμε πάντα στο πρόγραμμά μας να ιδρύσουμε ένα φροντιστήριο βρεφών, ή weighing centre, όπως υπάρχουν σ' όλες τις συνοικίες της Λόντρας, και σ' όλες σχεδόν τις μεγάλες και μικρές ακόμα πόλεις στα μεγάλα ευρωπαϊκά κράτη. Έκει θα γινόταν μια εφαρμογή των μαθημάτων, τα κορίτσια θα παρακολουθούσαν την ανάπτυξη των μωρών με το ταχτικό ζύγισμα και θα δίνονταν οδηγίες στις μητέρες.

Για την ίδρυση ενός τέτοιου Φροντιστηρίου βρήκαμε ως τώρα αρκετές δυσκολίες. Η σπουδαιότερη είναι πώς οι μητέρες δε φαντάζονται πώς είναι καμιά ανάγκη να παρακολουθούν την ανάπτυξη των παιδιών, θάρρουν πώς όλα τα ξέρουν, έχουν και τις γριούλες της γειτονιάς που τους δίνουνε πρόθυμες συμβουλές σε ώρα ανάγκης

—συμβουλές που στέλνουνε συχνά στον άδη όχι λίγα άθωα πλασματάκια—κι έτσι δεν έχει ακόμα κατάλληλο έδαφος να εργαστή ένα φροντιστήριο βρεφών. Μονάχα αν υποσχεθώ κανείς στη μάνα κάποια ωφέλεια ουσιαστικώτερη παρά ένα μέλλον υγείας για το παιδί της, θα μπορέση να την πείση ν' αλλάξη το παλιό σύστημα της ανατροφής.

10.

Ένα άλλο ζήτημα που μās δόθηκε ευκαιρία να το προσέξουμε άμέσως από τον πρώτο χρόνο ήτανε το ακόλουθο: Άνάμεσα στις μαθήτριες ήτανε και μερικές πολυ μικρές, κάτω από δέκα χρονών. Ρωτήσαμε φυσικά τους γονείς που ήρθαν να τις γράφουν πώς συμβαίνει και πηγαίνουνε σε δουλειά τόσο μικρές ενώ ο νόμος το απαγορεύει πριν κλείσουν τα δώδεκα. Μας εξήγησαν πώς ως τότε τις στέλνανε στο σχολείο, μα μια και άνοιξε το Κυριακάτικο μπορούνε να τις στέλνουνε σε δουλειά όλη τη βδομάδα, κι έτσι να βγάζουνε το ψωμί τους και να μαθαίνουν και γράμματα. Αυτό μās άνοιξε τα μάτια. Θέλοντας να κάνουμε καλό ίσως γινόμαστε συνένοχοι σε μιάν άδικη εκμετάλλευση του άπλαστου ακόμα παιδιού από τους ίδιους τους γονείς του. Με τρεις ώρες διδασκαλία που του προσφέραμε του στερούσαμε όλη τη μόρφωση που θα τουδινε το δημοτικό σχολείο. Έπρεπε να προσέξουμε. Άμέσως με το δεύτερο χρόνο βάλαμε στον κανονισμό του σχολείου πώς δε δεχόμαστε μαθήτριες κάτω από δώδεκα χρονών, αφού ως τότε τις υποχρεώνει ο νόμος να φοιτούν στα δημοτικά σχολεία.

Πολλές φορές ήρθανε μητέρες και μās παρακαλέσανε να πάροουμε τα παιδιά τους, γιατί είναι αναγκασμένα να δουλέφουνε μες στη βδομάδα. Όμως δεν κάναμε ποτέ εξαίρεση. Και θαρρώ πώς όπου υπάρχουν παρόμοια σχολεία πρέπει το κράτος να επεμβαίνη και να εξετάζη μήπως τυχόν γίνονται άφορμη να ζημιώνονται πιο πολυ παρά να ωφελούνται τα παιδιά.

11.

Όσο πάει και λιγοστεύει κάθε χρόνο ο αριθμός των όλων διόλου αγράμματων κοριτσιών που γράφονται στο σχολείο μας. Και θάρρη μια μέρα, και την όνειροπολούμε, που το σχολείο μας θα είναι άχρηστο με τη σημερινή του μορφή, και το σημερινό του σκοπό, να δίνη δηλαδή στην εργάτρια στοιχειώδη εκπαίδευση. Αυτό θα είναι ή πιο μεγάλη μου χαρά. Γιατί τότε θα πάρη το σχολείο

Ένας κίνδυνος.

Ό πιο μακρινός σκοπός.

μιάν δ'ως διόλου αλλιώτικη μορφή, εκείνη που έχουνε τὰ παρόμοια λαϊκά μορφωτικά ιδρύματα σὲ πῶς προωδευμένα μέρη καὶ πρὸ πάντων στὴ Γερμανία.

Θὰ δίνεται δηλαδή σ' αὐτὰ μόρφωση μετασχολικὴ καὶ ἐπαγγελεματικὴ. Κι αὐτὸς εἶναι ὁ τελικὸς μας σκοπός, κι αὐτὸν θὰ κυνηγήσουμε μὲ κάθε τρόπο.

Δὲν εἶναι ἐδῶ ἡ θέση ἢ κατάλληλη γιὰ νὰ μιλήσουμε γιὰ ἐργατικά ζήτηματα καὶ ὥρες ἐργασίας.

Ὅμως σχετίζεται στενά μὲ τὴ μόρφωση τοῦ λαοῦ τὸ ζήτημα τῶν ὥρῶν ἐργασίας. Ὅσο περισσότερες ἐλεύθερες ὥρες ἔχουν στὴ διάθεσή τους ἐργάτριες κι ἐργάτες, τόσο περισσότερο μποροῦν νὰ εὐδοκιμήσουν βραδινὰ σχολεῖα, λαϊκὲς ὀμιλίες, χορωδίες λαϊκὲς κτλ. Ἀκόμα καὶ μὲ τὸ τωρινὸ δεκάωρο ποὺ ὀρίζει ὁ νόμος, ἀν κάτορθωθῆ νὰ ὀρισθῆ ἀπὸ τὸ νόμο ἢ ταυτὸχρονονος λήξις τῆς ἐργασίας ποὺ ζήτησα μὲ ὑπομνήματά μου δυὸ φορές ἀπὸ τὸ Ἀνώτατο Συμβούλιο τῆς Ἐργασίας γιὰ νὰ ψηφισθῆ, νὰ τελειώνουνε δηλαδή ὅλες οἱ ἐργασίες τὴν ἴδια ὥρα, ἄς ποῦμε στὶς 7 μ. μ., ἔχουμε δυὸ ὥρες ἐλεύθερες, 7½—9½ κάθε ὀράδου, ποὺ μπορεῖ σ' αὐτὲς μέσα νὰ μάθουνε χιλιά δυὸ πράματα ὁ ἐργάτης καὶ ἡ ἐργάτρια. Ἐπαγγελεματικά μαθήματα, δηλαδή συστηματικὴ διδασκαλία στὴν τέχνη του, ποὺ δὲν τοῦς τὴ δίνει κανένας ἐργοδότης, μὲ τὸ σημερινὸ σύστημα μαθητείας τῆς τέχνης (apprentissage), ἐφαρμοσμένη ζωγραφικὴ, διακοσμητικὴ, χορωδία, ποὺ μ' αὐτὴν μπορεῖ νὰ προσθέτῃ κάποια ὀμορφιά στὴ ζωὴ τῆς καὶ κάτι στὸ τιποτένιό τῆς μεροκάματο, ὅλα αὐτὰ ἔχουν τὴ θέση τους σ' ἓνα τέτοιο σχολεῖο. Ἐπειτα ψυχαγωγία, διάβασμα σὲ ἀναγνωστήριο, ἀκρόαση διαλέξεων, ἐπικοινωνία μὲ κάτι ἀνώτερο στὴν τέχνη, στὴ φιλολογία, στὴ ζωὴ.

Μὲ ὅλα αὐτὰ ἀνοίγουν καινούριοι ὀρίζοντες, δημιουργοῦνται νέες ἀνάγκες, ποὺ εἶναι τὸ πρῶτο ἐλάχιστο τοῦ πολιτισμοῦ, σχηματίζεται σιγά σιγά ἓνα εὐρύτατο κοινὸ ποὺ διαβάζει, ἀκούει μουσικὴ, βλέπει καὶ θαυμάζει καλλιτεχνήματα.

Γιὰ τὸν καλλιτέχνη, γιὰ τὸ μουσικὸ, γιὰ τὸ φιλόλογο, τί μεγαλύτερο ἐλάχιστο, παρὰ ἓνα κοινὸ ποὺ τὸν νιώθει καὶ τὸν χρειάζεται;

Μπορεῖ νὰ φαίνονται ὅλα αὐτὰ πῶς εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ θέμα μας, καὶ πῶς βγαίνουνε ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια ἑνὸς Κυριακάτικου σχολεῖου.

Κν ὅμως δὲν εἶναι. Μὲ τὸν καιρὸ κι αὐτὸ θὰ γίνῃ. Καὶ ἡ ἑλληνίδα ἐργάτρια, νιώθοντας τὶς ὑποχρεώσεις ποῦχει ὡς μητέρα καὶ

τὰ δικαιοῦματά της ὡς γυναίκα, θὰ κοιτάξῃ νὰ ὀπλισθῆ ὅσο μπορεῖ καλύτερα, ν' ἀναπτύξῃ ὅλες τὶς διανοητικὲς, ψυχικὲς, ἠθικὲς, καὶ σωματικὲς τῆς δυνάμεις γιὰ νὰ γίνῃ ἀντάξια τοῦ μεγάλου τῆς προορισμοῦ, αὐτῆ ἢ γυναίκα τοῦ λαοῦ ποὺ μὲ τόση δύναμη τὴν ὀνειροὶ στὸ τελευταῖο του ποιητικὸ ἔργο «Ἡ θεὴ τραγωδία» ὁ Ἄνρὺ Μπαταίγ'

«Ἐσὺ ποὺ χαρίζεις παιδιὰ, σεβαστὴ πληβεία,

Σὺ εἶσαι ἡ βαθειὰ οὐσία τῆς φυλῆς, οὐ εἶσαι τὸ ἔθνος.»

Ὅποιος θελήσῃ νὰ μάθῃ περισσότερες λεπτομέρειες γιὰ τὸ «Κυριακὸ Σχολεῖο Ἐργατριῶν» μπορεῖ νὰ τὸ ἐπισκεφθῆ στὸ Β' Γυμνάσιο, ὁδὸς Σολωμοῦ 51, ὅπου γίνονται τὰ μαθήματα κάθε Κυριακὴ 9—12 π. μ., καὶ νὰ ζητήσῃ πληροφορίες ἀπὸ τὴν Ἐφορο, κ. Αὐρα Θεοδοροπούλου, ἢ τὴ Γραμματεῖα Ἄδα Κάκια Παναγοπούλου.

Γ. ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

ΠΑΙΔΙΚΑ ΙΧΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

ΠΑΟΛΑΣ ΛΟΜΠΡΟΖΟ

Για να δώσωμε στους ἀναγνώστες τοῦ Δελτίου καὶ προπάντων στοὺς δασκάλους μιὰ ἰδέα ἀπὸ τῆ σύγχρονη ψυχολογικὴ κίνηση, ποὺ γίνεται γύρω στὸ παιδί καὶ γιὰ τὸ παιδί, δημοσιεύομε ἕνα κεφάλαιο ἀπὸ τὸ γνωστὸ βιβλίον τῆς Πάολας Λομπρόζο «*Ἡ ζωὴ τῶν παιδιῶν*». Ἡ γυναίκα τοῦ περιφημοῦ καθηγητῆ τοῦ Τουρίνο μελέτησε τὸ παιδί μὲ τὸ συμπαιθρικὸ μάτι γυναίκας καὶ μητέρας καὶ ἔγραψε ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ ὠραῖα καὶ ἱστορικὰ βιβλία γι' αὐτὸ, γεμάτο παρατηρήσεις πρωτότυπες.

Ἡ κεντρικὴ τῆς ἰδέας εἶναι πὼς κάθε χαρὰ, κάθε πόνος, κάθε σκίρτημα, κάθε φανέρωμα αὐθόρμητο τῆς παιδικῆς ζωῆς ὑπηρετεῖ ἕνα σκοπὸ ὑπέρτερο, τὴν ἀνάπτυξη καὶ προαγωγή τῆς μικρῆς προσωπικότητος, ποὺ σιγὰ σιγὰ δημιουργεῖται. Ἰδιαιτέρη σημασία ἔχουν οἱ παρατηρήσεις τῆς γιὰ τὴν ψυχικὴ ζωὴ τῶν φτωχῶν παιδιῶν ποὺ ἴσως δημοσέψωμε ἄλλοτε. Τὸ βιβλίον μεταφράστηκε σὲ πολλὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Γιὰ τὴν μετάφραση αὐτὴ χρησιμοποιοῦντο ἡ γερμανικὴ μετάφραση τῆς Ἑλ. Goldbaum, ποὺ βγήκε στὴ σειρά τῶν παιδαγωγικῶν μονογραφιῶν τοῦ Meumann, ἀρ. 6, 1909.

Τὰ ἰχνογραφήματα τῶν παιδιῶν εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς παραδοξότερες πνευματικὰς ἀποκαλύψεις. Μᾶς δείχνουν ποῖα ἐντύπωση κάνουν στὰ παιδιά, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ἔχουν ἀκόμα μιὰ τέλεια ἀντίληψη τοῦ κόσμου, τὰ πράγματα καὶ οἱ ἄνθρωποι ποὺ τοὺς δίνεται εὐκαιρία καὶ βλέπουν. Μὲ τ'ἀδέξια σχεδιάσματά τους τὰ παιδιά δίνουν ἔκφραση τόσο στὰ πράγματα ποὺ τὰ ἐνδιαφέρουν κατὰ πρῶτον λόγο καὶ τοὺς κινοῦν ἔξαιρετικὰ τὴν προσοχή, ὅσο καὶ στὸν τρόπο ποὺ φανερώνει αὐτόματα τὸ γούστο καὶ τὶς προτιμήσεις τους. Πολλοὶ σοφοί, ὅπως ὁ Sully, ὁ Ricci καὶ ἡ Shinn ἔχουν μελετήσει τὴν ἐξέλιξη τοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὴν πρώτη ἀρχὴ του καὶ συμπλήρωσαν τὶς παρατηρήσεις τους μὲ θαυμαστὰς ἀποδόσεις παιδικῶν ἰχνογραφημάτων.

Τὰ παιδιά, μόλις γίνονται εἴκοσι μηνῶν ἢ δύο χρόνων, ἀρχίζουν νὰ χαράζουν μὲ ζύφρες σχήματα ποὺ ἢ δὲν τὰ ἐννοοῦν τί σημαίνουν, ἢ τοὺς δίνουν μιὰν αὐθαίρετη σημασία. Τὰ σχεδιάσματα

αὐτὰ περνοῦν ἀπὸ τὶς πιὸ παράξενες φάσεις καὶ στὸ τέλος φτάνουν σὲ μιὰ περισσότερο ἢ λιγώτερο πιστὴ, πάντοτε ὁμῶς εὐκολογώρηστη παράσταση μιᾶς ἀνθρώπινης μορφῆς, ἑνὸς ζώου ἢ σπιτιοῦ.

Ἀπὸ τὶς παρατηρήσεις τῆς κυρίας Shinn μαθαίνομε πὼς τὰ παιδιά δὲν ἔχουν ποτὲ κλίση νὰ ζωγραφίζουν γεωμετρικὰ καὶ κοσμητικὰ σχέδια, πράγματα ποὺ θὰ νόμιζε κανεὶς πὼς παρουσιάζουν λιγώτερες τεχνικὰς δυσκολίας. Τὸ παιδί ζωγραφίζει γιὰ νὰ ἰκανοποιήσῃ μιὰ κάποια ἑσωτερικὴ ἀνάγκη καὶ γιὰ ν' ἀναπαραστήσῃ πράγματα ποὺ ἀπασχολοῦν τὸ πνεῦμα του. Ἀρχίζοντας ἀπὸ μερικὰς κοκκίδες, ποὺ θέλουν νὰ παραστήσουν ἕναν ἄνθρωπο ἢ ἕνα ζῶο, οἱ δοκιμὲς αὐτὲς τῆς παιδικῆς τέχνης περνοῦν μιὰν ἀτελείωτην σειράν μεταμορφώσεων. Ἐπειδὴ τὸ κεφάλι μὲ τὰ μέρη τους (μάτια, στόμα καὶ μύτη) κάνει περισσότερὴ ἐντύπωση στὰ μικρά, γι' αὐτὸ τὰ μέρη αὐτὰ γίνονται στὰ ἰχνογραφήματά τους τὸ σύμβολο τῆς ἀνθρώπινης μορφῆς ποὺ κοπιᾶζουν νὰ παραστήσουν. Στὰ πρῶτα παιδικὰ σχέδια ματα παριστάνεται ὁ ἄνθρωπος μόνο μ' ἕναν κύκλο—τὸ κεφάλι—δυσὸ κοκκίδες μέσα στὸν κύκλο αὐτὸ σημαίνουν τὰ μάτια, καὶ μιὰ εὐθεῖα γραμμὴ: τὴ μύτη. Τὸ κεφάλι στηρίζεται σ' ἕνα μικροσκοπικὸ σῶμα ποὺ θέλει νὰ παραστήσῃ τὸν κορμὸ, τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια, σὰ νὰ μὴν ἔχη τὸ σῶμα—ἔτσι φρονεῖ ἡ κυρία Shinn—στὰ μάτια τοῦ παιδιοῦ τόση πολλὴ σημασία ὥστε ν' ἀξίξῃ νὰ μελετηθοῦν καὶ ν' ἀποδοθοῦν μὲ προσοχὴ οἱ λεπτομέρειές του.

Προτοῦ νὰ σκοπιστῇ τὸ παιδί μὲ τὸ σῶμα, ἡ παιδικὴ φαντασία ἐπιμένει μὲ τὸν πιὸ παράξενον τρόπο στὴν παράσταση τοῦ κεφαλοῦ. Στὴ μακροτρόγγυλη ἐπιφάνεια τοῦ προσώπου ζωγραφίζουν οἱ μικροὶ καλλιτέχνες στὸ ἕνα πλευρὸ ἕνα ῥάμφος ποὺ θέλει νὰ παραστήσῃ μιὰ γρουπὴ μύτη, ἢ στρέφουν τὴν προσοχὴ τους στὸ στόμα καὶ τὸ ὀπλίζουν μὲ δόντια. Στόμα, μάτια καὶ μύτη γεμίζουν ὅλο σχεδὸν τὸ χῶρον τοῦ κύκλου.

Ἡ σκέψη πὼς εἶναι ἀναγκαῖο νὰ προστεθοῦν καὶ ἄλλα μέρη στὸ κεφάλι, ξυπνᾷ στὸ παιδί ἀργότερα. Ἐτσι χαράζει κάτω ἀπὸ τὸ κεφάλι δυσὸ γραμμὲς ποὺ σχηματίζουν καμπὴ εἶναι τὰ σκέλη μὲ τὰ πόδια. Ἐπειτα ἔρχονται καὶ ἀπὸ τὸ δυσὸ πλευρὰ ἄλλες δυσὸ γραμμὲς ποὺ θέλουν νὰ παραστήσουν τὰ μπράτσα—τὶς γραμμὲς αὐτὲς τὶς συμπληρώνουν δυσὸ πελώρια χέρια μὲ σχετικῶς μεγάλα δάχτυλα καὶ νύχια. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο σχηματίζεται σιγὰ σιγὰ ἕνα εἶδος ἀνθρώπινης μορφῆς.

Κάτι παρόμοιο γίνεται και όταν θέλη το παιδί να παραστήσει ζώα. Στις πρώτες δοκιμές που κάνουν τα μικρά να ζωγραφίσουν σπία, δεν κατορθώνουν να χαράξουν άλλο παρά καπνοδόχες και καπνό.

Για τα καθέκαστα της αξιοπεριεργής αυτής πνευματικής λειτουργίας, παραπέμπω τον αναγνώστη στο έργο του Sully, Untersuchungen in der ersten Kindheit ("Ερευνες των πρώτων παιδικών χρόνων), ένα έργο με πολλά ωραιότατα παιδικά ιχνογραφήματα. Έδω ήθελα να τονίσω μόνο πως στα παιδικά ιχνογραφήματα, όταν αυτά παριστάνουν μια μορφή—ένα είδος μορφών θα έλεγα—διακρίνεται πάντοτε η ιδέα και ο σκοπός να παραστήσουν μια χωριστή προσωπικότητα.

Το φαινόμενο αυτό είναι ανάλογο με κείνο που παρατηρούμε σε παιδιά που δεν μπορούν ακόμα να μιλήσουν. Ένα τέτοιο παιδί, που μόλις μπορεί και τραυλίζει μερικές λέξεις, έχει κιόλας την επιθυμία να διηγηθῆ μακριές και περίπλοκες ιστορίες και αυτές οι παιδικές φράσεις μαρτυρούν με όλο το πρωτόγονο και την ατέλειά τους έναν κάποιο χαρακτήρα. Το ίδιο συμβαίνει και με τα παιδιά εκείνα, που μολονότι δεν μπορούν ακόμα ούτε γραμμές να χαράξουν ούτε ένα σχέδιο να κάμουν που να μοιάζη μ' ένα αντικείμενο, έχουν ώστόσο την επιθυμία να παραστήσουν ένα πρόσωπο εκεί που κάνει μιαν όρισμένη ενέργεια και να δώσουν σ' αυτό κάποια προμελετημένη έκφραση.

Τις παρατηρήσεις αυτές τις έκαμα σε πεντακόσια περίπου παιδικά ιχνογραφήματα σχεδιασμένα από παιδιά έξι ως δέκα χρόνων, που δεν πήγαιναν σχολείο.

Σπουδαιότερο φαίνεται να εξετασῆ με προσοχή σε ποιό «γένος» ανήκουν τα πρόσωπα που παριστάνονται και τί «πράξεις» νομίζουν πως ζωγραφίζουν τα παιδιά. Γιατί στα ιχνογραφήματά τους φανερώνονται μερικές ιδιότητες της ψυχολογίας τους, όπως και η ψυχολογία τους εξηγεί την έκλογή και τα θέματα των ιχνογραφήματων τους.

Στα πρώτα παιδικά ιχνογραφήματα παρουσιάζεται άμεσα η ομοιότητα που έχουν αυτά με τις πρώτες μιμητικές δοκιμές του παιδιού.

Ένα μικρό, μόλις μπορεί να σταθῆ στα πόδια του, ζητά άμεσα να μιμηθῆ κάποιον, να κάμη ο τι κάνει ένα άλλο πρόσωπο. Βαδίζει με αυθάδικη ὄψη σὰ στρατιώτης, βάζει τα χέρια στις τσέπες του

γελέκον σὰ φοιτητής ή κρατεί στο στόμα ένα μολύβι για τσιγάρο.

Τὰ ίδια ελατήρια αναγκάζουν το παιδί να ζωγραφίση. Παριστάνει μια χοντρή, άτελή μορφή, την ντύνει, της δίνει μια όρισμένη σημασία, ένα χαρακτήρα. Τὰ σχέδιά του παρουσιάζουν ξεφανα έναν άντρα με καπέλο, έναν άντρα με πίπα, έναν άντρα με μαστούνη, ένα στρατιώτη με πηλίκιο κτλ. Βλ. σχ. 1, 2, 3. Αὐτὰ είναι πρωτογενῆ ακόμα ιχνογραφήματα χωρίς χέρια. Η μύτη σημειώνεται με μια γραμμῆ μόνο, στόμα και μάτια είναι σωστά όρθοσκαλισματα. Τὰ όρθοσκαλισματα αὐτὰ στο σχ. 1 συμπληρώνονται μ' ένα σωλήνα που θέλει να παραστήση ψηλό καπέλο. Το σχ. 2 μᾶς παρουσιάζει

Σχ. 1.

Σχ. 2.

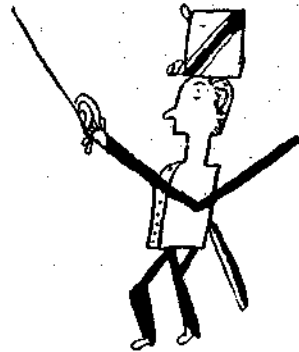
Σχ. 3.

ένα φτωχό άνθρωπο φτιασμένον μ' ένα όρθογόνιο· το πρόσωπο χαρακτηρίζεται μόνο με δυό μάτια. Από το φτερό του καπέλου κι από στάση των ποδιών διακρίνεται καθαρά ο άλπινιστής. Ο μικρός ιχνογράφος δὲ λησμόνησε ούτε ένα κουμπι στη στολή· τὰ χέρια τὰ θεώρησε περιττά, όχι όμως τὰ κουμπιά και το φτερό. Στο σχ. 3 λείπουν και κει τὰ χέρια, από το πηλίκιο όμως του φαντάρου δὲ λείπει τίποτε· ούτε το λοφίο ούτε το κορδόνι, κι εκτός αὐτοῦ το στρατιωτικό ύφος τονίζεται μ' ένα άρειμάνιο μουστάκι. Στο σχ. 4, το πρωτόγονο του καλλιτέχνη φανερώνεται από την παράξενη μορφή των ματιών, που αν και το πρόσωπο είναι σχεδιασμένο από τὰ πλάγια, αὐτὰ ζωγραφίζονται το ένα κοντά στο άλλο και είναι συμπληρωμένα συστηματικά με φρύδια, βλέφαρα, κόχες και κόρες. Με

όλο όμως αυτό το πρωτόγονο, το παιδί κατέχεται από την ιδέα να

Σχ. 4.

Σχ. 5.

ζωγραφίσει ένα στρατιώτη, και για να τον κάμει να γιωρίζεται καλύτερα, του βάζει στο κεφάλι ένα πηλίκιο με λοφίο. Το σχέδιωμα αυτό συμπληρώνεται με χέρια και με δάχτυλα, και το καθένα χέρι κρατεί ψηλά ένα σπαθί.

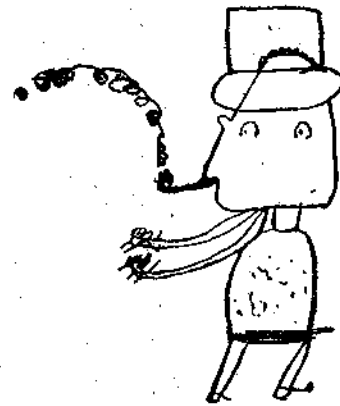
Το σχήμα 5 σημειώνει στην παιδική τέχνη μια πρόοδο πάρα πέρα: το σποθι που κρατεί ο στρατιώτης έχει λαβή, και η θήκη κρέμεται από τη μέση. Και τα σειρήνια και τα γαλόνια φαίνονται καθαρά στο κράνος. Το σχ. 6 μās δείχνει μια πραγματική μιμική και δραματική πράξη. Έδω ο στρατιώτης δεν κρατεί μόνο το όπλο για να συμβολίσει την ιδιότητά του, μα και το μεταχειρίζεται για να σκοτώσει ένα φίδι. Ο στρατιώτης αυτός είναι πραγματικά μια ώριμη εργασία του παιδικού νοῦ. Αμα προσέξωμε το πλήθος τις λεπτομέρειες, βλέπομε πως στην εικόνα δε λείπει τίποτε από τα πράγματα του στρατιώτη που κάνουν έντύπωση σ' ένα παιδί. Ο κόπος που κάνει το παιδί

Σχ. 6.

για να ζωγραφίσει όλες αυτές τις λεπτομέρειες, είναι μια καθαρή απόδειξη πως ο μικρός Ιχνογράφος θέλει να δώσει δραματική σημασία στις μορφές του.

Μια άλλη μορφή που αρέσει των παιδιών και τη μελέτησα ξεχωριστά, είναι ο άνθρωπος με την πίπα (σχ. 7 και 8): η πίπα και ο καπνός είναι τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα σ' αυτά τα σχέδια: βλέπει κανείς με πόση δύναμη και ακρίβεια ζωγραφίζονται οι στριφογυριστές γραμμές του καπνού. Ο μικρός καλλιτέχνης δεν αμέλησε να ζωγραφίσει το καπέλο. Έλυσε τις Ιχνογραφικές δυσκο-

Σχ. 7.

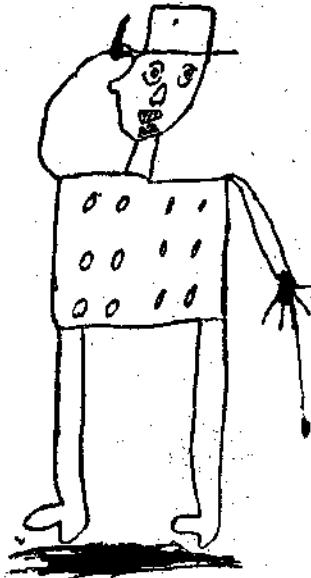
Σχ. 8.

λίες σχεδιάζοντας το γύρο του καπέλου δια μέσου του κεφαλιού, σε τρόπο που το καπέλο μένει διαφανές και το κεφάλι βρίσκεται μέσα στο διάγραμμα του καπέλου.

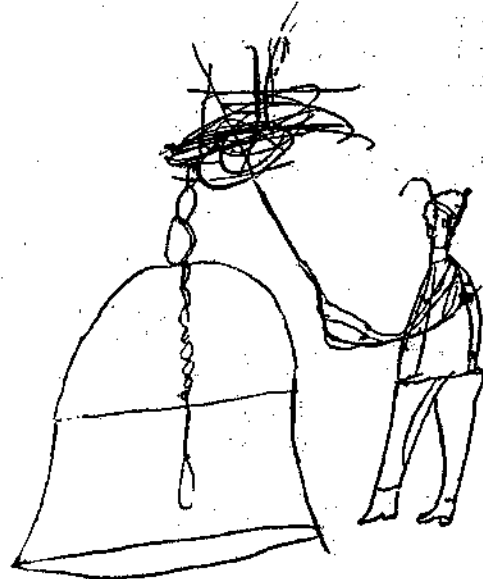
Το σχ. 8 δείχνει πάλι μια πρόοδο και προχωρεί στις λεπτομέρειες. Έδω δε βλέπομε μόνο έναν άνθρωπο που καπνίζει, μα κι έναν αστό που ακουμπώντας στο μαστούνι του βγαίνει περίπατο, πράγμα που διακρίνεται από την «κίνηση» των ποδιών που εικονίζεται. Ο άνθρωπος φορεί σακάκι, που στο σχέδιωμα των κουμπιών του το παιδί δίνει μεγαλύτερη προσοχή παρά όση δίνει στα μάτια. Το σχήμα 9 είναι αξιοπερίεργο για τα κουμπιά: στο σχέδιωμα αυτό ο μικρός φροντίζει να ξεχωρίσει τα κουμπιά από τις κουμπότρυπες. Στο ένα πλευρό του σακακιού ζωγραφίζει δυο σειρές κουμπιά, και στο άλλο δυο αντίστοιχες σειρές κουμπότρυπες. Η πρό-

θεση του μικρού ιχνογράφου είναι να εκφράσει στη μορφή αυτή μια αρκετά περίπλοκη κίνηση, την κίνηση ενός ανθρώπου που με φιλικό χαμόγελο φέρνει το χέρι στο καπέλο για να χαιρετήσει.

Το σχ. 10 είναι ακόμα πιο περίπλοκο· δείχνει δυο ανθρώπους

Σχ. 9.

Σχ. 11.

που απαντιούνται και χαιρετιούνται, και ο ένας ανάβει την πίπα του στην πίπα του άλλου. Το παιδί προσπαθεί πάντοτε να ζωγραφίσει την έκφραση ή την κίνηση ενός προσώπου και για να το πετύχει προσθέτει κάποια αντικείμενα που χαρακτηρίζουν την ενέργεια της

Σχ. 10.

Σχ. 12.

μορφής που θέλει να παραστήσει, όπως λ. χ. στο σχ. 11, που παριστάνει έναν καμπανοκρούστη, το πράγμα γίνεται καθαρότερο με το ζωγράφιμα της καμπάνας.

Άξιοπερίεργο είναι επίσης το σχ. 12, που παριστάνει μια σκηνή του δρόμου: ένας κύριος της καλής κοινωνίας πηγαίνει περίπατο με

την κυρία του. Ο μικρός ιχνογράφος βάζει τα δυνατά του, να ξεχωρίσει στο σχέδιάσμα του τα δυο φύλα: ο άντρας φορεί ψηλό καπέλο, κρατεί στο χέρι μαστούνη, και το φόρεμά του έχει μερικά κουμπιά και τρεις τσέπες· η κυρία συμβολίζεται μ'έναν κορμό στενό ως τη μέση και μ'ένα πλατύ φουστάνι. Το κεφάλι μοιάζει με κεφαλή Μέδουσας. Οι φτωχότες αυτές γραμμές είναι, όπως μου εξήγησε ο μικρός καλλιτέχνης, σημεία του πλούτου της κυρίας.

Σχ. 13.

Σχ. 14.

Τέλος τα σχ. 13 και 14 είναι αξιοσημείωτα για το μεγάλο βαθμό της ιχνογραφικής δεξιότητας που δείχνουν. Και τα δυο σχέδια έχουν το ίδιο αντικείμενο: έναν καθώς πρέπει κύριο που πηγαίνει περίπατο. Άνάλογα με τη διαφορετική ιδιοσυγκρασία των μικρών και με τον τρόπο που φαντάστηκε καθένα από αυτά τον καθώς πρέπει κύριο, τα σχέδια είναι έντελως διαφορετικά και στις λεπτομέρειες και στο σύνολο. Το παιδί που έκανε το σχ. 13, είναι ήσυχος πνεύμα, στοχαστικό και με πολλή νοημοσύνη στο ιχνογράφημά του φανερώνεται μια ξεχωριστή προτίμηση στη συμμετρία και στις ίσιες γραμμές· χέρια, πόδια και πίπα είναι μετρομημένα καλά. Ο «κύριος» που μας ζωγραφίζει είναι ντυμένος χωρίς ψεγάδι, με όρθο κολάρο και καλοκομμένο ποκάμισο, με τακούνια, πάτους και κουμπιά. Όλο το σχέδιο είναι μαθητικά υπολογισμένο, αλλά χωρίς ζωή. Είναι

ένα από τα τελειότερα και ακριβέστερα ιχνογραφήματα που αναφέραμε ως τώρα, όμως ανήκει και αυτό στο ίδιο είδος.

Τὸ σχ. 14 — ἂν και καμωμένο με λιγότερη επιμέλεια—είναι ζωντανό, έχει κίνηση και φανερώνει φαντασία. Είναι ἔργο ἑνὸς παιδιοῦ ποὺ ἔχει πραγματικὴ καλλιτεχνικὴ ἰδιοφυΐα. Ἐδῶ δὲ φανερώνεται μόνο αἴσθησις τοῦ χρώματος με τὸν τονισμό τοῦ φωτὸς και τῆς σκιᾶς, ἀλλὰ και μιὰ κάποια πρωτοτυπία στὴν ἀντίληψη, ποὺ ξεχωρίζει ἔντελῶς ἀπὸ τὴ συνηθισμένη ἀντίληψη τῶν λοιπῶν παιδιῶν. Ἐλυσε εὐστοχα τὴ δυσκολία στὸ ζωγράφισμα τοῦ κεφαλιοῦ—τὸ κεφάλι εἶναι πράγματι χωμένο μέσα στὸ καπέλο—ὅπως και τὴ δυσκολία στὸ ζωγράφισμα τοῦ κορμιοῦ, τῶν χειρῶν και τῶν ποδιῶν. Ἐνῶ τὰ ἄλλα παιδιὰ νομίζουν πῶς πρέπει νὰ ζωγραφίσουν και τὰ δυὸ χέρια, ἀκόμα και ὅταν ζωγραφίζουν τὴν κατατομὴ μιᾶς μορφῆς, τὸ σχ. 14 παριστάνει ἀβίαστα τὴ στάση σὲ κατατομὴ. Στὸ σχέδιο αὐτὸ κατορθώνεται ν' ἀποδοθοῦν καθαρὰ μερικὰ ὄχι τόσο εὐκόλα τεχνικὰ καθέκαστα : τὸ ἕνα πόδι εἶναι κοντύτερο ἀπὸ τὸ ἄλλο, γιὰ νὰ δεῖξη τὴν κίνηση τοῦ βαδίσματος. Αὐτὴ ἡ σημαντικὴ τελειοποίηση στὴν ἰχνογραφικὴ τεχνικὴ συνδέεται με μιὰ μεγάλη πρόοδο στὴν ἰδανικὴ παράσταση τοῦ προσώπου : τὰ γένηια, τὰ μαλλιά, ἡ θέση τῶν χειρῶν—τὸ ἕνα εἶναι στὴν τσέπη, τὸ ἄλλο κρατεῖ ἕνα ζευγάρι γάντια—τὸ καρρὲ πανταλόνι και τὸ φόρεμα με τὴν οὐρὰ τὸ μαρτυροῦν. Μ' ἕνα λόγο εἶναι ἔργο παιδιοῦ με ποιητικὰ χάρισματα.

Ἄν τὸ παιδί καθὼς εἶδαμε σκέφτηκε ἀπὸ πρὶν νὰ τονίσῃ τὰ καθέκαστα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ ἀτόμου περισσότερο παρὰ τὴν ὅλη ἀνθρώπινη μορφή, αὐτὴ ἡ δραματικὴ νὰ τὴν πῆ κανεὶς αἴσθησις φανερώνεται ἀκόμα ἰσχυρότερη στὴ συνολικὴ παράσταση. Τὰ παιδιὰ τὸ περιφρονοῦν μάλιστα νὰ ζωγραφίζουν τὰ συνηθισμένα πράγματα τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Προσπαθοῦν πάντοτε νὰ ζωγραφίζουν ἕνα ἀσυνήθιστο δραματικὸ ἐπεισόδιο. Ἄπὸ αὐτὸ ἐννοοῦμε γιὰ τὰ παιδιὰ στενοχωροῦνται στίς πινακοθήκες και στὰ μουσεῖα, ἐνῶ βρίσκουν μεγάλη εὐχαρίστηση στίς ἀπλὲς χρωματιστὲς ἐλαιοτυπίες και στὰ εἰκονογραφημένα βιβλία. Τὰ παιδιὰ δὲν εὐχαριστοῦνται με τὰ ἀριστουργήματα και δὲ δίνουν καμιά σημασία στὰ τοπία ἑνὸς Λεονάρδου ἢ ἑνὸς Μιλλέ, γιὰ τὴν μιὰ ἀληθινὴ καλλιτεχνικὴ εἰκόνα δὲν ἀφήνει τόπο στὴ φαντασία τους και τὰ ἐνδιαφέρει πολὺ λίγο : ἀπεναντίας μιὰ κοινὴ ἐλαιοτυπία ποὺ παριστάνει μιὰ ζωερὴ σκηνή—πόλεμο, στρατιῶτες, ζῶα κτλ.—ἐρεθίζει τὴ φαντασία τους.

(ἀκολουθεῖ)

Μετάφραση Κ. Χ.

Η ΤΕΧΝΗ ΣΤΟ ΑΓΓΛΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

G. SEVRETTE *

Ἐκπαίδευσις στὴ φύσιν

Ἄν ἡ Ἀγγλία πασχίξῃ νὰ βάζῃ τὰ παιδιὰ σὲ περιβάλλον ὅπου κυριαρχεῖ δίπλα δίπλα ἡ ὑγεία και ἡ ὁμορφιά, τὸ κάνει γιὰ τὸ θῆλει νὰ καλυτερέψῃ τὴν ποιότητα τῆς ζωῆς τῶν πολιτῶν τῆς. Δὲν ἔχουν σκοπὸ ν' ἀναπτύξουν γιὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς μιὰ ἰδιότητα εἰδική, μὰ προσπαθοῦν νὰ μεγαλώσουν τὴν ἠθικὴ ἀξία τοῦ κάθε ἀνθρώπου και κάθε γυναίκας. « Ἡ εὐχαρίστησις ποὺ μᾶς δίνει τὸ ὄρατο, μᾶς μαθαίνει πῶς ὑπάρχει κάτι ποὺ λέγεται γερὴ ζωὴ, ποὺ ἀξίζει τὸν κόπο νὰ τὴ ζῆς. Τὸ παιδί μεγαλώνοντας θὰ νιώσῃ σιγὰ σιγὰ, πῶς αὐτὸ ποὺ δίνει ἀξία στὴ ζωὴ εἶναι ἡ ἐνέργεια τῶν ψηλότερων ἀπὸ τίς δυνάμεις μας, δηλαδὴ ὁ θαυμασμός και ἡ ἀγάπη.

Πρῶτα πρῶτα τὸ σῶμα, οἱ μυῶνες και οἱ πνεύμονες. Στὸ σχολεῖο τὰ μαθήματα γίνονται ὅσο τὸ δυνατό περισσότερο στὸ ὑπαίθρο, ἢ σὲ τάξεις ποὺ τὰ παράθυρά τους μένουν ἀνοιχτὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς χρονιάς. Ὁ καθαρὸς ἀέρας εἶναι τροφή σὰν τὸ ψωμί. Παιγνίδια με μεγάλη διάρκεια, πολλὲς φορὲς ἐπικίνδυνα, σκληραίνουν τοὺς μυῶνες, πλαταίνουν τοὺς πνεύμονες, πλουταίνουν τὸ αἷμα. Ἄπὸ τὸ πάλαιμα τῶν μαθητῶν ἀναμεταξύ τους θὰ γεννηθοῦν δυὸ τρανὰ προτερήματα : ἡ ἀντοχὴ και τὸ θάρρος.

Οἱ ἀσκήσεις γιὰ τὴν κορμοστασιά, ποὺ συχνὰ διοικοῦνται ἀπὸ ὑπαξιωματικὸ, δίνουν ἀπὸ νεαρότατη ἡλικία στὸ ἀγόρι ἀνδρικό βάδισμα, οἱ ὄμοι πρὸς τὰ πίσω, τὸ κεφάλι ψηλά, τὸ βλέμμα ἔαστερο. Δὲν μπορείς νὰ δῆς στὴν ἀγγλικὴ νιότη οὔτε τοὺς σκυφτούς, οὔτε ματιὰς ἀλεπούς. Τὸ παλικᾶρι τὸ ἐγγλεζόπουλο (boy) εἶναι νέο κλῆμα ρωμαλέο.

Ἄπὸ νωρὶς θὰ τοῦ μάθουν τὴ Φύσιν. Λίγα βιβλία. Ρώτησα ἕνα δάσκαλο τοῦ Λονδίνου τὴν ὥρα ποὺ βρισκόμουν στὴν τάξιν

* Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ἐκθεσὴ ποὺ δημοσίευσε στὴ Revue Pédagogique τόμ. 63, ἀρ. 7, ὁ κ. Gaston Sévrette, καθηγητῆς στὸ Λύκειο τῆς Chartre.

του. «Ποιό είναι τὸ βιβλίό σας τῆς Φυσικῆς ἱστορίας;» «Θὰ σὰς τὸ δείξω τώρα ἀμέσως» τοῦ ἀποκρίθηκε. Ἐπειτα ἀπὸ ἓνα δυὸ λεπτά μούδειξε ὄξω κοντὰ στὸν τοῖχο τῆς τάξεως θαυμάσιο λαχανόκηπο, καλλιεργημένο ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του. Ἐκεῖ βρισκόταν ἡ ὕλη γιὰ τὰ μαθήματά του.

Ἡ διδασκαλία τῆς Φύσεως ἀποτελεῖ μεγάλη ἀπασχόληση τοῦ Ἄγγλου παιδαγωγοῦ. Τῆ Φυσικῆ Ἱστορία βέβαια τὴ βρίσκουμε στὰ σχολικὰ προγράμματα ὄλων τῶν πολιτισμένων τόπων. Ἡ πρωτοτυπία εἶναι ὅτι στὴν Ἀγγλία τὸ παιδί μαθαίνει σύγχρονα νὰ γνωρίζῃ τὸ φυτό, νὰ τὸ θαυμάζῃ καὶ νὰ τὸ ἀγαπᾷ.

Μαθαίνει ποιά μορφή ἔχει τὸ φύλλο τῆς βαλανιδιάς, μαθαίνει ὅμως καὶ νὰ ἰχνογραφῇ ἀκέρια τῆ βαλανιδιά. Τῆ μορφή αὐτῆ τοῦ τὴν ἔδειξαν πρῶτα στὶς φωτογραφίες τῶν δέντρων, ποὺ στολίζουν τοὺς τοίχους τῆς τάξεως, καὶ ἔπειτα τοῦ δείξανε τὴν πραγματικὴ βαλανιδιά σὲ γειτονικὸ πάρκο. Τὸ ἔκαναν νὰ προσέξῃ τὸ χρώμα τῶν φύλλων τὴν ἀνοιξή, τὸ καλοκαίρι, τὸ χινόπωρο. Κι ἀκόμα στὸ τέλος τοῦ βιβλίου του «Μαθήματα μὲ τὰ πράγματα» βρίσκονται χαριτωμένα ποιήματα γιὰ τὰ ποτάμια, γιὰ τὰ λουλούδια, γιὰ τὸ χιόνι, γιὰ τὰ δέντρα.

Χάρη στὸν ποιητὴ καὶ χάρη στὸν ἰχνογράφο, ἢ στὸ φωτογράφο, θὰ γεννηθῇ μέσα στὸ παιδί ὁ θαυμασμός καὶ ἡ ἀγάπη γιὰ τὸ ἀντικείμενο τοῦ μαθήματός του, τὸ δέντρο, τὸ φυτό, τὸ ζῷο. Ὁ ποιητῆς Browning ἔλεγε: «Ἐίμαστε ἔτσι καμωμένοι ὥστε δὲν ἀρχίζομε ν' ἀγαποῦμε παρὰ ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ βλέπομε ζωγραφισμένα τὰ πράγματα, ποὺ κοιτάξαμε χίλιες φορές καὶ ποτὲ δὲν τὰ προσέξαμε. Ζωγραφισμένα ἔχουν πῶς μεγάλη ἀξία, τουλάχιστο γιὰ ἡμᾶς, καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ οὐσιαστικό. Ἀπ' αὐτὸ δημιουργήθηκε ἡ τέχνη. Ὁ Θεὸς μᾶς μεταχειρίζεται γιὰ νὰ βοηθιοῦμαστε ἀναμεταξύ μας. Δανειζόμαστε ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο τὸ πνεῦμα μας».

Λοιπὸν ἡ Φύση σὲ ὅλες τὶς μορφές της, στοιχεῖα, φυτὰ, ζῶα, θὰ ξεσκεπαστῇ μπροστὰ στὸ παιδί, καὶ ἡ μύηση αὐτῆ γίνεται μὲ τὴ βοήθεια τῶν πῶς ἀπλῶν λέξεων καὶ τῶν πῶς συνηθισμένων, σὰν τὶς μητρικές. Καὶ πάντοτε ὁ παιδαγωγός, ποὺ θὰ πρωτοπαρουσιαστῇ στὸ παιδί σὰ φίλος καὶ ὄχι σὰ δάσκαλος, θὰ τοῦ δείξῃ μέσα στὰ πράγματα τὴ Ζωὴ καὶ τὴν Ὁμορφιά.

Ἡ Φύση, ἀπλωμένη ἔτσι κάτω ἀπ τὰ μάτια τοῦ μικροῦ μαθητῆ θὰ τὸν γοητεύσῃ καὶ θὰ τὸν μαγεύσῃ, γιὰτὶ ἡ νιότη του

φυσικὰ τρέχει πρὸς τὸ κάθε ζωντανὸ πρᾶγμα, καὶ τὸ ἐνοτικὸ του τὸν παρασέρνει πρὸς τὸ καθεὶ ποὺ εἶναι ὄραιο.

Τὸ μάθημα τῶν πραγμάτων θὰ εἶναι γιὰ τὸ παιδί μιὰ ἀπόλαυση. Γιὰ τοῦτο φροντίζουν τὸ κάθε μάθημα νὰ εἶναι πηγή εὐχαριστήσεως, ἐσωτερικῆς χαρᾶς.

Ἐκεῖνο ποὺ φέρνει στὸ παιδί τὴ βαριοστιμᾶρα καὶ τὰ συνακόλουθὰ της, τὰ χασμουρητὰ, τὴ νύστα καὶ πρὸ πάντων τὴ ζήτηση κάποιας διασκεδαστικῆς ἀσχολίας, εἶναι ἡ πολὺωρη προσπάθεια ποὺ ἀπαιτοῦμε ἀπ' αὐτό, ν' ἀφομοιῶνῃ παθητικὰ. Καμιά δουλειὰ δὲν εἶναι πῶς δύσκολη καὶ πῶς ἐπίπονη ἀπ' αὐτὴ γιὰ τὸ μυαλὸ τὸ νέο, ἢ καὶ τὸ γέρικο. Θυμοῦμαι, βρέθηκα ἄλλοτε στὴ Σορμπόνα σὲ μιὰ βραδινὴ ὄμιλία, ποὺ ἡ πλειοψηφία ἢ μεγάλη τῶν ἀκροατῶν κοιμότανε. Οἱ περισσότεροὶ ἀπ' αὐτοὺς ἦταν πιθανώτατα ὀμιληταὶ ἀξίας. Τὸ ἴδιο τὰ παιδιά μπορεῖ νὰ μᾶς δώσουν ἀπόδειξη ἐξυπνάδας. Μά, ὅπως λένε οἱ Ἄγγλοι, πρέπει νὰ τοὺς δώσωμε τὴν «ἐδκαίρια». Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ οἱ δάσκαλοι τοὺς μαθαίνουν στὰ παιδιά τὴ ζωὴ, βρίσκοντας γιὰ χάρη τοὺς ζωντανὲς μεθόδους, ποὺ καλοῦν σ' ἐνέργεια τὸ παρατηρητικὸ, τὴν προσωπικὴ σκέψη, τὴν ἀτομικὴ πρωτοβουλία.

Ἡ ἀνατροφή μὲ τὴν ἐπίδραση τοῦ ὄραίου ἀρχίζει, μπορῶ νὰ πῶ, τὴ μέρα ποὺ χαράζουν τὸ σχέδιο τοῦ σχολείου. Τὸ παιδί παίρνει τὸ πρῶτο του μάθημα αἰσθητικῶς τὴν ὥρα ποὺ πατήσῃ, ντροπαλὸς ἀρχάριος, τὸ κατώφλι τοῦ καλοφωτισμένου, τοῦ καλοασρισμένου καὶ τοῦ πεντακάθαρου σχολείου. Μιὰ αἴσθηση ποὺ νιώθει τότε σὰν ἀπὸ καλοπέραση, προπάντων ἂν ἔρχεται ἀπὸ σπιτικὸ φτωχικὸ καὶ βρώμικο, εἶναι ἤδη συγκίνηση ποὺ μοιάζει πολὺ μὲ τὴν εὐχαρίστηση ποὺ δίνει ἡ ὁμορφιά.

Ἡ Ἀγγλία βουλήθηκε καὶ κάνει τρανὲς θυσίες ν' ἀνατρέψῃ τὸ παιδί τοῦ λαοῦ σὲ κτίρια ὄχι μόνο τελείως ὑγιεινά, μὰ — γιὰ πολλοὺς λόγους — καὶ εὐχάριστα. Μιὰ δασκάλα μούλεγε — «ποῦ λοιπὸν τὰ δυστυχημένα παιδάκια, ποὺ μᾶς ἔρχονται ἀπὸ τὰ προάστεια, θὰ μπορούσαν ν' ἀποκτήσουν τὴν αἴσθηση τῆς ὁμορφιάς, ἂν τὸ σχολεῖο δὲν τοὺς τὴν ἔδινε;»

Σχεδὸν ὅλα τὰ σχολεῖα ποὺ εἶδα στὴν Ὁξφόρδη καὶ στὸ Λονδίνο ἦταν χτισμένα μὲ τὸ ἀκόλουθο σχέδιο: Στὸ κέντρο ἓνα μεγάλο χαγιάτι, ὅπου μαζεύονται τὸ χειμῶνα τὰ παιδιά ἢ γιὰ νὰ παίξουν, ἢ γιὰ τὸ μάθημα τῆς σουηδικῆς γυμναστικῆς, ἢ γιὰ τὸ μάθημα τοῦ τρα-

γουδιού. Τὸ χαγιάτι φωτίζεται ἀπὸ ψηλὰ παράθυρα ποὺ βρίσκονται μόνο στὴ μιὰ του πλευρά. Στὶς τρεῖς ἄλλες πλευρὲς εἶναι οἱ τάξεις καὶ τὰ δωμάτια τὰ προωρισμένα γιὰ τοὺς δασκάλους. Οἱ τοῖχοι του ὡς 1,50μ. ὕψος εἶναι σκεπασμένοι ἀπὸ πράσινα σμαλτωμένα τοῦβλα ποὺ πλένονται. Ψηλότερα τὰ τοῦβλα ἔχουν ἀνοιχτὸ κίτρινο χρῶμα, σχεδὸν ἄσπρο. Στὸ μεγάλο αὐτὸ χαγιάτι ὑπάρχει μιὰ ἔδρα, ἢ ἓνα γραφεῖο πρὸ ψηλῶ, ποὺ χρησιμεύει κατὰ τὴν περίστασι στοὺς δάσκαλο, καὶ ὑπάρχουν ἀκόμα καὶ βιβλιοθήκες μὲ ἀναγνωστικὰ βιβλία προωρισμένα γιὰ τοὺς μαθητὰς. Οἱ Ἕλληνοὶ διαβάζουν πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅσο συνήθως νομίζομε. Δημιούργησαν δημόσιες βιβλιοθήκες καὶ γιὰ παιδιὰ.

Τὸ χαγιάτι, ὅπως καὶ ὅλες οἱ τάξεις, εἶναι στολισμένες μὲ ὁμορφες εἰκόνες μέσα σὲ κορνίζες. Πολλὲς φορὲς παρατήρησα, ὅτι τῶν μαθητῶν, σὰ μαζεύονται στοὺς χαγιάτι, ἡ ἐπιτήρηση μποροῦσε νὰ γίνῃ ἀπὸ τὸ μπαλκόνι ποὺ βρίσκεται ἀπάνω στοὺς πρώτο πάτωμα δίπλα στὴν αἴθουσα τῶν δασκάλων.

Οἱ τάξεις τῶν δημοτικῶν σχολείων φωτίζονται πολὺ καλὰ μὲ ψηλὰ παράθυρα, ἀπαραίτητα σὲ τόπο ποὺ ἔχει ὁμίχλη ὅπως ἡ Ἑλλάς. Τὰ θρανία συχνὰ εἶναι κλιμακατὰ. Οἱ τοῖχοι εἶναι στολισμένοι μὲ ζωγραφικὲς τέχνες. Πουθενὰ δὲν εἶδα τάξιν στολισμένη μὲ πίνακες γιὰ τὰ σταθμὰ καὶ τὰ μέτρα, καὶ μὲ ἀναπαραστάσεις τοῦ ἐντερικοῦ σωλήνα τοῦ ἀνθρώπου, ἢ μὲ λυπηρὲς σκηνὲς ἀπὸ τὸν ἀλκοολισμό. Ὁ ἀγγλικὸς στολισμὸς ἐμπνέει τὴ δύναμιν καὶ τὴ χαρὰ: εἶναι ἢ πατριωτικὸς, ἢ εὐχάριστος.

Στὰ σχολεῖα τῶν κοριτσιῶν βλέπει κανένας παντοῦ ἀπὸ λίγες, —στὰ παράθυρα, στὰ τραπέζια τῶν δασκαλισσῶν— γλάστρες μὲ λουλούδια ποὺ τὰ καλλιεργοῦν οἱ μαθήτριες.

Στὴν Ὁξφόρδη καὶ στοὺς Λονδίνο εἶδα, στὶς αὐλές, ποὺ παίζουν τὰ παιδιὰ πολλὲς ὄρες τὴ μέρα, ἀνθρώπους διατηρημένους θανάσιμα πλὰι στοὺς τοίχους.

Τὰ βοηθητικὰ διαμερίσματα τοῦ σχολείου τὰ περιποιοῦνται ἰδιαίτερα καὶ τὰ συντηροῦν μὲ πολλὴ προσοχή. Παντοῦ εὐρύχωρα ἱματιοφυλάκια μὲ πολλὲς κρεμάστρες γιὰ τὰ ἐπανωφόρια. Ὑπόστεγο γιὰ τὰ ποδήλατα. Οἱ ἀπόπατοι καθαρώτατοι. Σὲ μιὰν αὐλὴ παιδικοῦ σχολείου εἶδα στὴ σειρά 8 ἀπόπατους μὲ κάθισμα χαμηλότατο ἀπὸ ἄσπρη πορσελάνα, καὶ μὲ νεπόζιτο νεροῦ ποὺ λειτουργοῦσε στὴν ἐντέλεια. Οὔτε ἡ παραμικρότερη μυρουδιά. Οἱ τοῖχοι ἦταν ἀπὸ

σμαλτωμένα τοῦβλα ποὺ πλένονται. Τὸ καθετὶ ἀστρωφτε ἀπὸ τὴν πάστρα.

Τὸ ἔδαφος τῆς αὐλῆς ἀσφαλτωμένο. Μὴτε ἔχνος ἀπὸ σκόνῃ ἢ λάσπη. Τὰ νερὰ τῆς βροχῆς φεύγουν μὲ κλίση μέτρια. Οἱ ἀσκήσεις τῆς γυμναστικῆς δὲ γίνονται σ' αἴθουσα ἐξομητικὰ κλεισμένη, μὰ στὴν αὐλὴ τῆς διασκεδάσεως, ὅπου οἱ πνεύμονες ἀναπνεύουν ἀέρα καθαρό.

(Ὁ στολισμὸς στὶς τάξεις)

Οἱ εἰκόνες οἱ προωρισμένες γιὰ τὰ σχολεῖα ἀποτελοῦν πολυάριθμη καὶ θαυμαστὴ συλλογή. Ὅλη ἡ ἀγγλικὴ προσπάθεια λὲς καὶ συγκεντρώθηκε γιὰ νὰ τὴν καταρτίσῃ. Δὲν ἀπάντησα στὴν Ἑλλάδα καμιά ἐταιρεία σὰν τὴ δική μας «Ἡ τέχνη στοὺς σχολεῖο», ποὺ προσπαθεῖ νὰ διαδώσῃ παντοῦ τὴν ἰδέα, ὅτι πρέπει νὰ ἀπλωθῇ γύρω στοὺς παιδιὰ μιὰ ἀτμοσφαῖρα ὁμορφιάς. Ἴσως οἱ πέρα ἀπὸ τὸ Στενὸ βρίσκουν, πῶς ἡ σκέψιν αὐτὴ ἔχει τόσο βαθιὰ χαραχτὴ στὰ πνεύματα ἀπὸ τὸν Ruskin καὶ τὸν William Morris, ὅστε εἶναι πρὸς περὶττὸ νὰ ἐπιμείνουν σ' αὐτὴ. Κάνουν ὅμως κάτι ἄλλο: θέτουν στῶν παιδαγωγῶν τὴ διάθεσιν τὸ ἀναγκαῖο ὑλικό. Τέτοιο εἶναι τὸ ἔργο πολλῶν συνδέσμων καὶ προπάντων τῆς «Ἑταιρείας γιὰ τὴν τέχνη στοὺς σχολεῖο», ποὺ μὲ βοήθησε στὴν ἀποστολή μου μὲ ἀκούραστη ἀφοσίωσιν.

Αὐτὴ μοῦ προμήθευσε ἓναν κατάλογο ἀπὸ 75 σελίδες, ὅπου ὑπάρχουν περισσότερες ἑκατοντάδες εἰκόνες προωρισμένες γιὰ τὸ σχολεῖο. Εἰκόνες ἀπὸ διάφορα εἶδη. Μερικὲς γιὰ παιδικὰς τάξεις, καὶ ἄλλες γιὰ τὶς ἀνώτερες τάξεις τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως. Οἱ τιμὲς ἀρκετὰ μεγάλες, γιὰτὶ κάθε μετριότητα ἔμεινε ἔξω. Βρίσκονται μερικὲς γιὰ πέντε καὶ ἕξι φράγκα ἢ μιὰ.

Πολλὲς ὅμως κοστίζουν 20 φράγκα, 30 φράγκα καὶ ὡς 60 φράγκα ἢ μιὰ. Οἱ προμηθευτὰ εἶναι Ἕλληνοὶ, Γερμανοὶ καὶ Γάλλοι. Ἡ Γερμανία δίνει στοὺς ἐμπόριον θέματα πολὺ καλλιτεχνικὰ καὶ καλοκαμωμένα, προπάντων τοπεῖα καὶ μελέτες δέντρων γιὰ 30 καὶ 40 φράγκα, ἐνῶ ἡ τιμὴ τῶν χρωματιστῶν εἰκόνων στὴ Γαλλία εἶναι μεγαλύτερη. Στὸν κατάλογο ποὺ μοῦ προμήθευσαν σημειώνεται ἡ τρέχουσα τιμὴ καὶ γραμμὴ μὲ τὸ χέρι ἢ ἐλαττωμένη, ἢ τιμὴ δηλαδὴ ποὺ ἡ ἐταιρεία πουλεῖ στὰ μέλη τῆς Ἐκπαιδεύσεως τὴν εἰκόνα. Ἡ διαφορὰ εἶναι σημαντικὴ.

Ὁ σκοπὸς τῆς «Ἐταιρείας γιὰ τὴν τέχνη στὰ σχολεῖα» εἶναι

1. Ν' ἀγοράζουσι ἀπὸ τοὺς ἐκδότες εἰκόνες, φωτογραφίες, ὑδατογραφίες, χρωμολιθογραφίες κτλ. Νὰ πετυχαίνουν φτηνὲς τιμὲς καὶ νὰ προμηθεύουσι στὰ σχολεῖα τὶς εἰκόνες μ' ἐλαττωμένους ἀκόμα τιμὲς.

2. Νὰ κάνουν ἀντίγραφα ἔργων τέχνης πὺν θεωρήθηκαν χρήσιμα γιὰ τὸ στολισμὸ τοῦ σχολείου καὶ νὰ κάνουν ἀντίτυπα σὲ μικρὲς τιμὲς.

3. Νὰ χαρίζουσι στὰ φτωχὰ σχολεῖα οἰσιθὲς ἀπὸ εἰκόνες μέσα σὲ κορνίζες, ἢ νὰ τὶς δανείζουσι.

4. Νὰ προκαλοῦν προφορικὰς ἐξηγήσεις ἢ γιὰ τὰ ἔργα τέχνης τῶν ἀγγλικῶν μουσείων, ἢ γιὰ τὶς εἰκόνες πὺν προμηθεύει στὰ σχολεῖα ἢ ἔταιρεία.

Πῆγα στὸ κέντρο τῆς ἔταιρείας καὶ εἶπαι μπόρεσα νὰ θαυμάσω τὴν πλουσιώτατη συλλογὴ τῆς. Πολλὲς ἀπ' τὶς εἰκόνες ἔχουσι κορνίζες καὶ στολίζουσι τοὺς τοίχους τῶν γραφείων τῆς ἔταιρείας καθὼς καὶ τὶς γειτονικὰς αἰθούσας, ἔδρες ἄλλων σωμάτων. Ἐπίσης γνώρισα τὴν ἀγγλικὴν εἰκονογραφίαν στὶς σάλας καὶ στὶς γαλερίες καὶ στοὺς διαδρόμους τοῦ Conseil de Comté, τὸ κέντρο τῆς διοικήσεως τῆς Δημόσιας Παιδείας τῆς πόλεως τοῦ Λονδίνου.

Ἐκεῖ βλέπει κανένας πλῆθος εἰκόνες, ἀντίγραφα πινάκων κτλ. Οἱ τοῖχοι σκεπάζονται ἐντελῶς ἀπὸ κάδρα. Στὸ καθένα τὸν εἶναι σημειωμένους ὁ ἀριθμὸς τῆς συλλογῆς. Ὅταν ἰδρῶθῃ νέο σχολεῖο, ἢ τὸ συμβούλιο ἀποφασίσῃ νὰ στολίσῃ παλιὸ σχολεῖο, ὁ διευθυντὴς ἢ ὁ καθηγητὴς τῆς ἰκονογραφίας τοῦ σχολείου, ἢ συχνὰ ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος μαζί, ἔρχονται στὸ County Council καὶ διαλέγουσι ἀπὸ τὰ ἔργα πὺν ἐκδέτονται. Ὁ διευθυντὴς ἐνὸς σχολείου πὺν τὸν ρώτησα: «Ποιὸ ποσὸν σᾶς ὄρισαν γιὰ νὰ ἐξοδέψετε τὸν καιρὸν πὺν σᾶς εἶπαν νὰ ἐτοιμάσετε τὸν κατάλογο τῶν εἰκόνων;» μοῦ ἀποκρίθηκε: «Δὲ θυμῶμαι νὰ περιώρισαν τὴν δαπάνην. Μοῦ εἶπαν μόνον: Διάλεξε ὅ,τι σᾶς εἶναι ἀναγκαῖον.» Κι ὅμως παρατήρησα πὺς πολλὰς ἀπ' αὐτὰς τὶς φωτογραφίας κοστίζουν 30 καὶ 40 φράγκα!

Ἡ τάξη στὴν Ἀγγλίαν εἶναι ἀξιοσημείωτη γιὰ τὸ ρυθμὸν τῆς. Ξαναβρίσκει κανένας καὶ κεῖ τὴν ἀκριβείαν καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν πὺν χαρακτηρίζουσι τὸν ἀγγλικὸν λαὸν ἀπὸ τὸν ἀμαξὰ ὡς τὸ λόρδο. Διακρίνει τὴν φροντίδα γιὰ τὴν πάστρα, τὴν κοσμιότητα καὶ τὸ στολισμὸν, πὺν δὲν ἔχει τὴν γαλλικὴν χάριν, μὰ πὺν εἶναι μιᾶς ποιότητος

βαθύτερης, πὺν ἀνδρικής. Στὴν Ἀγγλίαν φτάσανε—ἴσως ὕστερ' ἀπὸ ψαχουλέματα πολλὰ πὺν δὲν τὰ ξέρομε—στὴν μορφὴν τὴν πὺν ἀψηλὴν τῆς τέχνης, στὴν ἀπλή τέχνη.

Ἡ τάξη πρῶτα πρῶτα ἀπαλλάχτηκε ἀπ' ὅλους τοὺς χρήσιμους στὴν διδασκαλίαν πίνακες, τὰ γεωμετρικὰ σχήματα, καὶ ἀναπαραστάσεις τοῦ σκελετοῦ, τοῦ πνεύμονα, τοῦ σπυκωτιοῦ, τοῦ σπλήνα κτλ. Τὰ βοηθήματα αὐτὰ τὰ τοποθέτησαν βαθιὰ σὲ συρτάρια καλοσφαιλισμένα, καὶ δὲν τὰ βγάζουσι παρὰ τὴν ὥραν πὺν πρόκειται νὰ τὰ χρησιμοποιήσουσι γιὰ τὸ μάθημα. Παρεκτὸς ἀπὸ τὶς εἰκόνες τέχνης ὁ τοίχος εἶναι γυμνός, βαμμένος μὲ ἀνοιχτὸ χρῶμα καὶ τέλεια καθαρός. Ἀποφεύγουσι τὸ μεγάλο ἐλάττωμα νὰ κολνοῦν στοὺς τοίχους ἀνάκατα φωτογραφίες, φύλλα ἀπὸ καταλόγους, καὶ κομμάτια ἀπὸ καθημερινὰς ἐφημερίδας, ἐλεεινὸν σύνολον πὺν προδίδει ὅτι ἐκεῖνος πὺν τὸ ἐτοίμασε δὲν ἔχει οὔτε τὴν πὺν στοιχειώδη αἰσθητικὴν ἀνατροφὴν. Τὰ κάδρα στὴν τάξιν εἶναι λιγοστά, μακριὰ τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ σὲ θέσιν πὺν νὰ φαίνονται καλά. Συνήθως εἶναι 4 ἢ 6, ποτὲ περισσότερα. Τὸ ἰδανικὸν στὴν περίστασιν αὐτὴν εἶναι νὰ παρουσιάζουσι κάθε φορὰ λίγες ζωγραφίες καλὰς, νὰ τὶς ἐξηγητοῦσι καὶ νὰ τὶς ἀλλάζουσι ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερες φορὰς τὸ χρόνον. Σὲ μερικὰ κέντρα πραγματοποιήσαν τὸ ἰδανικὸν αὐτό. Ἐστὶν τὸ μουσεῖον τοῦ Manchester ἔχει 60 συλλογὰς περιφερόμενας γιὰ τὴν χρῆσιν τῶν σχολείων τῆς περιφέρειας.

Μένει ἀκόμα νὰ κριθῇ σύμφωνα μὲ ποιὰς ἀρχὰς θὰ διαλεχτοῦν οἱ εἰκόνες ἀπὸ τὶς ἑκατοντάδας πὺν προσφέρονται. Καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖον ἡ Ἀγγλία, ὠδηγημένη ἀπὸ τὸ ἐνστικτόν καὶ σύμφωνα μὲ τὶς γενικὰς τῆς ἀρχὰς, δὲν γελάστηκε.

Τὸ πολὺ μικρὸν παιδί θὰ βλέπῃ σὲ εἰκόνες ὁμορφὰ παιδάκια καὶ ὁμορφὰ ζῶα. Δὲν μπορεῖ ἀκόμα νὰ ὠφελῆθῃ ἀπὸ τὰ μαθήματα τῆς φυσικῆς ἱστορίας, μὰ ὁ κάτοικος τοῦ προαστείου στὴν εἰκόνα θὰ ξαναβρῇ τὰ γνώριμά του ζῶα. Ὁ Cecil Aldin τοῦ ζωγραφίζει κότες, κλωσοπούλια, παπὰ τόσο ἐλκυστικὰ ἀπὸ τὴν χάριν καὶ τὴν παραξενιὰ τῶν στάσεων, ὥστε ὁ μικροῦλης μαθαίνει ἀπὸ τὴν πὺν τρυφερὴν ἡλικίαν, ν' ἀγαπᾷ τοὺς συντρόφους τοῦ Νῶε γιὰ λογαριασμὸν τοὺς καὶ ὄχι γιὰ τὰ προτερήματά του τὰ μαγειρικά.

Στὶς τάξεις γιὰ τὸν πὺν μεγάλα παιδιά ὑπάρχουσι τοπεῖα καὶ ἀκόμα καὶ ζῶα, σὲ συνθέσεις ὁμοῦ σοβαρῆς, ὅπως τὰ Βόδια τῶν Highlands τοῦ Rosa Bonheur καὶ τὰ σκυλιὰ τοῦ Landseer. Ὁ ζωγρα-

φιές παιδιῶν εἶναι ἀπὸ τῆς θαυμάσιας σπουδῆς τοῦ Reynolds. Τέλος παρουσιάζονται οἱ ἱστορικοὶ πίνακες. Αὐτοὶ δὲν ἔχουν προπάντων σκοπὸ νὰ στολίσουν τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας, ὅσο ν' ἀναπτύξουν στὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ τοῦ λαοῦ τὸ αἶσθημα ἐκεῖνο ποῦ εἶναι ἡ ἴδια ἡ δύναμη τοῦ ἔθνους, τὸν θαυμασμὸ γιὰ τοὺς ἥρωες τοῦ τόπου του, τὴν ὑπερηφάνεια ποῦ εἶναι Ἕλληνας. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἡ ἱστορία κατατὰ μάθημα ἠθικῆς, μιὰ διδασκαλίη γιὰ τὸ θάρρος τοῦ πολίτη. Θ' ἀναφέρω σὰν ἀπὸ τῆς πιὸ ὀμορφῆς μέσα στὶς τόσες ἱστορικῆς εἰκόνες, τὴ συλλογὴ τοῦ Henry Justice Ford : Μιὰ σειρὰ ἀπὸ δώδεκα εἰκόνες ποῦ στολίζουν τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀγγλίας. 1. Τὸ Ρωμαϊκὸ τεῖχος. 2. Ὁ Ἅγ. Αὐγουστίνος διδάσκοντας μπροστὰ στὸ βασιλεῖα Ethelbert. 3. Μιὰ ἐπιδρομὴ δανικὴ. 4. Ὁ Harold στὸ Senlac. 5. Ὁ Ριχάρδος ὁ Λεοντόκαρδος στὴν Ἱερουσαλήμ — ἔπειτα ὁ Ἐρρίκος V στὸ Azincourt, ἡ Ἄρμάδα, τὸ Τραφαλάργ κτλ.

Πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ἐδῶ ὅτι ὡς αὐτὸ τὸ σημεῖο ἡ ζωγραφικὴ τοῦ σχολείου δὲ δείχνει στὸ παιδί παρὰ πολὺ ἄλλα θέματα, εὐκολονόητα, ζῶα, δέντρα, πορτρέτα παιδιῶν, καὶ σκιηγῆς γνωστῆς τῆς ἱστορίας τῆς Ἀγγλίας. Καμιὰ ἀπαίτηση γιὰ τὴ μεγάλη ἀφηρημένη τέχνη, κανένα σύμβολο.

Οἱ προωρισμένες γιὰ τῆς ἀνώτερες τάξεις εἰκόνες εἶναι συνήθως φωτογραφίες, ἀντίτυπα ἀπὸ πίνακες ἑκαυστοῦς. Πολλὲς μὲ θερησκευτικὸ θέμα. Πιάνουν μεγάλο χῶρο τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Φλάνδρας οἱ primitifs Botticelli, Bellini, Fra Angelico, Carpaccio, Filippo Lippi, Memling. Οἱ προραφαηλίτες ζωγράφοι εἶναι οἱ πιὸ εὐνοούμενοι ἀπὸ τοὺς σύγχρονους. Οἱ ποιητικῆς μορφῆς τοῦ Burne-Jones γοητεύουν μὲ τοῦ ὄνειρου τὴν ἡρεμία. Δίπλα στὸ μεγάλο ζωγράφο τοῦ τοπίου τὸν Constable συναντοῦμε τὸν καλλιτέχνη ποῦ θαυμάζουμε, τὸν Corot. Ἡ φωτογραφία κατώρθωσε ν' ἀποδώσῃ τὴν ἀεράδην ὀμορφιὰ ποῦ ἔχουν «τὰ παράμερα τοῦ δάσους» καὶ οἱ δέντροστοιχίαις του ἀπὸ ἱτιές.

Τὸ τραγούδι καὶ ὁ χορὸς

Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον τὸ ἔργο τῆς Σχολῆς τῶν λαϊκῶν χορῶν τοῦ Statford-sur-avon. Τὴν ἀναφέρω ἐπειδὴ οἱ μαθηταὶ τῆς εἶναι δασκάλας καὶ δάσκαλοι, ποῦ πάνε στὸ Stratford γιὰ νὰ

διδασκῶν ἐκεῖνο, ποῦ κατόπιν θὰ τὸ μεταδώσουν σὲ ὅλους τοὺς ἐξοχικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Ἀγγλίας. Ὅλον τὸν τόπο τὸν ἔχει πιάσει μανία γιὰ τοὺς παλιούς χωριάτικους χοροὺς καὶ γιὰ τὰ τραγούδια τὰ παλιά, ποῦ τὰ συνθέσαν ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ γιὰ νὰ ἐκφράσουν μὲ εἰλικρινῆ συγκίνηση, καμιὰ φορὰ θαυμαστή, τῆς χαρῆς τους καὶ τοὺς πόνους των. Οἱ ἀναμνήσεις αὐτῆς ἐνός περασμένου γραφικοῦ ἔχουν μαζευτῆ ἀπὸ λαογράφους. Τραγούδια καὶ χοροὶ σημειώθηκαν καὶ δημοσιεύτηκαν. Καὶ τὰ παλιά λείψανα τῆς λαϊκῆς τέχνης χρησιμεύουν τώρα γιὰ νὰ συμπληρώσουν τὴν ἐξέλιξη τῶν Ἀγγλοσαξόνων πρὸς τὸ γούστο, τὴ χάρη, τὴν κομπόγητα, προτερήματα πρωτόγονα γιὰ πολὺν καιρὸ λησμονημένα μέσα στὸν πυρετὸ τῆς βιομηχανικῆς ζωῆς. Κι ἔτσι ἀκούει κανένας ἀπ' ὅλες τῆς μεριῆς νὰ ἀντηχῇ τὸ κάλεσμα ποῦ ὁ περίφημος ἠθοποιὸς F. Benson διατύπωσε μπροστὰ μου μιλώντας στὸ Stratford :

«Ποτὲ δὲ νιώσαμε περισσότερο ἀπὸ σήμερον τὴν ἀνάγκη γιὰ μιὰ καλλιτεχνικὴ ἀνατροφή, γιὰτὶ ὁ βιομηχανισμὸς ποτὲ ὅσο σήμερον δὲν ξάπλωσε στὸν κόσμον τὴν ἀσχημιὰ καὶ τὴ θλίψη».

Στὸ σχολεῖο μὲ τὰ φαρδιά παράθυρα, τὸ στολισμένον μὲ ὀμορφῆς εἰκόνες, ὁ χορὸς καὶ τὸ τραγούδι στὸ τέλος θὰ κατορθώσουν νὰ φέρουν στὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ τὴν ἀχτίδα τῆς χαρῆς, ποῦ εἶναι ἐπίσης ἀναγκαῖα γιὰ τὴ μόρφωσή του τὴν ἠθικὴ ὅσο καὶ γιὰ τὴ φυσικὴ του ὑγεία.

Τὰ μαθήματα στὸ Stratford γίνονται τὸν Αὐγουστο μῆνα καὶ συντυχαίνονται μὲ τὸ ἐτήσιον Σκεπηριανὸ Χινοίπωριάτικο, ποῦ τὸ ἀπαρτίζουν παραστάσεις θεατρικῆς καὶ διαλέξεως. Ἐφέτος ὡς τόπος γιὰ τὰ μαθήματα τῆς σχολῆς χρησίμεψε τὸ σχολεῖο τῆς πόλεως, ποῦ παραχωρήθηκε γιὰ τὴν περίστασιν ἀφοῦ τὸ ἄδειασαν ἀπὸ θρανία καὶ τραπέζια.

Χωρισμένοι οἱ μαθηταὶ σὲ κλάσεις, κατὰ τὴ δύναμή τους, ἀκουσαν τὰ μαθήματα ἀπὸ τὸν διευθυντὴ τὸν κ. Cecil Sharp, ποῦ εἶναι ὁ ἴδιος μουσικὸς καὶ συλλέκτης παλιῶν τραγουδιῶν. Ὁ κ. Sharp βοηθιέται στὸ ἔργο του ἀπὸ μιὰν ομάδα νέων καὶ κοριτσιῶν, ἀρχαίους μαθητὰς του, ποῦ κάνουν τώρα τὸν πρωτόσκολο. Τὸ τραγούδι, νὰ ποῦμε, δὲν εἶναι παρὰ βοηθητικὸ στὴ σχολὴ τοῦ κ. Sharp.

Γιὰτὶ μπορεῖ ὁ καθένας νὰ μάθῃ ὅπου θελήσῃ νὰ τραγουδῇ σωστὰ ἕναν παλιὸ σκοπὸ, ἐνῶ δὲν ὑπάρχει ἄλλου πούθενά ομάδα καθηγητῶν γιὰ τοὺς μαυριτανικοὺς (Morris Dances) καὶ τοὺς χωριανικοὺς χοροὺς (Country Dances).

Τὸ τραγούδι διδάσκεται κάθε μέρα μιὰ ὥρα, καὶ χρησιμεύει σὰν ἀνάπαυση ὑστερ' ἀπὸ τὸ μακρὸ μάθημα τοῦ χοροῦ. Δηλαδή τὸ τραγούδι εἶναι προπάντων ἀναψυχή μὰ καὶ σὲ πλήρη ἁρμονία μὲ τοὺς ντόπιους χορούς. Κανένας τύπος δὲν ἔχει θέση στὶς συναθροίσεις αὐτές. Γύρω στὴ σάλα, ἀπάνω στὰ θρανία τῶν παιδιῶν τοῦ σχολείου κάθονται σὲ ἀφελεῖς στάσεις οἱ μαθητρίσις. Φοροῦν τὸ κοστούμι τὸ ἴδιο τοῦ μαθήματος τῆς γυμναστικῆς, φούστα κοντὴ, φαρδὸν πουκαμισάκι, παπούτσια χοροῦ. Στὴν καθεμιὰ δίνουν ἓνα μικρὸ τόμο τραγουδία. Ὁ κ. Sharp κάθεται στὸ πιάνο καὶ συνοδεύει τὸ τραγούδι. Λέει ἓναν τίτλο καὶ χτυπᾷ τὶς πρῶτες νότες. Ὁ χορὸς ἀρχίζει ἀμέσως, ὀδηγούμενος ἀπὸ τὴν ὁμάδα τῶν παλιῶν μαθητῶν, ποὺ ξέρουν κιόλας τὸν ἦχο. Πενήντα γυναίκες φωνές, ποὺ τὶς βοηθοῦν μερικὲς σπάνιες φωνές ἀντρίκειες, ψέλνουν τὶς στροφές τοῦ τραγουδιοῦ. Τὸ θέμα του εἶναι ἡ ἱστορία μιᾶς βοσκοπούλας ποὺ ζήτησε ἀπὸ τὸ Βασιλιά γι' ἄντρα τῆς ἐκεῖνον ποὺ τὴν πλάνεσε.

*Δὲν εἶχα Ρήγα μου στολίδια
βασιικά, γιὰ μοῦ πάρη'
Μὰ δ' κλέφτης πήρε τὴν καρδιά μου,
γιατὸ εἶναι ὁ πόνος μου μέγας.*

Ὁ Βασιλιάς σύναξε ὄλους τοὺς ἱππότες του. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ὁ φταίστης. Βγάζει καὶ δίνει στὴν κόρη μιὰ σακούλα μὲ 50 φλωριά.

*Κράτησε τὰ χρυσὰ φλωριά σου,
γιὰ πληρωμὴ μου δὲν ἀξίζουν.
Θέλω ἔδικό μου τὸ κορμί σου
Ὁ Βασιλιάς μοῦ τόχει τάξει.*

Ὁ λεβέντης πληρώνει τὸ χρέος του σὰν τίμιος ποὺ εἶναι καὶ δέχεται νὰ παντρευτῆ τὴ βασιλοπούλα. Τὴν παίρνει μακριὰ ἀπὸ τὸ παλάτι. Ἐκεῖνη καβάλα σ' ἄλογο ἄσπρο, σὰν τὸ χιόνι, κι αὐτὸς ἀπάνω στὸν ψαρή..

*Πᾶν ... καὶ σὴν πρώτη πολιτεία
τῆς πέρασε τὸ δαχτυλίδι.
Πᾶν ... καὶ σὴν πρώτη πολιτεία
τὸ πιδ ἄμορφο τῆς δίνει δῶρο.
Πῆρε τὴν κόρη σαστικιά του.*

Ἐνῶ μὲ τὸν παλιὸ σκοπὸ διαβαίνουν οἱ δώδεκα στροφές, οἱ νέες χαμογελοῦν τραγουδώντας. Ὑστερ' ἀπὸ λίγες ἐβδομάδες θὰ ξαναποῦν σὲ τάξη ἀπὸ κοριτσάκια τὴν ἱστορία τῆς βοσκοπούλας καὶ τὰ παιδιὰ μὲ τὴ σειρά τους θὰ τραγουδήσουν μαγεμένα τὸν ἀπλὸ καὶ θλιβερὸ σκοπὸ. Καὶ τὰ κοριτσάκια βέβαια θὰ νιώσουν μεγάλη εὐχαρίστηση, γιατί κάθε στροφή τοῦ ἀπλοϊκοῦ ποιήματος θὰ ἔχη ἀντίλαλο στὴν καρδιά τους. Τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ τὸ σκέφτηκε κάποιος ἀπὸ τοὺς δικούς των, πιθανώτατα φτωχὸς ἐργάτης τοῦ ἀγροῦ. Νιώθουν καθαρά τὴν κάθε του λέξη. Ὁση ποίηση βρίσκεται κρυμμένη στὴν παιδικὴ ψυχὴ θὰ γοητευτῆ ἀπὸ τὸ ἔργο τῆς τέχνης, ποὺ ἀνθίσε ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δυὸ αὐλάκια ποὺ χάραξε τὸ ἀλέτρι, σὰν τὸ κελᾶδημα γαλιάντρας.

Γυρίζουν τὸ φύλλο. Τὸ τραγούδι τώρα ἔχει ἄλλο σκοπὸ. «Ὁ Ἑρρίκος Ε' καὶ ὁ βασιλιάς τῆς Γαλλίας» εἶναι ἐπεισόδιο θρυλικό. Ὁ Γάλλος βασιλιάς, ἔτσι ἀπὸ λωλαμάρα, ἔστειλε στὸν Ἄγγλο βασιλιά ἀντὶς τὰ δῶρα τῆς ὑποταγῆς τρεῖς μπάλες τοῦ τένις. Θύμωσε ὁ βασιλιάς Ἑρρίκος κι ἐκδικεῖται.

*Πολέμησαν τὸ βασιλιά, πολέμησαν τοὺς Γάλλους
ἔτσι καλὰ καὶ δυνατὰ, ποὺ κέρδισαν τὴ νίκη.
Κι ὁ νικημένος βασιλιάς παρακαλεῖ καὶ λέει:
Δώστε μου χάρη γιὰ ἔδικους δώστε σεμένα χάρη,
καὶ τῆς ὑποταγῆς μου ἐγὼ τὸ φόρο θὰ σὰς στέλνω.
Σὲ δέκα τόνους μάλαμα τὸ χρέος μου τ' ὀρέζω
καὶ σὴς κορόνας τ' ἄμορφο τριαντάφυλλο θὰ ἐδώσω
τὸ κρίνο τ' ἄμορφοτερο ποὺ ὑπάρχει στὴ Γαλλία.*

Τὸ πατριωτικὸ τραγούδι ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἀγγλικῆς ἀνατροφῆς. Ἀναπτύσσει, γιγαντώνει τὴ δυνατὴ ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια, ποὺ τὰ ἔχνη τῆς τὰ νιώθει κανένας παντοῦ, καὶ ποὺ εἶναι γιὰ τοὺς γειτονές μας μιὰ δύναμη.

Βέβαια τὸ σχολικὸ τραγούδι εἶναι μέσο γιὰ τὴν ἀνατροφή. Πόσα μεγάλα αἰσθήματα, ποὺ ἡ ἐξηγησὴ τους φαίνεται στὸ παιδί ψυχρὴ καὶ βαρετῆ, δὲν μπαίνουν τάχα στὴν ψυχὴ του μὲ τὴ βοήθεια τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ποιήσεως. Τραγουδώντας τὸ παιδί τοὺς χορούς θὰ μάθῃ ν' ἀγαπᾷ τὸν τόπο ποὺ γεννήθηκε, τὴ μικρὴ του πατρίδα κι ἔπειτα τὴ μεγάλη. Ὅταν θ' ἀκούη τραγούδια τοῦ ἐπαγγέλματος ἢ δουλειᾶ θὰ τοῦ φανῆ ἐλαφρότερη.

Ἡ Σχολὴ τοῦ Stratford διδάσκει ἀκόμα κι ἓνα ἄλλο εἶδος, τὴν ἐπωδὴ γιὰ τὰ μιμικὰ τραγούδια, τὰ προωρισμένα γιὰ τὰ πολὺ μικρὰ παιδιὰ. Ἔχει ὀριστῆ μιὰ ὥρα τῆ μέρα γι' αὐτά. Τὸ ἀκροατήριό και δῶ εἶναι νέες δασκάλες, νηπιαγωγοί, ποὺ συνήθως μένουσιν στὸ Stratford μιὰ ἑβδομάδα γιὰ νὰ μαζέψουν χαροπὲς ἐνθυμήσεις, ποὺ και αὐτὲς ἀργότερα θὰ τις χρησιμοποιήσῃ ἢ διδασκαλία τους. Μιὰ μέρα τὸν περασμένο Αὐγουστο, ἤρθε νὰ κἀν ἐπίσκεψη στὸ Stratford τὸ πρόσωπο ποὺ ξέρει βαθύτερα τὸ καθεὶ γιὰ τὰ μιμικὰ τραγούδια. Ἡ λαίδη Gomme ἔκανε μιὰ διάλεξη ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα, ποὺ τὸ μελέτησε πολλὰ χρόνια και ποὺ δημοσίευσε γι' αὐτὸ δυὸ μεγάλους τόμους ἐπιστημονικούς, χωρὶς νὰ λογαριάσωμε σειρά μονογραφίες μικρότερης σημασίας. Σύμφωνα με τὴν πολὺ ἐνδιαφέρουσα ὁμιλία τῆς κυρίας αὐτῆς φανερώναται πὼς τὰ παιγνίδια αὐτὰ τῶν μικρῶν παιδιῶν, ποὺ ἔχομε τὴ συνήθεια νὰ μὴν τοὺς δίνωμε καμιά σημασία, ἔχουν παράδοση ἀξία σεβασμοῦ και ἀρχαιότητος. Ἡ ἀρχὴ τους εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸν κύκλο τῆς παιδικῆς ζωῆς. Τὰ μιμικὰ τραγούδια ἦταν ἀναπαράσταση με μορφὴ δραματικῆ, τοπικῶν ἐπεισοδίων ποὺ ἦταν οἱ μορφὲς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν παλιῶν προγόνων. Ἡ πηγὴ τους βρίσκεται στὴ μακρινότατη ἐποχὴ ποὺ τὸ χωριὸ εἶχε κοινωνισμό, ποὺ γιὰ τις τελετὲς τοῦ γάμου και τις κηδεῖες ἐνδιαφερόντουσιν ὅλη ἢ κοινότητα, ποὺ τὰ κοπάδια ἦταν κτήμα δικό της, ποὺ ζοῦσαν ὅλοι τους σὰν ἀδέρφια, γιὰτι οἱ μόνοι γάμοι ποὺ συνηθίζονταν ἦταν ἀνάμεσα φίλων και γειτόνων, και γιὰτι ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐνομένοι γιὰ ν' ἀμυνθοῦσιν στὶς ἐπιδρομὲς τῶν ἐχθρικῶν φυλῶν. Τὰ σημερινὰ λοιπὸν παιγνίδια εἶναι πρῶτα πρῶτα συμβολικὲς διασκεδάσεις κι ἐκφράζουσιν πράξεις ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ.

Ἄν ἀνεβοῦμε ἀκόμα πὶὸ ψηλὰ μέσα στὴν ὁμίλη τῶν χρόνων βρίσκομε πὼς οἱ χοροὶ αὐτοὶ συντροφιασμένοι ἀπὸ χειρονομίες ἦταν τελετὲς ἐννοίας θερησκευτικῆς. Ὅταν ἡ θερησκεία τοὺς παράτησε μείνανε στὸ λαὸ ἀπὸ τὴ δύναμη τῆς συνήθειας κι ἔλαβαν και χαρὰ κτήρα λαϊκὸ. Ἔτσι δὲ θὰ ἦταν δύσκολο ν' ἀποδειχθῆ, πὼς μερικοὶ ἐπαρχιακοὶ γαλλικοὶ χοροὶ οἱ jacobos και οἱ rondes τῆς Βρετανῆς π. χ., χοροὶ ποὺ χορεύονται ἀπὸ ἀριθμὸ χορευτῶν ἀπεριόριστο και ποὺ ὁ χαρακτηρὸς τους εἶναι σοβαρὸς και ξένος ἀπὸ κάθε ἐρωτοτροπία, εἶναι συμβολικὲς σκηνὲς τοῦ παλιοῦ καιροῦ.

Πὼς νὰ κατάντησαν οἱ τελετὲς αὐτὲς παιγνίδια παιδικὰ; Ἡ

λαίδη Gomme μᾶς τὸ ἐξηγεῖ με τὸν καθαρότερο τρόπο. Οἱ χοροὶ γίνονταν σὲ μέρη δημόσια, σὲ ὀρισμένες ἡμερομηνίες, ποὺ ἔπρεψαν γιορτὲς μεγάλες. Τὰ παιδιὰ βρίσκονταν κι αὐτὰ μέσα στὸ πλήθος.

Ἄμα οἱ γιορτὲς τελείωναν τὰ παιδιὰ ποὺ διασκεδάσαν πολὺ με τὴν παράσταση, εὐχαριστοῦνταν νὰ ξανακάνουν κεῖνο ποὺ εἶχαν δεῖ νὰ κάνουν οἱ μεγαλύτεροι.

Σ' ὅλους τοὺς καιροὺς τὰ παιδιὰ ἀσχολήθηκαν με τις τέτοιες μιμήσεις. Ἀκόμα σήμερα τὰ κυριώτερα παιγνίδια τῶν μικρῶν ἀγοριῶν και κοριτσιῶν δὲν εἶναι οἱ στρατιῶτες, ὁ πόλεμος, τὸ νοικοκυριὸ, ἡ πούλητρα, οἱ κουμπάρες κτλ.; Ἀὲ θὰ ξαναπῶ τὴ σοφὴ σειρά τῶν σκέψεων τῆς ὁμιλήτριας γιὰ νὰ ἐξηγήσῃ τί σήμαιναν οἱ χοροὶ σὲ μιὰ γραμμὴ, οἱ χοροὶ τοῦ κύκλου, οἱ χοροὶ σὰν τόξο κτλ. Θὰ ἀναφέρω μόνο τὸν ἐπιτήδειο τρόπο ποὺ μεταχειρίστηκε ἡ λαίδη Gomme γιὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὸ γιὰτι οἱ χοροὶ αὐτοὶ διατηρήθηκαν τόσον καιρό. Αὐτὸ ὀφείλεται στὸ ὅτι ἀνταποκρίνονταν σὲ λαϊκὸ ἐνστικτο, στὸ πάθος τοῦ λαοῦ γιὰ τὴ δραματικὴ μορφὴ. Ὁ λαὸς ἀγαπᾷ νὰ ἐκφράζῃ, ἢ νὰ βλέπῃ νὰ ἐκφράζουσιν με τὴ φωνὴ και με χειρονομίες αἰσθήματα ἐρωτικά, χαρᾶς, λύπης, μίσους, ποὺ ἀποτελοῦσιν τὸ βάθος τῆς ἀνθρωπότητος. Οἱ χοροὶ και οἱ φιγούρες συντροφιασμένοι ἀπὸ τὸ τραγούδι εἶναι μικρογραφήματα δραματικῶν ἔργων.

Τὸ γοῦστο γιὰ τὸ θέατρο δὲν εἶναι ἀναπτυγμένο εἰδικὰ στὶς πλούσιες τάξεις, βρίσκεται στὸ λαὸ, και πολὺ ἰσχυρὸ μάλιστα. Κάθε παιδί τὴν ὥρα ποὺ γεννιέται τὸ φέρνει μαζί του. Πρέπει τάχα νὰ τὸ πολεμήσωμε; Πρέπει νὰ τὸ πνέσωμε στὸ παιδί αὐτὸ τὸ σπέρμα, ποὺ εἶναι ὁ σπόρος τῆς εὐχαριστήσεως και τῆς καλλιτεχνικῆς ἰδιοφυΐας; Εἶναι ἀνάγκη νὰ τοῦ διδάξωμε, πὼς μόνο ἢ ἔρουνα τῆς ἐπιστημονικῆς ἀλήθειας πρέπει νὰ μᾶς ἐνδιαφέρῃ; Ἡ λαίδη Gomme δὲν σκέπτεται ἔτσι. Καὶ σκέπτεται σὰν ἀληθινὴ Ἀγγλίδα ποὺ εἶναι. Ἀγγίλει, δηλαδὴ, στὴ χώρα ὅπου γίνονται οἱ πὶὸ μεγάλες ἐμπορικὲς ἐπιχειρήσεις κι ὅπου καλλισργοῦσιν τ' ἀνθὴ με πάθος, ὅπου ὁ ἐργάτης βγαίνοντας ἀπὸ τὴν καπνισμένη φάμπρικα εὐχαριστιέται σὰν ξαναβλέπει τὴν πᾶστρα τοῦ ἔξοχικοῦ σπιτικοῦ του, ποὺ τὸ στολίζουσιν ἀγριοτριανταφυλλίες και τὸ ἀγριόκλημα. Διδάσκοντας τὸ τραγούδι τὸ συντροφειμένο με χειρονομίες, τὸ ἐμβρυο αὐτὸ τῆς κωμωδίας και τοῦ δράματος, εὐεργετοῦμε τὸ παιδί. Ὅχι μόνο γιὰτι παρέχει στὰ μικρὰ φυσικὴ κίνηση, ποὺ τὴν ἀγαποῦσιν και ποὺ τοὺς εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ ν' ἀναπτυχθοῦσιν οἱ μυῶνες και οἱ πνεύμονες τους, μὰ

και γιατί είναι ένα μάθημα κορμωσασίας και το πρώτο μάθημα μουσικής. Οι σκοποί του είναι απλοί, εύκολομάθητοι και πρόσφοροι για την πολύ νεαρή φωνή. Τα παιγνίδια αυτά έχουν ακόμα κι έν' άλλο προτέρημα: μαθαίνουν στους πολύ μικρούς το τί μπορεί να κατορθώσουν άμα ένωθούν πολλοί με καλή πρόθεση. Κρύβουν κιόλας μέσα τους το ήθικό μάθημα που θα το ξαναβρῆ το παιδί σε μερικά αγωνίσματα αντρικεία, όπου το άτομο μπορεί να δεχτή χτυπήματα και πληγές για να υπερασπίση την τιμή της συντροφιάς, που την αποτελεί ο σύλλογός του.

Το παράδειγμα της 'Αγγλίας μᾶς δείχνει το πῶς μπορεί να χρησιμοποιηθῆ ὁ χορός στο σχολείο. Είναι ανεκτίμητο βοηθητικό για τις ώρες της άναψυχῆς. Τὸν συσταίνομε πρώτα για την υγεία. Γιατί ὁ χορός είναι άσκηση που γυμνάζει ὄλο το σῶμα κι αναπτύσσει τις ζωτικῆς λειτουργίες δίχως να κουράζη. Τὸν κάνουν την καλύτερη γυμναστική οἱ κινήσεις του και ὁ ρυθμός του, επειδὴ φέρνουν τῆ χαρά, την αναγκαιότητα στο παιδί για την υγεία του.

Μὰ γιατί ὁ χορός να μὴ διδάσκει στο δημοτικό σχολείο; Βέβαια ὄχι ὄλοι οἱ χοροί. Στην έπαρχία, στα χωριά και στις μικρῆς πόλεις να διαταχτοῦν μόνο οἱ χοροί τοῦ χωριοῦ, οἱ παλιοί. Μπορεῖ να παρατηρήσωμε, μελετώντας τοὺς χορούς αὐτούς, ὅτι μερικοί, ὅπως οἱ rondes τῆς Βρετάνης, δὲν ἔχουν ἔρωτικό χαρακτήρα. Κι ὅτι πιθανώτατα είναι λείψανα ἀπὸ τις τελετῆς τῶν ἔθνικῶν. Πρέπει να σημειωθῆ ὅτι δὲν είναι ἀνάγκη να τοὺς χορεύουν ζευγάρια κι ὅτι ὁ ἀριθμός τῶν χορευτῶν είναι ἀπεριόριστος. "Οἱ οἱ χοροί τῆς Βρετάνης θα είναι διασκέδαση χαριτωμένη για τὰ παιδιὰ τῆς Βρετάνης. . . και γι' ἄλλα. "Άλλοι νομοὶ θα μᾶς δώσουν ἄλλου εἶδους χορούς, ἐπίσης ζωντανούς ἢ ἐπίσης χαρούμενους. Θα ἦταν εὐχάριστο να ξαναφέρωμε παντοῦ την παράδοση τῶν ἀρχαίων ντόπιων γιορτῶν, ὅπως ἡ Γιορτῆ τοῦ Μάη. Οἱ "Άγγλοι τὸ ξαναφύτευσαν τὸ δέντρο τοῦ Μάη μαζί με τοὺς χορούς του και τὰ τραγούδια του και ὁ ἐρχομός τῆς ἀνοιξῆς δοξολογιέται ἀπὸ χιλιάδες δροσερῆς παιδιatices φωνῆς.

"Ας δουλέψωμε κατὰ χίλιους τρόπους για να καταστήσωμε τῆ διδασκαλία μας ὀλιγώτερο ἀφηρημένη και λιγώτερο δογματική. "Ας δώσωμε στη διδασκαλία μας λιγώτερη ἐπισημότητα και περισσότερη ζωῆ. Βαρειὰ δουλειὰ για τοὺς δασκάλους και δυνατῆ μοναχὰ για

κείνους που δὲν ἔχουν τάξη με πολλοὺς μαθητᾶς. "Απὸ παντοῦ βεβαιώνουν πὸς ἡ φυσικῆ ἡρεμία και ἡ δύναμη τῆς προσοχῆς τῶν παιδιῶν ἐλαττώνεται προπάντων στα λαϊκὰ κέντρα, σὰν ἀποτέλεσμα που τὸ φέρνει ἡ νευροπάθεια τῶν γονέων, τὰ ξενύχτια κτλ. Τὸ ἔλκυστικὸ σχολεῖο παρουσιάζεται σὰ μιὰ ἀνάγκη. "Απὸ την ἐπιτηδειότητα τῶν δασκάλων ἐξαρτᾶται να καταστήσῃ τὸ μάθημα διασκέδαση πνευματικῆ και ὠφέλιμη. Αὐτὸ που λέω δὲν είναι οὐτοπία. "Αρκεῖ να παραβάσωμε π.χ. τῆ διδασκαλία τοῦ 1912 με κείνη τοῦ 1882, για να προβλέψωμε ὅτι τὸ αὐριανὸ γαλλικὸ σχολεῖο θα είναι ἄσυλο ὑγιεινῆς χαρᾶς.

Μετάφραση Μ. ΤΣ.

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

ΚΩΣΤΗΣ ΤΟΠΑΛΗΣ †

Τὸν Κωστή Τοπάλη τὸν ἐγνώρισα τὸ Μάρτη τοῦ 1910, τὸν καιρὸ πὸν μερικὸ ἀποφασίζαμε τὴν ἴδρυση ἑνὸς Προτύπου Δημοτικοῦ Σχολείου καὶ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου. Δὲ μοῦ ἦταν ἄγνωστο βέβαια ὡς τὴν ὥρα ἐκείνη τὸ ὄνομα τοῦ πολιτευομένου, τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τὰ δύο μεγάλα τοπικὰ κόμματα τῆς ἐπαρχίας Βόλου. Ἦξερα πὸς ὁ ἐπίλεκτος ὁπαδὸς τοῦ Δηλιγιάννη καὶ ἔπειτα τοῦ Ζαΐμη ἀρχισε νὰ πολιτεύεται νέος, ὅτι ἀνῆκε στὴν ἀρχοντικὴ οἰκογένεια τῆς Μακρινίτσας, καὶ ὅτι ὁ κόσμος τὸν ἐθεωροῦσε σὰν ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ μορφωμένα μέλη τοῦ Κοινοβουλίου, γιατί καὶ αὐτὸς σὰν τόσους ἄλλους εἶχε τελειοποιήσει τὶς σπουδές του στὴ Γαλλία καὶ στὴ Γερμανία. Εἶχ' ἀκόμη ἀκουστά, πὸς νεώτατος ἔγινε ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης, πὸς ἦταν ρήτορας εὐγλωττος καὶ σεμνός, καὶ ὅτι τὸν ἔλεγαν ἠθικὸ καὶ σταθερὸ στὶς ἀρχές του—ἐπαίσιος σημαντικὸς τὸν καιρὸ τὸν προεπαναστατικὸ τοῦ παλιότερου πολιτικοῦ μας κόσμου.

Μὰ ἴσα ἴσα γιὰ ὅλ' αὐτὰ παραξευέθηκα ὄχι λίγο, δταν εἶδα νὰ λογαριάζουν ἕνα δυὸ ὁμοϊδεάτες—μὲ τοὺς ὁποίους ζητούσαμε ἠθικὰ καὶ ὕλικα κεφάλαια γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουμε τὴ λειτουργία τοῦ Προτύπου Δημοτικοῦ Σχολείου—ὡς ἕνα ἀπὸ τοὺς λίγους πὸν μ' ἐπίγνωση, θέρημη καὶ προθυμία θὰ βοηθοῦσε τὴν προσπάθειά μας τὸν Κωστή Τοπάλη. Καὶ παραξευέθηκα γιατί νόμιζα τότε, ὅπως δυστυχῶς τὸ νομίζω καὶ σήμερα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος πὸν θ' ἀνακατευθῆ στὰ πολιτικὰ μας κάμποσα χρόνια, παίρνει τὴ συνήθεια νὰ δουλεύῃ σύμφωνα μὲ ἕνα πνεῦμα νὰ ποῦμε πρακτικὸ, μὰ μιᾶς πρακτικότητος κατώτερης, πὸν ἀποκλείει τὴν ἰδεολογικὴν προσπάθεια, προπάντων δταν ὁ σκοπὸς φαίνεται πὸς δὲ λογαριάζει τὶς προλήψεις τοῦ ὄχλου, δταν ἐπομένως ἀπὸ τὴν προσπάθεια πρόκειται νὰ ζημιωθοῦν τὰ πολιτικὰ συμφέροντα. Κι ἔλεγα μέσα μου: —Ἐνας ἄνθρωπος σὰν τὸν Τοπάλη, πὸν πολιτεύεται ἤδη δεκαπέντε χρόνια,

πὸν «ἔφτιασε» μάλιστα, δηλαδὴ πὸν ἔγινε καὶ ὑπουργὸς καὶ πὸν θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο ἑαυτὸ του σοβαρὸς καὶ σπουδαῖος, πὸς εἶναι δυνατὸ νὰ θελήσῃ ν' ἀγωνισθῆ στὸ πλευρὸ ἀνθρώπων, πὸν ἀγωνίζονται γιὰ τὸ λιγώτερο, κατὰ τὴν κοινὴ ἀντίληψη τοῦ πολιτευομένου κόσμου, πρακτικὸ ζήτημα—τὸ γλωσσοεκπαιδευτικὸ—καὶ πὸν οἱ σοβαροὶ καὶ οἱ σπουδαῖοι ἂν δὲν τὸ θεωροῦν γελοῖο—ὅπως θέλουν νὰ τὸ παραστήσουν—τὸ ξέρουν τουλάχιστον κατ' ἐξοχὴν ἀντιδημοτικὸ;

Τὸ παραξένεμά μου, ἐν τούτοις, ἐπρόκειτο νὰ μεταβληθῆ σ' εὐχάριστη ἐκπληξη, δταν ὀλίγες ὥρες ἀργότερα γνώριζα τὸν πιὸ γλυκομίλητο καὶ τὸν πιὸ εὐγενικὸ ἄνθρωπο, πὸν ἦταν ὁ Κ. Τοπάλης, καὶ τὸν ἄκουγα σὲ τόνο εἰλικρινῆ ψυχικοῦ πόνου νὰ ζωγραφίζῃ τὰ ὅσα μαρτύρια τραβᾶει τὸ παιδικὸ μυαλὸ ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῆς ψεύτικης γλώσσας, καὶ ἀκόμα νὰ ἐκθέτῃ ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα, πὸν ἀποδείχνουν τὸ «γιατί» δὲ θὰ ὑπάρξῃ στὸν τόπο μας λαϊκὴ παιδεία, ὅσο δὲν ἀναγνωρίζεται γιὰ γλῶσσα τοῦ σχολείου ἢ μητρικῆ μας γλῶσσα.

Ἔτσι ἡ πρώτη γνωριμιὰ μοῦ ἔδειχνε τὸν Κ. Τοπάλη ἕνα φωτεινὸ μυαλὸ, τολμηρὸ, εὐγενικὸ, ἀνώτερο ἀπὸ κάθε πρόληψη. Καὶ εἶδα ἀπέναντί μου μιὰ καλλιεργημένη ψυχὴ ἀλτρουιστῆ, καὶ τὸν Τοπάλη ἐτοιμότατο νὰ ὑποστηρίξῃ ζήτημα, πὸν ἀπὸ τὴν ὑποστήριξή του βέβαια δὲν πρόσμενε κανένα εἶδος ὠφέλεια εἴτε ἠθικῆ, εἴτε πολιτικῆ. Κι ἐσχημάτισα τὴν πεποίθησιν, πὸς ὁ πολιτευόμενος Κ. Τοπάλης, μ' ὅλα τὰ δεκαπέντε χρόνια πὸν ἔζησε ἀνακατευόμενος μὲ τὸν πολιτικὸν μας κόσμον, μπόρεσε νὰ σώσῃ τὴ θελήσῃ καὶ τὴ δύναμιν νὰ δουλεύῃ γιὰ τὸ Ἔθνος του χωρὶς λογαριασμοὺς πολιτικῶν συμφερόντων καὶ μπόρεσε νὰ διατηρήσῃ ἀνόθευτα τ' ἀλτρουιστικὰ αἰσθητάματα εὐγενικοῦ ἀνθρωπιστῆ.

Ἀπὸ τότε ἤμουν βέβαιος ὅτι ἂν ἀνασκάλευα τὴν πνευματικὴν ὡς τὴν ὥρα ἐκείνη δρᾶσιν του, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν εἰδικὴν τοῦ πολιτευομένου ἐργασίαν—ὅπως ἀρθρα, ἀγορεύσεις, νομοσχέδιο γιὰ τὸ Θεσσαλικὸ ζήτημα καὶ τὰ ὅμοια—θὰ ἔβρισκα καὶ ἄλλου εἶδους προσπάθειές του, πὸν νὰ τις χαρακτηρίξῃ ἡ ἀνιδιοτέλεια καὶ πὸν νὰ προδίδουν εὐγενικὰς ὁρμὰς πολιτισμένης ψυχῆς.

Καὶ βρήκα: α) Ὅτι νεώτερος, τοιφλικοῦχος ὁ ἴδιος, ἐδημοσίεψε στὴν Ἔσθια διήγημα μὲ τὸν τίτλον «Ἰώβ», ὅπου ζωγραφίζει τὴν οἰκτρὴν ζωὴν τοῦ Θεσσαλοῦ ἀγρότη, ζητώντας νὰ κινήσῃ τὴ συμ-

πάθεια και τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ καλύτερο τῆς τύχης του. β) Ὅτι ὡς ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης ταξίδεψε καὶ εἶδε μὲ τὰ μάτια του τὰ χάλια τῶν ἑλληνικῶν φυλακῶν καὶ ὑπόβαλεν ἐκθεση γιὰ τὴν κατάσταση, ὑποδείχοντας τὴν ἀνάγκη καὶ τὰ μέσα νὰ βελτιωθῇ ἡ τύχη τῶν φυλακισμένων, θεωρώντας ὅτι οἱ φυλακὲς δὲν πρέπει νὰ σκοτώνουν καὶ τὸ σῶμα τοῦ καταδικασμένου, μὰ νὰ χρησιμεύουν γιὰ νὰ μορφωθῇ τὸ πνεῦμα του καὶ νὰ γιαιτρευθῇ καὶ ἡ ψυχὴ. Καὶ γ) Ὅτι στὸ πρῶτο Ἑλληνικὸ Ἐκπαιδευτικὸ Συνέδριο τοῦ 1914 ὑπόβαλε πρὸς αὐτὸ ὑπόμνημα «Περὶ τῆς εὐντέρας διαδόσεως τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως καὶ ἐλαττώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγραμμάτων τῶν ὑπερβάντων τὴν ἡλικίαν τῆς ἐκ τοῦ νόμου ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον».

Τὸ ὑπόμνημα τοῦ ἄλλοτε ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης Κ. Τοπάλη φαίνεται ὅτι νὰ ἦταν τὸ πιὸ ἀριτο ἀπὸ τὰ ὅσα ὑποβλήθηκαν. «Τὸ ὑπόμνημα, λέγει ὁ ἀρμόδιος εισηγητὴς, ἱκανῶς μακρόν, προῖδν εὐσυνειδήτου μελέτης τῆς συγχρόνου νομοθεσίας τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν τε τοῖς διαφόροις κράτεσι τῆς Εὐρώπης καὶ ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς προσφέρει πολύτιμα τῶ ὄντι στοιχεῖα πρὸς κατανόησιν καὶ ὀρθὴν λύσιν τοῦ ἀπασχολούντος ζητήματος...» Καὶ ἄλλοῦ: «Δίαν ὀρθῶς ἐν τῶ ὑπομνήματι αὐτοῦ ὁ κ. Τοπάλης παρατηρεῖ ὅτι: Τὸ κράτος, ὅπερ ἐκνοεῖ νὰ ἐφαρμόσῃ αὐστηρῶς νόμον περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ὀφείλει νὰ προνοήσῃ καὶ περὶ τοῦ ποιοῦ αὐτῆς».

Εἶναι βέβαιο πὼς δὲ μᾶς ἔχουν πολυσυνηθίσει οἱ πολιτευόμενοί μας νὰ μελετοῦν μ' εὐσυνειδησία ζητήματα ἐκπαιδευτικὰ καὶ νὰ ὑποβάλλουν ὑπομνήματα, ὄχι σὰ διατριβὲς «ἐπὶ ὑπουργείᾳ», ἀλλὰ σ' ἐκπαιδευτικὰ συνέδρια μὲ τὸν εὐγενικὸ πόθο νὰ συντρέξουν τὴν ὁμαδικὴν προσπάθειαν νὰ κἀνῃ τὸ καλὸ, χωρὶς οἱ ἴδιοι νὰ προσμένουν πολιτικὸν κέρδος. Χρειαζέται γιὰ νὰ γίνῃ μιὰ τέτοια ἐργασία πόνος βαρύτερος. Κι αὐτὸν τὸν πόνο τὸν ἐνιωθε ὁ Τοπάλης στὰ 1904, ὥστε ν' ἀποφασίσῃ νὰ συντάσῃ ὑπομνήματα πρὸς τὸ Συνέδριο, καὶ τὸν ἐνιωθε τὸν ἴδιο πόνο ἐπίσης ζωηρὸ στα 1910, ὅταν ἀποφάσιζε γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ, γιὰ τὴ βελτίωση τῆς τύχης τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, καὶ χρήμα νὰ δαπανήσῃ καὶ προπάντων νὰ διακινδυνεύσῃ τὴ φήμη του ὡς σοβαροῦ καὶ σπουδαίου, χαρακτηριζόμενος ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν σπουδαίων καὶ σοβαρῶν ὡς μαλλιάρος.

Γιατὶ δὲν πέρασαν λίγες ἡμέρες, ἀφότου λάβαμε τὴν ἀπόφαση

νὰ ἰδρυνθῇ τὸ Πρότυπο Δημοτικὸ Σχολεῖο, κι ἄστραψαν καὶ βρόντησαν τὰ ἄρθρα τῶν σοβαρῶν γλωσσαμυντόρων ἐναντίον τῶν δώδεκα μαλλιάρων, τῶν παραφρόνων ἐθνικῶν προδοτῶν — ἔτσι θὰ μᾶς εἶπαν — ποὺ εἶχαν ἀποφασίσει νὰ καταστρέφουν τὴν ἐθνικὴ παιδείαν, ἰδρύνοντας τὰ σχολεῖα τῆς Μαλλιαροσύνης. Μέσα στοὺς δώδεκα ἕνας κι ὁ Τοπάλης δὲν ἀρκέσθηκε ν' ἀτενίσῃ μὲ ὅλη τὴ γαλήνη ψυχῆς ἀνώτερης, ποὺ ἔχοντας συναίσθηση τῆς εὐγένειας τοῦ σκοποῦ τῆς γνώθῃ γιὰ τοὺς ὕβριστὲς τοῦ οἴκτου, μὰ καὶ ἄρθρα μὲ τὴν ἀγνὴ πρόθεση νὰ διαφωτίσῃ, ἂν εἶναι δυνατό, συζητητὲς κακόπιστους ἔγραψε ἄρθρα γραμμένα μὲ ὅλη τὴ μαλακότητα καὶ τὴν εὐγένειαν ποὺ τὸν χαρακτηρίζε, μὰ καὶ μὲ ζηλευτὴ φωτεινότητα, αὐτοπεποίθηση κι εὐτολμία.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη μπορῶ νὰ πῶ, ὅτι ὄχι μόνο γνώρισα τὸν Κωστὴ Τοπάλη, μὰ κι ὅτι τὸν ἐνιωθα.

Γιαυτὸ ἡ ἀπόφασί του ν' ἀποσυρθῇ ἀπὸ τὴν πολιτικὴ μοῦ φάνηκε σὰν τὸ πιὸ φυσικὸ πρᾶγμα. Γιατὶ ὁ ἄνθρωπος ποὺ διατήρησε μέσα του, ὕστερα ἀπὸ δέκα πέντε χρόνια συναγέλασμο μὲ τὸν κόσμον τῶν πολιτικῶν παθῶν καὶ συμφερόντων, τόση δύναμη ἰδεολογίας καὶ τόση ἀγνότητα προθέσεων, τὸ περίμενα πὼς ἀργὰ ἢ γρήγορα θ' ἀηδίαζε τὸν κόσμον, ποὺ ἐλάχιστα δουλεύει γιὰ ἰδέες, καὶ θ' ἀηδίαζε μιὰ ζωὴ ποὺ σὲ ἀναγκάζει νὰ βλέπῃς τίς πιὸ χειρότερες μεριεὲς τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς.

Μιὰ χαρακτηριστικὴ σχετικὴ φράση του τὴν παίρνω ἀπὸ τὰ πρακτικὰ τῆς Δίκης τοῦ Ναυπλίου, ὅπου ἀπαντώντας στὸν εἰσαγγελέα λέγει: «Γνωρίζετε, κ. εἰσαγγελεῦ, ὅτι ἡ πολιτικὴ διεξάγεται ὑπὸ τινος συνθήκας, ὅσον δὲ μεγάλη καὶ ἂν εἶναι ἡ ἐπιρροὴ ἐνὸς ἀνθρώπου ἔπρεπε καὶ πρέπει νὰ ὑπόβληθῇ εἰς συνθήκας τινάς».

Στὴν ἴδια δίκην ὁ Τοπάλης μὲ τὴν εὐτολμία του καὶ τὴ φωτεινὴν του διατύπωση μίλησε γιὰ τὸ σχολεῖο τοῦ Δελμοῦζου, γιὰ τὸν κατηγορούμενον Δελμοῦζο καὶ γιὰ τίς πραγματικὰς κατηγορούμενες, τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ κοινωνίαν, ἔτσι: — «Διὰ τὸ σχολεῖον αὐτὸ κύριε πρόεδρε, ὀφείλω νὰ σᾶς εἶπω ὅτι καίτοι τυχαίως ἰδρύνθη ἐν Βόλῳ εἶμαι ὑπερήφανος διότι ἦναψεν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ μας ἐν φῶς ἐκπαιδευτικόν, τὸ ὁποῖον ἦτο προωρισμένον νὰ καταυγάσῃ ὀλόκληρον τὴν σκοτεινὴν παιδείαν μας... Ὁ Δελμοῦζος εἶναι ὁ παιδαγωγὸς ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ὠνεیرهῦθη ὁ ἀγαθὸς Πεσταλότσης καὶ ἐξήλευσεν ὁ πολὺς Λούθηρος... Ἐννοῶ ὄχλον τὴν ἀμάθειαν ἀνε-

»ξαρτήτως του κοινωνικού στρώματος εις τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται τις...
 »Τὰ σχολεῖα ἐστρέβλωσαν τὴν ἑλληνικὴν νεολαίαν, ἥτις μανθάνουσα
 »γράμματα καὶ ὄχι τὰ πράγματα ἐξήρχετο ἐκ τοῦ σχολείου ἀκατάρ-
 »τιστος καὶ ἀνεργάτιστος, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, αἱ ὁποῖαι
 »ἀντέσχον εἰς αὐτὴν τὴν στρέβλωσιν τῆς διανοίας».

Τέτοιος ὁ Κωστής Τοπάλης, προικισμένος μὲ πραγματικὰ χαρί-
 σματα, εἶναι ἀλήθεια ὅτι σπατάλησε κάπως ἐγωιστικὰ σημαντικὸ μέρος
 τῆς ζωῆς του καὶ πρόσφερε τελικὰ στὴν πατρίδα του πολὺ μικρότερες
 ὑπηρεσίες ἀπ' ὅσες θὰ μπορούσε νὰ προσφέρει. Γιατὶ φαίνεται πὼς
 δὲν ἦταν καμωμένος γιὰ κατασύνεχη προσπάθεια καὶ ὅτι τὴν ἀριστο-
 κρατικὴν του ψυχὴ εὐκόλα τὴν κούραζαν καὶ τὴν ἀπογοήτευαν οἱ
 μικρότητες ποὺ πρέπει ν' ἀντικρῦζι καὶ ἐναντίον τους νὰ παλαίβῃ
 τὸν περισσότερο καιρὸ καὶ ὅποιος ἀγωνίζεται γιὰ τοὺς πιὸ εὐγενικοὺς
 σκοποὺς. Ἀποτέλεσμα μιᾶς τέτοιας ψυχικῆς διαθέσεως, καθὼς
 εἶπαμε, εἶναι καὶ ἡ ἀποχώρησός του ἀπὸ τὴν πολιτικὴν.

Καὶ στὶς ὥρες τοῦ κουρασμοῦ, μακριὰ ἀπὸ κάθε προστριβὴ μὲ
 τοὺς μικροὺς καὶ γιὰ μικρά, προσπαθοῦσε νὰ λησμονήσῃ τ' ἀνθρω-
 πιστικὰ του ἰδανικά, ἀναζητώντας λεπτὲς αἰσθητικὰς ἀπολαύσεις,
 ρυθμίζοντας τὴ ζωὴν του μὲ ἀπέριττη φιλοκαλία καὶ ἐμφανιζόμενος
 σὰν κομψὸς συνομιλητὴς καὶ σύντροφος στὸν κομψὸ κόσμον τῆς
 ἀθηναϊκῆς κοινωνίας.

Ἀλλὰ μέσα στὸ γλυκομίλητο καὶ περιζήτητο σύντροφο τῶν αἰθου-
 σῶν μπορούσε κανένας νὰ μαντέψῃ τὴν πρόωρα κουρασμένη καὶ ἀνα-
 παυόμενη ψυχὴ, τὴν ἐτοιμὴ ὅμως πάντοτε νὰ σπεύσῃ στὴν πρώτη
 εὐκαιρία ὅπου ἐπίμονα τὴν ὠθοῦσε ὁ εὐγενικὸς προορισμὸς τῆς.

Ὁ Κωστής Τοπάλης πέθανε πενήντα ἐτῶν ἀπάνω κάτω. Καὶ ὁ
 θάνατός του λύπησε βαθιὰ τὴν ἰδιαίτην ἐπαρχίαν του τὸ Βόλο
 καὶ ὅλη τὴ Θεσσαλία, ποὺ τὸν εἶχεν ἐκτιμήσει καὶ εἶχε συνηθίσει νὰ
 λογαριάζῃ σὰν κεφάλαιό τῆς τὴν ἀξίαν του καὶ τὶς πολιτικὰς του
 ἀρετὰς. Ὁ θάνατός του λύπησε τὸν κόσμον τῶν πολιτευομένων, ποὺ
 τὸν εἶχαν γνωρίσει στὸ κοινοβούλιον εὐγενικὸ συναγωνιστὴ ἢ ἀντί-
 παλον, ρήτορα ἀπὸ τοὺς πιὸ γλυκοὺς, ἀπὸ τοὺς πιὸ σεμνοὺς καὶ
 μεστόν. Ὁ θάνατός του συγκίνησε τὴν ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν ποὺ
 ἔχανε διαλεχτὸ τῆς μέλος. Καὶ τὸν πρόωρον χαμό του τέλος πενθεῖ
 ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὅμιλος, γιατί στερήθηκε ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα
 καὶ ἀπὸ τὰ πιὸ πολύτιμα μέλη του, ποὺ ὅλα μαζὶ ἀπομένον ἄντοτε
 πολὺ λίγα.

Μ. ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΣ

Δ. ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Συνεργάτες στὴν ἐπιθεώρησιν αὐτὴ εἶναι οἱ κ.κ. Λέαντρος Παλαμᾶς (Α.Π.),
 Μανόλης Τριανταφυλλίδης (Μ. Τ.), Κωνσταντῖνος Χατζόπουλος (Κ. Χ.)
 ἢ Δῶα Μέλω Λογοθέτη (Μ. Λ.) κ. ἄ.

Γλώσσα

Καρόλου Δίκενς, Τὰ κάλαντα, χριστουγεννιάτικο διήγημα. Μετάφρα-
 σις ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸν "Ολγας Κ. Βελλίνη. Βιβλιοθήκη τοῦ Λυκείου τῶν Ἐλ-
 ληνίδων, ἀρ. 1. Ἀθήνα [1915], 98 σελ., Δρ. 1.50.

Στὰ 1888-1890 ἔβγαίνε μιὰ μικρὴ φτηνὴ λαϊκὴ βιβλιοθήκη μὲ τὸν τίτλον
 «Ἑλληνικὴ βιβλιοθήκη». Ἐκδότες ἦσαν οἱ «Μπαρτ καὶ Χίρστ», καὶ σκο-
 πὸς τους νὰ δώσουν στὸ εἶδος τῆς Universalbibliothek τοῦ Γερμανοῦ Reklam
 μιὰ ἐγκυκλοπαιδείαν γιὰ τὸ μορφωμένον ἑλληνικὸ κοινὸ μὲ λογοτεχνικά, ἐκ-
 λαίκευτικά, ἐπιστημονικά καὶ ἄλλα ἔργα, πρωτότυπα ἑλληνικά καὶ ξένα. Στὴ
 σειρά τῆς βιβλιοθήκης αὐτῆς ποὺ δὲν ἄργησε νὰ σταματήσῃ μὲ σημαντικὴν
 ζημίαν εἶχε βγῆ καὶ «Τὸ ἄσμα τῶν Χριστουγέννων» τοῦ Καρόλου Δίκενς μετα-
 φρασμένον ἀπὸ τὸν λόγιον Π. Ματαράγκα. Ἐπειτα ἀπὸ εἰκοσιπέντε ἀκριβῶς
 χρόνια βγαίνουν τώρα ὡς πρῶτος ἀριθμὸς στὴ νεοσύστατη παιδικὴ βιβλιοθήκη
 τοῦ Λυκείου τῶν Ἑλληνίδων «Τὰ κάλαντα, χριστουγεννιάτικο διήγημα». Εἶ-
 ναι τὸ ἴδιον βιβλίον τοῦ Dickens, A christmas carol, μεταφρασμένον ἀκόμη μιὰ
 φορά. Καθὼς δὲν εἶναι γνωστὸ τὸ ἄσκειον ὡς σωματεῖον «μαλλιαρῶν» καὶ οὔτε
 μπορεῖ κανεὶς νὰ φανταστῇ πὼς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ἐγκαινιάσῃ τὴ βιβλιο-
 θήκη του «γιὰ τὰ παιδάκια», καθὼς λέει στὴν ἀφιέρωσίν τῆς ἡ μεταφράστρια,
 μὲ γλώσσα ἐπαναστατικὴ, ποὺ νὰ μὴν τὴ δέχεται μιὰ μερίδα τουλάχιστον τῆς
 κοινωνίας μας, ἀξίζει νὰ συγκρίνωμε τὶς δύο μεταφράσεις. Καθὼς ἦταν καὶ
 ἡ πρώτη σύμφωνη ἀπάνω κάτω μὲ τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐποχῆς τῆς, οἱ δύο τους
 κοντὰ κοντὰ θὰ μᾶς δείξουν καλύτερα τὴ διαφορὰ ποὺ παρουσιάζει ἡ ἐξέλιξις
 τῆς νέας μας γλώσσας σὲ δύο ἀπὸ τοὺς σημαντικώτερούς τῆς σταθμούς: τὸν
 ἓνα στὰ χρόνια ποὺ μόλις ἀπλώνονταν ἡ ἀθηναϊκὴ σχολή, καὶ ποὺ καὶ γνω-
 στὸς θὰ ἦταν ὁ Ψυχάρης, τὶς θεωρίες του τὶς ἔπαιρναν περισσότερο στὸ ἄσκειον
 — τὸν ἄλλο σὲ χρόνια ποὺ τὸ κήρυγμά του ἔφερε πιά τοὺς πρώτους πλού-
 σιους καρπούς, καὶ ποὺ ἄρχισε σχεδὸν νὰ εἶναι ἀνθυπονόητο πὼς καὶ ἔξω ἀπὸ
 τὴ λογοτεχνίαν, γιὰ τὰ παιδιὰ καὶ γιὰ τὸ λαὸ ἡ ζωντανὴ μόνον γλώσσα ταυρι-
 ζεῖ. Τὸ ἴδιον κομμάτι ἀπὸ τὸ Christmas carol ἐξελληνίζεται μὲ τοὺς ἀκόλου-
 θους δύο τρόπους στὶς δύο μεταφράσεις:

α) Ὁ Σκροῦτζ δὲν εἶχε σβῆσαι τὸ ὄνομα τοῦ γέροντος Μάρλυ. Νάτο ὕστερα
 ἀπὸ τόσα χρόνια πάνω ἀπὸ τὴν πόρταν τοῦ ἐμπορικοῦ. «Σκροῦτζ καὶ Μάρλυ».
 Τὸ κατάστημα τόξεραν ὡς Σκροῦτζ καὶ Μάρλυ. Οἱ νέοι πελάται καμμιὰ φορά
 τὸν Σκροῦτζ, τὸν φώναζαν Σκροῦτζ καὶ καμμιὰ φορά Μάρλυ· μὰ αὐτὸς ἄπαν-
 τοῦσε καὶ στὰ δύο ὀνόματα. Τὸ ἴδιον τοῦ ἔκανε.

καθαρεύουσα χωρίς—δχι νὰ γράψουν τὴ δημοτικὴ, ποὺ ἐπιτέλους θέλει κάποια μελέτη κι εὐκολία, πὺ πολύχρονη καλλιέργεια καὶ μερικoὺς ἐξωτερικοὺς δρους ποὺ νὰ εὐδώσουν αὐτὴν τὴν ἐπανάσταση—μὰ χωρίς νὰ φανερώσουν τὴν ἀνάγκη νὰ ζωντανέψουν κάπως τὴ γλῶσσα τους καὶ νὰ γράψουν ἄπλὰ ἄπλὰ τὴν καθαρεύουσα. Κι ἐνῶ σ'αὐτὸ θὰ εἶχαν τὴ λιγώτερη ἀντίδραση καὶ θὰ ἔβρισκαν ἀκόμη καὶ πολλοὺς συντηρητικούς συμφωνούς, βλέπομε πῶς τίποτε δὲν ἔγινε, ἀκόμη κιὰν ἀποβλέψομε σὲ ἄντρες σὰν τὸ Χατζιδάκι τὸ γλωσσολόγο, ποὺ ἀπὸ καιρὸ ἀναγνώρισε τὴν ἀνάγκη ν'ἄπλοποιήθῃ ἡ ἐπίσημη γλῶσσα, καὶ δέχτηκε καὶ τὸν ὄρο *νεοκαθαρεύουσα*, δηλαδὴ καθαρεύουσα ἀπλοποιημένη. Ἔτσι τὸ παράδειγμα ποὺ εἶχα δώσει στὰ 1905 μὲ τὴν «Ξενηλασία» μου, γραμμὴν σὲ κάπως ἀπλοποιημένη γλῶσσα, δὲ βρήκε ὅσο ξέρω μιμητὴ, ἂν δὲν παραδεχτοῦμε γιὰ μεγάλη πρόοδο τὸ ὅτι μερικοὶ ἀποφασίζουν νὰ γράφουν *γράφουν* ἀντὶ *γράφουσι* καὶ *γράφωσι*, καὶ κάτι ὅμοια. Μία ἴσως ἐξαιρεση θὰ μπορούσα νὰ πῶ, τοῦ *Εὐσταθίου*, «Ἡ Ρωσικὴ γλῶσσα ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ αὐτῆς» (Ἀθῆνα 1904), βιβλίον πολὺ ἐνδιαφέρον μὰ καὶ πολὺ λίγο γνωστὸ μὰ καὶ δῶ ἡ πρόθεσις τοῦ συγγραφέα δὲν εἶχε ἀνάλογο καὶ τὸν τρόπο ποὺ τὴν πραγματοποιήσε.

Ὁ Χατζιδάκης ὁ μαθηματικὸς, ὁ γνωστὸς φιλελεύθερος δημοτικιστὴς ζήτησε τώρα νὰ μὰς δώσῃ μέσα στὸ βιβλίον του, προωρισμένο γιὰ τὸ φοιτητικὸ κόσμον, μιὰ γλῶσσα ἐπίσημη πάντοτε, καὶ ποὺ νὰ προστατεύεται ἀπὸ τὸ σύνταγμα, ἀλλὰ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε περιττὸ ἀρχαϊσμὸ ποὺ νὰ ἐπισκοτίζῃ τὸ νόημα, καὶ ὅσο γίνεται ἀπλή, «ἀνεμιμένη». Μὲ τὸ πρόγραμμα αὐτὸ μεταχειρίστηκε ἕναν τύπον γλωσσικὸν ποὺ παρουσιάζει τὶς ἀκόλουθες διαφορὰς ἀπὸ τὴ συνηθισμένη γλῶσσα :

Ἀξιολογία : ἡμποροῦμεν (ἀντὶ δυνάμεθα), φανερόν (περὸν, προφανές), οὐκ ἔστιν ἀρκετὴ (ἰκανή), αὐτὸς αὐτὴ αὐτὸ (οὗτος αὐτὴ τοῦτο), ὄλοι (πάντες), ὁ ἴδιος (ὁ αὐτός), ἔδω (ἐνταῦθα), ὄπον (ἐνθα).

Τυπικὸς : θ' ἀποτελεῖσιν, δίδουν κτλ.

Σύνταξις, εἶναι γενικωτέρα ἀπὸ ὄλας (γενικωτέρα ὄλων, παῶν), μιὰ ἄλλη (ἄλλη κτλ) ἀπὸ τὰ προηγούμενα γίνεται φανερόν, ἀπὸ τὰς ἐξισώσεις αὐτάς, μὲ (μετά, σὺν), διὰ τὰ (ἵνα), λοιπὸν (ἄρα), τὴν ὀρίζουσαν αὐτὴν τὴν ὑπελογίσασιν, εἶναι ἴσον μὲ τὸ (ἴσονται τῷ).—Ἡ δοτικὴ λείπει ἐντελῶς.

Τὰ παραδείγματα αὐτὰ δὲν ἔξαιτλοῦν βέβαια ὄλα ὄσα ἔχει κανεὶς νὰ παρατηρήσῃ, χαρακτηρίζουν ὄμως ἀρκετὰ τὴν προσπάθειαν τοῦ συγγραφέα. Καὶ αὐτὴ φαίνεται ἀκόμη σημαντικώτερη ὄχι τόσο στὶς λέξεις ἢ τοὺς τύπους ποὺ δείγματά τους ἔδειξα, μὰ στὴν ἀπλή διατύπωσιν ποὺ ζήτησε νὰ δώσῃ στὴν ἐπιστημονικὴν, τὴν ἀφηρημένην μάλιστα ἐπιστημονικὴν σκέψιν. Ἄμα συλλογίζομε ὄλας τὶς ἀστεῖες ἑλληνικότητες καὶ τὴ συστηματικὴν στρυφνότητα ποὺ συνηθίζουν στὰ ἔργα τους συνάδερφοι τοῦ Χατζιδάκη στὸ Πανεπιστήμιον καὶ τὸ Πολυτεχνεῖον, τὴ σύνταξιν ἰδίως τὴν ἀρχαϊκὴν, ποὺ στέκεται πάντοτε ἐμπόδιον στὴν κατανόησιν—καὶ τὴν ἀληθινὴν ἐπιστήμην—τότε θὰ τιμήσωμε ἀκόμη δικαιότερα τοῦ Χατζιδάκη τὴ γλωσσικὴν ἐργασίαν.

Ἔχω καὶ γιὰ κάποιες ἐπιφυλάξεις καὶ νομίζω πῶς στὸ περιθώριον πάντοτε τῆς συνταγματικῆς καὶ πανεπιστημιακῆς γλώσσας μορεὶ νὰ γράψῃ κανεὶς ἀκόμη ἀπλούτερα ἀπὸ τὸ συγγρ., ἀποφεύγοντας λ. χ. φράσεις καθὼς αἰ οὕτω προκύπτουσαι ἐξισώσεις, εἶναι ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων, συνδέονται διὰ μιᾶς σχέσεως, παρίσταται ὑπὸ μιᾶς τριάδος ἐξισώσεων, ἔπεται δι, κείται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, ὄμοῦ, ἐκ τῶν ὄποιων ἀποτελεῖται.

Μὰ δὲν εἶναι δίκαιον νὰ ζητοῦμε ἀπὸ τὸ συγγρ. περισσότερο ἀπὸ κείνον ποὺ λογάριάζε νὰ μὰς δώσῃ, καὶ νομίζω τὸ βιβλίον τοῦ εὐοίωτον σημάδι, ποὺ θὰ δώσῃ ἀφορμὴν νὰ γίνῃ συστηματικώτερα ὄμοια ἐργασία σὲ νέα βιβλία. Θὰ ἔπρεπε νὰ βοηθήσουν ἔδω καὶ οἱ φιλόλογοι, ποὺ δείχτηκαν ὡς τώρα τόσο ὀπισθοδρομικοὶ. Ὁ Χατζιδάκης δὲν εἶναι ὁ πρῶτος μαθηματικὸς ποὺ πραγματικὰ ζήτησε νὰ βοηθήσῃ τὴ γλωσσικὴν μεταρρύθμισιν καὶ γνωρίζομε πῶς μὲ τὸ σημερινὸ ἀπλωμα τοῦ δημοτικισμοῦ φωτισμένοι φίλοι τοῦ εἶναι σκορπισμένοι σὲ ὄλας τὶς ἐπιστήμας. Δὲν τὸ νομίζουν χρέος τους νὰ βοηθήσουν ὁ καθένας τους ὄστε νὰ ἔρθῃ ἡ ἐπιστημονικὴ γλῶσσα πὺ κοντὰ στὴ γλῶσσα τῆς ζωῆς ; Πρῶτα πάντα θὰ βγῇ ὄφελιμὴ ἀπ' αὐτὸ ἡ ἐπιστήμη, ποὺ θὰ κερδίσῃ σὲ πρωτοτυπία, σὲ ἀλήθεια, σὲ ἑλληνικότητα. Μερικοὶ θὰ ποῦν ἴσως γιὰ τὰ δικαιολογηθῶν : δὲν ἤρθε ἀκόμη ἡ ὄρα. Μὰ πῶς θὰ ὄριμάσῃ ἡ ἐπιστημονικὴ γλῶσσα γιὰ τὴ μεταρρύθμισιν, ὄσα δὲν ὄριμάζει μέσα μας ἡ ἀνάγκη γιὰ τὴν παραμικρὴ τῆς ἀπλοποίησης. Ἄφησε, ποὺ ὄσο δὲν πρόκειται γιὰ βιβλία μὲ καθαρὰ ἀφηρημένη σκέψιν, τὰ νομικὰ λ. χ., θὰ μπορούσε πολὺ καλὰ νὰ δοκιμαστῇ καὶ τολμηρότερα ἀκόμη ἡ νέα γλῶσσα. Καὶ εἶμαι βέβαιος πῶς οἱ δυσκολίες ποὺ θὰ παρουσιαστοῦν δὲ θὰ εἶναι τέτοιες ποὺ νὰ ματαιώσουν τὴν καλλιέργειάν τῆς.

M. T.

Ἐλισάιον Γιανίδην, Γλῶσσα καὶ Ζωή, Ἀναλυτικὴ μελέτη τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, 3. ἔκδοσις, τοῦ «Προοδευτικοῦ Κέντρου» τῆς Πόλης. Ἀθῆνα 1914 [Χαρίζεται].

Δευτεροετῆς φοιτητῆς, τὴν ἐποχὴν ποὺ τὰ μαθήματα τῆς Γενικῆς Γλωσσικῆς στὸ Πανεπιστήμιον ἀπὸ τὸν κ. Χατζιδάκι εἶχαν δώσει τὸν πρῶτον δυνατό κλονισμόν στὶς ἰδέας μου γιὰ τὴ γλῶσσαν ὄδηγήθηκα ἀπὸ ἕνα συνάδερφον σὲ κάποιον σπῆτι τῆς ὄδοῦ Αἰόλου. Ἦταν ν' ἀκούσωμε μιὰ διάλεξιν γιὰ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα, ποὺ θὰ τὴν ἔκανε στὰ παιδιὰ τῆς Βιομηχανικῆς Ἀκαδημίας τοῦ κ. Ρουσόπουλου ὁ κ. Στ. Σταματιάδης, καθηγητῆς ἐκεῖ τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Οἰνοποιίας. Οἱ ὄμιλες ἐκείνης—γιατὶ δὲν ἔφρασε ἡ μία ὄρα, καὶ ἡ πρῶτη διάλεξιν εἶχε καὶ συνέχεια—καλομελετημένες, ἀπλές καὶ πειστικές, μὲ ὄλας τὶς ἀντιρρήσεις ποὺ ἔφερε στὸ τέλος τους ἕνας συνάδερφος τοῦ κ. Σταματιάδην στὴ σχολή, καὶ αὐτὸς φυσικὸς, ἀκούστηκαν μὲ σπάνια προσοχὴ ἀπὸ τὸ νεαρὸ ἀκροατήριον, ποὺ ἴσως ἡ μόνη του γνωριμία ὡς τότε γιὰ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα νὰ ἦταν οἱ σκηνῆς τῶν Εὐαγγελικῶν. Λίγο ἀργότερα—πρὶν ἀκόμη φανερωθῶν τὰ Ὄρεστικὰ—φιλοξενούσε ἡ «Κριτικὴ» στὶς στήλας τῆς διάλεξιν τοῦ κ. Σταματιάδην γιὰ «τὸ γλωσσικὸν ζήτημα». Ἡ μελέτη ἐκείνη ἔδωσε τὸν πυρῆνα ποὺ πέντε χρόνια ἀργότερα, στὰ 1908, ὄριμάζει σὲ ἕνα βιβλίον, «Γλῶσσα καὶ Ζωή», καὶ ποὺ ξανάβγαυνε στὰ 1910 σὲ δευτέρην ἔκδοσιν στὴν Πόλιν.

Ἔβην περιττὸ νὰ γίνῃ ἔδω ἀνάλυσις τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, γιατί οἱ περισσότεροι τὸ ξέρουν. Καὶ ἡ γνώμη μου γι' αὐτὸ βρίσκεται στὸν πρόλογον τῆς δευτέρας ἔκδοσης : Τόσο πλούσια σὲ ἐπιχειρήματα, τόσο ἀπλή μ' ὄλη τῆς τῆ σοφία εἶναι ἡ «Γλῶσσα καὶ Ζωή», τόσο πειστικὰ εἶναι γραμμὴν, ὄστε λυπάσαι ἄμα τὴ διαβάσεις πῶς δὲν πιστεύεις ἀκόμη στὰ παλιὰ εἰδῶλα, ὄστε ν' ἀλλάξῃς ἀμέσως ἰδέαν. Καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ παραδοξολογία. Δὲν εἶδα ἕνα ποὺ νὰ τὴ διάβασε—ἂν βέβαια ἀληθινὰ τὴ διάβασε, καὶ δὲν τὴν ἄφησε ἀπὸ τὶς πρῶτες σελίδες γιατί τὸν πείραξε ἡ γλῶσσα—καὶ νὰ μὴν κλονίστηκε στὶς

ιδέες του—αν είχε. Πολλοί ονόμασαν το βιβλίο του, μᾶς λέει ὁ συγγραφέας, τανάλια καὶ τοπομαχικό· τελευταία κάποιος πού τὸ διάβασε — στὴν ἀρχὴ χωρὶς πολλὴ ὄρεξη καὶ μὲ δυσκολία — καὶ ἀναγκάστηκε νὰ συμφωνήσῃ μὲ τοῦ βιβλίου τὴν ἀπλὴ γλῶσσα εἶπε πῶς ὀρισμένα: "Ὅποιος τὸ διαβάσῃ καὶ λέγει ὅτι δὲν ἐπίσθηκε, ἢ εἶναι ἀνελλικρινῆς ἢ ἡλίθιος.

Ἡ νέα του ἔκδοση ἔχει σὰν πρόλογο μιὰ κρίση τῆς κ. Εὐας Θεοδωρίδης, καὶ σ' ἓνα «Παράρτημα» στὸ τέλος μιὰ πάρα πολὺ καλὴ μελέτη ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ συγγραφέα, πού εἶχε πρωτοτυπωθῆ στὸ Δελτίο 2 (1912), «Ἡ διδασκαλία τῆς καθαρεύουσας στὸ ἐπίσημο σχολεῖο», μὲ στοχαστικώτατες παρατηρήσεις γιὰ τὴν ἀσυναρτησία καὶ τὸ ἀνόμαρτο τῆς γλώσσας πού εἶναι σήμερα ὑποχρεωμένοι οἱ δασκαλοὶ μας νὰ διδάξουν στὸ σχολεῖο.

Τὸ βιβλίο παρουσιάζει μιὰ μικρὴ ἀνορθογραφία καὶ ἓνα μεγάλο λάθος. Ἀνορθογραφία εἶναι πῶς ἔχει σημειωμένο διπλὸ χρόνο γιὰ τὴν ἔκδοσίν του: 1915 στὸ δέσιμο ἀπὲξω, καὶ 1914 στὸ ξώφυλλο μέσα. Λάθος μεγάλο εἶναι πῶς δὲν πουλιέται. Θὰ πῆτε δὲν τυπώθηκε γιὰ νὰ διαβασθῆ, καὶ δὲν εἶναι ἡ θέση του στὸ βιβλιοπωλεῖο; Στὸ βιβλίο δὲ σημειώνεται τίποτε ἀπ' αὐτά. Ἀλλὰ πρέπει νὰ γράψετε, ἂν τὸ θέλετε, στὸ Aighburth Drive, στὸ Liverpool, στὴν Ἀγγλία, στὸν κ. Πάλλη, καὶ τότε τὸ παίρνετε χάρισμα. Ἐχει βέβαια καὶ τὰ καλά τῆς ἡ μεθόδου αὐτῆ τοῦ νὰ μὴν πληρώνῃ κανεὶς τὸ βιβλίο πού θὰ διαβάσῃ, ἂν καὶ φανερώνῃ μιὰ κοινωνία μὲ κάπως πρωτόγονη ἀκόμη πνευματικὴ ζωὴ. Ὡστόσο ν' ἀποκλείνεται ἀπὸ τὰ βιβλιοπωλεῖα ἓνα τέτοιο βιβλίο εἶναι ἀκριβῶς σὰ νὰ βάζῃς «ὑπὸ τὸ μῦθον» τὸ λυχνάρι, ἂντὶ νὰ φωτίξῃς «πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ». Τὸ πρακτικώτερο βιβλίο πού θὰ μιλήσῃ στοὺς ἀμήτους γιὰ τὴ γλῶσσα τῆ δημοτικῆ, νὰ ὑπάρχῃ, ἀφοῦ κούλας ἐξαντλήθηκε δύο φορές, σὲ 3. ἔκδοση, καὶ νὰ τὸ ἀποκλείνομε ἀπὸ τὴν κυκλοφορία του τῆ φυσιολογικῆ—γιατί πολλοὶ δὲ θὰ γράψουν νὰ τὸ ζητήσουν—εἶναι κρῖμα, ὅσο σωστοὶ κιὰν φαίνονται οἱ λόγοι πού ἔδωκαν ἢ ἀποφασίστηκε αὐτὸ. Νομίζω χρησιμώτατο νὰ βγάλῃ καὶ ὁ Ὀμιλος μιὰ ἔκδοση πού νὰ πουλιέται—καὶ νὰ μὴ χαρίζεται. Τότε θὰ ὑπάρχουν γιὰ ὅλα τὰ γούστα.

Ἡ «Γλῶσσα καὶ Ζωὴ» τοῦ Γιαννίδη ξαναφέρει πάντα καὶ πάντα μιὰ σκέψη· σὲ πολλούς. Ἄν δηλαδὴ δὲ θὰ ἦταν ἀπαραίτητο νὰ βγῆ καὶ μιὰ του ἔκδοση στὴν καθαρεύουσα. Πολλοὶ νομίζουν πῶς τότε θὰ διαβάζεται ἀπὸ πολλούς πού σήμερα δὲν τὸ διαβάζουν ἐξαιτίας τῆς δημοτικῆς του γλώσσας, καὶ ἔτσι θὰ φώτιζε καὶ ἓναν κύκλο πού πάει σήμερα χαμένος· ἄλλοι πάλι—καὶ μεταξὺ τους ἔχομε, καθὼς ξέρω, καὶ τὸ συγγραφέα—δὲ βλέπουν καμιά ἀνάγκη νὰ γίνῃ αὐτὸ καὶ ὑποστηρίζουν πῶς ὅσοι ἐμποδίζονται ἀπὸ τὴ γλῶσσα καὶ δὲν ἔχουν τὴ δύναμη νὰ προσέξουν τὸ βιβλίο γιὰ ἓνα τέτοιο λόγο—μιὰ πρόληψη τοῦ ματιοῦ κυρίως—αὐτοὶ καὶ ἂν τοὺς δώσῃς τὸ ἴδιο βιβλίο στὴν καθαρεύουσά τους, μπορεῖ νὰ φανοῦν πῶς συμφωνοῦν, καὶ θὰ σὲ βεβαιώσουν πῶς χωρὶς ἀμφιβολία εἶναι ἔτσι, καὶ σωστὰ εἶναι νὰ γράφομε ἀπλὴ γλῶσσα κτλ. κτλ., δὲ θ' ἀργήσῃς ὅμως νὰ καταλάβῃς—καθὼς δὰ συχνὰ τὸ βλέπομε—πῶς ἡ συμφωνία εἶναι ἐξωτερικῆ. Ἡ δική μου γνώμη εἶναι ὅτι καὶ ἀπὸ τοὺς δευτέρους ὑπάρχουν πολλοί, πάντοτε ὅμως θὰ ἔχῃ καλὸ ἀποτέλεσμα ἢ μετάφραση τοῦ βιβλίου στὴν καθαρεύουσα.

M. T.

Λογοτεχνία

Παύλου Νιρβάνα, Ἡ βοσκοπούλα μὲ τὰ μαργαριτάρια καὶ ἄλλες μικρὲς ἱστορίες, Λογοτεχνικὴ βιβλιοθήκη Φέξη. Ἀθήνα 1914, 96 σελ. Δρ. 2—Τὸ συναξάρι τοῦ Παπα-Παρθένη, ἴδια ἔκδοση, 1915, 164 σελ. Δρ. 3—Τὸ βιβλίου τοῦ κυρίου Ἀσόφου, ἴδια ἔκδοση, 1916, 176 σελ. Δρ. 3.

Ὁ Παῦλος Νιρβάνας εἶναι μιὰ ξεχωριστὴ φυσιογνωμία στὰ νεοελληνικὰ γράμματα. Μὲ τὴν «Παγὰ Λαλέουσα», μιὰ σειρά ἀπὸ μερικὲς δεκάδες τετράστιχα, ἔχει θεμελιώσει στὴ λυρική ποίηση μιὰ θέση, πού ἄλλοι δὲν κατόρθωσαν νὰ τὴν κερδίσουν μὲ σειρά ἀπὸ τόμους. Μιὰ σειρά ἐπίσης σκηνακὰ ἔργα του ἂν δὲν ἐφάρτε νὰ κατακτήσῃ τὸ θέατρο, ἀποτελεῖ ὅμως ἓναν τίτλο τιμῆς γιὰ τὴ σοβαρὴ καὶ τὴν ἔξω ἀπὸ κάθε κνηνητὸ εὐκόλης ἐπιτυχίας προσπάθειά τους, ἀπαράλλαχτα ὅπως καὶ ἡ καθημερινὴ χρονογραφικὴ του δράση εἶναι ἓνας ἀδιάκοπος μεγάλῃς σημασίας ἀγῶνας ν' ἀπλώσῃ σ' ἓνα πλατύτερο κοινὸ μιὰν ἀνώτερη καλαισθησία καὶ ν' ἀνεβάσῃ τὸ πνευματικὸ καὶ αἰσθητικὸ ἐπίπεδο τῆς ἀμουσῆς καὶ ἀνούσιας χρονογραφίας. Μὲ τὰ τρία νέα βιβλία του ὁ ποιητὴς Νιρβάνας παρουσιάζει τώρα ἓνα μέρος τοῦ πεζογραφικοῦ ἔργου του. Μιὰ ἐξαιρετικὰ συμπαθητικὴ πνοὴ ἀναδίδεται καὶ ἀπὸ τὰ τρία βιβλία. Ἡ εὐλικρῆνεια, ἡ ἀβρότητα καὶ τὸ αἰσθημα τοῦ λοικοῦ καὶ καθαροῦ πού κοινονοῦμε μὲ τὸ συγγραφέα αὐτὸν ἐνεργοῦν τόσο ἀνακουφιστικά καὶ εὐχάριστα μέσα στὸν ἄθλιον ἀέρα τοῦ συγχυσμένου καὶ παράλογου, τοῦ μοροῦ καὶ τοῦ χυδαίου πού βασιλεύει στὴν τρέχουσα παραγωγὴ τῆς πονηρῆς αὐτῆς ἡμέρας.

Μὲ τρυφερότητα, ἀπαλότητα, ἀγάπη καὶ λιτότητα μᾶς ἱστορεῖ στὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ βιβλία αὐτά, στὴ «Βοσκοπούλα μὲ τὰ μαργαριτάρια καὶ ἄλλες μικρὲς ἱστορίες», τὰ μελαγχολικὰ, νοσταλγικὰ του δράματα ὁ ποιητὴς. Τὰ ἱστορεῖ στὸν ἀπλὸν τόνο τοῦ παραμυθιοῦ, καὶ ὅλα αὐτὰ εἶναι μιὰ σειρά ἱστοριῶν πού δὲν ἔχουν γίνῃ βέβαια στὴ ζωὴ ποτὲ μὲ τὴ μορφή καὶ μὲ τὸν τρόπο πού τῆς διηγείται τὸ βιβλίο, καὶ ὅμως γιὰ αὐτὸ καὶ μόνον ἔχουν τὴ ζωὴ τῆς τέχνης. Γιατί ἡ τέχνη ζῆ τὴ ζωὴ τῆς μόνο στὰ μάτια, μόνο στὸ νοῦ, μόνο στὴν αἴσθηση τοῦ ποιητῆ. Καὶ ἡ αἴσθηση τοῦ Νιρβάνα εἶναι ἡ αἴσθηση ἐνὸς ποιητῆ· μιὰ λεπτὴ αἴσθηση πού ἀναζητᾷ καὶ στὸ μικρότερο καὶ ταπεινότερο κάποια χωριστὴ συγκίνηση καὶ κάποιο μυστικὸ, μιὰ αἴσθηση πού κάθε πράγμα στὴ ζωὴ τῆς εἶναι, ὅπως καὶ ἡ ἴδια ἡ ζωὴ, ἓνα «ἀτέλειωτο παραμῦθον». Μιὰ ἱστορία μὲ τὸν τίτλο τοῦτο χαρακτηρίζῃ αὐτὴ τὴν αἴσθηση καὶ χαρακτηρίζῃ καὶ ὅλο τὸ βιβλίο, ἴσως ἂν ὄχι στὴ μορφή, ὅμως στὴν οὐσία.

Ἡ αἴσθηση αὐτὴ εἶναι μιὰ ἀσυνήθιστη ἀναμεταξύ μας, γιὰ τοῦτο προτιμῶ τὸ Νιρβάνα περισοτέρως στὶς ἱστορίες αὐτῆς παρὰ στις ἄλλες πού μᾶς δίνει μὲ ῥεαλιστικὴ μορφή στὸ «Συναξάρι τοῦ Παπα-Παρθένη καὶ ἄλλες νησιώτικες ἱστορίες». Τὰ διηγήματα αὐτὰ μοῦ φαίνονται σὰ μιὰ συνέχιση τοῦ τρόπου τοῦ Παπαδιαμάντη. Μιὰ συνέχιση μὲ πῶς ἐπιμέλεια βέβαια στὴ σύνθεση, μὲ λόγο τεχνικώτερο, μὲ βλέμμα ἀσκότιστο ἀπὸ τὴν πρόληψη καὶ τὸ σχολαστικισμὸ πού διακρίνει ἔξω ἀπὸ σπάνιες ἐξαιρετικὲς στιγμὲς τὸ Σκιαδίτη διηγηματογράφου, μὲ ψυχὴ καὶ αἰσθημα ἐλεύθερα, ὅσο ὅσο πάντα μὲ πολὺ αὐτοσχέδιο. Ἡ σοβαρότητα στὴν πρόθεση, ἡ ἰκανότητα στὴν παρατήρηση καθὼς καὶ ὠραίες εἰκόνες καὶ ἀξιόλογα καθέκαστα δὲ λείπουν, ἢ παραστατι-

κόπτητα πολλῶν μερῶν, ἡ γνώση τοῦ κόσμου ποὺ περιγράφεται, ἡ εἰλικρίνεια τοῦ ποιητῆ νὰ μὴν πλαστογραφῆ αὐτὸν τὸν κόσμο, καὶ τέλος ὁ πλούσιος καὶ ἐκφραστικός χρωματισμός τῆς γλώσσας εἶναι στοιχεία ποὺ ἀπαιτοῦν τὸ σεβασμό, πολὺ συχνὰ τὸ θαυμασμό σὲ αὐτὰ τὰ διηγήματα. Τὸ «Ἀντρέγγου» μού φαίνεται νὰ συγκεντρῶν τυπικὰ τις ἀρετὲς αὐτὲς καὶ εἶναι ὑπόδειγμα μιᾶς γνήσιας θαλασσινῆς ἱστορίας, ἀπὸ τις πλέον ὠραίες στῆ γλώσσα μας. Τὸ «Νῦν ἀπολύεις» ὁμῶς τῆς ἴδιας συλλογῆς φτάνει σὲ μικρὸ ἀριστοῦργημα. Νὰ εἶναι τάχα ἡ ἐπιμέλεια τῆς μορφῆς ποὺ τὸ ἀνεβάζει τόσο ἀπάνω ἀπὸ τὰ ἄλλα, ἢ τὸ καθαυτὸ στοιχεῖο τοῦ Νιρβάνα νὰ βρισκῆται στὸ ποιητικὸ διήγημα; Ὁ ποιητὴς μπορεῖ νὰ δώσῃ μόνος καλύτερα τὴ λύση.

Τὸ «Βιβλίον τοῦ κυρίου Ἀσόφου» εἶναι ἀπάντησιμα μιᾶς σκέψης ριγμένης στὸ χαρτί πρόχειρα καὶ σημειωματικά, μιᾶς θεωρίας τῆς καθημερινῆς ζωῆς, τῆς φύσης καὶ τῆς τέχνης ἐκφρασμένης πεταχτά—ἓνα εἶδος φύλλα ἀπὸ τὸ σημειωματάρι ἐνός ποιητῆ γραμμένα μὲ τὸ αἶσθημα, τὴν καθαρότητα σὲ ἰδέα καὶ ἐκφραση καὶ τὴν ἀβρότητα καὶ ὁμαλότητα στῆ γλώσσα ποὺ ξεχωρίζει πάντα τὸ Νιρβάνα. Κάποιοι τὰ θέλουν γιὰ τὰ πῶς χαρακτηριστικὰ τῆς ιδιοφυίας του. Δὲν τὸ πιστεύω. Ὅσο κιὰν εἶναι ἀλήθεια πὼς μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ αἶσθημα ποὺ ἀτενίζεται ἡ ζωὴ μὲς στὶς σελίδες τους παίρνουν τὰ φύλλα αὐτὰ μιὰ ζωὴ μακρύτερη ἀπὸ τῆς στιγμῆς ὅπου ἀνήκουν—γιὰ μὲ ὅμως χαρακτηριστικὴ ἰδιοφυία τοῦ Νιρβάνα μένει ἡ ἰδιοφυία τοῦ ποιητῆ, καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ὕφος καὶ ὅποια χάρις καὶ ἀρετὴ ἔχουν αὐτὰ τὰ φύλλα, δὲ θὰ τὴν ἤθελα σαταλημένη ἐδῶ, ἀλλὰ σμιγμένη καὶ συνυφανμένη σάν πλαίσιο μαζί καὶ βάθος μέσα στῆ δημιουργικὴ ἐργασία του, τὴν ὑποτιμημένη καὶ ἀμελημένη μού φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο ποιητῆ γιὰ κέρδος τῆς χρονογραφικῆς του.

Κ. Χ.

Ἰωάννου Κονδυλάκη, *Ὁ Πατούχας*, Λογοτεχνικὴ βιβλιοθήκη Φέξη, Ἀθήνα 1916, 154 σελ. Δρ. 3.—Ὅταν ἤμουν δάσκαλος καὶ ἄλλα διάφορα διηγήματα, ἴδια ἔκδοση, 1916, 173 σελ. Δρ. 3.

Ὁ Ἰωάννης Κονδυλάκης εἶναι μιὰ κορυφὴ τῆς καθημερινῆς χρονογραφίας. Μερικὰ διηγήματά του ποὺ ἔβλεπαν ποῦ καὶ ποῦ τὸ φῶς σὲ κάποιον περιοδικὰ ἔδιναν ἀφορμὴ στους νεώτερούς μας νὰ τὸν γνωρίζουν καὶ σὰ διηγηματογράφο. Ὅμως—καὶ ὄχι τόσο ἄδικα—ἡ ἰδιότητα ποὺ χαρακτήριζε τὸ ὄνομά του γενικά, ἦταν ἡ ἰδιότητα τοῦ χρονογράφου. Ὑπῆρχε ὁμῶς καὶ μιὰ παράδοση ποὺ μιλοῦσε γιὰ κάποια παλαιότερα μακρότερα διηγηματικὰ ἔργα του, ποὺ εἶχαν δημοσιεῖτῆ πρὸ χρόνων σάν ἐπιφυλλίδες καὶ ποὺ οἱ παλαιότεροι ἀναμεταξύ μας τὰ κρατοῦσαν στὴν ἀνάμνηση, ὅπως κάποτε κρατοῦμε ἐπίμονα κάποια ὠραία νεανικά ὄνειρα. Τὸ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ ἦταν ὁ «Πατούχας» καὶ τὸ ἄλλο τὸ «Ὅταν ἤμουν δάσκαλος». Τὸ ἀναδημοσίευσμά τους τώρα στῆ «Λογοτεχνικὴ Βιβλιοθήκη Φέξη» εἶναι σὰ μιὰ ἀνάστασις χαμένης νιότης. Φέρνει στῆ σύγχρονη ξερὴ, σχολαστικὴ, κενόλογη διηγηματογραφικὴ παραγωγὴ μιὰν ἀρρητη δροσιά καὶ σκορπίζει σάν ἀνοιξιμάτιο ἀέρι ἓνα ἑλαφρὸ, γερὸ, πρωτόγονο καὶ αὐθόρητο αἶσθημα ζωῆς, ἀλλὰ μαζί καὶ μιὰ μελαγχολία, ἅμα συλλογίζεται κανεὶς τί ἔχει χάσει ἡ σύγχρονη φιλολογία μας μὲ τὴν παρὰκαιρη αἰγὴ μιᾶς διηγηματογραφικῆς ἰδιοφυίας σάν τοῦ Κονδυλάκη.

Ὁ «Πατούχας» εἶναι ἡ σημαντικότερη καὶ πῶς πρωτότυπη νεοελληνικὴ ἠθογραφία καὶ ψυχογραφία ποὺ γνωρίζω. Εἶναι ἡ ἱστορία ἐνός πρωτόγονου ἀπλοῦ παιδιοῦ, μεγαλωμένου στὰ κρητικὰ βουνά, ποὺ ξαναγυρίζει νεανίας

στὸ χωριό. Γύρω ἀπὸ τὸ φαινόμενο τῶν πρώτων φυσικῶν ὁρμῶν αὐτοῦ τοῦ νέου κινεῖται σφραδαχτὴ ἡ ζωὴ ὅλου τοῦ χωριοῦ, τῆς κοινωνίας ὁλόκληρης σὲ μικρογραφία. Καὶ δὲ, μαζί μὲ τὴ θαυμαστὴ παρακολούθηση τῆς φυσικῆς καὶ ψυχικῆς ἀνάπτυξης τοῦ νέου, εἶναι ἡ σημασία τῆς ἱστορίας. Ἴσως κάποιοι μέσα στους ἀναγνώστες νὰ ποθοῦσαν λιγώτερη διεξοδικότητα σὲ κάποια μέρη ποὺ περιγράφεται τὸ περιβάλλον καὶ ποὺ κανταντοῦν κάποτε πράγματι σάν παρεκβάσεις. Βεβαίωτα ἄλλοι πάλι θὰ ἤθελαν νὰ ἦταν τὸ ἔργο γραμμένο σὲ γλώσσα πῶς δημοτικὴ. Δὲν ἀρνοῦμαι πὼς εἶμαι ἓνας καὶ γὼ ἀπὸ τοὺς τελευταίους. Καὶ ὁμῶς πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ κανεὶς πὼς τὸ ζωντανὸ δημιουργικὸ αἶσθημα τοῦ Κονδυλάκη θερμαίνει καὶ δίνει μιὰ προσωπικὴ ἐκφραση στῆ συνθηματικὴ αὐτὴ γλώσσα. Ἄν ὁ Παπαδιαμάντης καὶ ὁ Βιζυηνὸς μᾶς καταντοῦν ἀνιστοροί, ἀποκορονιστικοὶ σὲ κάθε βήμα, ὁ Κονδυλάκης δὲν ἀφήνει νὰ μᾶς κυριέψῃ τὸ αἶσθημα τῆς πλήξης. Καὶ αὐτὸ τὸ χρωστᾷ στὸ ζωηρὸ παραστατικὸ του χάρισμα ὅσο καὶ στὸ εὐθύμο καὶ θυμόσοφο πνεῦμα ποὺ χαρακτηρίζει τὴ διήγησή του. Εἶναι νομίζω, ὁ μοναδικὸς σὲ αὐτὸ ἀναμεταξύ μας, καὶ ἴσως ἡ ἐκφραστικὴ αὐτὴ ἀνάγκη καὶ ὄχι μόνον ἡ συνήθεια τὸν κράτησε στὴν καθαρεύουσα, ἰκανότερη πράγματι, σάν πῶς ἐπεξεργασμένη ποὺ εἶναι, ν' ἀποδώσῃ τὴ χαριτολογία λεπτότερα καὶ καλλιτεχνικώτερα παρὸτι τὸ μπορεῖ ἡ ἀκόμα ἀμόρφωτη δημοτικὴ.

Μὲ τὸ ἴδιο εἰρωνικό, εὐθύμο πνεῦμα καὶ τὴ χάρις στὴν ἀφήγησις εἶναι γραμμένη ἡ ἡ τραγικὴ ἱστορία «Ὅταν ἤμουν δάσκαλος» τοῦ ἄλλου τόμου. Εἶναι ἀπὸ τις ὠραιότερες ποὺ μπορεῖ νὰ καυχηθῆ πὼς ἔχει ἡ νεοελληνικὴ διηγηματογραφία καὶ μαζί μὲ τὸν «Πατούχα» καὶ τις ἄλλες συντομώτερες ἱστορίες ποὺ τὴν ἀκολουθοῦν φανερώνει πὼς τὸ νεοελληνικὸ διήγημα ἔχει νὰ δεῖξῃ στὴν πρώτη ἀρχὴ του ἔργα ποὺ ἔπρεπε νὰ τὰ προσέξῃ περισσότερο ἢ νὰ γενεὰ ποὺ φαντάζεται πὼς τώρα ἄ ν α κ α λ ὕ π τ ε ι αὐτὸ τὸ εἶδος.

Κ. Χ.

Ἰουλίου Τυπάλδου, *Ποιήματα*. Λογοτεχνικὴ βιβλιοθήκη Φέξη, Ἀθήνα 1916, 163 σελ. Δρ. 3.

Μὲ τὴ νέα αὐτὴ ἔκδοση φροντισμένη ἀπὸ τὸν κ. Μαρίνο Σιγούρο, μᾶς δίνεται ὁλόκληρο τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Ἰουλίου Τυπάλδου, ποὺ κλείνει ὄχι μόνον τὰ λιγιστὰ του ποιήματα, γνωστὰ ἀπὸ τὴν πρώτη ἔκδοση, ἀλλὰ καὶ ἄλλα τραγούδια του γραμμένα ἀργότερα σὲ διαφορετικούς καιροὺς, μερικὰ πεζογραφικὰ του σημειώματα καὶ τὸν περιήρημο λόγο του βγαλμένο ἀπάνω στὸ μνημα τοῦ Σολωμοῦ, καὶ ἀκόμα περισσότερο τρία ὁλόκληρα ἄσματα ἀπὸ τὴ μεταφρασμένη Ἱερουσαλήμ τοῦ Τάσου. Ἔτσι μὲ τὴν ἔκδοση αὐτὴ προβάλλει ἀκέραια ἡ μορφή τοῦ παλαικοῦ ποιητῆ, καὶ μᾶς δίνεται ἡ εὐκαιρία νὰ θυμηθοῦμε τὴ λογοτεχνικὴ σημασία τοῦ Τυπάλδου βασιμισμένη τώρα ἀπάνω σ' ὁλόκληρο τὸ ποιητικὸ ὄλκον του. Ἀπὸ τὰ προλεγόμενα καὶ τὸν ἐπίλογο τοῦ κ. Μαρίνου Σιγούρου μαθαίνομε πὼς βρίσκονται μεταφρασμένα δέκα ὁλόκληρα ἄσματα τῆς Ἐλευθερωμένης Ἱερουσαλήμ, ποὺ δὲν ἀφήνει ἀκόμα ὁ σημερινὸς κάτοχος τους νὰ βγοῦνε σὲ φῶς ἂν μὲ τὰ νέα ποιήματα ποὺ μᾶς δίνει ἡ σημερινὴ ἔκδοση τοῦ Ἰουλίου Τυπάλδου δὲ γίνεται πλουσιώτερη ἡ ποιητικὴ του φυσιογνωμία, γνωστὴ πᾶς καὶ καθιερωμένη ἀπὸ τὴ λιγιστένη ἔκδοση τοῦ 1856 στῆ Ζάκυθο, εἶναι σ' ἀληθινὰ λυπηρὸ γιὰ τὴν τύχη τῆς μεταφραστικῆς μας λογοτεχνίας, μαζί μὲ τόσα ἄλλα ἀφανέστα ἔργα, νὰ συγκαταλέγεται καὶ ἡ Ἐλευθερωμένη Ἱερουσαλήμ τοῦ Τυπάλδου. Ἡ νέα ἔκδοση

της Βιβλιοθήκης Φέξι, που ήτανε πραγματική ανάγκη — γιατί η παλιά έκδοση έχει εξαντληθεί και είναι δυσκολόβρετη — παρουσιάζει δύο ελαττώματα: πρώτα πρώτα δε σέβεται κι αλλάζει τη μετρική μορφή στο τύπωμα για να οικονομήσει χώρο, ύστερα παραλείπει να σημειώσει κάτω από τα ποιήματα, και μάλιστα τ' ανέκδοτα, τις χρονολογίες εκείνες που θάταν απαραίτητο βοήθημα για το μελετητή.

Ο Τυπάλδος είναι κι αυτός γνήσιο άνθος της γης του, και δύσκολα ξεχωρίζεται από την εφτανησιώτικη πατρίδα. Γεννημένος στην Κεφαλλονιά από μητέρα Ιταλίδα, έφυγε από νέος στην Ιταλία για να σπουδάσει, ύστερα έζησε στη Ζάκυνθο και στην Κέρκυρα και πέρασε μακριά χρόνια της ζωής του στη Φλωρεντία. Ο τι μπορούμε να πούμε για την ποιητική σχολή των Έφτανησιών, ταιριάζει να το θυμηθούμε και για την ποίηση του Τυπάλδου: ζωντανεύει και παίρνει συνείδηση με την ενθύμηση του στίχου του Έρωτόκριτου, με την πνοή του δημοτικού τραγουδιού και με την επίδραση της Ιταλικής μουσικής.

Και με τον τρίτο από τους χαρακτηρισμούς αυτούς δεν πρέπει να λησμονήσωμε πως με την επαφή της τέχνης που μας έρχεται από τα ξένα, μεγαλώνει και τρέφεται και στο δικό μας τόπου την τέχνη ή ξεχωριστή κι άτομική εκείνη ζωή που την ονομάζομε εθνικότητα, καθώς γίνεται παντού. Το τραγούδι του Τυπάλδου δε μοιάζει με πλούσιο φανταχτερό άνθος, αλλά είναι το βοτάνι που ανθίζει κάτω από τη σκιά του μεγάλου σολωμικού δέντρου, όμως με το δικό του το άρωμα, εξίσαιο και προσωπικό. Με τον Τυπάλδο, το Μαρκορά, το Μαρτζώκη, το Μαβίλη, γράφεται ολόκληρος ο κύκλος της Ίονιας ποιητικής παράδοσης, που μέσα σ' αυτή αν ο Μαβίλης, και μ' όλη τη μικροσκοπική έκταση του έργου του, είναι ο ασύγκριτος, ο Τυπάλδος είναι ο άξιότερος μαθητής μιας τέχνης που φωτοβόλησε με το Μαρκορά η εντύπωση αυτή μικραίνει, και με το Μαρτζώκη γίνεται μηδαμινή. Την πρωτοτυπότερη όμως και δημιουργικότερη πνοή της σολωμικής παράδοσης πρέπει ν' αναζητήσωμε στη μεταφραστική εργασία.

Ο Τυπάλδος μας παρουσιάζεται μ' όλες τις χάρες κι όλα τα ελαττώματα του καιρού του. Στο τραγούδι του νιώθουμε εδώ και κεί, κάτι σαν άπλερο, μικρόχρικο, γλυκερό, επίπλαστο· αλλά η εντύπωση αυτή του δυσάρεστου σβήνεται και χάνεται στο βάθος μπροστά στη συνολική φυσιογνωμία του έργου, που μέσα σ' αυτό αντιφεγγίζεται με την ίδια πάντα μελωδική γραμμή, το αιδερόπλαστο με το παρὰμυθένιο, το λεπτονόητο με το εξίσαιο. Ο Τυπάλδος είναι ο ρομαντικός ποιητής, ο αισθηματικός κι ο πατριώτης. Τραγουδά μυστικόπαθα το Φεραίο και την ανάσταση του γένους του, και τον άλλο του τραγουδιστή, τ' άγέναιο παλικάρι, που αγαπά την ξανθή κόρη, την «άνοτροση σαν άχτίνα φεγγαριού», και που δραματίζεται το λυτρωμό του έθνους του μπροστά στο φοβερό τον Άλη πασά, που μιά μέρα τους πνίγει και τους δυό στ' άκόμεντα νερά της λίμνης. Τα περισσότερα ποιήματά του είναι έλεγεια, τραγούδια του θανάτου, που ανοίγουν ευωδιασμένους τάφους σε παρθένες και κλείνουν την πίκρα του όψιμου θανάτου κι ενός στεγνού αποχωρητισμού την ήμερη άπελπισία. Για την αισθητική εντύπωση του καιρού μας το έργο του Τυπάλδου δεν είναι άψυχο, ούτε νεκρό, και μ' όλο το ρομαντισμό που κλείνει, γιατί στάθηκε σ' άληθινή καλλιτεχνική ανταπόκριση με την εποχή του. Μερικά από τα τραγούδια του πέρασαν και ζούνε στο στόμα του λαού κι άντιχούνε γνώριμα σ' όλους έμάς, καθώς λ.χ. η «Φυγή». Πώς κλείνουν κάποια άσυνήθιστη χάρη του πρωτόγενου μαζί και του άφρόντιστου τα λίγα αυτά τετραστίχια!

Έθνα γλυκειά μου άγάπη
Κι ή νύχτα είναι βαθεία,
Μας καρτερεί ή βαρκούλα
Στην έρημη άμρογολιά.

Άκόμη το φεγγάρι
Έλαμπε σπλαχνικό,
Με μάτια δακρυσμένα
Το κοίταζαν κι οι δυό.

Λάμψε, γλυκειά μου, λάμψε
Νά φύγωμε μακριά,
Όσο σιγάς τ' άέρι
Στα δόλοστρωτα νερά.

Και κάθε που στο κήμα
Βουτήξη το κουπί,
Στο μέτωπο του δίγει
Έ ή κόρη ένα φιλή.

Στην «Επιθυμία» του όμως, και μέσα στη μυστικόπνη ηδυσπάθεια που τη σκεπάζει, βρίσκομε τους πιο άκριβους στίχους του Τυπάλδου.

Φεύγει το Βασιλόπουλο,
Φεύγει μακριά απ' την κόρη,
Δάση περνάει και πέλαγα,
Τρέχει έρημιές και όρη.

Και μές στο χρόνιασμα έδεκει
Σαναγνίζει πάλε,
Και πλιό την κόρη δε θωρεί
Είς τ' όρρανό άμρογοιάλι.

Έ ή κόρη που έκαμάριον
Τ' άέρι και το κήμα,
Πέθανε, και το χάραμα
Την έβαλαν στο μνήμα.

Στο μνήμα πλιό δεν ήτανε
Έ ή άγγελική εύμορφία
Κι έβγάνανε τα χόματα
Μιά μυστική εδωδία.

Έταν άκόμη σαν άνθος
Τό τρυφερό της στόμα,
Κι έβγήκε κείνος δροσερός
Στου τάφου της το χόμα.

Πόθος θεομός τον άναψε
Νά ξαναϊδή τα κάλλη,
Π' όρραζε ο χάρος κι έκρυψε
Στης γης την έρημ άγκάλη.

Τη γη πετάει πούχε κλειστή
Έπάνω απ' την καρδιά της,
Και μέσα βρρίκει μιά ξονθή
Πλεξίδα απ' τα μαλλιά της.

Τους στίχους αυτούς σημειώνομε εδώ πρόχειρα και κομματιαστά για να μας θυμίσουν, έστω κι άδυνατισμένη, την ποίηση εκείνη που μας συγκινεί ολόκληρη σαν τις παλαικές μικρογραφίες και μας φέρνει το παρθενικό άρωμα του περασμένου. Το ποιητικό έργο του Ίούλιου Τυπάλδου με την ψυχική την ηδυσπάθεια που σκορπίζει και με την πρωτόγενη χάρη του, που ανταμώνονται σε κάποια ολόανθη πνοή ρομαντισμού, μας γοητεύει άκόμη σήμερα και θα μας ναουρίζη κι αύριο.

Α. Π.

Κερκυραϊκή Ανθολογία [δίμηνο φιλολογικό περιοδικό της Συντροφιάς των έννιά]. Κέρκυρα 1915—1916. Χρονιά 1, άριθ. 1,2,3,4. Συνδρομή 8 δρ.

Οι Κερκυραίοι συνάδελφοι δεν είναι πιά πρωτόγονοι στην πρόθεση, κι η παλιά παράδοση που τη λάμπρυνε ένας Σολωμός τους οδηγεί σε ύψηλότερη θεωρία της τέχνης. Δεν τους άρκοϋνε πιά τα άφελή τριυλίσματα έμάς των Έλλαδιτών, καθώς μορφήν έμαστε από μιά ιστορική άναγκαιότητα, βαρβάρων παθώς μας ονομάζουν. Έ ή υπερκοπή της πρόθεσης τους έκφοράζεται με τη θέληση προς μιά μορφή, κι ή καλλιέργεια της μορφής είναι το καύχημα και το έμβλημα τους. Μαρτύρια τα σονέτα του Μαβίλη και τα διη-

γήματα του Θεοτόκη. Για να συνεχίσει την αδιάλλακτη αυτή τεχνική αούτηρότητα ιδρύθηκε η «Συντροφία των εννιά», που οργανό της είναι η «Κερκυραϊκή Ανθολογία.» Έχουν φανή ως σήμερα τέσσερα κομμά φυλλάδια, και στις σελίδες τους ενώνεται ποιητική και ζωγραφική τέχνη σε τόσο αρμονισμένο σύνολο, όπως δεν έγινε ποτέ σε νεοελληνική έκδοση. "Ο τι περισσότερο μπορούσε να εύχηθῆ κανένας είναι ένα άπλωμα του περιοδικού σε χώρο, ώστε να μπορέῃ ν' αντιπροσωπεύῃ πλατύτερα την κερκυραϊκή παραγωγή και χωριστά την τόσο σημαντική εργασία ενός Κωνσταντίνου Θεοτόκη, και από το άλλο μέρος, κάποια λιγώτερη έπιμονή στον τοπικισμό, και τούτο ιδιαίτερα στη γλώσσα. "Όσο κιάν η έπιμονή αυτή αντίστρατεύεται στο παράδειγμα του Σολωμού που αναγνωρίζει για πηγή της η κερκυραϊκή παράδοση, δεν μπορεί βέβαια ν' άρηθῆ κανείς τη χάρη μίας τοπικής παραλλαγῆς παράλληλα προς την καθολική γραμμῆ που φέρνει άκράτητα προς το σχηματισμό μίας πανελληνίας γραπτῆς γλώσσας. Μά πάλι η χάρη αυτή χάνει πολύ σε σημασία, όταν το ζήτημα δεν ἔχη μόνο αισθητική αλλά μαζί και κοινωνική σπουδαιότητα, κι όταν ακόμα βρίσκεται αυτό σε κρίσιμη στιγμή, όπως είναι η στιγμή αυτή που μία άνάγκη άκράτητη τείνει να ένωση στο ρεύμα της δυο κύματα αντίθετα: το κατέβασμα σιγά σιγά της σχολαστικής παράδοσης προς το δημοτικισμό με το ανέβασμα σιγά σιγά του δημοτικού χυδαίου προς κάποιο φραστικό έξυγνίσμα, άπαραίτητο για να σχηματιστῆ μία γλώσσα ικανή για τις πολυποικιλίες πνευματικῆς έκδηλώσεως ενός πολιτισμένου έθνους.

Κ. Χ.

Διάφορα

Π. Μ. Κοντογιάννη, Οί πειραταί και ἡ Θάσος. Ἀθήνα 1915, 57 σελ.

Ἐκ. Κοντογιάννης είναι από τους ὀλίγους ιστορικούς που καταγίνονται και ἐξετάζουν τῆ νεώτερη ἑλληνική ἱστορία με βάση τα ἔγγραφα και τους περιηγητάς κοντά στις ἄλλες ἱστορικές πηγές. Ἰδιαιτέρο προτέρημα του κ. Κ. είναι που γράφει με ἀπλότητα και χάρη και γιαντό διαβάζεται με εύχαρίστηση. Στῆ μελέτη του αὐτῆ ὁ κ. Κ. ἐξετάζει ἕνα από τα τραγικά, ἡμπορεῖ κανείς να πῆ, κεφάλαια τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας: γιατί ἡ πειρατεία, τὸ παιδομάζωμα, ἡ λοιμική, ὁ Τούρκος είναι οἱ βδέλλες που ἦσαν τὸ ἑλληνικὸ αἷμα στους περασμένους αἰῶνες.

Πρὶν ἔλθῃ στο θέμα του μιλεῖ εἰσαγωγικά και σύντομα για τὴν ἱστορία τῆς πειρατείας, για τὴν ἱστορία του ὠραίου νησιοῦ, μᾶς περιγράφει τῆ σημαντική κατάσταση τῆς Θάσου, χωρίς να παραβλέπῃ μήτε τὴν ἀργῆ ζωῆ των ἀνδρῶν που κάθονται στο καπηλειὸ και ἀφήνουν τις γυναίκες τους να κάμνουν τῆ δουλειά του χωραφιοῦ. Ἀπό τους κύργους που είναι χιτομένοι στα περιγιάλια, από τα τοπωνύμια ἀκόμη προσπαθεῖ να βρῆ τους ἀρχαίους συγκομισμούς του νησιοῦ, που ἐρημώθηκαν με τὸν καιρόν. Ἐπειτα ἔρχεται στο ζήτημα τῆς πειρατείας. Τα πικνά δάση τῆς Θάσου ἦταν ἡ αἰτία που οἱ πειραταί ξεπεφταν συχνότερα ἐκεῖ παρὰ ἄλλου, γιατί ἐβρισκαν καταφύγιο εὐκολώτερα. Οἱ κάτοικοι για να φυλάγονται γληγορώτερα εἰδοποιούντο από τους «σκοπιωρούς» των κύργων και ἐκρέβοντο σε κρυψάνες των δασῶν ἀκόμη και τα γεννήματά τους τα ἐκρυβαν μέσα σε ὑπόγεια και καταβόθρες,

πράγμα που μᾶς θυμίζει τα σπήλαια και τις καταβόθρες τῆς Καπαδοκίας και του Ταύρου, που καταφεύγαν οἱ δυστυχισμένοι οἱ δικοί μας στους παλαιότερους χρόνους, αλλά και τώρα πάλι στα χρόνια των Νεοτούρκων στο 1914 και 1915! Κατὰ τὴν ἐπανάσταση του 1821 δεν ἐβῆκαν στη Θάσο μόνο πειραταί αλλά και σταυραετοί που ἤθελαν ν' ἀρπάξουν ὅς ἐλευθερωταί τάχα.

Ἡ πειρατεία ἄρχισε να χτυπιέται και στο Αἰγαίο ὄστερα από τὴν ἐλευθέρωση τῆς Ἑλλάδας και προπάντων ἐπὶ Καποδίστρια: τὸ τελειωτικὸ χτύπημα ἔδωκεν ὁ Κανάρης τὸ 1839 που ἐλευθέρωσε τὴν ἑλληνικὴ θάλασσα ἄλλη μιὰ φορὰ, από τους πειρατάς τώρα.

Αὐτὸ είναι σύντομα σύντομα τὸ περιεχόμενο του βιβλίου του κ. Κοντογιάννη: ὀλίγες σελίδες από τὴν ἱστορία των παθημάτων του Ἑλληνισμοῦ.

B. Γ.

Γεωργίου Σωτηριάδου, Ἐκλογαί ἱερῶν ὕμνων τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, κατὰ τὸ ἐπίσημον πρόγραμμα των ἐν τοῖς σχολείοις και γυμνασίοις του κράτους διδακτέων μαθημάτων. Ἀθήνα 1915, 16+56 σελ., δρ. 1—, ἔκδοση Σιδέρη.

Τὸ ὑπουργεῖο τῆς παιδείας ἀποφάσισε πολύ σωστά να διδάσκαται στα γυμνάσια κοντά στη λοιπῆ λυρική ποίηση και ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἔμνηλογία, και σύμφωνα με τὸ σχετικὸ πρόγραμμα ὁ κ. Σωτηριάδης ἐζήτησε να κάμη κάποια ἐκλογή για τὸν καθηγητῆ και για τὸ μαθητῆ.

Ἡ ἐκλογή, καθὼς τὸ λέγει και ὁ κ. Σωτηρ. δεν ἦτον εὐκολή, γιατί δεν ἔχομε ἀκόμη κοσμικισμό τὸ ὕλικό, δεν ἔχομε δηλ. κριτικῆς ἐκδόσεις καλῆς και δεν ἡμποροῦμε φυσικά να καταφύγωμε στις ἐκδόσεις που μεταχειρίζεται ἡ ἐκκλησία, γιατί αὐτῆς είναι πρόχειρες, καμωμένες από ἕνα χειρόγραφο, με πολλὰ σφάλματα, και δεν ξεχωρίζουν τους στίχους ἀλλὰ τυπώνονται σὰν πεζά. Γιατί δεν είναι και πολλὰ χρόνια που παρατήρησαν ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἔμνηλογία ἔχει μέτρα και ρυθμὸ και ἄρχισαν να τὰ μελετοῦν. Ὁ καρδινάλιος Pitta και ἔπειτα ὁ σοφὸς Krumbacher ἄνοιξαν τὸ δρόμο στις μελέτες αὐτῆς, και σήμερα καταγίνονται δεκάδες σοφοί, προπάντων Γερμανοί και Γερμανοεβραῖοι, να διαβάσουν και ἐκδώσουν τις ἑκατοντάδες χειρόγραφα που είναι σκευρασμένα στις βιβλιοθήκες τῆς Εὐρώπης. Ἀπό τους δικούς μας μόνον ὁ Παρανίκας και ὁ Παπαδόπουλος Κερμαεὺς ἐδούλεψαν ἐπιστημονικά σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα, ἐνὼ ἔπρπε οἱ κληρικοί μας να ριχτοῦν στη μελέτη τῆς ἔμνηλογίας, που ἔχει μαργαριτάρια ἑλληνικὰ ἀμέτρητα.

Ἐκ. Σ. με τὴν ἀγάπη τῆ θερμῆ που ἔχει για ὅλη τῆ μεσαιωνικὴ και νεώτερη ποίησή μας προσπάθησε με πολὺ κόπο να διαλέξῃ ὀλίγα κομμάτια από τα μελετημένα και φροντισμένα καλύτερα, γιατί από τα ἄλλα, και καλύτερα ἂν είναι, δεν ἡμποροῦσε να τὰ πάρῃ με τὰ λάθη που είναι τυπωμένα. Και πρῶτα πρῶτα ὀμιλεῖ εἰσαγωγικά για ἐκείνους που δὲ διάβασαν μεσαιωνικὴ ποίηση: για τὴν ἀξία τῆς λυρικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἔμνηλογίας, για τὴν ἐπίδραση τῆς ἐβραϊκῆς λογοτεχνίας (τῆς παλαιᾶς διαθήκης), για τὴ ρυθμικὴ μετρικὴ που γεννήθηκε ἀφοῦ χάθηκε ἡ ἀρχαία προσοδία από τὴν ἀναλογία τονισμένων και ἀτόνων συλλαβῶν. Ἐκ. Σ. προσπάθησε να δώσῃ δείγματα από τους κυριώτερους μελωδοῦς—ἔτσι λέγονται γιατί τὰ ποιήματά των ἐπῆλλοντο— από τὸ Ρωμανό, τὸν Ἀνδρέα, τὸν Κοσμᾶ, τὸν Ἰωάννη Δαμασκηνό, τὴν Κασσιανῆ κτλ. Μεγαλύτερος ἂν δλος είναι ὁ Ρω-

μανός γιατί ἔχει αἰσθημα πῶ ἀληθινὸ καὶ ἔμπνευση ὑψηλότερη καὶ γλῶσσα ἀπλούστερη. Στὴν ἔκκ'ησία βέβαια νίκησε ὁ Δαμασκηνός γιατί ἔγραψε γλῶσσα ἀρχαιότερη πρὸ θαυμαζόταν καὶ γι'αὐτὸ πήρε τὴ θέση τοῦ Ρωμανοῦ, τοῦ ὁποῖου ὀλίγοι ἄνθρωποι ψάλλονται στὴν ἔκκλησία, ἐνῶ οἱ λοιποὶ βρῖσκονται στὰ χειρόγραφα.

B. Γ.

Μουσικὴ

Μ. Καλομοίρη, Ὁ Πρωτομάστορας, μουσικὴ τραγωδία 1916.

Ὅσοι εὐτύχησαν πέραν ἂν ἀκούσουν τοὺς «Ἰάμβους καὶ Ἀναπαιστους» τοῦ Καλομοίρη μὲ συνοδεία ὀρχήστρας περιμέναν νὰ βροῦν στὸν «Πρωτομάστορα» πρὸ ἀπὸ τότε ἐτοιμάζονταν, τὰ ἴδια λυρικά στοιχεῖα πρὸς ἴσους πλούσια σκορμισμένα στὸν κύκλο αὐτῶν τῶν τραγουδιῶν.

Ὁ Καλομοίρης εἶναι τραγουδιστής· μᾶς τὸ δείχνουν ὄχι μόνον τὰ χαρακτηρισμὰτά του σ' αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς σύνθεσης, παρὰ καὶ ἡ προτίμησή του γιὰ αὐτὴ. Ἐχει γράψει ἀπὸ νεαρότατη ἀκόμα ἡλικία τραγούδια, μέσα στὸ κοινωνικὸν τοῦ μᾶς φέρει τὴ φωνὴ γιὰ νὰ μᾶς πῆ τοὺς εὐγενικοὺς στίχους τοῦ Μαρβίλη, μᾶς δίνει μετὰ τοὺς «Ἰάμβους» καὶ τώρα τὸ μουσικὸν τοῦ δράμα.

Εἶπαμε πῶς ἡ προτίμησή του αὐτὴ ὀφείλεται καὶ στὴ μουσικὴν τοῦ ἰδιοσυγκρασίας, στὸ ἰδιαιτέρον δηλαδὴ ταλέντο του νὰ μεταχειρίζεται τὴ φωνὴν γιὰ ἐκφραστικὸν μέσο, ἴσως καὶ σὺν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ μουσικὴ τέχνη, μὴν ἔχοντας κανένα παρελθὸν σύνθεσης ὀργανικῆς μεταχειρίζεται εὐκολότερα καὶ πρὸ ἀνθρόρητα τὴ φωνὴν γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὸν ἑσωτερικὸν κόσμον τῆς. Κοντὰ σ' αὐτὰ μού φαίνεται ἀκόμα πῶς στίς μεσημβρινῆς καὶ ἀνατολίτικες φυλές, τὸ τραγούδι ξεπετιέται σάν ἀπὸ φυσικὴν ὁροσερὴν πηγὴν.

Ὁ «Πρωτομάστορας» σημειώνει μὴν ἀπαρχὴν στὴν ἐθνικὴν μουσικὴν μᾶς ἐξέλιξη, γιατί εἶναι τὸ πρῶτον θεατρικὸν ἔργον πρὸς ἑκφράζει μουσικὰ ἕνα ἑλληνικὸν κόσμον. Σάν πρῶτον ἔργον, καὶ ἔργον νέου συνθέτη, ἦταν φυσικὸν νάχη τις ἐλλείψεις του, νὰ ξυπνᾷ, σὲ μέρη τῆς β' καὶ κυρίως τῆς γ' πράξης τὴν ἐπιθυμίαν περισσότερης συντομίας ἢ καλύτερα περισσότερης ἐκφραστικῆς λιτότητας. Ἦταν φυσικὸν νὰ μᾶς δείχνῃ ἀκόμα πρόσφατη τὴ δυνατὴ ἐπίδραση τῆς βαγνερικῆς σχολῆς. Κάποτε τὰ ξένα στοιχεῖα ἐπιπλέουν καὶ δὲ μᾶς παρουσιάζονται ἀρκετὰ ὀργανικὰ ἀφωμοιωμένα, κτήμα τοῦ συνθέτη, σάν κάτι δικὸν τοῦ πρὸς νὰ μᾶς κάνει τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ξένου. Μὰ οἱ ἀδυναμίες αὐτῆς δὲ μᾶς χαλνοῦν τὴ γενικὴν ἐντύπωσιν.

Ὁ «Πρωτομάστορας» ξετυλίγεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴν πλούσιος σὲ λυρισμὸν καὶ σὲ πάθος· αὐτὰ εἶναι τὰ δύο ἐκφραστικὰ τοῦ γνωρίσματα μᾶς μετὰ τὸν τόπον τὸν δραματικόν. Τόσον στὸν «Πρωτομάστορα», ὅσον καὶ στὴν σειρά τῶν «Ἰάμβων», ἡ δραματικὴ νῆτα συχνὰ σφιχτοδεμένη μετὰ τὸ λυρικὸν τραγούδι.

Ἡ ὀρχήστρα γίνεται ἕνα μετὰ τὰ λόγια, καὶ ἀκόμα μᾶς δίνει τὴν ἀτμόσφαιραν ἐκείνην τὴ μουσικὴν, πρὸς οἱ ἤχοι δημιουργοῦν γύρω στὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔργου. Εἶναι ἡ ἕκκ'ησία, καὶ βαρύτερον συχνὰ καὶ πραγματικώτερον ἀπὸ τὰ λόγια. Στὴν ὀρχήστραν πρωτακοῦμε τὰ διάφορα «ἐξαγγελτικὰ» μοτίβα, πρὸς ἵνα νὰ μᾶς παίρνουν ἀπὸ τὸ χέρι καὶ νὰ μᾶς ὀδηγοῦν ὅσπερ μέσα σ' ὅλον τὸ μουσικὸν δράμα. Καὶ εἶναι τόσον πλαστικά, ὅστε ξεχωρίζουν ἀμέσως σὸν γενικὸν μουσικὸν φόντον.

Γιὰ τὴν ἑλληνικότητα στὴν ἔμπνευσιν ξεχωρίζω τὸ τραγικὸν σκοτεινὸν μο-

τίβου τῆς Μοίρας, τοῦ «Πρωτομάστορα», ὅλον λεβεντιά καὶ θέλησιν, μὰ καὶ σκληρότητα. Τὸ μοτίβον τῆς Σμαράγδας καὶ τῆς ἀγάπης εἶναι ἀπαλὰ καὶ παθητικά, μὰ ἴσως νὰ μᾶς μιλοῦν μετὰ τὴ δικήν μᾶς τὴ γλῶσσαν. Τὸ ἑλληνικὸν μοτίβον τῆς ἀγάπης θὰ τὸ ἤθελα νὰ κλείνῃ μέσα τοῦ κάτι ἀπὸ τὸ δημοτικὸν στίχον «βαρὶὰ πρὸς σ' ἀγαπᾶ».

Μὰ καὶ σ' αὐτὸ ἀκόμα δὲ φταίει ἀπόλυτα ὁ συνθέτης, πρὸς ἔχει ἀναλάβει τέτοιον δύσκολον ἔργον, νὰ ἐκφράσῃ δηλαδὴ μετὰ τὸν ἦχον τὴν ἑσωτερικὴν ὑπόστασιν τῆς φυλῆς του. Ἡ ἑσωτερικὴ μᾶς ὑπόστασιν βρῖσκεται ἀκόμα τόσον δυνατὰ χρωματισμένη ἀπὸ ξενικὰς ἐπιδράσεις καὶ σκοτεινιασμένη ἀπὸ εἰδῶν ἀμφιβολίας καὶ δισταγμοῦς, ὅστε ὁ καλλιτέχνης δημιουργὸς ζητεῖ ἄλλο πολὺ ψηλαφητὰ νὰ πάσῃ τὴν ὁμορφίαν τὴν ἐθνικὴν, πρὸς λαχταρᾷ νὰ τὴν κἀνῃ δικήν του. Ἡ γ' πράξις μᾶς κάνει τὴν ἐντύπωσιν τοῦ πολὺ χαλαρωμένου. Στὸ μουσικὸν δράμα μᾶς ἐνδιαφέρει ζωηρὰ καὶ ἡ δραματικὴ πλοκὴ καὶ ἡ ἑσωτερικὴ ἐνότητις τοῦ ἔργου· Στὴν γ' πράξις ἡ στιχογραφικὴ διασκευὴ τῆς τραγωδίας ἔχει προσθέσει τόσον λυρικά ἐπεισόδια, πρὸς ἀδυνατιζοῦν τὴν δραματικότητά τῆς. Μετὰ τοὺς λυρικοὺς αὐτοὺς δισταγμοῦς ὁ «Πρωτομάστορας», ὁ ἄντρας ὁ δημιουργός, ὁ σκληρός, μᾶς φανερώνεται λίγο σάν ἑρωτευμένον ἀγόρι, ἀναποφάσιστο, μπροστὰ στὴν τραγικώτατην στιγμὴν τῆς θυσίας. Φανταζομαστε περισσότερον τραγικὸν πάθος παρὰ τρυφερότητα, περισσότερην συγκέντρωσιν παρὰ ἄλλωμα.

Μ' ὅλα αὐτὰ πόση συγκίνησις μᾶς δίνουν τόσες καὶ τόσες μουσικὰς φράσεις, ἡ διπλὴ σπαρακτικὴ κραυγὴ τοῦ τραγουδιστοῦ «Σμαράγδα, Σμαράγδα», πρὸς ἀντιλαλεῖ μέσα μᾶς, ἡ ὀρχήστρα, πρὸς σὰ σὲ πομπὴν θλιμμένην συνοδεύει τὴν «τραγικὴν ἐρωμένην» τοῦ Πρωτομάστορα σὸν θάνατον, καὶ τῆς Σμαράγδας πόσον θρηνητοί. Ὁ συνθέτης μᾶς φανερώνεται σὸν ἔργον τοῦ μετὰ δικήν του πᾶ μουσικὴν φράσιν ἀτομικὴν, καὶ στὴν ἑσωτερικὴν μουσικὴν διάθεσιν καὶ στὴν ἐκδήλωσιν τὴν ἑξωτερικὴν.

Ὁ Καλομοίρης ζητᾷ πάντα τὴν ἔμπνευσιν τοῦ σὲ πηγὰς καθάρια ἑλληνικὰς, σὲ δημοτικὸν τραγούδι, στὴν ἐθνικὴν μᾶς ποίησιν· ἔτσι τὸν βλέπομε νὰ χτίζῃ τὸ μουσικὸν τὸν δράμα σὲ δημοτικὸν θρόνον καὶ νὰ βάζῃ σὲ μουσικὴν τοὺς στίχους τοῦ Παλαμά.

Πρὸς ἔρθῃ ἀκόμα στὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τὸ Χάρκοβο τῆς Ρωσίας, στέλνει ἐδῶ γιὰ δημοσίευσιν μελέτες μουσικὰς—«Ἡ τέχνη μου καὶ οἱ πόθοι μου»— παρακολουθεῖ γενικὰ τὴν καλλιτεχνικὴν κίνησιν τῆς πατριδος του καὶ ὀνειρεύεται τὸ μουσικὸν τῆς ἀνθισμα. «Ὁ καιμὸς τῆς πατριδος» δὲν τὸν ἀφήνει. Ἐτσι ἔρχεται σὸν τόπον τοῦ μ' ἐνθουσιασμό, μετὰ ὄνειρα, μ' ἑλπίδες.

Τιμὴν λοιπὸν σὸν ἄξιον καλλιτέχνη, πρὸς ἀρχίζεις νὰ δὴν μορφὴν σὲ ὄνειρά του καὶ πρὸς τὸν φτερόνουν οἱ ἑλπίδες του. Τὸν παρακολουθοῦμε μετὰ χαρὰ σὲ δύσκολον ἔργον τοῦ καὶ περμένομε νὰ προχωρῇ ὅλον καὶ μετὰ στερεώτερον βῆμα ἀνοίγοντας τὸν δρόμον πρὸς τὴν ἑλληνικὴν μουσικὴν τέχνην

M. A.

Ἡ γλῶσσα μᾶς στὴν κοινωνικὴν ζωὴν

Ἡ γλῶσσα μᾶς ἡ δημοτικὴ ὅλον καὶ περισσότερον ἀναγνωρίζεται καὶ ἀρχίζουσι ἀφορώτερον νὰ τὴ γράφουν· ἐκείν ὅπου πρὸς ἦταν ἀσυνήθιστη. Καθὼς σὲ παρασμένα χρόνια σημειώθηκαν σὲ τὴν αὐτὴν «τῶν καιρῶν τὰ σημάδια» (Δελτίον 3, 313, 4, 323), ἔτσι καὶ σήμερον θὰ σημαδεῖται μερικὰ σημεῖα πρὸς σὰ σταθμοὶ ξεχωρίζουσι σὲν δημοτικισμὸν τὸ ἄλλωμα.

κάδα που αρχίζει από τον κορμό του δένδρου και πηγαίνει έπειτα και σ' αυτούς τους μικρούς κλώνους. Είναι μία μικρή ψείρα που γεννοβολάει ένδεκα φορές το χρόνο και γίνεται έπειτα από λίγο καιρό άφθονη. Αιτή ρουφάει το χυμό του δένδρου και τούτο άδυνατίζει τόσο ώστε έπειτα από δύο και τρία χρόνια όταν είναι πολλή μπορεί να ξεραθή.

Η ψείρα διαλέγει τα μέρη του κορμού που έχουν παλιές ξεφρές φλούδες γιατί προφυλάγεται κάτω από αυτές από τη μεγάλη ζέση και το κρύο, από τον άνεμο και τη βροχή. Όταν μία φορά κολλήσει στο δένδρο ή φλούδά του σχίζεται και έξογκωνεται εις θέσεις θέσεις και ή βαμβρακάδα πληθύνει εύκολωτερα. Μερικές από της ψείρες είνε φτερωτές και πηγαίνουν μακριά για να μεταδώσουν την ασθένεια. Τόν χειμώνα ή περισσότερες καταβαίνουν εις της χονδρές ρίζες.

Βράζουν εις ένα άγγεϊο 10 όκάδες νερό και λιώνουν εκεί μέσα 5 όκάδες σαπούνι. Το άφήνουν να κρυώσει και άμα κρυώσει χύνουν εις αυτή τη σαποουνάδα λίγο λίγο 5 όκάδες πετρέλαιο και ανακατώνουν ολοένα. Έπειτα χύνουν αυτό το φάρμακο εις ένα μεγαλύτερο άγγεϊο, κανένα βαρέλι παραδείγματος χάριν. Ρίχνουν εις αυτό 40 όκάδες νερό σιγά σιγά και ανακατεύουν πάντοτε με ένα ξύλο. Για να καταστρέψουν της ματόφειρες που είναι εις της χονδρές ρίζες ξελακώνουν το δένδρο τόν χειμώνα και ζεματούν της ψείρες με θερμό. Βράζουν δηλαδή σ' ένα τενεκέ του πετρελαίου νερό και σχεδόν βραστό το χύνουν στο κορμό της μηλιάς που έχει ματόφειρα και στης χονδρές ρίζες που φαίνονται ότι έχουν απ' αυτή...

Η δημοσίευση αυτών των «πρακτικῶν οδηγιῶν» σέ άπλη γλώσσα και χωρίς καμιά ύστεροβουλία να μάθουν το χωρικό να μιλή «καλύτερα» τή στιγμή που πρόκειται να τόν διδάξουν πώς καταστρέφεται ή ματόφειρα ή πώς να μη σκουληκιάζουν οι μηλιές του, είναι πολύ εύοιανη έκκληση, άμα θυμηθούμε πώς πρό δύο άκριβως χρόνων παραπονοούνταν ό Πέτρος Βλαστός στο Δελτίο (3, 294 «Πώς προσπαθεί να γίνη πρακτικό τό κράτος»), για τή γλώσσα άκριβώς που ελχαν τότε οι πρακτικές οδηγίες του Ύπουργείου της Έθνικης Οικονομίας*. Έτσι έπειτα από έκατό σχεδόν χρόνων ελεύθερο βίο και μία καμπύλη εξέλιξη της επίσημης μας γλώσσας, ξαναγυρίζομε σιγά σιγά σέ κείνο που στην αρχή έκαμαν, και πού θά έπρεπε σέ όλες τις έποχές να είχαμε κάνει**.

* Δέει εκεί ό κ. Βλαστός κοντά σι' άλλα και τ' ακόλουθα:

«Είναι περισσότερο από παράξενη ή τυφλωμάρα αυτή του κράτους που θέλει να φωτίση τό λαό κι όμως άφου άνάγη τό κανεήλι τό σκεπάζει άμέσως με τό πιδάρι της καθαρεύουσας, κι άφήνει έτσι τό δύστυχο τό χωριάτη μέσα στο ίδιο σκοτάδι που τότε σκλάβωνε και πριν. Είναι άνάγη να τό φωνάζομε κάθε μέρα πώς τότε μοναχά θά πολιτιστή και θά δασκαλευτή ό λαός όταν τό κράτος κι ό δάσκαλος και τό βιβλίο θά του μιλήσουν τή γλώσσα τή δική του, τή ζωντανή και τόσο πρακτική; Για να δελξομε τό χάος που χωρίζει τό τμήμα της Γεωργίας από την άλήθεια βάζομε πλάι πλάι μερικά λόγια στη δημοτική και τό καθαρευουσιάνικο αντίστοιχο κείμενο, και φωτιζομε, πού από τό δυό θά καταλάβη καλύτερα, όχι μοναχά ό χωριάτης μά κι ό πιδ σοφός καθηγητής κι ό πιδ γραμματισμένος κάτοικος της πολιτείας;

Όσο βασιτά τό κούνημα και τό κουβάλημα της μάλας που είναι μέσα στο βαρέλι, χρειάζεται να μην τραναχτή αυτή καθόλου και να μη χτυπηθή. Ό λάκκος όπου θά ξαναφεντευή τό δέντρο, πρέπει να είναι έτοιμος και να έχη κατήφορο από τή μία μεριά για να μπορέση να γλιστρήση εύκολα στη θέση της ή μπάλα...

«Καθ' όλην τήν μεταφοράν και τόν χειρισμόν του βυτιοειδούς σβάλου σπουδατον εινε τό να μη ταραχθῆ ούτος και ύποστη κτηλήματα. Ό λάκκος, όστις θά δεχθῆ τό δένδρον, πρέπει να εινε έτοιμος και εκ τής μιας πλευράς επίσης έπικλινος, να διευκολυνθῆ ή διολισθήσις της μπάλας εις τήν θέσιν της...»

** Τό ακόλουθο κομμάτι είναι δείγμα της γλώσσας που έγραψαν οι διαβασιμένοι μας πρό δυόδοντα χρόνων για να διαδώσουν στον έλληνικό λαό πρακτικές γνώσεις. Είχαν βέβαια και τότε καθαρεύουσα και προσπαθούσαν να μη

«Ότι τό τελευταίο φαινόμενο, έρχεται από μια επίγνωση βαθύτερη για τή σκοπιμότητά του, δείχνει τό ακόλουθο γράμμα του Γενικού Γραμματέα στο Ύπουργείο της Έθνικης Οικονομίας, του κ. Α. Μυλωνά:

«...Ευτυχώς κατενόησαν πλέον όλοι σήμερα ότι όσο άπλουστερα γίνεται ή γλώσσα, με τήν όποιαν άποτεϊνόμεθα προς τόν λαόν, τόσο καλύτερα επιτυγχάνομεν τόν σκοπόν μας, διότι τόσο καλύτερα έννοει ό άπλοικός άνθρωπος και έπωφελεται όσα του ύποδεικνόμεν. Δι' αυτό και ή φυτοπαθολογική μας ύπηρεσία, διορθώνουσα σφάλμα, τό όποϊον ένγινετο έως πρό όλίγου, συγτάσσει εις άπλην, ζωντανήν γλώσσαν τās διαφόρους οδηγίας της πρόστους χωρικούς διά τήν καλύτερευσιν της καλλιεργείας.

Έτσι έλιπίω ότι αι έγκύκλιοι μας αυτά, καθώς και άλλα άκόμη, όταν καταλλήλως διανεμηθούν και διαβασθούν παντού όπου ήμπορούν να χρησιμεύσουν, θά συντελέσουν άρκετά εις τήν πρόοδον της καλλιεργείας και τήν αύξησιν του έθνικου μας πλούτου».

«Αν αυτά γίνονται όπου ή άμεση έξάρτηση από τό κράτος κάνει δυσκολώτερο τό μεταχείρισμα της άπλης γλώσσας άκόμη και για τις περιστάσεις που είδαμε, όπου αυτό φαίνεται τόσο φυσικό και άπαραίτητο, πολύ συχνότερα είναι τα όμοια περίστατικά άμα βγούμε έξω από το υ κράτους τή δικαιοδοσία, σέ συλλόγους, στίς έφημερίδες, σέ άγγελίες, σέ όλόκληρη τέλος τήν κοινωνική ζωή.

Μία έκκληση λ. χ. στα παιδιά τις παραμονές της πρωτοχρονιάς, ύπογραμμένη Έξ όνόματος τών Δεσποινίδων του Αν κ ε ι ο υ» από τή Δα Α. Κ. Τρεκούπη μιλεί έτσι (Νέα Έλλάς 21 Δεκ. 1914):

«Πλησιάζουν τα Χριστογέννια και ή Πρωτοχρονιά. Τήν θερμή σας φωλήτσα αι τρυφερά φροντίδες του πατέρα και της μητέρας θα γεμισούν από χίλια όφραια πράγματα και δεν θα ξεύρετε εις ποιο πρώτα να άπλωσητε τό χέρι και ποιο να πρωτοχαρήτε. Άλλά θα ήμπορέσετε άραγε έως τό τέλος να έχητε τήν χαρά αυτή εις τήν ψυχήν σας, όταν σας έλθουν εις τόν νούν άλλα παιδάκια πονεμένα σήμερα, που έως χθές έκαλαδούσαν και αυτά, σαν έσάς, τήν ευτυχίαν τους; Θα ήμπορέσετε τόχα να άπολαύσετε τα παιχνιδάκια σας και τα γλυκά σας και τα καινούργια σας φορεματάκια, αν τήχη να ιδήτε κανένα από τα συμπαθητικά όφρανα τών ήρώων μας συλλογισμένο να στέκεται σέ καμιά βιτρίνα, στολισμένη με παιγνίδια; Τα άμερικανόπαιδα όλο-

«χυδαΐσουν», ήταν όμως άκόμη πολύ κοντά στον Κοραή, και θυμούνταν τή σοφή συμβουλή του, να μην αλλάζουν τή λαϊκή γλώσσα, τόσο που να μην τους καταλαβαίνει πια ό λαός. Τό ακόλουθο κομμάτι βρίσκεται σ' ένα περιοδικό του 1831, τήν εποχή δηλαδή που γίνονται νέες προσπάθειες από τους λόγιους στην ελεύθερη πια Έλλάδα, για να φωτιστή ό λαός:

«Οικιακή οικονομία. Ταχεία μέθοδος κατασκευής καλού οξυδίου. Βάλε εις ένα λέβητα και ζεστανε καλά τήν ποσότητα του κρασιόν όπου θέλεις να μεταβόλης εις οξυδιόν, χυσε τό έπειτα εις βαρέλι άφίνοντας τό στούμπωμα άνοικτόν έχε έκομισασμένον εις άλλον λέβητα από τό ίδιον κρασί ζεσταμένον, τό όποϊον μετά παρέλευσιν 24 ώρών ανακάτωσε με τό πρώτον έξακολουθήσε να ζεσταίνης και άλλο κρασί, να τό αφήνεις να κρυώνη, και να κατασταλάξη, και να τό ανακατώνης κάθε εικοσιτέσσαρας ώρας με τό πρώτον έως ότου να γίνη τό οξυδιόν...»

«Περί του πώς να γεννούν πολν τόν χειμώνα αι όρνιθες. Διάλεξι μερικαίς από τας όρνιθας σου τας καλύτερας και νεότερας κλεισέ τας εις εν μέρος ζεστόν, εις κατωγι δηλ. ή άχούρι, δια να μη τας τρώγουν αι άλλαις τού φαγι τους. Έκει μέσα δε εύρισκείται πάντοτε και κοκρά ζεστή. Δίνε τας κριθάς ζεστόν μισοβρασιμένον, άραποσίτι, γίγαν ψωμίον, χόρτα και όπωρικά λιανισμένα και κοκκινίδια κάθε είδους ψιγνιμάτων. Αν θέλεις να τας κάμης να ζεσταθούν περισσότερον δίδε τας και από καιρόν εις καιρόν καναβούρι ή σπόρον τζουκινιάς...»

Σας και διατάσσεται να εκδώσωμεν εγκύκλιον ειδοποίησιν ανά τα περίε χω-
ρία της περιφέρειας — —

Πεποιμένοι όντες ότι θέλη εισακουσθή και ενεργηθή σινάμα Ἡ αι-
τησίς μας. Διατελούμεν μετά σεβασμοῦ Τέκνα νομοταγῆ τῆς Σεβαστῆς Ἑλλ.
Κυβερνήσεως — Ὁ Πρόεδρος, Οἱ Σύμβουλοι, Ὁ Γραμματεὺς κτλ.

Σ' αὐτὴ τὴν αἴτησιν ἀπαντᾷ ὁ Διοικητικὸς ἐπίτροπος πὼς βρῖσκει καλὴ τὴν
ιδέα μὰ ζητεῖ νὰ μελετηθοῦν οἱ λαπομέροισι καὶ νὰ σταλῆ ἄλλο ψήφισμα
«ἐν τῷ ὁποίῳ νὰ καθορίζηται ἐπακριβῶς ὁ χῶρος ἐν τῷ ὁποίῳ θὰ ἐνεργῆται
ἡ ἀγορὰ (παζάρ), ἡ ἡμέρα τῆς τελέσεως αὐτῆς, τὰ φορολογητέα εἶδη καὶ τὸ
πολλοστημόριον τοῦ φόρου τὸ ὁποῖον θὰ εἰσπράττεται ἐπὶ ἐκάστου εἰδους».
Σὲ τοῦτο στέλνεται ἡ ἀκόλουθη ἀπάντησις :

Ἀριθ. πρωτ. 27

Ὁ Δήμαρχος — — Πρὸς τὸν Διοικητικὸν Ἐπίτροπον — —

Ἐν — — τῇ 24 Ἰαν. 1913.

Κόριε Διοικητά»,

Εἰς ἀπάντησιν τῆς ὑπ' ἀριθ. 51 ἐ. ἐ. ὑμετέρας ἐγκρίσεως καὶ ἐντολῆς τῶν
φορολογουμένων εἰδῶν ἐπὶ τῆς πωλήσεως τούτων καὶ τὸ πολλοστημόριον
ἀκόμη ἐκάστου εἰδους, ὡς καὶ πρότερον ἦτο ἡ τοποθεσία τῆς συστάσεως τῆς
ἀγορᾶς, εἶναι ἀπὸ τοῦ πάλαι ὀνομαζομένη (χαίρη) ὡς ἐξηγεῖται (ἐπ' ὀφελές)
— Ἡ ἡμέρα τῆς τελέσεως αὐτῆς γενήσεται κατὰ Σάββατον—καίμενον εἰς
τὸ κεντρικότερον μέρος τῆς Κομνηπόλεως παρὰ τῶν καφενείων.

Διαταλᾷ μὲ τὸ ἀνοίκιον σεβας.

Ὁ Πρόεδρος

Ὁ Γραμματεὺς

Ἡ γλῶσσα ποῦ διδάσκειται

Ἀπὸ τὸ βιβλίον «Ἡ Κρήτη παλαιόσα, δράμα εἰς πράξεις 4, ὑπὸ Α. Βο-
ρεάδου δ. φ., ἀναγνωστικὸν βιβλίον τῆς ε' καὶ 5' τάξεως τῶν δημοτικῶν
σχολείων εἰσαχθὲν διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 31 καὶ χρονολογίαν 2 Μαρτίου 1911
διατάγματος τῆς Κρητικῆς Κυβερνήσεως. Ἐν Ἡρακλείῳ 1911. :

«Καλῶς. Ἀκόμη ὅμως, ἀν φλωρίον ἐν
ἀντὶ τῆς εὐλογίας προσετίθειτο,
καλλίτερον θὰ ἦτο. Ἀλλ' ὀφείλομεν
νὰ ἀρκεσθῶμεν κ' εἰς τὸ δέκα τώρα, μὴ
δὲν εἶνε ἰδικὰ μας ὅσα κέκτηται ;
Λοιπὸν ἄς τὰ φυλάττη καὶ κατὰ μικρὸν
ἄς μᾶς τὰ δίδῃ οὗτος. Εἰς τὰς χεῖράς του
θὰ εἶνε μᾶλλον ἀσφαλῆ.— Αἶ, ῤήγουλε ! — ἐγείρου

Ν' ἀνοίξω αἶ ; Ν' ἀνοίξῃ προτιμότερον
ἢ κεφαλὴ σας, εὐγενεῖς μου ἄρχοντες.
(ἀκούεται ἔσωθεν φωνή, εἰς ἣν ἀπαντᾷ ὁ Ἀνανίας)
Δὲν θὰ ἐξέλθῃς, ἀλλ' αὐτοῦ τὴν χρεῖαν σου
θεράπευον. Τὸν τόπον ἐρρωπάνατε
τοῦ συνεδρίου τόσον, ὥστε μὰ τὸ ναὶ
οὐδεὶς ὑπάρχει κίνδυνος νὰ ὀυπανθῇ
τὸ μέρος τοῦτο ἐπι περισσότερον.

(ἀπαντᾷ εἰς ἄλλην φωνὴν)

Ἐπείγουσαν ἀνάγκην ἔχεις, ἀρχων μου ;
Ἀλλ' ἡ πατρις μας ἔχει μείζονα ἢ σὺ
ἀνάγκην κ' ἐπι μᾶλλον κατεπείγουσαν.

Θὰ σᾶς ἐπάρω 'ς τὸν λαϊμόν μου ! Μάλιστα !
Ἵμεῖς εἰς τὸν λαϊμόν σας καὶ ὕμεις αὐτοὺς
καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα σας πρὸς δὲ
καὶ τὴν μονὴν καὶ σύμψασαν ἐπήρατε
τὴν Κρήτην, φθονεροὶ μου ψευδοἄρχοντες.

Ε. ΑΠ' ΟΣΑ ΜΑΣ ΓΡΑΦΟΥΝ

Ἡ παιδικὴ γλῶσσα

Πολλὰ σημάδια δείχνουν πὼς ἔπειτα ἀπὸ τὴ γλωσσικὴ κίνησιν τῶν τελευ-
ταίων χρόνων ἄρχισαν καὶ μέσα ἀπὸ τὴν κοινωνία, οἱ γονεῖς ἰδίως, προσεχτι-
κότερα νὰ παρακολουθοῦν τὸν τρόπον ποῦ γίνεται ἡ «γλωσσικὴ» μόρφωσις
τῶν παιδιῶν τους καὶ νὰ συλλογίζονται τὴν σχέσιν ποῦ πρέπει νὰ ἔχῃ ἡ σχο-
λικὴ γλῶσσα μὲ τὴ γλῶσσα τοῦ σπιτιοῦ.

Δημοσιεύονται παρακάτω μερικὰ γράμματα ποῦ λάβαμε καὶ ποῦ μιλοῦν
γιὰ τὴ γλῶσσα τοῦ παιδικοῦ καὶ τοῦ σχολικοῦ βιβλίου. Τὸ (1) εἶναι μιὰς
Ἀθηναίας μητέρας. Τὸ (2) τὸ ἔστειλε ἕνας φίλος ἀπὸ τῆ Μασσαλία. Τὸ (3) καὶ
τὸ (4) ἔχουν γραφῆ ἀπὸ δυὸ μικρὰς ἑλληνοπούλες ποῦ ζοῦν στὴν Ἀγγλία καὶ ποῦ
μόνο τὸ καλοκαίρι στὶς διακοπὰς ἔχουν καιρὸ νὰ μάθουν ἑλληνικὰ μὲ τὴ βοή-
θεια τοῦ πατέρα τους. Ὅποιος τυχὸν πάει νὰ δώσῃ ὑπερβολικὴ σημασία στὶς
γλωσσικὰς ἀξιῶσεις τῶν Ἑλλήνων ποῦ βρῖσκονται μακριὰ ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ
κέντρα, ἄς δῆ καὶ πόσο διαφορετικὰ αἰσθάνονται τὴν ἴδια γλῶσσαν ὄχι πιά
παιδιά, μὰ μεγάλοι, στρατιῶτες (στὰ μακεδονικὰ σώματα), ποῦ εἶναι συ-
νήθως καταδικασμένοι νὰ διαβάζουν ἀνούσιες ἑλληνικοῦρες· μᾶς πλη-
ροφορεῖ τὸ γράμμα ἐνὸς φίλου καὶ συνιδεῆτη ἀπὸ τῆ Μακεδονία (5). Τέλος τὸ
γράμμα (6) δείχνει πόσο ὁμορφα συμβιβάζει ὁ συγγραφεὺς τοῦ σημεριοῦ
μας ἄρθρου «Ἡ προτιμότερη γλῶσσα γιὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον», τὸ καθήκον
του ὡς διδάσκαλος μὲ τὴ συνείδησιν τοῦ δασκάλου.

1. «... Σᾶς στέλνω τὸ περιφρημο ποιῆμα γραμμένο σὲ πένθιμο χαρτί διὰ
νὰ καταλάβετε τὴν ἀπελπισία μου ὅταν ἔπρεπε νὰ τὸ μάθῃ τὸ παιδί μου».

Ε. Κ.

Δὲν θέλω πλούτη καὶ χρυσὸν καὶ θεραπόντων σιμῆν
θέλω τὸ στήθος μου χαρᾶς κ' ἐλπίδων νὰ πλουτῆ
καὶ ἔστω μόνον κτήμᾶ μου καλὸβῆ ἀχυρήν
μ' ἄρκει αὐτή.

Δὲν θέλω κήπους, κίδακας καὶ βρούσις ἢ ψυχὴ μου
δὲν μὲ μαγεύουν λείρια καὶ κήποι κηπεῦτοι
ὅσον μὲ θέλγει ἡ ὁσμὴ τοῦ ἐπανθουίντος θύμου
μ' ἄρκει αὐτή.

Δὲν θέλω θέατρα, ἀδλοὺς καὶ μουσικοὺς θιάσους
δὲν θέλω εἰς τὰ ὄτα μου ὀρχήστρα νὰ κροτῆ
ὀπόταν ψάλλ' ἡ ἀηδὼν εἰς τὸν μυχὸν τοῦ δάσους
μ' ἄρκει αὐτή.

Τὸ ποιῆμα εἶναι τοῦ Α. Βλάχου, καὶ βρῖσκεται σ' ἕνα ἀπὸ τ' ἀναγνω-
στικά τῆς Δ' δημοτικοῦ. Τὰ παιδιά εἶχαν νὰ τὸ μάθουν ἀπέξω, σ' ἕνα ἀπὸ
τὰ καλύτερα σχολεῖα τῶν Ἀθηνῶν.

2. «...Σ' εὐχαριστῶ πολὺ γιὰ τὰ βιβλιαράκια ποὺ μοῦστειλες [ἦταν τὰ παιδικὰ βιβλία τοῦ Ὀμίλου]. Ἡ κόρη μου εἶναι ἕξι χρονῶ και ὁ γυιὸς μου τσεσάρων. Ἡ πρώτη τὰ πᾶσι πολὺ καλά εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἀλλὰ δυστυχῶς ἔχει δασκάλα ποὺ τῆς μαθαίνει νὰ λέει ἢ γ α λ ἦ, ὁ κ ὦ ν. Τὴν περασμένη ἦτανε στὸ σπίτι μου ὁ γυιὸς τοῦ Δ. ὁ ὁποῖος δὲ ξέρει ἀκόμη καλά τὰ γαλλικά. Λοιπὸν ἡ κόρη μου παίζοντας τοῦ εἶπε δείχνοντας ἕνα ξύλινο σκυλάκι «ἰδοὺ και ὁ κῶν»!. Ὁ φτωχὸς ὁ Δ. τάχασε και τὸ βράδυ ἔσκασε ἀπὸ τὰ γέλια διὰν ἡ κόρη μου μοῦπε σοβαρά: «Tu sais, papa, le petit Dall, ne comprend pas bien le grec»!! — Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ τῆς ἐξηγήσω τὸ γιατί....»

3. «...Σὰς εὐχαριστῶ πολὺ διὰ τὰ βιβλία [τὰ παιδικὰ βιβλία τοῦ Ὀμίλου] τὰ ὁποῖα μᾶς ἐστειλάτε. Τὰ διηγήματα φαίνονται ὠραῖα· κερῖμα μόνον ὅτι ἡ γλῶσσα των δὲν εἶναι ὡς ἐκείνη τῶν βιβλίων ἔχομε διαβάσει και μᾶς ἀρέσουν πολὺ π.χ. «Ὁ Μικρὸς Ἐμπορὸς» «ἡ Μικρὰ Καλύβη» «ὁ Αἰμίλιος» «Τὰ παραμῦθια τῶν ἀδελφῶν Γράμμ» ὅλα αὐτὰ τὰ ἐννοοῦμεν πολὺ καλά.

Ἡ μικρὰ σας φίλη Ζωῆ

This is my very first letter in greek. I have lessons with papa when he is free, and I also. This is generally in our holidays only.

4. «...Εὐχαριστῶ πολὺ διὰ τὸ ἑλληνικὸν βιβλίον ὅπου μ' ἐστειλάτε. Ἡρόσια ἤδη νὰ τὸ διαβάξω και ἕως τώρα αἱ ἱστορίαι εἶναι πολὺ εὐμορφαι. Ἀλλὰ εὐρίσκω τὰ ἑλληνικὰ πολὺ περίεργα. Θὰ μοῦ ἤρθεσε καλλίτερα εἰάν ἦτο γραμμένον εἰς τὴν γλῶσσαν ὅπου ἐδιάβασα ἕως τώρα. Εἶχα νὰ ἐρωτήσω τὴν σημασίαν πολλῶν λέξεων ἐπειδὴ δὲν τὰς ἠνόουν. Ἀλλὰ τὰς ἐπομένας θὰ εἶχον ἐνοήσει εἰάν ἦσαν εἰς τὰ συνήθη μας ἑλληνικά: Προσενχόταν — νιόπαντρο — στίς — σόπασαν — γῶ — ἀντάρα — γιὰ — τις ἀδελφές — σοῦβαλε — δλες — ἔφρασε».

Ἡ μικρὰ φίλη σας Εὐθαλία.

Τὸ γραμματικὸν συνοδεύεται και ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸ κείμενον:

Thank you very much for the Greek book you sent me. I have already begun to read it and so far the stories are very nice. But I find the Greek very peculiar. I would enjoy it much more if it was written in the language of the books I have always read. I had to ask the meaning of a good many words I did not know. But the following I would have understood had they been written in the ordinary language *...

5.... «Τὰ βιβλία τῆς κ. Δέλτα ἔχουν στοὺς στρατιωτικὰς μεγάλῃ ἐπιτυχία. Τὸ «Γιὰ τὴν πατρίδα» τὸ διάβασα στοὺς δικούς μας ἄντρες στὴν ὥρα τῆς θεωρίας. Ἦταν καμιὰ τριανταριά χωριάτες και δυὸ τρεῖς Ἀθηναῖοι. Οἱ περισσότεροι ξέρουν και διαβάζουν, ἔχουν τελειώσει τὸ δημοτικὸν σχολεῖο. Ἦταν ἄμορφο νὰ βλέπης τί ἤσυχία βασίλευε, ὅταν τὸ διάβαζα στὰ μάτια τους ἐνωθες τὴν ἀνυπομονησία και τὴ δυνατὴ συγκίνηση. Σὰν τέλεινα κανένα μεγάλο

μέρος και στεκόμαστε λίγο, ἀρχίζαν και προσπαθοῦσαν νὰ βροῦν ἂν θὰ βγάλῃ πέρα τὴν ἀποστολὴ τῆς ἡ Θεκλα, τί νὰ εἶναι τάχα ὁ καλόγερος μὲ τὸ δεμένο μάτι κτλ. Ἐνας μοῦ εἶπε: «Κύριε Κ., εἶναι ἔτσι γραμμένο ὅπως μᾶς τὸ λές, ἢ τὸ λές ἐξηγημένα;». Ὅταν τοῦ εἶπα πὼς ἔτσι εἶναι γραμμένο και τίποτα δὲν ἀλλάξω; εἶπε: «Τέλειωσα τὸ δημοτικὸν θυμᾶμαι τὸ ξύλο ποὺ ἔτρωγα γιατί δὲν μποροῦσα νὰ μάθω ἀπόξω τὸ μάθημα· δὲν τὰ καταλάβαινα, ὅπως ἦταν σὰν ἀλαμπουρνέξικα. Και τώρα σὰ διαβάζω κανένα βιβλίον ἐδῶ και κεῖ κατὶ νιώθω. Μὰ αὐτὸ τὸ κα τα λ α β α ί ν ω. Γιατί δὲν τὰ γράφουν ὅλα ἔτσι;» Τί ν' ἀπαντήσω στὸν ἀπλό και εἰλικρινὴ ἀγρότη ποὺ κι αὐτὸς σίγουρα θὰ παρασύρθηκε ἄλλοτε νὰ βάλῃ τὸ λιθαράκι του στὸ γενικὸ ἀνάθεμα ποὺ ὑψωναν στοὺς μαλλιαροὺς ἐδῶ και λίγα χρόνια μὲ συλλαλητήρια και διαμαρτυρίες διαβασμένοι και ἀδιάβαστοι; Ἡ ἀνυπομονησία τους ἦταν τέτοια ποὺ πολλοὶ μοῦ ζήτησαν τὸ βιβλίον νὰ τὸ διαβάσουν μόνον τους πρὸ γρήγορα. Δὲν τοὺς ἐδῶσα, και ἕνας δυὸ μοῦ τὸ πήραν κρυφὰ κάνα δυὸ νυχτιές ἀπὸ τὸ σακιδίον μου και τὸ πρὸι τὸ βάλαν πάλι στὴ θέση του—Μερικοὶ τὸ διάβασαν ἀργότερα, και τρεῖς τέσσερες φορὲς, ὅλοι τους ὁμως ἤθελαν νὰ τὸ ξανακούσουν και γιὰ δευτέρῃ φορᾶ. Μερικὲς σκηνὲς εἶναι χαρακτηριστικὲς. Στὸ διαπλανὸν δωμάτιον κάθονται 9-10 ἄντρες. Γιὰ τρεῖς βραδιὰς ὁ πρὸ γραμματισμένος τοὺς τὸ διάβαζε και κοίταζε ἀπὸ τὸ παράθυρον τις δυνατὲς ἡλιοκαυμένες μορφὲς ν' ἀκοῦν μὲ τὴν ἴδια θεοσκευτικὴ εὐλάβεια ὅπως και τὴν πρώτη φορᾶ! Προχτὲς πῆγα ἔξω ὅπου βόσκουν τὰ ζῶα τοῦ σχηματισμοῦ μας. Οἱ φύλακες τους μαζεμένοι ξανάκουγαν τὴν ἴδια ἱστορία ποὺ τὴ διάβαζε ἕνας συνάδελφός τους, και κοντὰ τους ἀκουμπισμένος ἕνας νέος τσοπάνος ἀκουγε κι αὐτὸς τ' ἄμορφο παραμῦθι—ἕνας ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ τὸ διάβασε σὲ καμιὰ τρακοσαριά ἄντρες ἀπὸ τὴν πυροβολοαρχία του. Και κεῖ τὴν ἴδια ἐντύπωση. Τὸ διάβασαν και στὴν ἄλλη πυροβολοαρχία τῆς Μεραρχίας μας. Ὅλοι ζητοῦν ἀντίτυπα γιὰ νὰ στείλουν στοὺς δικούς των. Ἐνας δικός μας ἡμισητῆς ποὺ ἦ καὶ μεγάλῃ του ἀγάπη εἶναι τὸ κρασί μὲ παρακάλεσε νὰ τοῦ δώσω ἕνα ἀντίτυπον γιὰ νὰ τὸ στείλῃ σὲ κάποιον φίλον του στρατιώτη στὴ Χαλκίδα. Παράκαλῶ νὰ μοῦ στείλετε καμιὰ 25 ἀντίτυπα, τὸ «Παραμῦθι χωρὶς ὄνομα», τὸ «Βουλγαροκτόνον» και τὰ τελευταῖα Παραμῦθια θὰ τοὺς διαβάζω συχνὰ διάφορα κομμάτια γιατί τὰ λαχταροῦν ὅπως ἡ δυσρασμένη γῆ τὴ βροχὴ....»

6. «...Ναί, νὰ ἔμβῃ ὀλόκληρο τ' ὄνομά μου κάτω ἀπὸ τὴ μελέτη μου. Δὲν μὲ πειράζει τίποτε. Σέβομαι τὰ καθεστῶτα. Ἀκολουθῶ γραμμὴ τὰ κανονισμένα. Θέλω ὁμως νὰ ἐκφράξω ἐλευθερα και τὴν ἰδέα μου, καθὼς και κάθε ἄλλος ἡμπορεῖ ἐλευθερα νὰ κάμῃ τὸ ἴδιον. Ἦμπορεῖ και νάχω λάθος. Τοῦτο πάλι δὲ μὲ πειράζει. Ἄς νικήσῃ ἡ ἀλήθεια....»

* Και ὁ πατέρας προσθέτει: I have no doubt my children would understand better and appreciate more the various books you sent them if they were written more like your articles in the καθαρεύουσα. Δηλαδή: «Δίχως ἄλλο θὰ καταλάβαιναν τὰ παιδιὰ μου καλύτερα και θὰ τοὺς ἄρεσαν περισσότερο τὰ διάφορα βιβλία ποὺ τοὺς ἐστειλες, ἂν ἡ γλῶσσα ἔμοιαζε περισσότερο μὲ τὴν καθαρεύουσα τῶν ἀρθρων σου».

Ζ. ΔΙΑΦΟΡΑ

Μιά Βασιλικὴ ἀφιέρωση

Κυκλοφόρησε τελευταία μιὰ μελέτη τοῦ κ. Τριανταφυλλίδη, γιὰ τὴ γλῶσσα μας στὰ σχολεῖα τῆς Μακεδονίας, ὅπου δείχνεται πόσο ἀπαραίτητο εἶναι ἂν θέλωμε ν' ἀφομοιώσωμε γλωσσικὰ τοὺς ξενόφωνους τῆς Μακεδονίας, νὰ καθιερώσωμε στὰ σχολεῖα μας τὴ δημοτικὴ. Τῆς μελέτης αὐτῆς εὐδόκησε ν' ἀποδεχτῆ τὴν ἀφιέρωση ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ Βασιλεὺς.

Τὸ Ἀδελφεῖο γνωστοποίησε στὸ συγγραφέα τὴ Βασιλικὴ ἀποδεχὴ μὲ τὸ ἀκόλουθο γράμμα, ποὺ δημοσιεύτηκε μαζί μὲ τὴ μελέτη:

Ἀξιότιμε Κύριε,

Ἐχομεν τὴν τιμὴν ὅπως γνωρίσωμεν ὑμῖν ὅτι ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ Βασιλεὺς ἠδούκησεν ὅπως ἀποδεχθῆ τὴν εἰς Αὐτὸν ἀφιέρωσιν τοῦ ὑμετέρου συγγράμματος «Ἡ γλῶσσα μας στὰ σχολεῖα τῆς Μακεδονίας».

Ἀλέξαθε κτλ.

(Ἵπογρα.) Μερκάτης

Ἡ μελέτη αὐτὴ τοῦ κ. Τριανταφυλλίδη κρίναμε καλὸ νὰ ξαναδημοσιευτῆ καὶ στὸ σημερινὸ ἀριθμὸ τοῦ Δελτίου γιὰ τοὺς ἀναγνώστες μας. Θ' ἀνατυπωθῆ καὶ χωριστὰ ἀπὸ τὸν Ἐκπαιδευτικὸ Ὁμιλο, ὥστε νὰ κυκλοφορήσῃ πλατύτερα.

Ὁ πρίγκιψ Νικόλαος γιὰ τὴ σχολικὴ γλῶσσα στὴ Μακεδονία

Ἡ γνώμη τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Πρίγκιπος Νικολάου γιὰ τὸ ζήτημα τῆς γλῶσσας τῶν σχολείων μας στὴ Μακεδονία, φαίνεται ἀπὸ τὸ ἀκόλουθο γράμμα ποὺ ἔστειλε στὸν κ. Α. Μυλωνᾶ, μέλος καὶ ἰδρυτὴ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου καὶ Γενικὸ Γραμματεῖα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας:

Ἀθῆναι, 21 Ἀπριλίου 1915.

Φίλε κύριε Μυλωνᾶ,

Μὲ πολὺ μεγάλον ἐνδιαφέρον εἰδιόβασα τὸ ὑπὸ τοῦ Κον Τριανταφυλλίδου ἐκδοθὲν φυλλάδιον περὶ ατῆς γλώσσας μας εἰς τὰ σχα-

λεῖα τῆς Μακεδονίας». Τὰ ἐπιχειρήματα τὰ ὅποια μεταχειρίζεται καθὼς καὶ τὰ γράμματα πολλῶν ἐν Μακεδονίᾳ διδασκάλων μὲ πείθουν ὅτι τῷ ὄντι δὲν ἰδόθη παρὰ τῶν ἀρμοδίων ἢ προσήκουσα μέριμνα εἰς τὸ σπουδαιότατον πραγματικῶς ζήτημα τῆς διδασκαλίας τῆς γλώσσας μας εἰς τὴν μεγάλην ἐκείτην γωνίαν τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος. Ἡ περιγραφή τῶν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Μακεδονίας διδασκτικῶν ἡμῶν μεθόδων, ὡς ἐφαρμόζονται αὐταί, ἰδίως ἐν παραβολῇ πρὸς τὸ πρακτικὸν πνεῦμα ὑπὸ τὸ ὅποιον ἐργάζονται οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν, καὶ αἱ ἐκ τούτου προκύπτονσαι ἀνυπολόγιστοι ζημίαι, μοῦ ἐνεποίησαν βαθυτάτην ἐντύπωσιν καὶ ἤμπορῶ νὰ εἰπω ἀλγεινοτάτην! Τὸ λάθος βεβαίως πρέπει ν' ἀποδοθῆ εἰς τὴν ἐντελῆ ἑλλειψιν πρακτικοῦ διδασκτικοῦ καὶ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος ἀνευ τοῦ ὁποίου, πᾶς ἀμερόληπτος κριτῆς ὀφείλει ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι μεγίστη προκύπτει ζημία εἰς τὰ ζωτικώτερα ἔθνη ἡμῶν συμφέροντα...

Ὅπως ὑμέτερος

(Ἵπογρα.) Νικόλαος

Ἡ Α. Β. Υ. ὁ Πρίγκιψ Νικόλαος μὲ τὸ σκοπὸ νὰ βοηθήσῃ τίς προσπάθειες τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου τὸν ἐνίσχυσε χρηματικὰ μὲ τὴν παράκλησιν νὰ σκληρὸν κατάλληλα ἀναγνωστικὰ γιὰ τὰ παῖδιά στοὺς τόπους ἐκείνους ποὺ ἔχουν τὴ μεγαλύτερη ἀνάγκη. Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλος εὐχαρίστησε θερμὰ τὴν Α. Β. Υ. γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς καὶ ἔστειλε διάφορα βιβλία νὰ μοιραστοῦν σὲ παῖδιά στὴν Καστοριά καὶ ἄλλα μέρη τῆς Μακεδονίας.

Ἡ παιδικὴ βιβλιοθήκη τοῦ Ὁμίλου

Τίς τελευταῖες μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν πρωτοχρονιά κυκλοφόρησε ἡ δευτέρη σειρὰ τῶν παιδικῶν μας βιβλίων τοῦ Ὁμίλου, τῆς Κας Δέλτα τὰ «Παραμύθια καὶ ἄλλα» καὶ τοῦ Ewald τὰ Παραμύθια μεταφρασμένα ἀπὸ τὸν κ. Δελμοσζο. Μαζί μ'αὐτὰ κυκλοφοροῦν ἀκόμη καὶ δύο ἀπὸ τὰ πρῶτα μας βιβλία, τοῦ Βλαχογιάννη καὶ τῆς Κας Δέλτα, γιὰτὶ τοῦ Ἀδάμ οἱ ἡπειρώτικες ἱστορίαι «Ἀπὸ τὸ χωριό μου» ἔχουν ἐξαντληθῆ. Ὅσοις ἐφημερίδες ἔγραψαν γιὰ τὰ βιβλία αὐτὰ μίλησαν εὐνοϊκὰ, καὶ ἀκόμη καὶ

ή γλώσσα τους άρχιστε να βρίσκη την επιδοκιμασία όλων. Παραθέτομε έδω άπασπάσματα από τα κυριώτερα που γράφηκαν :

Ο κ. Θ. Βελλιανίτης έγραψε στις «Αθήνες» 30 Δεκ. 1915, στο άρθρο του «Ελληνικά παραμύθια» και τ' ακόλουθα :

«...Τελευταίως δ' «Εκπαιδευτικός Όμιλος» ανέλαβε να αναπληρώση την αναγνωσματική ταύτην έλλειψιν διά της εκδόσεως βιβλίων υπό τον γενικόν τίτλον «Βιβλία διά τα έλληνόπουλα». Περί των Όμιλον τούτων έδημιουργήθησαν ποικίλαι γλωσσικαί προλήψεις, αίτινες τουτένεστιν πολλούς έχθρους και προσεκάλεσαν κατ' ακολουθίαν πολλάς συζητήσεις. Έγώ όμως, δ' όποιος δέν είμαι γλωσσικός ειδωλόλατρες και δέν αποδίδω μεγάλην σημασίαν εις τα γλωσσικά ιδιώματα τα όποια μεταχειρίζονται οί συγγραφείς, άλλ' ενδιαφέρομαι κυρίως εις τας έννοιας τας όποιάς περιέχουν τα βιβλία των, έσπευσα προθύμως να προμηθευθώ τα βιβλία ταύτα τα όποια είνε προωρισμένα διά τους έλληνόπαιδας. Γνωρίζω προσωπικώς πλείστα μέλη του Όμιλου τούτου, μερικά έξ αυτών είναι έπιστήμονες μεγάλης αξίας και πολλής καλαισθησίας, έθεσα λοιπόν κατά μέρος τας προλήψεις και άνέγνωσα τα βιβλία... Τό έργον του Έβαλτ είνε κλασικόν πλέον, ό τρόπος δέ καθ' όν μετεφράσθη τούτο κατέστησε τό βιβλίον αυτόχροσμα έλληνικόν. Τό βιβλίον της κυρίας Δέλτα έφειλάνσε πλείστορον την προσοχήν μου, διότι τούτο είνε παιδαγωγικόν έργον έλληνικόν και προέρχεται άπό κυρίαν, ήτις έδειξεν ήδη έκτακτον διηγηματογραφικήν ιδιοφυΐαν.

Τά παραμύθια και τά διηγήματα, άτινα περιλαμβάνει τό έν λόγω βιβλίον είνε ώραϊότατα. Καίτοι είνε γραμμένα διά μικρά παιδιά, έχουν τοιαύτην λογοτεχνικήν αξίαν ώστε αξιόλογα ήμπορούν να τα αναγινώσκουν και να θέλωγώνται με αυτά και τα μεγάλα παιδιά, διότι ό άνθρωπος όσον και άν γηράσκη, όσον και άν εισδύση εις την ψυχήν του ή πρακτική άποψις της ζωής και ή άπογοήτευσις έξ αυτής, έχει τας ποιητικάς του ώρας και τας ψυχικάς του διαθέσεις, αι όποιαί τον οδηγούν εις τα αισθήματα και τας έντύπώσεις της νεανικής ηλικίας. Νομίζω μάλιστα ότι τά διηγήματα της κυρίας Δέλτα, αξιόλογα καθ' όλην την έκτασιν της λέξεως, ίσως είνε καταλληλότερα διά τας μεγαλειέτας ηλικίας παρά διά τα παιδιά. Έγώ διήλθον ταύτα όχι μόνον μετά περιεργείας και ενδιαφέροντος, άλλα και μετά συγκινήσεως. Εις όλα υπάρχει ή καλλιτεχνική έμπνευσις και μία έλαφρά μελαγχολία, προσιδιάζουσα τόσον εις τον έλληνικόν χαρακτήρα. Και τά θέματα άτινα έλέγει ή συγγραφεύς και ή διατύπωσις και ή ανάλυσις αυτών, και ή συμμετρία των διαπνέονται από έν αισθημα λεπτής φιλοπατρίας και όχι πατριδολογίας άδολεσχοϋς, προς δέ από μίαν προσπάθειαν, ώστε τά έργα ταύτα τα κομψά, τα άπλά, τα εθγενικά να μην έχουν ούδέν τό τραχύ και τό άπότομον. Η γ λ ω σ σ α των άπλή δημοτική, χωρίς τας υπερβολάς και τας εκζητήσεις λέξεων ή την δημιουργίαν φράσεων, αίτινες προσκρούουν εις τό κοινόν αισθημα, έχει ποιητικήν μορφήν, είνε έντονος και προσαρμόζεται εις τα λαϊκά παραμύθια, τα όποια μετά των δημοτικών τραγουδιών αποτελούν την άγραφον φιλολογίαν των βουνών και των πεδιάδων της Ελλάδος... Τά έργα ταύτα, ως λογοτεχνικά προϊόντα είνε λαμπρά...»

Στη «Νέα Ημέρα» 30 Δεκ. 1915, στο χρονογράφημα «Βιβλία διά παιδιά» έγραψε ό Ser και τ' ακόλουθα :

«...Τά ελληνικά εκπαιδευτικά βιβλία είνε κατασκευάσματα παρομιώδους

άκαλαισθησίας και τά «άλλα» άναγνώσματα των παιδιών είνε ως επί τό πλείστον, με έλαφρός έξαιρέσεις, χυδαία και άνωφελή και πολλάκις μάλιστα βλαβερά και επικίνδυνα, όχι μόνον διά την καλαισθησίαν των παιδιών άλλα και γενικώτερα διά τον χαρακτήρα των. Έυτυχώς ό «Εκπαιδευτικός Όμιλος», τό πλέον καλοπροαίρετον σωματεϊόν των Αθηνών, με πλείστατον και ώφελιμώτατον κύκλον δράσεως, μία οργάνωσις ειδική διευθυνομένη από άνθρωπους άρμοδίους κατ' έξοχήν, απέφασισε να αναπληρώση την έλλειψιν αυτήν. Και ήρχισεν από πέρσει να εκδίδη μίαν σειράν βιβλίων διά τα παιδιά, ή όποια εγκαινιάσθη αίστως με τά «Μεγάλα Χρόνια» του Βλαχογιάννη, ένα βιβλίον άληθινά ήρωϊκόν, τό διάβασμα του όποιου θα γεμίξη από υπερηφάνειαν την καρδίαν όλων των έλληνοπαιδιών. Έφέτος ή σειρά ηξήθη με τά «Παραμύθια» της κυρίας Π. Σ. Δέλτα και τά «Παραμύθια» του Έβαλτ.

Τά «Παραμύθια» της κυρίας Δέλτα είνε έργον φιλολογικόν, γραμμένον από άληθινήν συγγραφέα, με μοναδικήν έντυχίαν εις την έκφρασιν, με ζωήν άληθινήν, με ενδιαφέρον άπειρον, ένα έργον άκόμη παλλόμενον από τον ύψηλότερον πατριωτισμόν... Είνε μικρά διηγήσεις, έμπνευσμένα από τά πολεμικά γεγονότα, γραμμένα επάνω εις τα γνώριμα χνάρια της τόσον προσφιλοϋς διά τα παιδιά «παραδόσεως» των παραμυθίων. Και τό κάθε «παραμύθι» είνε έν μικρόν άριστούργημα, μία μικρά τραγωδία, γραμμένη με συγκινήσειν πραγματικήν, «δεμένη», άνεπτυγμένη με καλαισθησίαν άναμφίβολον και με γνώσιν. Αλλά εκτός τούτου, με τό μικρόν αυτό βιβλίον ή κυρία Δέλτα έκαμεν ένα μέγα κατόρθωμα, όμοιον του όποιου δέν υπάρχει καθ' όσον γνωρίζω εις τα χρονικά της έγχωρίου φιλολογίας. Κατώρθωσε να γράψη ένα βιβλίον γνήσιως έλληνικόν, πατριωτικόν μέχρι προπαγανδισμού, άλλα συγχρόνως ένα γνήσιον έργον τέχνης, όπου τίποτε δέν θυσιάζεται εις την τεχνικήν έκφρασιν. Και δι' αυτό τό «Παραμύθια», υπέρ πάν άλλο βιβλίον, είνε άληθινά πολύτιμον διά τα έλληνόπουλα.

Έξεδόθησαν άκόμη από τον ίδιον Όμιλον τά «Παραμύθια» του Έβαλτ, μεταφρασμένα με μοναδικήν γλωσσικήν καλαισθησίαν από τον κ. Δελμούζου. Τό βιβλίον περιλαμβάνει θεατρικωτάτας μικράς ιστορίας, αι όποιαί πολλάκις κάτω από την παιγνιάδη επιφάνειαν κρύπτουν —όπως τά «Κοράλλια»— έν μέγα και πολυσήμαντον σύμβολον. Είνε έν βιβλίον τό όποιον θα ένθουσιάζη τους μικρούς άναγνώστας άλλα ήμπορεί επίσης να ένθουσιάζη και τους μεγάλους.

Τά παιδικά βιβλία του «Εκπαιδευτικού Όμίλου» είνε γραμμένα εις δημοτικήν, άλλ' είνε γραμμένα από άληθινούς συγγραφείς. Δι' αυτό ή γ λ ω σ σ α των φαίνεται ως ή πλέον γνώριμος από κάθε άλλην. Αι παρομιώδεις άκαλαισθησίαι των αυτοσχεδιών συγγραφέων λείπουν έντελώς. Και είνε τόσον άρμονική ή έλληνική γλώσσα, διότι περί αυτής τέλος πάντων πρόκειται, όταν γράφεται με ψυχήν και με γνώσιν !»

Με τον τίτλο «Παραμύθια διά παιδιά», έγραψε ή Έστία 28 Δεκ. 1916 και τ' ακόλουθα :

«Μετ' ιδιαιτέρας εύχαριστήσεως σημειοϋμεν την προσπάθειαν της κ. Δέλτα και του κ. Δελμούζου, όπως άποφείγωσιν όσον τό δυνατόν περισσότερον την χρήσιν λέξεων, αι όποιαί να ήχουσι καλά εις τό άκουστικόν τύμπανον των πολλών, όπως μέχρι πρό τινος έφιλοτιμώντο να κάμουν όλοι σχεδόν οι προπαγανδισταί της λαλουμένης γλώσσης, μέχρι σημείου ώστε να νομιζη κανείς ότι ή προπαγάνδα των έστρέφετο άκριβώς προς τό αντίθετον

σημειών—να κάμουν δηλαδή όσον το δυνατόν περισσότερον κόσμον να μισηση την δημόδη διά της δημιουργίας της μαλλιαρωσύνης...

Για την παιδική βιβλιοθήκη του Όμιλου εργαζαν άκομη ο κ. Ζενόπουλος στην Εφημερίδα 30 Δεκ. 1915, και άλλοι άλλοι. Για τα πρώτα βιβλία μίλησαν και η γαλλοελληνική Græcia 5 (1914) άρ. 42, σ. 651, καθώς και τα Studi di filologia moderna, στο άρθρο «Βιβλία για τα ελληνόπουλα» του καθηγητή P. E. Pavolini.

Λογοδοσία

για τον οικονομικό χρόνο 1 Νοεμ. 1914 — 31 Δεκ. 1915 *

Σύμφωνα με το άρθρο 12 του Καταστατικού σας καλέσαμε σήμερα για να σας υποβάλλω τον Απολογισμό της περασμένης χρονιάς και τον Προϋπολογισμό της φετινής.

Στην τελευταία Συνέλευση που ψήφισε το καταστατικό αποφασίστηκε, καθώς ξέρετε, να ταυτιστή ο οικονομικός χρόνος του Όμιλου με τον πολιτικό. Ο απολογισμός που σας υποβάλαμε τότε ήταν από την 1η Μαΐου 1913 ως την 31 Οκτωβρίου 1914, ο σημερινός πάλι είναι για 14 μήνες, δηλ. από την 1 Νοεμβρίου 1914, ως την 31 Δεκεμβρίου 1915, και από φέτος θ' αρχίξη την 1 Ιανουαρίου για να τελειώνη με το τέλος κάθε χρόνου. Αν παραβάλετε τον Απολογισμό με τον Προϋπολογισμό που ψηφίσατε στην τελευταία Συνέλευση θα βρήτε τις ακόλουθες διαφορές:

A. Στά έξοδα:

α) Οι δωρεές είναι 2215.15 δρ. αντί 1300 που είχαν υπολογιστή, γιατί τρία μέλη έδωσαν 500 ο ένας, και δύο από 100, και υποσχέθηκαν πως θα κάνουν το ίδιο και για φέτος.

β) Από συνδρομές είχαμε ως τώρα δρ. 20.1315 αντί δρ. 8325 που λογαριάζαμε για 250 μέλη (δηλ. 2500 προς 10 δρ. και 825 προς 3.30). Με όλες μας τις προσπάθειες, με όσα γράμματα κινά στείλαμε στα μέλη και στους αντιπροσώπους μας στις επαρχίες και στο εξωτερικό, στάθηκε αδύνατο να μαζέψουμε περισσότερα. Για το Δελτίο του 1914 είχαμε προϋπολογίσει 400 πεντάδραχμες συνδρομές, δηλ. 2000 δραχμές. Μαζέψαμε 1375 δρ., δηλαδή μόνο 275 πλήρωσαν τη συνδρομή τους. Από τη δίδαρχμη συνδρομή λάβαμε δσα υπολογίσαμε, δηλ. δρ. 100.

Έτσι τα τελευταία χρόνια και τα μέλη του Όμιλου και οι συνδρομητές στο περιοδικό λιγότεραν μ' όλες τις βελτιώσεις που προσπαθήσαμε να κάμωμε στη λειτουργία τους, και αυτό, ενώ σήμερα οι ιδέες του Όμιλου έχουν απλωθή σε πλατύτερα στρώματα και η αντίδραση εναντίον του έχει αδυνατίσει.

B. Ός προς τα έξοδα:

1. Το νοίκι δεν παρουσιάζει φυσικά καμιά διαφορά, κι έχομε, αν αφαιρέσωμε την υπενοίκιαση και τα νοίκια που προπληρώθηκαν, ακριβώς 560 δρ. για νοίκι των 14 μηνών.

Έδω πρέπει να σημειώσωμε μιάν σημαντική οικονομία που κάναμε στα

* Διαβάστηκε στην Ταχτική Γενική Συνέλευση των μελών στις 15 Φεβρουαρίου 1916.

έξοδα του Όμιλου. Γιατι με το λιγότεμα των συνδρομών και με τα μεγάλα σχετικώς έξοδα για την έκδοση του περιοδικού και των παιδικών βιβλίων, βρεθήκαμε στο τέλος της τέταρτης χρονιάς σε όχι ευχάριστη οικονομική θέση. Ο μόνος τρόπος να εξακολουθήσωμε την εργασία μας και να βαστάξωμε ένα περίσσευμα, ως είναι και πολύ μικρότερο από εκείνο που είχαμε τα πρώτα χρόνια, είναι πραγματικές οικονομίες. Γιαντό αποφασίσαμε να ήπιοι κ ι α σ ω με το μεγαλύτερο μέρος των γραφείων, κι έτσι το νοίκι καταντά από δρ. 140 μόνο δρ. 40· έτσι και τα έξοδα για τον επιστάτη, φωτιά και φωτισμό έγιναν μικρότερα. Κι έχομε οικονομία το χρόνο: δρ. 1200 στο νοίκι, δρ. 120 στον επιστάτη, δρ. 180 φωτισμό και φωτιά, δηλαδή δρ. 1300 όλα μαζί.

Με τον περιορισμό αυτόν στις αίδουσεσ του Όμιλου δοκιμάσαμε φυσικά κάποια στενοχώρια, και έδειξαν γιαντό κάποια δυσφορία μερικοί από τους φίλους που συχνάζουν το χειμώνα στον Όμιλο. Αλλά καθώς σας είπαμε αυτό ήταν ανάγκη να γίνη. Κάναμε ωστόσο φέτος τη συμφωνία με το σωματείο που υπονοικιάζει το άλλο διαμέρισμα των γραφείων μας να μās δίνη κάθε Πέμπτη τη σάλα, κι έτσι μιάν φορά την εβδομάδα συγκεντρώνονται εκεί οι φίλοι του Όμιλου άνετώτερα.

Δέν πρέπει να ξεχνοΰμε πως ένα σωματείο καθώς το δικό μας σχεδόν παντού στην Εύρώπη περιορίζεται να έχη μόνο γραφείο για τη διεκπεραίωση. Τα έντευκτήρια είναι ξεχωριστή δουλειά· γίνονται άμα υπάρχουν άτομα άρκετά που αισθάνονται την ανάγκη τους και που τα οργανώνουν κοντά στα σωματεία. Και θα δη και ο δικός μας Όμιλος μ' ευχάριστη μιάν τέτοια όργάνωση, άμα παρουσιαστούν άρκετά άτομα που από τον έχομένο Σεπτέμβριο θ' αναλάβαιναν να συστήσουν και να διατηρήσουν ένα τέτοιο έντευκτήριο.

2. Το Δελτίο του 1914 παρουσιάζει μεταξύ Προϋπολογισμού και Απολογισμού πολύ μικρή διαφορά. Όσο για το Δελτίο του 1915 δέν τυπώθηκε άκομη κι έτσι θα μιλήσωμε γι' αυτό στον προϋπολογισμό του 1916.

3. Για όμιλίες ξοδέψαμε μόνο δρ. 111.25 αντί 400 του προϋπολογισμού γιατί φέτος δέν κάναμε καμιά. Η πολιτική άκαταστασία, ή έπιστρατεία, ή άπροθυμία των μελών, ή άπουσία του κ. Δελμούζου μās έκαναν ν' αναβάλαμε τις όμιλίες για καλύτερες περιστάσεις.

4. Ένα μεγαλύτερο κοντύλι χρησιμοποιήθηκε για την παιδική βιβλιοθήκη. Από τα δυό βιβλία που βγάλαμε φέτος, για το ένα έκαμε τα έξοδα ο ίδιος ο συγγραφέας, ή κ. Δέλτα, σάν πάντα. Για το άλλο, τα παραμύθια του Ewald έξελληνισμένα από τον κ. Δελμούζο, καθώς και για τη διαφήμιση των παιδικών μας βιβλίων έξοδέψαμε δρ. 2056.32 αντί 1500 του προϋπολογισμού. Έλπίζομε πως ή συνέλευση θα δικαιώσει το έξοδο αυτό.

Για τ' άλλα κοντύλια δέν έχομε να ποΰμε τίποτε. Οι διαφορές που παρουσιάζουν είναι άσημαντες και αναπόφευκτες.

Για τον προϋπολογισμό που υποβάλλομε μόνο μιάν παρατήρηση έχομε να κάμωμε. Τα έξοδα του Δελτίου είναι μεγαλύτερα από τα συνηθισμένα. Πρώτη αίτία ή ακριβεία του χαρτιού, δεύτερη, ή άμοιβή που άποφάσισε ή έπιτροπή να δίνεται, 2 1/2 δρ. την τυπογραφική σελίδα, στους έκτακτους συνεργάτες του Δελτίου.

Αυτά είχαμε να σας ποΰμε σχετικά με τον Απολογισμό και τον Προϋπολογισμό, που μένει τώρα σε σας να ψηφίσετε. Άς έλιπξωμε πως του χρόνου με περισσότερη ύποστηρίξη ήλική και κυρίως πνευματική από τα μέλη, θα μπορέση ή Έκτελεστική Έπιτροπή να παρουσιάση περισσότερη και έντονότερη εργασία και μεγαλύτερα περισσέματα.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΣΟΔΩΝ ΚΑΙ ΕΞΟΔΩΝ

Ε Σ Ο Δ Δ

Υπόλοιπο στην 31 'Οκτωβρίου 1914.....			2450	—
Δωρεές στον Όμιλο	1914—15.....	2215	15	
» » »	1916.....	510		2725 15
Συνδρομές στον Όμιλο	1911—12.....	15		
» » »	1912—13.....	30		
» » »	1913—14.....	100		
» » »	1914—15.....	2310	15	
» » »	1916.....	85		2540 15
» στο Δελτίο	1911.....	5		
» » »	1912.....	35		
» » »	1913.....	180		
» » »	1913 Έκδ. δημοδ.....	12		
» » »	1914.....	1375		
» » »	1914 Έκδ. δημοδ.....	100		
» » »	1915.....	75		
» » »	1915 Έκδ. δημοδ.....	14		
» » »	1916.....	5		1801
Πούλημα Δελτίου	1911.....	9		
» » »	1912.....	9		
» » »	1913.....	48		
» » »	1913 Έκδ. δημοδ.....	160		
» » »	1914.....	59		
Πούλημα Βιβλίων Παιδ. Βιβλιοθ. Α ¹⁾ και άλλων..				126 60
» » » Β ²⁾				137 67
Υπενοκίαση μέρους τῶν γραφείων (ὡς 31. 1. 16)..				93 80
Τόκοι ἀπὸ τὴν Τράπεζα Δ. Σαμιωτάκη καὶ Σας.....				1400 —
				188 35
				Δο. 11462 72

1) Μεγάλα Χρόνια, Ἀπὸ τὸ Χωριό μου, Κοράλλια.

2) Ἐβαλτ, Παραμόδια.

ΑΠΟ ΤΗΝ 1 ΝΟΕΜ. 1914 ΩΣ ΤΗΝ 31 ΔΕΚ. 1915

Ε Σ Ο Δ Δ

Νοίκι Γραφείων (1 Δεκ. 1914 — 29 Φεβρ. 1916).....			2100	—
Μισθοὶ προσωπικοῦ καὶ ποσοστὰ εἰσπράξεων.....			1241	10
Φωτιά καὶ φωτισμὸς γραφείου.....			209	45
Γραφικὴ ἔλη, τυπωτικὰ ἐγκυκλίων κτλ.....			174	15
Ταχυδρομικὰ καὶ τηλεγραφικὰ.....			66	46
Ἔξοδα γιὰ διηλίες.....			111	25
Ἀγορὰ καὶ δετικά βιβλίων γιὰ τὴ βιβλιοθήκη.....			69	30
Δελτίο 1913. — Ἀποστολὴ.....			—	20
» 1914. — Ὑπόλοιπο τυπωτικῶν καὶ ἀποστολῆ.....			1029	41
» 1915. — Ἔξοδα προκαταρκτικὰ.....			5	—
Παιδικὴ Βιβλιοθήκη Α 1) Ἀποστολὴ βιβλίων.....			86	21
» Β 2) Τυπωτικὰ, ἀγγελίες, διαφημίσεις, δετικά.....			2056	32
Ἔμτακτα ἔξοδα — Ἀγορὰ θερμάστρας, τύπωμα καταστατικοῦ καὶ ἄλλα.....			476	60
Ἔμτακτα ἔξοδα — Ὑπόλοιπο.....			7625	45
α) Μετοχὰ.....		351	22	
β) Στὴν Τράπεζα Δ. Σαμιωτάκη καὶ Σας πρὸς 4 ¹ / ₂ ¹ / ₁₀₀		2839	90	
γ) Ἐκκερμὴς λογαριασμὸς : Ἔκδοση «Δίκης Ναυπλίου» ³⁾		646	15	
		3837	27	3837 27
3) Ὁ Λογαριασμὸς αὐτὸς θὰ κανονιστῇ σύντομα.				
Ἀθήνα 25 Ἰανουαρίου 1916.				
				Δο. 11462 72

Ὁ Ταμίας τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου

Δ. Π. ΠΕΤΡΟΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΟ 1915

ΕΣΟΔΑ

ΕΣΟΔΑ

Δωρεές.....	1700	1440
Συνδρομές Μελών 200×10 δρ.	2000	
Συνδρομές στο Δελτίο 1915: 300×5 = 1500		
50×2 = 100	1600	840
Από πούλημα βιβλίων.....	500	150
Υπέλοιπο 1. 1916.....	3837 27	150
		240
		75
		500
		1500
		2700
		500
		8095
		1542 27
	Δρ. 9637 27	Δρ. 9637 27

Νοίτα γραφείου.....
Προσωπικό.....
Γραμμάτιος δρ. 50 τὸ μῆνα.
"Επιστάτης
δρ. 70×12
Ποσοστά πρὸς εἰσπραξίαις.
Γραφικὴ ἔλη και τυποικὰ.....
Φωτισμός και φαντὰ γραφείου δρ. 20×12
Ταχυδρομικὰ.....
"Ομιλίαι 10×50 δρ.
"Ἐκδοση βιβλίων
"Δελτίου 1915.
"Ἐγκατὰ.....
Περίοσιμα.....

Σημ. Τὰ Ἔσοδα και Ἐξοδα τοῦ Δελτίου τοῦ 1916
δὲ προϋπολογισθούσιν ἐπὶ 1917.

Ἀθήνα 25 Ἰανουαρίου 1916

Ὁ Τατῆας τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου
Α. Π. ΠΕΤΡΟΚΟΚΚΙΝΟΣ

Λίγη Στατιστική.

A) Δωρεές.

1910—11	Δρ.	6866.55 *
1911—12	"	2753.55
1912—13	"	2254.70
1913—14	"	2485.05
1914—15	"	3350.15

* Οἱ δωρεές ἦταν γιὰ τὸ πρότυπο Δημοτικὸ σχολεῖο.

B) Συνδρομές στὸν Ὁμιλο.

1910—11	Μέλη	339	Δρ.	1695—
1911—12	"	390	"	1950—
1912—13	"	209	"	1045—
1913—14	"	276	"	1380—
1914—15	"	198	"	2435.15 *

* Γιὰ 20 μῆνες, τοὺς 8 πρὸς 5 δρ. και τοὺς 12 πρὸς 10 Δρ.

Γ) Δελτίο.

1911	Ἔσοδα	Δρ.	2001.50	(σὲ 1000 ἀντίτυπα σὲ καλὸ χαρτί).
	Ἔσοδα	"	2220 45	Κέρδος 218.95—Συνδρομές 400.
1912	Ἔσοδα	Δρ.	4418.39	(1000 ἀντίτυπα καλὸ χαρτί, 500 φτηνὸ).
	Ἔσοδα	"	2566.30	Ζημία 1752.09—Συνδρομές 439—
				Συνδρομές ἀπὸ τὴ φτηνὴ ἔκδοση 51.
1913	Ἔσοδα	Δρ.	3266.43	
	Ἔσοδα	"	2369 60	Ζημία 896.83—Συνδρομές 422.
				Συνδρομές φτηνῆς ἔκδ. 28.
1914	Ἔσοδα	Δρ.	1974.91	(750 ἀντίτυπα σὲ φτηνὸ χαρτί).
	Ἔσοδα	"	1633.—	Ζημία 341.91—Συνδρομές 295.
				Συνδρομές φτηνῆς ἔκδ. 55.

Σημ. Στὰ ἔσοδα σημειώνονται συνδρομές και πούλημα.

A) Παιδικὴ Βιβλιοθήκη Α'. («Μεγάλα χρόνια», «Ἀπὸ τὸ χοριό μου», «Κοράλλια»).

Ἔσοδα	Δρ.	2646.25
Ἔσοδα	"	1013.41
Ζημία	Δρ.	1632.84 *

* Ἀπέναντι αὐτοῦ τοῦ ποσοῦ ἔχομε τὰ ἀντίτυπα ποὺ μένουσιν ἀπὸ τὰ «Μεγάλα χρόνια».

Πρακτικὸ τῶν ἐλεγκτῶν γιὰ τὸν ἀπολογισμὸ τοῦ 1915

Οἱ ὑπογραμμένοι ἐλεγκτῆς Φ. Δραγοῦμης και Ν. Ποριώτης ἐπιθεωρήσαμε και παραβάλαμε τὰ λογιστικὰ βιβλία τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου, καθὼς και τὸν Ἀπολογισμὸ τῶν ἐσόδων και ἐξόδων με τὰ δικαιολογητικὰ τους, ἀπὸ 1 Νοέβρη τοῦ 1914 ὡς 31 τοῦ Δεκ. τοῦ 1915 και τὰ βρήκαμε ὅλα ταχτικά και σύμφωνα με τὴ Λογιστική.

Ἀθήνα 1 τοῦ Φλεβάρη 1916.

(Ἵπογ.) Φ. Δραγοῦμης
Ν. Ποριώτης

Ἀρχεῖο. Μιά Πρόσκληση

Κάθε τόσο δημοσιεύονται σὲ περιοδικὰ, ἡμερησίως καὶ χωριστὰ φυλλάδια, σὲ δλα τὰ κέντρα τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἄρθρα σχετικὰ μὲ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, τὴν ἐκπαιδευτικὴν μᾶς ἀναγέννηση καὶ γενικότερα, τὴν πνευματικὴν κίνηση καὶ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν. Αὐτὰ, μὰζι μὲ χαρακτηριστικὰ λογοτεχνικὰ ἔργα, θὰ δώσουν τὸ πρῶτο ἀπαραίτητο ὄλικὸ γιὰ ἐκεῖνον ποὺ θὰ ζητήσῃ μιὰ μέρα νὰ ἱστορήσῃ τις σύγχρονες προσπάθειες γιὰ τὴν ἀναγέννηση καὶ τὴν μόρφωση νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Μὲ τὸν τρόπον ὅμως ποὺ γίνεται στὸν τόπο μας ἡ ἐκδοσις διελίων καὶ περιοδικῶν δύσκολο εἶναι νὰ παρακολουθῇ κανεὶς παντοῦ ὅ τι γράφεται καὶ φυσικὸ νὰ χρειαστῇ καὶ ἄλλων ἢ βοήθεια. Ὅποιοι νιώθει τὴ σημασίαν ἐνὸς τέτοιου ἀρχείου ποὺ θὰ συγκέντρωσῃ τὸ ὄλικὸ αὐτό, τὸν παρακαλοῦμε νὰ στέλνῃ ὅ τι σχετικὸ δημοσιεύει ἢ διαβάξει—σχετὰ μὲ τις ἰδέες ποὺ ὑποστηρίζονται—ἢ, ἂν αὐτὸ δὲ γίνεται, ἕνα σημείωμα ποὺ νὰ λέγῃ τί ἔχει τὸ ἄρθρο κτλ. ποὺ βγήκε καὶ ποὺ ἀκριβῶς δημοσιεύτηκε. Οἱ πληροφορίες αὐτὲς εἶναι χρήσιμες ἰδίως γιὰ ὅσα δημοσιεύονται μακριὰ ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα.

Οἱ ἀποστολὲς αὐτὲς παρακαλοῦμε νὰ γίνωνται πρὸς τὸν Ἐκπαιδευτικὸ Ὅμιλο, ὁδ. Λέκα ἀρ. 4, μὲ τὴν πρόσθετη σημείωση: Γιά τὸ Ἀρχεῖο.

Γιά τοὺς συνδρομητῆς τοῦ Δελτίου

Κάθε γράμμα, συνδρομὴ γιὰ τὸν Ὅμιλο ἢ τὸ Δελτίο κτλ. στέλνεται στὴν «Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου», καὶ ὄχι σὲ ἄτομα.

Συνδρομητῆς στὸ Δελτίο γράφονται στὰ Γραφεῖα τοῦ Ὁμίλου, ὁδ. Λέκα 4, καὶ στὸ Βιβλιοπωλεῖο Βασιλείου, ὁδ. Σταδίου 42.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς συνδρομητῆς τοῦ Δελτίου ἀλλάζουν κατοικίαν χωρὶς νὰ μᾶς τὸ ἀναγγεῖλουν, καὶ ἔπειτα παραπονιόσονται ὅτι δὲ λαβαίνουν τὸ Δελτίο. Γιὰ τὸ παρακαλοῦμε κάθε συνδρομητῆ ποὺ ἀλλάζει σύστασιν νὰ μᾶς εἰδοποιῇ ἀμέσως μ' ἕνα δελτάριο, γιὰ νὰ μὴ γίνῃται ἀκαταστασία ἢ ἀργοπορία στὴν ἀποστολὴ τοῦ Δελτίου.

*

Τὴν εὐθύνη γιὰ κάθε ἄρθρο μὲ ὑπογραφήν ἔχει φυσικὰ ὁ συγγραφέας τοῦ ἀρθροῦ. Δὲ γυρίζομε πίσω τὰ χειρόγραφα.

*

Ὁ σημερινὸς διπλὸς ἀριθμὸς τοῦ Ε' τόμου τοῦ Δελτίου θὰ κυκλοφορήσῃ κατὰ τις δεκαπέντε Μαΐου.

Ὁ δεύτερος διπλὸς ἀριθμὸς τοῦ Ε' τόμου ποὺ θὰ βγῇ τὸν Ἰούνιο, θὰ σταλῇ μόνο σὲ ὄσους θὰ ἔχουν πληρώσει ὡς τότε τὴν συνδρομὴν γιὰ τὸ 1915.

Προσθήκη στὴ μελέτη τοῦ κ. Τριανταφυλλίδη

Στὴ σελ. 30 πρέπει νὰ προστεθῇ πρὶν ἀπὸ τὴ γνώμη τοῦ Διτρυχ ἡ ἀκόλουθη κρίσις τοῦ Χατζιδάκι, ποὺ γράφηκε κίολας εἴκοσι χρόνια προωύτερα:

«Πάντα τὰ πλησίον ἡμῶν ἔθνη, πρὸς ἃ ἀγωνιζόμεθα τὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα, ἐπέρχονται καθ' ἡμῶν οὐχὶ μετ' ἀρχαιοπινούσας καὶ δυσχρήστου γλώσσης ἀλλὰ μετὰ ζωῆς καὶ ἀφ' ἑαυτῆς ὡς εἰπεῖν παρεχομένης. Εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι ὅσον εὐκολωτέρα εἰς ἐκράθησιν καὶ χρήσιν γλώσσά τις εἶνε τοσούτω ἀποτελεσματικώτερον μάχεται πρὸς τὰς ἀντιπάλους. Ἀλλὰ περὶ εὐκολίας περὶ τὴν χρήσιν τῆς γραφομένης νέας ἑλληνικῆς οὐδὲ λόγος δύναται νὰ γίνῃ, ἐφ' ὅσον ἵνα γράψῃ τις καὶ λαλήσῃ ὀρθῶς αὐτὴν θὰ ἔχη ἀνάγκην ἀπαραίτητον τῆς σπουδῆς οὐχὶ μόνον ταύτης ἀλλὰ καὶ ἄλλης μακροῦ δυσχεροστέρας, τῆς ἀρχαίας». Χατζιδάκις, Διατὶ δὲν καλλιεργοῦσιν οἱ νέοι Ἕλληνες τὴν δημόδιον ἑλληνικὴν γλῶσσαν, Ἐστία 16 (1883) 423.

Περασμένοι τόμοι τοῦ Δελτίου.

Ὁ Γ' καὶ ὁ Δ' τόμος κοστίζουν 5 δρ. ὁ καθένας.—Ὁ Α' τόμος καὶ ὁ Β' κοστίζουν ἀπὸ 10 δρ., καὶ χωρὶς τὸν Α' τοὺς ἀριθμὸ (ἀπὸ τοὺς 4) 2 δρ.

Ἀπὸ τὰ περιεχόμενα τοῦ Α' τόμου

Α. Δελμούζου, Τὸ πρότυπον δημοτικῶν σχολείων καὶ οἱ ἐπικριταὶ του. Κας Π. Δέλτα, Στοχασμοὶ περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν μας.

Α. Δελμούζου, Ἀπὸ τὸ κρυφὸν σχολεῖο.

Ἀπὸ τὰ περιεχόμενα τοῦ Β' τόμου

Ε. Γιαννίδης, Ἡ διδασκαλία τῆς καθαρεύουσας στὸ ἐπίσημο σχολεῖο.

Μ. Τριανταφυλλίδης, Ἐπιστήμη καὶ ζωὴ. Ἐνα βιβλίον γιὰ τὴ γλῶσσα μας.

Στ. Ραμᾶ, Ἄν εἶχαμε τὴν παιδείαν ἐλευθερίαν.

Δ. Πετροκόκκινου, Ἐνα πρότυπον δημοτικὸν σχολεῖο στὴν Ἀγγλία.

Προκήρυξις Διαγωνισμοῦ γιὰ Ἀλφαβητάριον.

Οἱ ἕξνοι φίλοι τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλος.

Πρόγραμμα δημοτικῶν Σχολείων, Ἀνωτέρου Παρθεναιωγείου καὶ Διδασκαλείου κοριτσιῶν. Ὑπόμνημα τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου πρὸς τὸ Κ. Σ.

Συμβόλιον τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως, (βρίσκειται στὸν ἀρ. 3, ποὺ πωλιέται καὶ μόνος του 1 δρ.).

Κ. Κ. Κ., Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὰ σχολεῖα τοῦ Δήμου Ἀθηναίων.

Μ. Τριανταφυλλίδης, Ἡ παιδεία μας καὶ ἡ γλῶσσα της.

Ν. Καζαντζάκη, Ν. Bergson.

Περιεχόμενα τοῦ Γ' τόμου

Α. Δελμούζου, Τρία χρόνια δάσκαλος (Πῶς πήρα τὰ παιδιά).

Μ. Τριανταφυλλίδης, Ἡ ὀρθογραφία μας.

Μ. Καλομοίρη, Ἡ μουσικὴ στὸ σχολεῖο.

Μέλπωσ Λογοθέτη, Ἡ μουσικὴ στὰ σχολεῖα.

Γαλάτσιας Καζαντζάκη, Τί διαβάζουν τὰ παιδιά μας.

Κας Π. Δέλτα, Τὰ ἀναγνωστικά μας.

Α. Δ., Εἰκόνες ἀπὸ τὰ σχολεῖα μας.

Μ. Τριανταφυλλίδης, Διδαχτικὰ τοῦ Βηλαρά ἀνέκδοτα.

Γ. Βιζυηνοῦ, Διατὶ ἡ μηλιά δὲν ἔγινε μηλέα.

Ἐπιθεώρησις—Ἀπ' ὅσα μᾶς γράφουν—Διάφορα.

Περιεχόμενα τοῦ Δ' τόμου

- Κ. Παλαμάς, Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης.
 Ἀπολογία τῆς Δημοτικῆς.
 Α. Δελμούζου, Τρία χρόνια δάσκαλος (Πρὸς τὴ φύση καὶ πρὸς τὴ ζωὴ).
 Α. Πετριδῆ, Τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ ἡ μέση τάξη.
 Ν. Χατζηδάκη, Μία ματιὰ στὰ μαθηματικὰ βιβλία τῶν γυμνασίων.
 Γ. Π., Τὰ ὄρια τοῦ δημοτικισμοῦ.
 Ἐπιθεώρηση (Ἐκπαιδευτικὰ — Λογοτεχνικὰ — Γλωσσικὰ — Ἐπιστημονικὰ —
 Διάφορα — Ἡ γλῶσσα μας στὴν κοινωνικὴ ζωὴ).
 Ἄπ' ὅσα μᾶς γράφουν. — Διάφορα.

Λάβαμε ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια τὸν ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ ΦΑΡΟ 13 (1914)
 τευχ. 88—90 μὲ τ' ἀκόλουθα περιεχόμενα :

Ἄρχιμ. Χρυσοστόμου Α. Παπαδοπούλου Ἑλληνες καὶ Αἰγύπτιοι, Κ. Γ.
 Ἀνοβονγιῶτον Μάξιμος ὁ Πελοποννήσιος, Γρηγορίου Παπαμιχαήλ Γρη-
 γορίου τοῦ Παλαμά κατὰ Βαβλαῦμ τοῦ Καλαβροῦ Ἀντιρωτικὸς (τέλος),
 D. Callimachos Cyrus and Muzaukas, Σ. Γλαυδόλεφ, Κατοικεῖται ὁ
 Ἄρης; (μελέτη ἀπολογητικὴ κατὰ μετάφρασιν (Γρηγορίου Παπαμιχαήλ),
 Ἀμίλλα Σ. Ἀλιβιζάτου Πίος ὁ Γ' (Νεκρολογία). Ἐπιστημονικὰ εἰδήσεις:
 Ἡ ἐν Ἱερουσόλυμοις ἀγγλικανικὴ ἐπισκοπὴ (ὑπὸ Γ. Π.), Τὸ ἐν Reims
 σλαβονικὸν Εὐαγγέλιον (ὑπὸ Γ. Π.) Ἡ θερηκευτικὴ γονυκλισία παρὰ τοῖς
 ἀρχαίοις Ἑλλήσι (ὑπὸ Γ. Π.).

Διεύθυνσις : Rue Gessi Pacha 10, Ἀλεξάνδρεια.

Συνδρομὴ φρ. 25 τὸ χρόνο. Στους συνδρομητὰς δίνεται χάρισμα τὸ ἐβδο-
 μαδιατικὸν παράρτημα : ΠΑΝΤΑΙΝΟΣ.

Νέα βιβλία καὶ περιοδικὰ

Σημειώνονται ἅμα σταλῆ ἓνα ἀντίτυπο στὰ Γραφεῖα τοῦ Ἐκπαιδευ-
 τικοῦ Ὀμίλου. — Μέσα σὲ παρένθεση, στὸ τέλος τοῦ τίτλου κάθε βιβλίου,
 σημειώνεται ὁ ἐκδότης ἅμα δὴ παρᾶχει. — Ἄμα δὲ σημειώνεται ποῦ βγῆκε
 τὸ βιβλίον καὶ τί σχῆμα ἔχει, τότε θὰ ἐννοήσῃ ὁ ἀναγνώστης : Ἀ θ ἡ ν α,
 καὶ σ χ. 8°. — Κρίσεις γὰρ μερικὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ βιβλία θὰ δημοσιευτοῦν
 στὸ ἐρχόμενον Δελτίον.

- Λαμπραδίου Ε., Στοιχεῖα Παιδολογίας, τόμ. 1, Γενικὴ εἰσαγωγή εἰς τὴν
 Παιδολογίαν. Σωματολογία καὶ Ὑγιεινὴ, 1916, 198 σελ. δρ. 3.75.
 Ρ. Wendland, Ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία καὶ οἱ ἐν τοῖς σχολείοις διδασκώ-
 μενοι ἀρχαῖοι Ἑλληνες συγγραφεῖς, μετάφρ. Χρ. Λαμπράκη, 1914, 40 σελ.
 Ἀνατύπωση ἀπὸ τὸ Παιδαγωγικὸν Δελτίον 7 (1914).
 Π. Λορεντζάτου κ. Α. Τζαριζάνου, Λεξιλογικὰ ὑπομνήματα εἰς τὰ νεοελ-
 ληνικὰ ἀναγνώσματα, 1915, 60 σελ., δρ. 1.60.
 Ἀγωγή, ἐπιστημονικὸν καὶ παιδαγωγικὸν περιοδικὸν τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ
 Συνδέσμου, 1915. Τόμ. 1, τευχ. 1, 2, 3—4.
 Revista de Educação. Geral e Técnica. Λισαβῶνα 1915.
 Offner, Ἡ πνευματικὴ τῶν μαθητῶν κόπωση κατὰ τὰς ἐρεῖνας καὶ τὰ πορί-
 σματα τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας μετ' ἐφαρμογῶν εἰς τὴν διδασκα-
 λίαν, μετάφρ. Γεωργιανῆ 1915, 84 σελ. δρ. 1.50 (Κολλάροσ).
 Trunk H., Ὁ ἐπιθεωρητὴς τῶν δημοτικῶν σχολείων, τὸ ἔργον του καὶ ἡ
 προσωπικότης του, μετάφρ. Δ. Ζήση, 112 σελ., δρ. 2.50.
 Γουδῆ Δ., Διδακτικὰ, Παιδαγωγικὴ βιβλιοθήκη 1, 1915, 333 σελ., δρ. 5.
 Γουδῆ Δ., Ἀριστοτέλους Πολιτεία Ἀθηναίων, τὸ ἱστορικὸν μέρος, σχολικὴ
 ἐκδοσις. Παιδαγωγικὴ βιβλιοθήκη ἀρ. 2, 1915, 144 σελ., δρ. 1.80.
 Λαμπραδίου Ε., Ὁδηγίαι πρὸς προφύλαξιν τῶν ἐν τοῖς σχολείοις φοιτητῶν

τῶν ἀπὸ τῶν λοιμοδῶν νόσων, μετὰ παραρτήματος περιέχοντος ὁδηγίας
 περὶ προφύλαξεως ἀπὸ τῆς πανώλους καὶ τῆς χολέρας, ὑπουργεῖον
 Ἑκκλησιαστικῶν, 1914, 40 σελ.

Κουμανταράκη Κλ., Ἡ προσοχὴ κατὰ τὰ ἐν τῷ διδασκαλείῳ τῆς Μέσης
 Ἐκπαιδεύσεως διδασκόμενα μαθήματα ψυχολογίας, 1914, 24 σελ., δρ. 1.
 Ζαλούχου Μούργου Ἡλ., Περιληπτικὴ μελέτη ἐπὶ τῆς ἀναδιοργανώσεως
 τῆς παρ' ἡμῖν κατοπτερας καὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως τῶν θηλέων, 1914, 15
 σελ. (Δημητράκος).

Μπαλάνου Δ., Ἡ κρίσις τῶν κατηχήσεων, 1915, 47 σελ.

Ἔσο ἔτοιμος, περιοδικὸν διὰ προσκόπους, ἐπίσημον ὄργανον τοῦ σώματος
 Ἑλλήνων προσκόπων Ἀλεξάνδρεια, τόμ. 2 (1916) ἀρ. 8 (22), 9 (23).

Κουρτίδου Α., Θέατρον οἰκογενείας καὶ σχολείου. Παιδικὰ δραματὰ καὶ
 κωμῳδία κατὰ παράφρασιν, 1915, 2. ἐκδ., 184 σελ., ἀρ. 2 (Κολλάροσ).
 Σιδέρη, Ἐκλογή ἀναγνωσμάτων ἐκ ξένων λογοτεχνιῶν ἐν μεταφράσει, 1915.
 176+32 σελ. (Σιδέρησ).

Κυριακάτου Χ., Γραμματικὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης πρὸς χρῆσιν τῶν δημο-
 τικῶν σχολείων ἐν γένει, 1916, 104 σελ. (Σιδέρησ).

Μακρυναίου Γ., Γραμματικὴ τῆς ὁμιλουμένης καὶ γραφομένης καθαρευ-
 ούσης ἑλληνικῆς γλώσσης, διὰ τοὺς μαθητὰς ὄλων τῶν τάξεων τῶν δημο-
 τικῶν σχολείων, 4. ἐκδ. 1915, 128 σελ. (Σιδέρησ).

Βελώνη, Τὰ διαμάντια, ἀμερικανικὰ διηγήματα, μετάφρασις, ἀρ. 1, Θεσσα-
 λονίκη 1915, 29 σελ. (Κολλάροσ).

Παπαδοπούλου Α. Κας, Ἡ ὀλοπράσινη βασίλισσα, 1915, 31 σελ., λ. 50.
 (Κολλάροσ).

Παπαδοπούλου Α. Κας, Ὁ ἦρωσ τῶν Σερρῶν, Ἡ ἀθηναία σουλτάνα 1915,
 40 σελ., λ. 50 (Κολλάροσ).

Πολέμη Γ., Παιδικὴ λύρα, ἐκλογή ποιημάτων, μονολόγων καὶ διαλόγων πρὸς
 ἀπαγγελίαν εἰς σχολικὰς καὶ οἰκογενειακὰς ἐορτάς. Πρόλογος Γ. Δροσίνη.
 1914, 141 σελ., δρ. 1.50 (Σιδέρησ).

Σωτηριάδου Γ., Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, 1915, 134 σελ. (Σιδέρησ).

Σιδέρη, Ἐκλογή ἐμμέτρων μεταφράσεων ἀρχαίων ἑλλήνων ποιητῶν, 1915, 144
 σελ. δρ. 2. (Σιδέρησ).

Ἀνδερσεν, Παραμύθια, μετάφρ. Βικέλα, ἐκδ. 2., Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφε-
 λίων βιβλίων, παιδικὴ βιβλιοθήκη, 160 σελ., χαρτὸς δρ. 1 (Σιδέρησ).

Σωτηριάδου Γ., Ἐκλογαὶ ἱερῶν ὕμνων τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, 1915, 56
 σελ., δρ. 1 (Σιδέρησ).

Ἀποστολίδου Ν., Δύο ἐπικίνδυνοι ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου, κώνωπες - μυῖαι.
 Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων, 1914, 86 σελ., λ. 60 (Σιδέρησ).

Μπαλάνου Δ., Ἐκ τῶν ποιητικῶν βιβλίων τῆς παλαιᾶς Διαθήκης. Σύλλογος
 πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων, 1915, 96 σελ., λ. 60 (Σιδέρησ).

Σωτηρίου Γ., Τὸ Ἅγιον ὄρος, ἱστορία καὶ τέχνη. Σύλλογος πρὸς διάδοσιν
 ὠφελίμων βιβλίων, 1915, 160 σελ., δρ. 1 (Σιδέρησ).

Ἀδαμαντίου Ἀ., Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη, ἱστορία, κοινωνικὸς βίος, τέχνη.
 Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων, 1914, σελ., 160, δρ. 1 (Σι-
 δέρησ).

Πολεμικὰ Διηγήματα βραβευθέντα εἰς τὸν διαγωνισμὸν τοῦ Συλλόγου.
 Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων, 1915, 88 σελ., (Σιδέρησ)

- Χατζιδάκι Γ.**, Σύντομος ιστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων, 1915, 144 σελ., λ. 90 (Σι δέ ρ ης).
- Οικονόμου Χρ.**, Ὁ Κοραΐς. Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων, ἀρ. 83, β' ἐκδ., 1915, 133 σελ., λ. 40 (Σι δέ ρ ης).
- Shure,** Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ ποίησις. Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων, 1915, μετάφρ. Σ. Κ. Σ., λ. 60. (Σι δέ ρ ης).
- Λένα Ἀρβανίτη,** μαλλιαροῦ, Κούφια Καρούδια. Λίβερπουλ 1915, 560 σελ., Χαρίζεται.
- Κερκυραϊκὴ ἀνθολογία** (περιοδικό). Κέρκυρα 1915-1916, τόμ. 1, τευχ. 1, 2, 3, 4.
- Τὰ ἔργα τοῦ Δορέντζου Μαβίλη,** ἔκδοσις τοῦ λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ «Γράμματα» Ἀλεξάνδρεια 1915, 199 σελ., ἀρ. 4.
- Παλαμά Κ.,** Βωμοί, πρώτη σειρά, 210 σελ., ἀρ. 3.
- Φοίνικας,** μηνιατικὴ λογοτεχνικὴ ἔκδοσις. Κάιρο 1915, τόμ. 1, τευχ. 1, 2, 3.
- Φύλλα,** μηνιαῖον περιοδικὸν λογοτεχνικόν. Ἀθήνα, τόμ. 1, ἀρ. 1.
- Ουάιλδ,** Σαλώμη, τραγωδία, μετάφρ. Ν. Ποριώτη, Ἄριστα δράματα, ἀρ. 1, 1916.
- Πετρούλας Ψηλορείτη,** Ἡ Ἀρρωστη πολιτεία, ρομάντζο. Ἐκδοσις Νέας Ζωῆς. Ἀλεξάνδρεια 1915, 45 σελ.
- Παράσχος Κλ.,** Οἱ στροφές μου.
- Βιτζέντζου Κορνάρου,** Ἐρωτόκριτος, Ἐκδοσις κριτικὴ, ὑπὸ Στεφάνου Σανθουδίδη. Ἡράκλειο 1915, 190+784 σελ.
- Μαρή Μάρκου,** Τὸ θάρρος τῆς ἀγνοίας, κωμῳδία μονόπρακτος, 1915, 55 σελ., ἀρ. 1. Ἐταιρεία Ἑλλήνων θεατρικῶν συγγραφέων (Σι δέ ρ ης).
- Πολέμη Ἰω.,** Ἡ γυναίκα, ἔμμετρος κωμῳδία μονόπρακτος, 1915, 46 σελ., ἀρ. 1. Ἐταιρεία Ἑλλήνων θεατρ. συγγραφέων (Σι δέ ρ ης).
- Ἀννίου Μπ.,** Ζητεῖται ὑπὸνείτης, κωμῳδία μονόπρακτος, 1915, Ἐταιρεία Ἑλλήνων θεατρ. συγγραφέων, 48 σελ., ἀρ. 1. (Σι δέ ρ ης).
- Θέρου Αὔ.,** Μουσικὴς ὁμιλίαις, Μπάχ—Μπετόβεν—Βάγγερ. Ἀλεξάνδρεια 1915, 62 σελ., ἀρ. 2.
- Σωτηριάδου Γ.,** Λόγος κατὰ τὸ μνημόσυνον Ἰ. Καποδιστριαίου καὶ Ἰ. Δόμπολη. 1915, 15 σελ.
- Kalitsounakis J.,** Neugriechisches Lesebuch, Schrift und Volkssprache mit Glossar. Συλλογὴ Göschen. Βερολίνο-Λειψία 1914, 141 σελ. 16^ο, μάρκ. 0.90.
- Χατζιδάκι Γ.,** Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα, τόμ. 3., μέρος Α'. Γενικὴ γλωσσικὴ, 1915, 312 σελ., ἀρ. 12.
- Σκιᾶ Α.,** Ἐκθεσις περὶ τῆς κρίσεως τοῦ Σεβαστοπουλείου διαγωνισμοῦ, 1915, 7 σελ.
- Χατζιδάκι Γ.,** Ἐκθεσις τοῦ Σεβαστοπουλείου διαγωνισμοῦ, 1914, 12 σελ.
- Χρηστουλάκη Χρ.,** Φυλὴ καὶ Κράτος. Ἐκδοσις λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ «Γράμματα», Ἀλεξάνδρεια, 1915, 44 σελ.
- Παπανδρέου Γ.,** Ἑλληνικὸν Μέλλον, ἔκδοσις λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ «Γράμματα». Ἀλεξάνδρεια 1914, 30 σελ., λ. 50.
- Σκιᾶ Α.,** Δευτερολογία περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἀπλοποιήσεως τῆς γραφομένης γλώσσης καὶ τῆς ὀρθογραφίας. (Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν Ἐπετηρίδα τοῦ Πανεπιστημίου), 1916, 101 σελ.
- Πρακτικὰ** τοῦ ἐν Κερκύρᾳ Πρώτου Πανιονίου συνεδρίου καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ἀνακρινώσεις. Ἀθήνα 1915, 342 σελ.

ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΝΕΑ ΕΡΓΑ (1915-1916)

ΤΑΣΩ, ΣΤΟ ΣΚΟΤΑΔΙ

ΚΙ ΑΛΛΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

175 σελ., ἀρ. 2.25—Σὲ καλὸ χαρτὶ ἀρ. 5

Περὶ ἐκλεκτοῦ ἐντελῶς βιβλίου πρόκειται τῷ ὄντι, ἐκλεκτοῦ καὶ εἰς τὴν οὐσίαν του, καὶ εἰς τὴν μορφήν του. Καὶ εἶναι βέβαιον ὅτι, ἂν ἔχομεν πολλοὺς συγγραφεῖς μετὰ τάλαντον, καὶ μετὰ πλοῦσιον συχνὰ τάλαντιον, πολὺ ὀλίγοι εἶναι ἐκεῖνοι, ὅσοι κατορθάνουν πάντοτε νὰ προσαρμόζον τὴν ἐμπνευσίν καὶ τὸ αἰσθημὰ των πρὸς τὸ ἀγνὸν νόημα τῆς τέχνης. Μεταξὺ τῶν ὀλίγων αὐτῶν ἔχει ἀποκτήσει ὀρισμένως διὰ τὰ δικαιώματα νὰ καταταχθῇ ὁ κ. Χατζόπουλος, ὁ ὁποῖος, ὑπὸ τὴν ἐποψίν αὐτὴν θὰ ἠμποροῦσε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀληθινὸς διδάσκαλος εἰς τοὺς νεωτέρους του— διατὶ νὰ τὸ κρύψωμεν;— καὶ εἰς πολλοὺς ἀκόμη ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς καλαισιτέρους. (Παῦλος Νιρβάνας στὴν Ἑστία 22 Μαρτ. 1916).

Ὡς πραγματικὴ πρόδοσις δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν τὰ διηγήματα τοῦ κ. Κ. Χατζοπούλου. Μίαν τάσιν παρομοίαν, ὅπως ἀκολουθήσουν τὸν ἀληθινὸν δρόμον τῆς τέχνης, εἰδείξαν μέχρι τοῦδε, εἶς ὅσον γνωρίζω ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς, μόνον ὁ κ. Πέτρος Βλαστός, μέσα εἰς ἓνα τόμον ἐπιγραφόμενον «Στὸν Ἰσκιὸ τῆς συκιάς», καὶ ὁ κ. Ψυχὰ ρ ης μερικὰ διηγήματα τῆς σειρᾶς «Στὸν Ἰσκιὸ τοῦ Πλατάνου»...— Ὁ «Μπαρπαντώνης» καὶ ἡ «Ἀδερχή», τὰ δύο τελειότερα διηγήματα τοῦ βιβλίου ἢ «Τάσω», ἀναμφιβόλως πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς κειμήλια τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας. Ὁ κ. Χ. δὲν εἶναι ἡθογράφος... ἔχει τὴν δύναμιν νὰ δημιουργῇ ζωντανοὺς ἀνθρώπους. Δὲν περιορίζεται εὐτυχῶς, εἰς τὴν ἀντιγραφὴν ἡθῶν καὶ ἐθίμων. Ἀντιλεῖ μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴν του, δημιουργεῖ καταστάσεις, ζωντανεῖ αἰσθήματα, καὶ ἔχει τὸ δῶρον νὰ δίδῃ μορφήν εἰς τὴν ἐμπνευσίν του. (Φ. Πολίτης στὴ Νέα Ἑλλάδα 6 Μαρτ. 1916).

Μένουν οἱ ιστορίαι τοῦ καθαρὰ διηγήματα, ποὺ ὁμως κάτω ἀπὸ τὸ γαλινὸ μάτι τοῦ συγγραφέα, κιάνομε τὴν ἐπαναστατημένη ψυχὴ τοῦ κοινωνιστῆ, ποὺ σιαλάζει μέσα στὶς γραμμὰς του, ὅλο τὸ παράπονον καὶ ὅλη τὴν πίκρα γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἀπάτη καὶ τὴν ἀνήλεη δυστυχία ποὺ ζυμᾶνον ὅλον ἓνα τὴν τραγικὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, σκλάβου τῆς ἰδίας του ἀνημπορίας καὶ ἀνελευτερίας. Ἀκόμα καὶ κεῖ ποὺ ἡ διάθεσις του τραβᾷ τὸν εὐθῆμον καὶ ἀνυπακούστον τόνον, μιᾶς μελαγχολίας τὰ χλομὰ λουλοῦδια ξεφυτρῶνουνε στὰ πλάγια τοῦ ἀφηγηματικοῦ τοῦ δρόμου. (Ρήγας Γκόλφης, στὸ Νουμᾶ 14 (1916) 68).

Ο ΠΥΡΓΟΣ ΤΟΥ ΑΚΡΟΠΟΤΑΜΟΥ

Λογοτεχνική Βιβλιοθήκη Φέξη, 148 σελ., δρ. 3

ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΣ

Λογοτεχνική Βιβλιοθήκη Φέξη, 138 σελ., δρ. 3

Τὰ μεγάλα αὐτὰ διηγήματα εἶναι ἀκριβῶς εἰπεῖν ἀναδημοσιεύσεις, ἐν τοῖς ἔχον διωρθωθῆ τόσον, πρὸ πάντων δὲ τὸ πρῶτον, ὥστε νὰ δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἐντελῶς νέα ἔργα.

Τὰ δύο αὐτὰ ἔργα τοῦ κ. Κ. Χ. εἶναι ἐκπολιτιστικὸς σταθμὸς εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ διηγήματος ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἂν τώρα δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἐννοηθῇ ἀκόμη ἡ ἐξαιρετικὴ σημασία των, θὰ λάβουν ὅμως, μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἐτῶν, τὴν θέσιν πού τοὺς ἀνήκει, εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. (Νέα Ἑλλάδα 1 Ἰαν. 1916).

ΓΚΑΙΤΕ ΪΦΙΓΕΝΕΙΑ ΕΝ ΤΑΥΡΟΙΣ

Λογοτεχνική Βιβλιοθήκη Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου ἔκδοσις Β'

78 σελ., δρ. 1.50 — Σὲ καλὸ χαρτί δρ. 4

Ἡ δευτέρα αὕτη ἔκδοσις τῆς «Ἰφιγενείας», εἶναι ἔκδοσις διωρθωμένη, καὶ ὁ βαθὺς μεταφραστὴς προσελάθησε καὶ εἰς τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας νὰ χρωματίσῃ ζωηρότερον τὴν ἔκφρασιν, ἀποδίδων συγγρόνως τὸ πρωτότυπον ὡσον τὸ δυνατὸν ἀπλούστερον. Ὁ κ. Χατζ. ἀνεζήτησε τὴν ἀπλότητα αὐτὴν, ἔχων ὅπ' ὄψιν του τὴν ἀπὸ θεάτρου διδασκαλίαν τοῦ ὑπερόχου ἀνθρωπιστικοῦ δράματος τοῦ Γκαίτε, ὥστε νὰ μὴ θολοῦται ἡ ἐννοία διὰ στροφῆς συντάξεως καὶ διὰ λέξεων, ποιητικῶν μὲν ἀλλ' οὐχὶ συνήθων. Ἡ ἐργασία αὕτη τοῦ μοναδικοῦ μας λογογράφου εἶνε σύμφωνος πρὸς τὸ πνεῦμα πού διέπει τὸ λατὸν τὸ βαθὺ ἔργον τοῦ μεγάλου Γερμανοῦ, καὶ εἰς τοῦτο ἀκριβῶς ἐγκρίνεται ἡ μεγάλη ἀξία τῆς. Μεταφράσεις τοιοῦτου εἶδους εἶναι ἀνευ οὐδεμιᾶς ὁμιβολίας μνημεῖα τῆς λογοτεχνίας μας, καὶ, ὅπερ σπουδαιότερον, φανεροῦν πολιτισμόν.

Ὁ κ. Χ. θέτει βάσεις διὰ τῆς ἐργασίας του αὐτῆς, καὶ ἂν ποτε οἱ φιλόλογοὶντες Ἕλληνες παύσουν νὰ εἶναι ἐπιπόλαιοι, οἱ μεταφρασταὶ τῆς εὐλογημένης ἐκείνης ἐποχῆς, θὰ μαθητεύουν εἰς τὰς μεταφράσεις του. Ὁ κ. Πάλλης, διὰ τῆς μεταφράσεως τῆς «Ἰλιάδος», ἔδωκε τὴν πρῶτην ὄψιν εἰς τὴν δημιουργικὴν αὐτὴν ἐργασίαν. Ἡ μετάφρασις του, παρουσιάζει, φυσικὰ, ὑπερβολὰς καὶ ἀνομιούτητας, μένει ὅμως πάντοτε ὁ «πατήρ» τοῦ ἐκπολιτιστι-

κοῦ αὐτοῦ ἔργου. Ὁ κ. Χατζόπουλος εἶναι ἐκείνος, πού ἔδωκε μορφήν καὶ ἔδειξε τὰ ὄρια τῆς μεταφραστικῆς ἐργασίας. (Κ. Α. στή Νέα Ἑλλάδα 31 Δεκ. 1915).

ΟΦΜΑΝΝΣΤΑΛ ΗΛΕΚΤΡΑ

77 σελ., δρ. 1.30 — Σὲ καλὸ χαρτί δρ. 2,50

ΓΚΑΙΤΕ ΦΑΟΥΣΤ

222 σελ., δρ. 4. — Σὲ καλὸ χαρτί δρ. 7

Δὲν εἶνε ἡ πρώτη μετάφρασις εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Τὸ ἀριστοῦργημα πού ὑπῆρξεν ἔργον ὅλης τῆς ζωῆς τοῦ Γκαίτε, ἔχει μεταφρασθῆ ἤδη εἰς τὴν γλώσσάν μας, ἡ κυριολεκτικότερον εἰς τὰς... γλώσσάς μας, ἀπὸ τὸν Ἄλ. Παγκαβῆν, τὸν κ. Ἀριστομένην Προβελέγγιον, τὸν κ. Γ. Στρατήγην καὶ τὸν κ. Ἀγγέλην. Αἱ μεταφράσεις αὗται ἔχουν φυσικά, καθεμία τὰ καλά τῆς εἰς τὰς λεπτομερείας... ἀλλ' ὁ κ. Χατζόπουλος — καὶ εἰς αὐτὸ πιστεύω ὅτι συμφωνοῦν καὶ οἱ προηγούμενοι μεταφρασταὶ — μᾶς ἔδωκεν ἓνα ἔργον, ὄχι μόνον ποιητικῆς διεισδύσεως, ἀλλὰ καὶ ἓνα ἔργον μακρῶς, ἐπιμόνου, στοχαστικῆς καὶ ἀκριβολόγου ἐργασίας, ἓνα ἔργον πού ἂν δὲν ὑπῆρξε τὸ ἔργον ὅλης τῆς ζωῆς του, ὅπως τὸ πρωτότυπον διὰ τὸν Γκαίτε, ὑπῆρξε τὸ ἔργον ἰῶν καλλιτέρων τῆς χρόνων. Τὴν μετάφρασιν αὐτὴν τὴν ἐξετιμήσαμεν προχερῶς εἰς τὸ θέατρον. Τώρα μᾶς δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ τὴν μελετήσωμεν καὶ νὰ τὴν ἐκτιμήσωμεν, μετὰ τὴν ἀνεσιν, εἰς τὸ βιβλίον... Τὸ ὅτι δὲ ἡ γλώσσα ἡ δημοτικὴ ἐμέτρηση τὸ ἀνάστημά τῆς μετὰ τὸ ἀνάστημα ἐνὸς αἰωνίου ἀριστοῦργήματος, ὅπως ὁ «Φάουστ», εἶναι ἤδη μία νίκη ἀκόμη τῆς δημοτικιστικῆς ἰδέας, τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν εἰς τὸν κ. Κ. Χατζόπουλον. (Παῦλος Νιρβάνας, στήν Ἑστία 13 Ἀπριλ. 1916).

ΓΚΕΙΓΕΡΣΤΑΜ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

Ἐκδοσις Γ. Βασιλείου, 192 σελ., δρ. 2 50

ἌΛΛΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

ΑΓΑΠΗ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ 1910, 40 σελ., μεγάλες, δρ. 0,80

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΕΡΗΜΙΑΣ 1898, 124 σελ., δρ. 2

ΤΑ ΕΛΕΓΕΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΙΔΥΛΛΙΑ 1898, 78 σελ., δρ. 1,50

Ἀπόσπασμα ἀπὸ τῆ μεταφραση τοῦ Φάουστ

Ὁ χαράστον ἐκεῖνον ποῦ τὸ ἐλπίζει
ἀπ τῆς πλάνης τῆ θάλασσα νὰ βγῆ!
Κανείς χρειάζεται ὅ τι δὲ γνωρίζει
κι ὅ τι γνωρίζει δὲν τὸν ὠφελεῖ.
Μὰ ἄς μὴν ἀφήσουμε τὶς ὥρες τὶς γλυκῆς
μὰ θλίψη σὰν αὐτὴ νὰ τὶς συγχύζη!
Στὴν πρασινάδα μέσα κοίτα τὶς σκεπῆς
πῶς πέφτοντας ὁ ἥλιος τὶς φλογίζει!
Γέρνει καὶ φεύγει—ἡ μέρα ξεψυχᾷ—
τρέχει ἐκεῖ κάτω νέα ζωὴ νὰ δώσῃ.
Ὁ, ποῦ φτερο ἀποδοῦ νὰ μὲ σηκώσῃ,
κατόπι του νὰ ὀρμῶ πικροτινά!
Σ' αἰώνια βραδινὴ λαμπράδα σὰ θωρῶ
τῆ γῆ στὰ πόδια μου ἄφωνη, ἀναμμένα
τὰ βουνά, τὰ λαγκάδια ἠσυχασμένα,
χρυσόφειθορὸ τὸ ρυάκι τὸ ἀργυρὸ ---
τότε τὸ δρόμο τὸ θεῖο δὲν τὸν βαστᾷ
τὸ ἄγριο βουνὸ μὲ τὰ φαράγγια του ὄλα
νὰ, ἐμπρὸς στὰ θαμπωμένα μάτια, κιόλα
λιμάνι ἀνοίγει ἡ θάλασσα ζεστό.
Μὰ τέλος παίρνει καὶ βυθᾷ ὁ θεός·
καινούρια ὀρμὴ ὅμως μοῦ ξυπνᾷ, καὶ τρέχω
κοντὰ του νὰ πιῶ τ' ἄσβηστο τὸ φῶς,
τῆ μέρα ἐμπρὸς, τῆ νύχτα πίσω μου ἔχω,
τὰ οὐράνια ἀπάνω, τὰ βουνά ἀποκάτου.
Ὁνειρο ὥραιο, ὥστόσο ἐκεῖνος σθεῖ!
Ἄχ, εὐκαλο δὲν εἶναι στὸ κορμὶ
μὲ τὰ φτερά τοῦ νοῦ νὰ σμίξῃ τὰ φτερά του.
Μὰ ὁ καθένας εἶν' ἔτσι γεννημένος,
ψηλὰ ἢ ψυχρὴ του νὰ χιμᾷ καὶ μπρός,
ὅταν ἀπάνω στὸ γλαυκὸ χαμένος
τὸν ἠχηρὸ λαλῆ σκοπὸ του ὁ καρδαλός·
ὅταν ὁ αὐτὸς τετράπλωτος σαλεύῃ
ἀπάνωθε ἀπὸ πεῦκα καὶ γιερμά,
κι ἀπὸ κάμπους καὶ θάλασσες ψηλὰ
ὁ γερανὸς τὸν τόπο του γυρεύῃ.